

TOLNAI

A VILÁGHÁBORÚ TÖRTÉNETE

1914-1918

DIPLOMÁCIAI OKIRATOK, HIVATALOS JELENTÉSEK, SZEM-
TANUK HITELES FÖLJEGYZÉSEI ÉS EREDETI ADATOK NYOMÁN

TELJESEN ÁTDOLGOZOTT II. KIADÁS

TÖBBSZÁZ KÉPPSEL, EREDETI FELVÉTELEKKEL ÉS TÉRKÉPPSEL

VIII. KÖTET

BUDAPEST,
TOLNAI NYOMDAI MŰINTÉZET ÉS KIADÓVÁLLALAT R.-T.
KIADÁSA

Nyomatott Tolnai Nyomdai Műintézet és Kiadóvállalat Rt. körforgógépein
Budapest, VII. Dohány ucca 12—M

Montenegró megszállása

A második háborús újév

A pusztítás és rombolás, a gyűlölség és halál elszabadult fűriáit nem lehetett visszaparancsolni börtönükbe.

Olyan méreteket öltött már az öldöklő háború, hogy a természet elementáris erejű, mindent magával sodró tömegjelenségének tűnt föl, amellyel hiába akart volna szembeszállni az emberi jóakarát, az emberi békevágy.

A modern természettudomány, de főként a modern csillagászat egyre nagyobb jelentőséget tulajdonít a napfoltoknak, a Földet éltető Nap felületén időnként észlelhető, hatalmas méretű ködszerű, folttömegeknek, amelyek a megfigyelések szerint sok betegségnek és járválynak az okozói. Valamikor talán majd egész pontosan megállapítja a tudomány, hogy milyen napfoltok okozták azt a borzalmas háborús járványt, amely 1914-ben a gyűlölség vak dühével tört ki, lángba borította a művelt világot és 1916 hajnalán a tetőfokára hágott — kábító lázával.

A háború gondjaiban, gyötrelmeiben és erőfeszítéseiben kimerült, hadviselő nemzetek feje fölött nyomtalanul rohant el az 1916-os esztendő ünnepi napja.

Már senki sem mert gyors békére gondolni. Már annyi reménységben csalódtak a háborús nemzedékek, már oly sok csalódáson estek keresztül mindkét részről, hogy elfásultan, apatikusan haladlak el a század új mérföldköve, az újesztendő mellett.

A hadviselő államok háborús kormányai — óriási felelősségük tudatában — minden erejükkel lelkesítették, további kitartásra buzdították népeiket. Győzelmi reményeket hirdettek egyaránt a központi hatalmak és az ántánt országok felelős tényezői.

Újév első hetében az angol törvényhozás törvénybe iktatta az általános védkötelezettséget. Rendkívüli horderejű esemény volt ez, amely nyilvánvalóvá tette, hogy az angol világbirodalom elmege telje-

sítőképessége legvégső határáig is, latba veti minden erejét és hatalmát, hogy a végső diadalt kicsikarja magának és szövetségeseinek.

— A központi hatalmak hadi nyersanyagjai kimerülőben vannak — hirdették az angol államférfiak, — a blokád következtében egyre jobban érzik az élelmiszerhiányt. Még egy kis kitartás kell csupán. Milliós új hadseregeink eldöntik a kétségbeesett harcot.

A központi hatalmak reprezentánsai pedig óriási katonai teljesítményeikre hivatkoztak:

— Belgiumi és franciaországi hadvonalunk acélszilárdan áll. Az orosz óriás nem tud kábulatából-magához térni a csapás után, mely Lengyelországban és Galíciában érte. Lehengerel lük Szerbiát, napok kérdése, mikor végzünk Montenegróval. Sarraíl balkáni hadseregét visszaszorítottuk Szalonikibe. Az ántánt Dardanella-akciója súlyos kudarcot vallott. Az olasz tömegtámadások is sorra meghiúsulnak. Még egy kis kitartásra van szükség. Diadalmas fegyvereink ki fogják vívni a végső diadalt.

És a népek haladtak tovább az úton, a háború vérbe borylt ország-úján, amelynek végén a győzelem fáklyája lobogott.

A fagyos lövészárkokban ropogtak a puskák, kattogtak a gépfegyverek, robbantak az aknák, bőségesen szaporodott napról-napra a hősi halottak száma, még többen váltak egész életükre nyomorékká. Mars hadisten vad rohamokra kergette fegyvereseit. A győzelemért, a végső diadalért özönlött a véráradat.

Ijesztendő napja nem lehetett ünnepnap.

Orkánszerűen tombolt a nagy vihar. A háború gigászi üzeme nem szünetelhetett a napiár kedvéért.

És a rettentő üzemben mindenki legjobb tudása szerint végezte a maga kis szerepét.

Megállás nélkül folyt tovább rendületlenül a milliók harca a milliók ellen

A montenegrói hadjárat

Szerbia megszállásának természetes következményeképpen min-gyárt folytatólagosan megindult a döntő hadjárat a kis Montenegró ellen.

Mindössze a komor tél jelentett némi akadályt. Kövess Hermann tábornok hadseregének nagy nehézségekkel kellett megküzdenie, hogy a kellő módon fölvonuljon a fekete hegyek országa ellen. A sziklás hegy-koszorúkat több méteres hó borította, ebben az irányban nehéz lett

volna a téli hadjáratot gyorsan befejezni. Kövess tábornok ezért úgy határozott, hogy Dél-Dalmácia és Cattaro irányából indul a döntő támadásra.

A boszniai kisvasutak bonyolították le a csapatszállításokat, amelyek az átcsoportosítás céljából szükségessé váltak és az új év első hetében már megtörténtek a közvetlen előkészületek a Cattaro fölötti Lovcsen-front megtámadására.

Még december folyamán elfoglalták a Montenegróba benyomuló magyar-osztrák csapatok Korita, Rozaj városokat és a Vrana Gyerán lévő montenegrói hadállásokat. Amikor tehát Kövess seregeinek zöme a Lovcsen-fronton helyezkedett el, voltaképpen már megtörtént Montenegró részleges bekerítése.

A fekete hegyek országa fölött fekete fellegek tornyosultak.

Kétség sem fért hozzá — a montenegrói hadvezetőség sem kételkedett benne, — hogy a monarchia koncentrikus támadása a lehető legrövidebb időn belül elsöpri a magára utalt Montenegró ellenállását. Francia és angol tüzérség meg a francia és angol közép-tengeri flotta egyes egységei támogatták Ugyan Nikita király nehéz helyzetbe került országát, de jelentős katonai osztagokat nem is tudott, de nem is akart kihajózni Montenegró partvidékén az ántánt, mert hiszen minden haderejét lekötötték a nyugati, a szaloniki és Dardanella-frontok.

Viszont a központi hatalmaknak meg kellett mutatni erejüket a Balkánon, nyilvánvalóvá kellett tenni, hogy az ántánt nem tud a balkáni államoknak segédkezet nyújtani a központi hatalmakkal szemben. Ezt a demonstrációt szükségessé tette Románia magatartása, de Görögországé is, amely a tengerpart felől ki volt szolgáltatva az angol-francia hajóhadnak és amelynek semlegességét csak Konstantin görög király szilárd akarata tudta megőrizni.

Romániát a beavatkozástól elsőízben a gorlicci áttérés és azt követően Lengyelország meghódítása, az orosz hadsereg katasztrofális veresége tartotta vissza. A szerb hadjárat kimenetele gondolkodóba ejtette a román háborús-párt legexponáltabb tagjait is, bár nem volt kétséges, hogy ez a beavatkozás előbb-utóbb, a legalkalmasabbnak vélt pillanatban mégis csak bekövetkezik.

Montenegró megszállását figyelmeztetésnek szánták a központi hatalmak Románia részére.

Január másodikén Szalonikiben izgalmas esemény történt. Az ántánt elfogatta Németország, Magyarország és Ausztria, Törökország és Bulgária szaloniki konzuljait és valamennyiüket egy francia hadi-

hajóra kísértette. A görög kormány, melynek feje ekkor már az ánlánt-párti Venizelosz helyett Szkuludisz miniszterelnök volt, tiltakozott az eljárás ellen. Mindamellet a központi hatalmak tekintélyét az ántánt fellépése megtépázta a semleges Balkán-államok előtt.

Erre méltó választ kellett adni.

A válasz a Montenegró ellen teljes eréllyel megindított hadjárat volt.

Kövess tábornok hadserege teljesen fölkészült a tervszerű döntő támadásra, amelyet az illetékes tényezők egyre jobban sürgetlek a szaloniki események miatt.

Az előnyomulás, a Montenegró ellenállását összeroppantó, átkaroló támadók hamarosan meg is kezdődött és aránylag igen rövid idő alatt teljes sikerre vezetett.

Montenegró egy hét alatt kapitulált.

A Lovcsen bevétele

Három irányból indult meg a döntő támadás Montenegró ellen.

Január 9-én a monarchia seregei északkeleten elfoglalták Beranét, áttörték a montenegrói vonalat a Tara- és Lim-folyónál. Ugyanakkor benyomullak Hercegovina felől is Montenegró hegyvidékébe a Trebinjétől Focáig húzódó fronton. Mindkét irányban megnyílt az út az ostromlott ország belsejébe.

A fő döntés azonban a Lovcsennél történt, közvetlenül Catlarótól keletre.

Ez a Lovcsen-hegy volt Montenegró bejárata, megrakva sok száz ágyúval. Itt teljes biztonságban érezték magukat a montenegróiak, mert az volt a szilárd hitük, hogy a Lovcsen-hegy bevehetetlen. Kövess tábornok felvonultatta nehéz ágyúit és bombázni kezdte a bevehetetlennek hirdetett, várszerűen megerősített hegyet.

A Lövésén bombázásában, amely egészen különleges tüzérségi vezetéssel történt, a Vermác, a Gorazda és a Szkáljári erődök is részt vettek. A montenegróiak sok ágyúval rendelkeztek, amelyeket az ántánttól kaptak. A különböző kaliberű ágyúk között 15 centiméteres tarackjaik, valamint 21 és 24 centiméteres mozsaraik is voltak. Ezenkívül több régi rendszerű orosz ágyú is volt a montenegróiak birtokában.

A mi tüzérségünk több napi ágyútűzzel annyira megpuhította a nyílt ütegállásban és csukott páncélos állásban elhelyezett montenegrói

tüzérséget, hogy január 11-én meg lehetett kezdeni a gyalogsági támadást a montenegrói állások ellen, amelyek a cattarói-öböltől keletre vonuló magaslat szélén húzódtak végig.

A támadás előkészítésében Cattaro erődein kívül az öbölben állást foglaló magyar-osztrák hadihajók tüzelése is jelentős szerepet játszott. Azonkívül igen hasznos szolgálatot tettek a cattarói repülőtelep pilótái is. A Lovcsen hadállásait összeromboló, hatalmas pergőtűzek után megkezdődött a támadás a cattarói öbölből meredek sziklafal módjára kiemelkedő Lövésén ellen.

A támadást január 10-ről 11-ére virradó éjjel magyar csapat kezdte meg, amelyben mohamedán önkéntesek is voltak. Ez a sereg az egyik hegycsúcson meglepte az ellenséget és elfoglalta a csúcsot, reggel pedig fényszórókészülékek segítségével fontos jelentéseket küldött csapatainknak.

Erre, január 11-én megkezdődött a főtámadás. A Cetinjébe vezető úton előrenyomuló magyar hadoszlop elérte Nyegus városát, ahol hajdan Nikita király bölcsője ringott. Egy másik magyar hadoszlop pedig Orahováctól keletre elfoglalta a határhegyeket.

A jobbszárnyon előretörő magyar támadó csapat a vitézül védekező ellenség leverése után a Budnától nyugatra és északnyugatra emelkedő magaslatokat foglalta el, amely alkalommal a montenegróiaktól 42 ágyút zsákmányolt, ezek közt sok igen nagy kaliberű ágyút. A könnyű ágyúkat a montenegróiak meg tudták menteni.

A kora reggel megkezdett főtámadás szinte meglepő gyors sikerrel járt. Délben a Lövésén ormán már a monarchia lobogóit lengette a szél. Másnap pedig, január 12-én este csapataink a Golo-Brdo—Veljhi-Vrhjezerszki magaslat vonalában hat kilométernyire voltak a Cetinjétől nyugatra emelkedő magaslaton és hatalmukba kerítették a Budna városától hat kilométernyire levő, 1315 méter magas Maini-Vrh hegyet.

Újabb heves összecsapások után január 13-án Montenegro fővárosa is elesett. Nikita király palotájára is kitűzték a monarchia lobogóit. A montenegróiak déli és délnyugati harcvonaluk valamennyi pontján megkezdték a visszavonulást.

A Lovcsen eleste eldöntötte Montenegro sorsát.

A montenegróiak minden rendelkezésükre álló eszközzel és az ántánt-hatalmak, különösen Oroszország és Franciaország támogatásával, ezt a felhőkbe nyúló hatalmas hegyet olyan várrá építették ki, amelynek ellenállóképességéről egész Montenegro meg volt győződve.

A Lovcsen bevehetetlen: ezt hirdették büszkén a montenegróiak.

A Lovcsen bevehetetlen: hirdették Párizsban, Londonban, Pétervárott és Rómában is. És három napig tartó hatalmas küzdelem után, melyben a magyar-osztrák hadsereg és a flotta egyaránt dicsőséges részt vett, a Lovcsen elesett. Az itt zsákmányul ejtett és sértetlenül maradt montenegrói ágyúk, a francia és angol szövetségesek ajándékai ettől kezdve Montenegró fővárosát, Cetinjét fenyegették, amely csak három óra járásnyira van Lovcsentől. Ez a begy ezer méterrel magasabb fekvésénél fogva teljesen uralkodik Montenegró fővárosán.

A térkép képtelen kifejezni azt az óriási akadályt, melyet a Lovcsen, ez a hatalmas sziklahegy jelentett. Csak az tudja kellőképpen méltányolni, aki látta a montenegrói Karszt sziklavadonját. Nyugatra olyan meredeken ereszkedik le a fala, hogy a legmerészebb hegymászó is csak nehezen mászhatja meg. A hegy, mely úgyszólván közvetlenül a tengerből emelkedik ki, 1759 méter magas!

Cetinje elesik

A Lovcsen-hegy elfoglalása után tarthatatlanná vált Montenegró fővárosa, Cetinje is.

Gyönyörű fekvésű kis város Cetinje. Házai alacsonyak és szét-szórtnan épültek, uccái szélesek és mindenholnan látható a Lovcsen, amely innen nézve még nagyobb hatást kelt, mintha a cattarói-öböl felől tekint rá az ember.

A lakosság igen békésen viselkedett. Barátságos és szolgálatkész volt. Az emberek szinte vetekedtek egymással a vendégszeretetben és az uccán ajánlták fel otthonukat a tiszteknek. Mintha nem is ellenséges ország lett volna.

A celinjei arzenálban gazdag ágyú- és fegyverzsákmány esett a győztes sereg birtokába.

Az egyemeletes királyi palótában minden jel amellet szólt, hogy sietve távoztak el belőle. Az egyik szoba falán ott függött az okmány, amely Nikila királyt egy magyar-osztrák ezred tulajdonosává nevezte ki. A trónterem fala valóságos képtár, ahol látható volt Ferenc József király és Erzsébet királyné fiatalkori arcképe, Napóleon, III. Sándor cár, Mária Feodorovna cárné, valamint az olasz királyi pár portréja.

A győztes csapatok bevonulásakor majdnem minden házon fehér zászló lengett.

Még január 7-én a leggondtalanabb nyugalomban ülték meg Cetinjében a görögkeleti karácsonyt. A következő napon azonban félelem vállalta föl a nyugalmat, amikor a Lovcsen csúcsát már minden oldalról csapkodták a gránátok. Amikor a hegyek csúcsát füstfelhő borította, amikor Cetinjében ágyúink dörgésétől megrengett a föld és a légnyomás összezúzta az ablakokat, amikor a támadás első napján a monarchia csapatai elfoglalták a Krimmal-csúcsot és Konrád ezredes vezetésével a hegyi dandár birtokába vette a hegy kétharmadát, akkor már valószínű volt, hogy az osztrák és magyar csapatok elfoglalják a Lovcsent. Cetinjét is veszedelem fenyegette már a második napon. Konrád ezredes dandárja a legnagyobb nehézséget legyőzte, elfoglalván az 1308. számú magaslatot.

A három utolsó napon Daniló trónörökös vezérelte a csapatokat. Nikila király is résztvett az utolsó napon a harcban. Cetinjét a hatóság január 11-én kiürítette és székhelyét Podgoricába tette át. Nikita király január 11-én éjjel néhány gárdista kíséretében fagyban, hóban lóháton elmenekült. Xénia hercegnő gépkocsin követte a királyt, a királyné pedig Vera hercegnővel már az előző napon elutazott. Mirkó és Daniló herceg január 12-én reggel nyolc órakor gépkocsin hagyta el Cetinjét. Vuletics cetinjei polgármester a városi tanácsosokkal, a papokkal, a metropolilával és néhány nagyobbrangú tisztviselővel a városban maradt. Randanovics udvarnagypedig titkárával és az udvari cselédséggel a konakban várta a további eseményeket.

Amikor a magyar és osztrák csapatok közeledtek a városhoz, Mitrofan metropolita nyugalomra intette a lakosságot és azt tanácsolta, hogy barátságosan, békésen üdvözljék a bevonuló katonákat.

A hófödte városban elsőnek január 13-án déli egy órakor a bosnyák hírszerző-különítmény élén Junga főhadnagy vonult be, akit a százéves Ilija Plamenac volt lelkész, a török harcok hőse üdvözölt.

Az ifjú főhadnagyot a város urai a kormányzósági épületbe vezették, ahol a főhadnagy kijelentette, hogy az összes fegyvereket át kell adni, a katonák biztonságáért a városi tanács tagjai kezeskednek, a telefonösszeköttetést szét kell rombolni, a kocsákat be kell zárni s esti hat óra után senki sem hagyhatja el a házát.

A rendőri szolgálatra százötven albán-török kereskedő önként vállalkozott. Rögtön minden épületre kitűzték az osztrák és magyar lobogót és pontosan megtartották -a főhadnagy rendeletét.

Ugyanezen a napon délután négy órakor Rijekóból gépkocsin fehér zászlóval két hírnök (parlamentér) érkezett Cetinjébe — és Nikita

király levelét akarták a magyar tábornoknak átadni. A főhadnagy a két parlamentér őrzésére a Grand Hotel (Nagy Fogadó) elé két bosnyák katonát rendelt, ő maga pedig a Zenta hadihajónknak Cetinjében hadifogolyként tartózkodó egyik sorhajóhadnagyával gépkocsin Nyegusba ment, ahová a két parlamentért is oda rendelték.

Éjfélkor a második magyar század vonult be Cetinjébe, másnap reggel pedig egy dandár érkezett meg. A Grand Hotelben egy küldöttség fogadta ennek a parancsnokát, akinek a polgármester átadta a várost és védelmet kért a lakosság számára. Vukovics vajda a kormányzósági épületeket és levéltárt adta át.

A magyar parancsnok ezután meghagyta, hogy 24 óra alatt a város valamennyi fegyverét a polgármester által kijelölt helyiségbe vigyék. A polgármester erre azt válaszolta, hogy eziránt ő már intézkedett.

Másnap reggel a férfilakosságot a Vladin dóm nevű épület előtt összegyűjtötték és tudomásukra adták, hogy mostantól kezdve a kettős monarchia pénzei és törvényei érvényesek a városban. A kinél fegyvert találnak, az halállal bűnhődik, aki azonban nyugodt és békés marad, az biztos védelemre számíthat.

Montenegró leteszi a fegyvert

Már Cetinje és a Lovcsen elfoglalása előtt, január 10-én két montenegrói parlamentér jelent meg Nyegusban: Ljumovic őrnagy és Popovics főhadnagy, akik Miuskovics Lázár montenegrói miniszterelnök hivatalos levelét hozták. Ebben a levélben a montenegrói kormány a kettős monarchia kormányától hatnapi fegyverszünetet és parlamentérek kiküldését kérte, hogy a jövőbeli békés szomszédos viszony kérdését megvitassák. A magyar-osztrák hadvezetőség azonban nem engedélyezte ezt a fegyverszünetet, hanem közölte a montenegrói kormánnyal, hogy a feltétel nélkül való fegyverletétel megtörténte előtt semmiféle béketárgyalásnak helye nincs. Ezután folytatták a hadműveleteket, amelyek tizenharmadikán Cetinje elfoglalásával végződött.

Még aznap este a montenegrói parlamentérek kormányuknak a becsületes békére vonatkozó kérését tolmácsolták és átadták Nikita királynak a mi királyunkhoz intézett francia nyelvű levelét, amelyben a montenegrói király arra kérte 1. Ferenc Józsefet, legyen kegyes szerencsétlen országával szemben és szabja meg a béke föltételeit.

A további harcok során január 26-áig csapataink megszállták a Cetinje és Rjeka között levő területet. Január 26-án délelőtt megjelent három montenegrói parlamentér, köztük Popovics és Madanovics meghatalmazott miniszterek, akik átadták az egész montenegrói minisztérium írásbeli kijelentését, hogy elfogadják a montenegrói hadsereg fegyverletételére vonatkozó követelésünket. E kijelentésre Kövess tábornok a január 17-ére virradó éjszakán beszüntette az ellenségeskedést a montenegrói hadsereg ellen, amely időközben Podgorica felé visszavonult.

Nikita király január 14-én tett ajánlatot, hogy leteszi a fegyvert és hajlandó béketárgyalásokba kezdeni. Másnap azonban már megbánta elhatározását és miután írásbelileg visszavonta a meghódolást, elhagyta az országot és Olaszországba hajózott.

Erre Kövess tábornok serege újabb gyors és erélyes hadmozdulatokkal megszállotta Montenegro fontosabb helyeit, mire a hadsereg és a lakosság behódolt a győzteseknek.

Január 26-án a királyt helyettesítő montenegrói kormány hozzálátott a montenegrói hadsereg leszereléséhez, ami rövidesen meg is történt.

Montenegró királya menekül

Január 17-én történt meg a gyors kapituláció, amelynek értelmében a montenegrói kormány elfogadta a feltétel nélkül való fegyverletételt. Ennek alapján Kövess tábornok beszüntette a további ellenségeskedést és elrendelte a montenegrói hadsereg lefegyverzését.

Nikita király ekkor már menekülőben volt. Családjával együtt Olaszországba hajózott, majd onnan Lyonba és Párizsba utazott. A király ifjabbik fia, Mirkó herceg Montenegroban maradt három miniszterrel, mint a kormány teljes hatalmú megbizottaival. Később derült ki, hogy Nikita királyt az ántánt követői beszéltek rá, hogy San Giovanni di Meduában olasz gőzösre szálljon és hagyja el országát. Ekkor már megérlelődött a királyban az elhatározás, hogy békekérését visszavonja. Egyébként Nikita királlyal együtt elutazott Miuskovics miniszterelnök is, akinek helyét Radulovics miniszter vette át.

Miuskovics 1916 február folyamán a Havas-ügynökség útján nyilatkozatot tett közzé Párizsban, amelyben a Montenegroban visszamaradt miniszterek tevékenységét semmisnek és önkényesnek minősítette. Erre a nyilatkozatra rendkívül érdekes választ adtak a Cetinjében

maradt Mirkó herceg, Vukotics szerdár, Radulovics, Popovics és Vjesovics miniszterek. Az értékes történelmi okmány szövege így hangzik:

„Miuskovics miniszterelnök helytelen nyilatkozatára a montenegrói kormány kötelességének tartja, hogy a következő deklarációt tegye: Múlt év december 29-én Kuk és Krstac eleste után őfelsége (Nikita) jóváhagyásával a cs. és kir. csapatok parancsnokságától az ellenségeskedés megszüntetését kértük. A válasz december 30-án érkezett meg, amikor őfelsége már elutazott Ivragujevácba, ahová a miniszterek is elutaztak a válasz átvétele után. Hosszabb tanácskozás után a kormány a királlyal való egyetértésben egy december 31-én keltezett táviratban békét kért a cs. és kir. külügyi kormánytól. Egyidejűen őfelsége azzal a távirati kéréssel fordult ő cs. és kir. apostoli felségéhez, eszközölje ki, hogy nekünk minél kedvezőbb békefeltételeket adjanak. Január 2-án azt a választ kaptuk, hogy a béketárgyalások a fegyverek átadása és ama szerb csapatok kiszolgáltatása után, amelyek még területünkön vannak, megkezdhető lesz.

Ezután tanácskozás kezdődött. A föltételek kétségtelenül igen súlyosak voltak, de helyzetünk is egyre súlyosabbá alakult. A magyar és osztrák csapatok gyorsan előnyomultak, komoly ellenállást sehol sem lehetett kifejezni. Élelmiszer egyáltalán nem volt, muníció pedig, csak csekély mennyiségben. Végül elfogadtuk az első föltételt. A második föltétel tekintetében kijelentettük, hogy szerb csapatok nincsenek területünkön.

A fegyverátadás keresztülvitelére irányuló tárgyalás céljából megbízott delegátusok január 3-án Cetinjéből elutaztak és másnap, 4-én azzal a közléssel tértek vissza, hogy az ellenségeskedést megszüntették, de a fegyverkiszolgáltatás módjáról nem lehet tárgyalást kezdeni, amíg Bécsből rtem érkezik válasz. E hírből azt a reményt merítettük, hogy megegyezésre jut a dolog, mire Miuskovics miniszterelnök urat, aki egy nappal előbb a diplomáciai karral Szkutariba ment, nyomban visszahívtuk. Január 5-én a cs. és kir. csapatok parancsnokságától írást kaptunk, amely a fegyverek kiszolgáltatását beleszólás nélkül írta elő. A monarchia csapatai közben folytonosan előnyomultak.

Ugyanaznap délután a király a kormány tudta nélkül Szkutariba utazott és onnan Méduán át Olaszországba, ami lesújtó hatással volt a hadseregre és a népre. Általános fejvesztettség és belső zavar veszedelme állott elő, ami minket, minisztereket arra indított, hogy a kormányzási teendőket tovább is ellássuk és a megkezdett tárgyalást tovább folytassuk. Sikerült is befejeznünk a tárgyalást azzal a megállapodással,

hogy a fegyverek, mint az állam tulajdona, az országban maradnak, a hadsereg és a nép nyugodtan hazatérhet, miáltal az ország kétségtelenül a végső pusztulástól menekült meg.”

Így történt meg Montenegró kapitulációja és azután lefegyverezése.

Ismét egy király vált hontalanná, aki később francia földön úgy nyilatkozott, hogy nem tárgyal a békéről, országa sorsát az ántánt védelme alá helyezi, mint Belgium és Szerbia . . .

Előnyomulás Albániában

Kövess tábornok serege megszállotta egész Montenegrót, sőt a főlöszlegessé váló csapatok betörték Albániába, ahol igen zavaros viszonyok uralkodtak. Esszád basát a legtöbb törzs nem ismerte el fejedelemnek, az olaszok megszállották Durazzót és Valonát, az ország belsőjében pedig sok menekülő szerb katona keresett menedéket.

Az előnyomulás gyors sikerekkel járt. Január 23-án a monarchia csapatai megszállották Szkutarit. Néhány ezer szerb, akik a várost megszállva tartották, a harc elől kitérve, dél felé vonultak vissza. Ugyanazon napon csapataink bevonultak Niksicsbe, Danilovgrádba és Podgoricába.

Január 28-án Alesszió és San Giovanni di Medua megszállására került sor.

Február 9-én Tirana esett el, 17-én Kavalla. Így most már a szárazföld felől körül volt zárva Durazzó vára és kikötője, amelyet olasz csapatok védelmeztek nagy készültséggel.

Már február 21-én heves harcokra került sor az olasz védősereg és a monarchia támadó csapatai között. Két nap múlva a támadók visszavetették az olasz csapatokat és szövetséges társukat, Esszád basát és még ugyanezen a napon egy rohamoszlopnak sikerült elfoglalni a Durazzótól mintegy tíz kilométernyire a Sasso Biancónál levő sáncokat. Az olaszok és Esszád basa katonái most már a belső védelmi övezet felé vonultak vissza.

Másnap, február 24-én Durazzó kikötőművei is már az ostromlók ágyútüze alá jutottak. Az olaszok megkezdték csapataik és hadiszerük behajózását. A kikötőben néhány olasz hadihajó is megjelent, hogy Durazzó védelmében segédkezzenek, de a nagy lendülettel folyó előretörés és ostrom sikerét már a csatahajók sem tudták megakadályozni. Esszád basa, aki érezte a bekövetkezendő veszedelmét, egy olasz torpedó hajón Albániából Brindisibe vitette magát. Az utolsó percben történt a mene-

külés. Február 27-én reggel a monarchia hadoszlopa bevonult az égő Durazzóba.

Az olasz csapatokat Durazzóból Valonába vitték és az olasz hadvezetőség azzal szépitgette Durazzó elsetét, hogy Albániát tervszerűen ürítették ki az olaszok és az ellenség óriási túlereje elől Durazzóból is visszavonultak veszteség nélkül. Ezzel szemben a Höfer-jelentés arról számolt be, hogy a győztes csapatok Durazzóban 34 ágyút és közel tizenkétezer puskát zsákmányoltak, ami amellet szól, hogy az olaszoknak nem igen volt idejük a gondos, nyugodt visszavonulásra.

Február folyamán és március elején a magyar-osztrák sereg egészen a Vojusa-íolyóig nyomult előre, megszállva Albánia nagy részét.

A balkáni hadjárat újabb nagy diadala volt ez. A déli front, a Törökországgal való zavartalan kapcsolat és összeköttetés biztosítása.

A komoly katonai szakértők azonban e sok diadallal szemben azt a kérdést vetik föl, hogy:

— Érdemes volt-e jelentős haderőket Albánia megszállására lekötni, holott ezt az erőt talán eredményesebben lehetett volna fölhasználni az olasz vagy az orosz fronton . . .

A háború végső kimenetele rámutatott az erő-szétforgácsolás súlyos következményeire.

Az újévi orosz csata „Isten óvjon benneteket! ...

Oroszországot a döntő katasztrófától az olaszok háborús beavatkozása mentette meg 1915 nyarán.

Az olasz hadüzenet megtörténte után a monarchia haderejének a felét az osztrák-olasz határra kellett vinni és ez az erőmegosztás játszotta a döntő szerepet abban, hogy a végső leszámolás nem történhette meg az oroszokkal.

A cár hadserege azonban egyhamar nem tudott magához térni az óriási pörölycsapások okozta kábulatból. Przemysl, Lemberg, majdnem egész Galícia fölszabadult. Lengyelország elveszett. A szövetséges seregek mélyen benyomultak az orosz birodalom földjére. Délen Volhíniában, északon Riga és Dünabürg alatt húzódott el a harcfront. Az óriási területvesztéseken kívül óriási volt a cár hadseregének embervesztése is. Kerek számban hárommillió halottat, sebesültet és foglyot veszített az orosz hadsereg. Olyan példátlan veszteség volt ez, amelyet egykönnyen a hatalmas orosz birodalom sem heverhetett ki és amelynek lesújtó morális hatását nem lehetett már elhárítani.

II. Miklós cár hadai élére állott és átvette a fővezérséget. Nikolajevics Nikoláj nagyherceg pedig a Kaukázus alkirálya lett és a kaukázusi-perzsiai török fronton irányította tovább a hadműveleteket.

A cár vezérsége kétségtelenül nagy erkölcsi hatást gyakorolt a megrendült orosz hadseregre. A minden oroszok cárja olyan fogalom volt az orosz nép és az orosz hadsereg előtt, amely még a teljes lesújottságban és kétségbeesésben, is bizalmat és reménységet tudott kelteni.

A frontvonal — ha mélyen bent Oroszországban is, — de megszilárdult és Miklós cár, aki becsületbeli kötelességének tekintette, hogy végsőkéig kitarson az ántánt fegyverbarátsága mellett, vezérkari főnökével és parancsnokló tábornokaival új tervet dolgoztatott ki — a végső győzelem kivívására.

Újév első napjaiban hadseregpárancsot bocsátott ki a cár, amelynek végső mondatai így hangzottak:

„Senki se gondoljon arra, hogy hajlandó vagyok külön békét kötni, amíg az utolsó ellenséges katonát is el nem űztük hazánk földjéről. A békét csak szövetségeseinkkel együtt kötöm meg, akikhez nem a szerződések papírlapjai, hanem az igazi barátság kötelékei fűznek bennünket ... Isten óvjon bennünket!”

A jóhiszemű cár, aki igazi szeretettel aggódik népe sorsáért és aki nem látja, nem érzi a maga végzetének közeledtét.

Pedig akkor már gyanús jelenségek voltak észlelhetők a politikában, a közéletben, a nép hangulatában, föl is jegyzi naplójában az éles szemű francia nagykövet, hogy újév táján a különféle szociálista frakciók vezetői tanácskozásra gyűltek össze Szenlpétervárolt. Természetesen ez az értekezlet, amelyen „egy bizonyos Kerenszki” nevű munkáspárti képviselő elnökölt, a legnagyobb titokban folyt le. Az értekezlet tárgya pedig nem volt más, mint annak a forradalmi jellegű propagandának a megbeszélése, amelyet a Svájcba emigrált „maximalista” Lenin nem sokkal előbb a zimmerwaldi nemzetközi szociálista kongresszuson kifejtett.

A szentpétervári értekezlet határozatot is hozott, amely az Ochraha (titkosrendőrség) megállapítása szerint a következő volt: Az orosz; haderő egymást követő súlyos vereségei, az állami igazgatás szörnyű fogyatkozásai, a cárnéval kapcsolatos pletykák és Rasputin botrányai tönkretették a cári uralom tekintélyét a nép előtt. Az orosz nép már irtózik a háborútól, melynek célja teljesen érthetetlen előtte. A tartalékcsoportok csak kényszer hatása alatt vonulnak a harctérre és a fronton küzdő hadsereg katonáinak értéke a minimumra csökkent. Ezenkívül a gazdasági bajok is egyre fenyegetőbbé válnak. Mindennek alapján valószínű, hogy Oroszország nemsokára kénytelen lesz különbékét kötni. A cár kormánya csak reakciós, monarchikus békét köthet. Mi pedig azt követeljük és annak érdekében szállunk síkra, hogy a béke demokratikus, szociálista béke legyen ... Az Ochraha jelentése szerint Kerenszki azzal zárta be az értekezletet, hogy a kellő pillanatban, a háború utolsó válságában a szociálistáknak meg kell buktatni a cári uralmát, kezükbe kell ragadni a hatalmat és föl kell állítani a szociálista diktatúrát... A cár minderről nem tudott.

Ki mert volna neki jelentést tenni erről a nyílt forradalmi hangulatról, erről a nyílt forradalmi készülődésről?

A mohilevi főhadiszálláson II. Miklós cár — édes keveset törődve népe igazi hangulatával — arról tanácskozott tábornokaival, miként

lehetne megfordítani a hadszerencsét és hogyan lehetne diadalra vinni a vesztettnek látszó ügyet. Új támadásokat rendelt el a cár és nem gondolt arra, hogy minden újabb emberáldozat veszedelmes súllyal esik arra a mérlegre, amelyen az ő felelősségét méri országa hangulata.

A cár teljesen belemerült a taktikába, a térképek tanulmányozásába, a haditervek megbeszélésébe és nem is volt ideje arra, hogy hátrafelé is figyeljen.

Pedig ha erre is gondol, talán még idejekorán észrevette volna a jövő kárpitjára fölkúszó, kísérteties árnyakat... És talán még más irányt adhatott volna a dolgok természetes fejlődésének, családjá és birodalma sorsának.

Ám a cár nem látott, nem hallott, a hadak sorsát akarta csak intézni, győzelmet akart kicsikarni minden áron.

Ki is adta a parancsot egy újabb nagy galíciai offenzíva megindítására.

Nem volt egyetlenegy tisztán látó, bátor és őszinte ember, aki meg mert volna mondani:

— Felség! Ijesztő a helyzet. A nép irtózik a diadaltól is, mert a diadal éppúgy, mint a kudarc, áldozatokkal jár. Csak a háború azonnali befejezése, a haladéktalan különbéke mentheti meg a birodalmat és uralmat. Felség, ne követelj újabb véráldozatokat! A forradalom réme kísért. És ez a forradalom szörnyű lesz! Szörnyű, mint a háború, szörnyű, mint a sok milliónyi emberáldozat! Felség, ha nem döntesz a béke mellett, csak azt mondhatom, amit Te mondtál katonáidnak: — Isten óvjon benneteket! ...

A háromhetes újévi csata

A cár kiadta a parancsot. A támadás megindult Alexejev és Ruszkij tábornokok haditerve szerint. Lemberg és Csernovic felé!

Rettenetes hóviharak tomboltak karácsony táján és az újév első heteiben. Ebben a fürgeteges időben zajlott le az oroszok nagy támadása. Leírhatatlanul borzalmas volt ez a háromhetes újévi csata.

December 24-én kezdődött a küzdelem.

A bukovinai határon, a Dnyeszter mentén, Zaleszciki frontján és Kelet-Galiciában bömbölve szólaltak meg a cári sereg ágyúi Koncentrált, pergőtüzes tüzérségi támadás volt ez, amely jelezte, hogy az orosz áttörésre készül.

Napokig tarlóit szünet nélkül a tüzérségi előkészítés, azután a rettentő hózivatarokban, a jégbe, hóba fagyott mezőkön és hegyeken megindult az orosz gyalogos ezredek tömegtámadása.

December 27-én tizenötös sűrű sorokban mentek rohamra a cár hadai a Dnyeszter vonalán. Gépfegyverek és gyalogsági puskák tüze a szó szoros értelmében lekaszált ezeket a sorokat.

Ugyanígy jártak a rohamozó orosz csapatok a Sztripa mentén Bucac és Visniovcik között. Pflanzer-Baltin tábornok hadserege diadalmasan verte vissza az elszánt támadásokat.

Kelet-Galiciában is egyre növekedett a harc hevessége. A védősereg drótakadályai előtt halott oroszok százai heverték hóba fagyva egy-egy rövid frontszakasz előtt.

Es a rohamhullámok újra és újra előtörtek.

Szilveszter napján a Sztripa középső és alsó folyása melletti arc-vonalakon volt a harcok súlypontja. Bucactól északkeletre kora délután elkezdtek működni az orosz ágyúk tömegei és tüzelésük szakadatlanul folyt az esti órákig. Ekkor aztán megindult a gyalogsági támadás. Az egymást sűrű sorokban követő orosz rohamosztagok négy-szer-ö-tször rohantak neki az ellenséges drótakadályoknak. A támadások azonban a pusztító fegyvertűzben sorra összeomlottak. Ugyanígy jártak a Dnyeszter mentén Uscieszko közelében is a rohamra vezényelt orosz seregrészek. Pflanzer-Baltin, Bothmer német tábornok és Böhm-Ermolli seregei mindenütt diadalmasan verték vissza az oroszokat.

A búcsúzó 1915-ös év utolsó napján és éjszakáján halálhörgés és puskadörej, gépfegyvertűz és ágyúbömbölés, vad hurrázás és aknák robbanása üdvözölte a beköszöntő újesztendőt.

És az újév változatlanul heves harcok közben kezdődött. Napról-napra megismétlődtek az elszánt orosz rohamok.

Megkezdődtek a legendás híru rarance—toporouci harcok, ahol oroszánokként küzdöttek a legmagyarabb ezredek bátor katonái. Ezen a frontszakaszon már január első napjaiban olyan heves közelharcok folytak, hogy egy alig tíz kilométeres szakaszon 2300 halott orosz katona feküdt drótakadályaink előtt. Az orosz zászlóaljok, amelyek ezerfőnyi legénységgel indultak rohamra, száz-százharminc emberrel tértek vissza eredeti állásaikba a rohamok visszaverése után. A január elsejei támadás célja a toporouci erődítmények elfoglalása volt, de az oroszokat rengeteg veszteségük mellett az egész vonalon visszaverték a védős csapatok,

És tombolt tovább az öldöklő harc Kelet-Galiciában és a besszarábiai határon. Az újesztendő első két hete az egymást követő, kíméletlen, emberpaza ló rohamozásoknak véres láncolata volt.

A kárpáti harcok rettentő erőfeszítései támadtak föl az újévi orosz csata három hetében. Az oroszok veszteségei — az aránylag igen rövid támadási frontszakaszon — rendkívül súlyosak voltak. Január 17-én, a csata befejezésekor a magyar-osztrák vezérkar büszkén jelentette, hogy a nagy csata véget ért a monarchia seregeinek győzelmével.

A védősereg a keletgaliciai és besszarábiai frontszakaszon mindenütt megtartotta eredeti állásait. Az oroszok a legcsekélyebb eredmény elérése nélkül legalább hetvenezer embert áldoztak föl halottakban és sebesültekben és közel hatezer katonájuk esett fogságba.

A csala legdrámaibb epizódja Cartorijszknál játszódott le, ahol a borzalmas hóföregtetegbe néhány perc alatt belevakult több mint tízezer orosz, akiket azután egy szálíg megsemmisített a német tüzérség.

Január második felében megint ellanyhultak a harcok. Az orosz lendület újra véget ért. Bebizonyosodott, hogy a cár armádiája még mindig nem nyerte vissza teljes harckészségét és morális erejét, noha a rohamra küldött csapatok halálmegevetéssel mentek rohamra a szövetségesek hadállásai ellen.

Csak márciusban lángoltak föl újból nagy eréllyel a harcok. Először a Naroc-tó frontján támadtak az oroszok, ahol a németek diadalmasan verték vissza a rohamozókat. A tó két partján közel tízezer elesett orosz, számláltak össze a németek.

Március 18-án a monarchia védőcsapatai hathónapi hősie ellenállás után kivonultak az Uscieszktól északnyugatra levő, romhalmazzá ott hídsáncból.

Az oroszok egy 300 méter szélességű rést robbantottak a sáncba, de azért az elszánt védősereg Planckh ezredes vezetésével két óra hosszág tartotta magát a legnagyobb tűzben. A császárdragonosokból és utászokból álló hősie csapat, miután a Dnyeszteren át való visszatérés az ellenség tüzelése következtében lehetetlenné vált, az oroszok által erősen megszállt Uscieszko helységen tört utat magának a Zaleszkitől északra levő magaslatokig, ahol a visszavonult magyar-osztrák csapatok inegvelelték a lábukat.

És ezekért az egész front és az egész hadjárat szempontjából teljesen jelentéktelen eredményekért egész hadoszlályokat áldozott föl az orosz hadvezetőség, amely a cár fővezérsege alatt éppen olyan kímé-

letlen taktikát követett, mint annak idején Nikoláj nagyherceg, azzal a különbséggel, hogy most már a legnagyobb véráldozat sem hozott komoly stratégiai eredményeket.

És folyt patakokban az orosz katonaság vére, a cár országa haladt nyílegyenesen a végzete felé. A végzet felé, amelyet a sors rejtelmes fátylával takart el a révetegen kutató szemek elől.

Oroszország második és végső katasztrófája már csak idő kérdésévé lett...

Verdun ostroma

A nyugati front helyzete 1916 elején

1915 októberében viharzott le az antant artois-i és champagne-i véres offenzívája, amely a franciáknak és angoloknak a borzalmas vérveszteségen kívül csak olyan kis területnyereséget eredményezett, hogy az mit sem változtatott a nyugati front általános helyzetén.

A pergőtüzes és vérzivataros harcok ellanyhulása után a németek még az elvesztett és stratégiailag jelentéktelen állások legnagyobb részét is visszafoglalták október és november folyamán. Megint hiába ment veszendőbe sokezer ántánt-katona élete és testi épsége, nem is beszélve az elpazarolt muníció tömegek hektombáiról. A szövetséges hadvezetőség bűnbakot keresett és lemondatta a fővezérségről az angol szárazföldi haderő főparancsnokát, French tábornokot, akinek utóda Haig angol tábornok lett.

Az angol főparancsnokságban történt változással kapcsoltban az ántánt vezérkarai ismét hangsúlyozták, sőt határozatként ki is mondták, hogy a francia-angol-belga seregeknek az eddiginél jóval nagyobb összhangban kell a hadműveleteket tovább folytatni, de egyelőre minden törekvés hiábavalónak bizonyult, hogy az ántánt egységes frontját, sokszor hangoztatott taktikai egységét megteremtsék. Hiába, az angol és francia vezérek is csak emberek voltak, akik egyéni sikereket akartak elérni. Ez a kétségtelenül fennforgó versengés és féltékenykedés, a teljes és tökéletes egység hiánya egyelőre sokat ártott az ántánt győzelmi kilátásainak.

November vége felé jóformán teljes nyugalom állott be a fronton és ezt a viszonylagos csöndet csak időnként és helyenként szakította meg az elkeseredett állóharcok fegyverzaja. Kétségtelen, hogy az ántánt győzelmi hitét alaposan megrendítette a sok csalatkozás és kudarc, már egy-egy kis, szerény helyi sikert is eredménynek tüntettek föl. A közvéleményt pedig azzal biztatták és azzal akarták fölvilványozni,

hogy friss erővel, kellő munícióval majd 1916 tavaszán megindítják az újabb offenzívát, amely a német front nehezen várt áttörésére fog vezetni. A német hadvezetőség pedig gondosan tartózkodott minden fölösleges vérpazarlástól, tervszerűen kímélte csapatai erejét, hogy azután alkalomadtán, a kezdeményezést megragadva, pihent erővel kezdhesen akcióba.

Így aztán az 1915—1916-os tél majdnem teljes nyugatomban telt el a nyugati fronton.

Vihar előtti szélcsend volt ez. A feszült nyugalomban ott kísértett a szörnyű orkán, a világháború legdrámaibb égzengése és földrengése: a verduni pokol föltárulása, amire nagy titokban már javában folytak az előkészületek a németek részéről.

Félrevezetés és meglepetés

A világháború gigászi hadműveleteiben rendkívül nagy szerepet játszott a harci készülődések elleplezése, eltitkolása. Mindkét részről arra I irányított a törekvés, hogy az ellenséget meglepetésszerűen érje egy-egy hadművelet megindítása, hogy az ellenségnek ric legyen idejéjs fölkészülni, tartalékokat összevonni és a támadást könnyű szerrel elhárítani.

A németek nagy mestereknek bizonyultak hadmozdulataik elleplezésében és ellenfeleik félrevezetésében. Ennek a tudománynak köszönhetette tannenbergi és mazuri sikereit Hindenburg és hasonlóképpen nagy szerepe volt a készülődések eltitkolásának a gorlicei diadalban is.

1916 tavaszára a világháború legnagyobb katonai vállalkozását készítette elő a német hadvezetőség. A világ legnagyobb és legerősebb várrendszerének, Verdunnek a megostromlására készülődtek a német hadvezérek, természetes tehát, hogy a verduni fronton folyó gyalogsági és tüzérségi fölvonulásról mindenáron el akarták terelni az ántánt figyelmet. A legnagyobb gondot fordították a kémjelentések elhárítására, azonfelül egész sereg hadmozdulatot tettek a nyugati front más pontjain a francia-angol hadvezetőség félrevezetése céljából.

Nemcsak a nyers erő, a furfangosság és a lélektani számítás is nagy szerephez jutott a háborúban.

Már január első felében föléledtek a harcok a belga tengerparttól a svájci alpokig húzódó, óriási front legfontosabb szakaszain. Mindenütt a németek voltak az ütközetek kezdeményezői.

Heves tüzérségi harc után támadásra indultak a német rohamcsapatok a Champagne-ban és alig egy hét leforgása alatt egész jelentéktelen területsávok kivételével visszafoglalták az őszi harcban föladott frontrészeket.

Ugyancsak a németek mentek támadásba az artois-i harcvonalon is. Itt a rendkívül heves harcok január 26-án kezdődtek meg és a február közepéig tartó harcokban olyan jelentős eredményeket érte el, amelyek ennek a frontrésznek a teljes szilárdságát biztosították, ami rendkívül fontos volt a megindítandó, nagy verduni erőpróba szempontjából.

Ezekkel a harcokkal egyidejűleg Nyugat-Flandriában is föllángoltak az elkeseredett harcok. A németek Yperntől délkeletre lendületes rohammal elfoglalták az angol hadállás két igen fontos szakaszát. Nem sokkal később pedig a legnagyobb eréllyel verték vissza az angol sereg Armentiéresnél megindított támadásait. Ezen a frontrészen március elején az angolok vívtak ki átmenetileg sikert. A végletekig vitt, tomboló aknaharcok közepette jelentékeny teret hódítottak Vermellesnél, de alig két hét múlva már ezt a területrészt is visszahódították a németek, akik megrendíthetetleneknek bizonyultak a rettentő harcokban.

A Vogézek frontján is dúló harcok kezdődtek. A franciák, akik különös súlyt vetettek rá, hogy Elzász-Lotharingiában sikereket érjenek el, még 1915 decemberében elfoglalták a híres Hartmannsweilerkopfot és a közvetlen közelében levő Hirtzstein magaslatot. A megújuló, rendkívül véres harcokban a németek újból hatalmukba kerítették az uralkodó magaslatokat, amelyek a Sennheim város körüli állások szilárdságát biztosították. Az elzászi fronton február közepén mcssehordó ágyúkkal kezdték meg a francia Belfort várának lövetését, ami azt a látszatot kellette, hogy a német hadvezetőség Mühlhausen felől akar nagyarányú támadásba kezdeni. Ezt a látszatot csak megerősítette az az erélyes támadás, amelynek folyamán a németek Altkirch város és a svájci határ között elfoglalták Obersept, Niedersept és Largilzen községeket.

Az ántánt joggal hihette, hogy Elzász-Lotharingia teljes fölszabadítására és Belfort ostromára készülnek a németek. Hatalmas erősítéseket vetettek ellát erre a vonalra, hogy a front déli részét biztosítsák.

Csak a verduni fronton uralkodott teljes csönd.

Ez volt a francia harcvonal legszilárdabb is legjobban megvédett pontja.

A francia vezékar még gondolni sem mert arra, hogy a németek itt kezdjenek döntőnek tervezett támadásba.

A különböző pontokon megindított offenzívákkal sikerült a németeknek teljesen elterelni a figyelmet Verdimről, a hatalmas várrendszer frontján folyó csapatösszevonásokról.

A fölvonulás elleplezésével az első sikert már kivívták a németek.

Majd meglátjuk, milyen sikerek követték ezt az első, fontos eredményt.

Február 21-én megdörmüllek a német ágyúk Verdun frontján, megkezdődött a várrendszer északi frontjának lövetése.

Kezdetét vette a világháború egyik legizgalmasabb, leggrandiózusabb fejezete . . .

Verdun.

Hősköltemények és háborús regények, megrázó drámák és izgalmas filmek igyekeznek megrajzolni és az utókorral elképzeltetni azokat a) szilaj, életre-halálra menő harcokat, amelyek a háborús erőfeszítésnek valóságos őtrjögései voltak.

Mindezideig azonban nem akadt íróművész, aki meg tudta volna örökíteni méltóképpen a földre szállt pokol vad tombolását, amely hónapokig viharzott Verdun vára körül és amelyben emberileg legmegkapóbb és legmegrázóbb az a rettentő erő, a lelkesedésnek vagy gyűlölségnek, a hazaszeretetnek vagy az önfeláldozásnak az a bámulatraméltó ereje volt, amely a francia és német katonák százazreit vitte a gránáttüzes fürgetegbe, az aknarobbanások vulkánjaiba, a kézigrántós és szuronyos rohamokba, a pergőtűzbe, a gázharcba, az életet semmibe vevő halálba ...

Talán azért nem tudják a legnagyobb művészek sem megírni a maga grandiózitásában a verduni poklot, mert ennek az óriási méretű csatának nincs hőse, azaz helyesebben mondva, mert ennek az emberfölötti küzdelemnek nagyon is sok hőse van. Hőse volt a félmillió német és a félmillió francia katona, akik résztvettek a harcban. Nem a német trónörökös volt a hős, aki rohamra küldte a főparancsnoksága alatt álló 5. német hadsereg százezer és százezer katonáját. És nem Pétain francia generális volt a hős, aki százezer és százezer katonáját vetette eleven falanxul a német rohamáradat elé. A francia és német katonák százazrei voltak a hősei ennek a borzalmas és mégis főlemelő

drámának, amely bebizonyította, hogy az akarat erő, a bátorság, a lelkesedés nem veszett ki a huszadik század „elpuhult” emberéből sem.

Olyan dráma volt ez, amelyet nem lehet egy-egy epizódban, egy-egy katona sorsában visszatükrözni. A szenvedő, harcoló, életét áldozó milliók vérfagyasztó drámája volt ez, az újkori pokol, melynek megénekléséhez egy új Danterá volna szükség.

Verdiin . . .

Harmincezer lakosa sem volt a francia Meuse departementhez tartozó városkának, amelynek neve valóságos szimbólumává vált a nagy világegésnek. Püspöki város, elsőrendű, hatalmas erősség, igazi modern vár, fellegrárral és hatalmas erődláncolattal a Meuse (Mosel)-folyó mindkét partján. Magát a várost és a várat középkori eredetű bástyás körfalak és vizes árkok vették körül. A várrendszer tökéletes kiépítésére óriási összegeket áldoztata franciák, akik országuk keleti határuk fő védelmi pontjául szemelték ki. Mintha megérezték volna, hogy egyszer hazájuk sorsa fog függni attól, hogy föl tudja-e tartoztatni Verdun várrendszere a legerősebb ellenség leghevesebb támadásait.

A német Metz várrendszerével nézett békében farkasszemet a verduni várrendszer. A háború kitörése óta pedig teljes fölkészültségben várta Verdun a német ostrom kezdetét. A verduni erődvonal keleti frontja uralkodott a Woévre-síkságon, amelyen már előretört a német trónörökös serege. A hatalmas várcsoport voltaképpen hídfő, még pedig kőhíd hídfő a Maas két partjára épített nagy erődökkel.

Magában a várban még fennmaradtak a középkori erődítmények maradványai is. A város nevezetes épületei is a nagy történelmi múltat hirdették. Verdun a régi rómaiak Virodonumnak nevezték, ebből származott a francia neve. Többek között arról is híres Verdun városa, hogy 843-ban itt kötötték meg Lothár császár és fivérei: Német Lajos és Kopasz Károly a frank birodalom fölosztásáról szóló szerződésüket. 870-ben Verdun Németország birtokába jutott és csak 1553-ban szerezte vissza II. Henrik Franciaországnak. Az 1870—1871. évi francia-német háborúban a németek másfél hónapi ostrom után elfoglalták a várat.

Most újra Verdiin ostromára került a sor. A teljesen újjáépített vár falai alatt zajlott le a világháború legnagyobb csatája, amelynek borzalmas ágyútüze valósággal megsemmisítette Verdun városa legtöbb épületét, köztük az évszázados műemlékeket is.

Lüttich és Antwerpen ostromának a tanulságai alapján a francia hadvezetőség egészen új és modern alapon kívánta Verdun birtokát

biztosítani. Mivel nyilvánvalóvá lett, hogy a német 42-esek és a magyarosztrák 30 és felesekkel szemben a legerősebb várfalak és erődítmények sem nyújtanak biztonságot, most már arra vetették a súlyt, hogy az erődök közötti térségeket minél jobban, még pedig; frontszerűen megerősítsék. Ki is épültek mesteri tökéletességgel az egész várrendszer területén a kitűnőbbnél kitűnőbb gyalogsági és tüzérségi hadállások, amelyek a hihetetlen szívóssággal és halálmegvetéssel védekező francia katonaság önfeláldozó magatartása révén bebizonyították, hogy a várak a modern háborúban sem veszítették el jelentőségüket és értéküket.

De ne vágjunk az események elébe. Az elején kezdjük figyelni a dráma, a száz- és százezernyi verduni német és francia hős drámájának a kialakulását...

Aki százezrek sorsát tartotta kezében

A támadó hadsereg parancsnoka a német trónörökös volt, de a támadási terv kidolgozója, a nagy csata irányítója és főmozgatója Falkenhayn tábornok, a német nagyvezérkar főnöke.

Ű tartotta kezében a verduni százezrek sorsát.

Neki kell a történelem ítélőszéke elé lépni, hogy helyesen mérlegelte-e a hadihelyzetet, a lehetőségeket, a győzelmi reményeket, amikor a szörnyű áldozatokkal járó nagy csatát megindította.

A történelmi ítélőszék még ma sem tudta ebben az izgalmas kérdésben végső döntését meghozni.

Számos érv szól Falkenhayn mellett és ugyanannyi ellene.

Nézzük először a „védelem” érveit.

Azok szerint a katonai szakértők és oknyomozó történelemírók szerint, akik a német vezérkari főnök mellett törnek pálcát, helyes volt Verdun ostromának megindítása, mert a németeknek meg kellett próbálni, hogy döntő csapást mérjenek az ántánt frontjára, mielőtt Angliának új milliós hadserege a porondra lép. A másik fontos szempont az volt, hogy a várrendszer elleni támadás Verdun város köré vonja a francia haderő zömét, amelyet itt föl lehet örölni, utána pedig, a Lancia frontvonal legerősebb pontjának meghódítása után sor kerü hét az ántánt harcfront felgöngyölítésére. Az ostrom elrendelése mellett szólt az az érv is, hogy Verdun valóságos sarokpillérje volt Északkelet-Franciaország várvonalának, ahonnan számos támadás indult ki a Maas- és

Mosel-folyók között megszállva tartott vidék felé. Ezek a francia támadások, amelyek Briey és Longwy várai felé irányultak, veszélyeztették a németek által birtokba vett, rendkívül értékes, francia szén- és ércvidéket, amelyre a német hadviselésnek nélkülözhetetlen szüksége volt. Másrészt Verdun eleste hatalmas szakadékot támasztott volna a francia hadvonalban, ami a taktikai eredményen kívül óriási erkölcsi sikert és a németek számára igen biztató fordulatot jelentett volna.

Ezzel szemben Verdiin ostromának helytelenítői a következőkkel érvelnek:

— Falkenhaynt az általános hadihelyzet félreismerése vezette Verdun ostromának elrendelésére. A német vezérkari főnök túlzott jelentőségűnek látta az 1915. év katonai sikereit: az Oroszországra mért csapást, Szerbia és Montenegró megszállását, az olasz támadások sikeres elhárítását és elérkezettnek látta a pillanatot a nyugati fronton megindítandó döntő harcra. Pedig ekkor már nyilvánvaló volt — az újévi orosz csata hevessege eléggé bizonyította, — hogy a cár hadserege még mindig nem szenvedett döntő vereséget, nyilvánvaló volt, hogy az orosz és olasz rövidesen új támadásokba kezd. Ahelyett, hogy először ezekkel az ellenfelekkel végzett volna a központi hatalmak koncentrált hadereje, a seregek teljes szétforgácsolásával és túlságosan merész elhatározással Falkenhayn Franciaországot választotta a főhadművelet színterévé és az erőviszonyok kellő mérlegelése nélkül elrendelte Verdiin ostromát.

Egyes memoár-írók, akik annak idején szerepük és beosztásuk révén az események kulisszái mögé láttak, egyenesen meglepő dolgokat írnak a verduni csata előzményeiről.

Falkenhayn — több memoár-író szerint — személyes sikereket akart elérni Verdun ostromával. Ő dolgozta ki az ostrom egész tervezetét és kizáróan a maga dicsőségének és érdemének tudta volna be, ha ez a kolosszális hadművelet diadalra vezet. Hogy a német vezérkari főnököt egyéni és önző szempontok vezették, azzal akarják bizonyítani, hogy Falkenhayn és a német hadvezetőség elutasították a monarchia vezérkari főnökének, Hötendorfi Conrádnak azt a javaslatát, hogy először is Olaszországgal számoljanak le a központi hatalmak.

Az olasz hadjárat diadalmas befejezéséhez Conrad tervezete szerint 8—10 német hadosztályra lett volna szükség, amelyek a monarchia seregeivel együtt negyedév leforgása alatt békére tudták volna kényszeríteni Olaszországot. Ez esetben az olasz frontról fölszabaduló magyarosztrák haderő visszatérhetett volna az orosz frontra és a német haderő

olyan csapattömeget zúdíthatott volna a nyugati frontra, hogy ott döntő sikert lehetett volna elérni.

Conrad előterjesztését, amelynek pedig igen világos és meggyőző volt az érvelése, a németek elvetették.

Falkenhayn ragaszkodott terveihez.

Elérkezettnek látta az időt, hogy döntő csapást mérjen a franciákra.

Nem törődött a központi hatalmak közös érdekeivel, nem törődött az erő szétforgácsolásával, csak a ragyogó, szinte szédítő perspektívát látta maga előtt: milyen siker, milyen dicsőség lesz, ha Verdun ostroma sikerrel jár!

Nehéz végleges ítéletet mondani a nagyvezérkar főnökéről. Az érvek és ellenérvek körülbelül egyenlő súllyal esnek a mérleg serpenyőjébe.

Utólag természetesen könnyű bírálatot mondani.

Annak van igaza, akit az események igazolnak.

Hiszen ha Falkenhayn tábornok előre látta vagy sejtette volna az óriási hadművelet veszedelmes következményeit, aligha kockáztatta volna a gyönyörűen elgondolt és hatalmas lendülettel megindított ostrommal nemzete sorsát. És aligha küldte volna halálba a százezreket, akiknek sorsa az ő kezébe volt letéve ...

Megindul az ostrom

Falkenhayn tábornok a vezérkarral és a német trónörökösrel egyetértésben eredetileg január 12-ére tűzte ki Verdiin ostromának kezdetét.

Az újév első tíz napja azonban olyan esőt hozott, hogy a vár erdős és hegyes előterében a talaj mélyen fölázott,, ami nagy mértékben megnehezítette volna a gyalogság előnyomulását, a lüzérség fölvo-nulását és a muníció utánpótlását.

Az offenzívát el kellett halasztani.

Mintha csak a Sors készakarva adott volna még egy kis időt a meggondolásra.

Falkenhayn azonban már döntött és döntéséhez következetesen ragaszkodott. A támadás megkezdését mindössze egy hónappal halasztotta el.

Február 21-én délután két órakor eget-földet rázó bömböléssel megszólaltak a német ágyúk, amelyek koncentrált tüzüket megsemmisítő erővel zúdították a várrendszernek a Maas-folyó keleti partján az áttörésre kiválasztott frontrésze ellen.

A pergőtűzet a franciák találták ki, de a németek tökéletesítették. A nyugati fronton még nem alkalmazták olyan mértékben, mint az 1915-ös orosz hadjárat folyamán. Most azonban, hogy döntő jellegű támadásra került a sor, a franciák megismerkedhettek a német pergőtűz borzalmaival.

Megszakítás nélkül huszonnégy óráig dörögtek a német ágyútömegek, tábori ágyúk és tarackok, a negyvenkettesek és a magyarosztrák 30 és feles motoros ütegek. A legkülönbözőbb kaliberű ágyúk és mozsarak föltűrták a várrendszer külső erődítéseinek a védelmi vonalait, föld alá temetve a francia rajvonalak szerencsétlen katonáit. Huszonnégy óráig dúltak és pusztítottak a német ütegek és pedig a megfigyelések szerint olyan sikerrel, hogy másnap, február 22-én délután három órakor a gyalogos német rohamcsapatok megkezdhették az előnyomulást.

Az előretörés meglepő nagy kezdeti sikerrel járt. Tízkilométeres szélességben rajzoltak elő a rohamsisakos német csapatok és a Maas és a Mosel között, Verduntól északnyugatra három kilométer mélységben törtek előre. Már az első napon háromezernél több foglyot ejtettek és nagytömegű hadiszert zsákmányoltak.

A győzelemről a német vezérkar a következőképpen számolt be:

„A Maas-magaslatokon a tüzérségi harc nem csökkenő erővel tovább folyt. A folyótól keletre megtámadtuk azt az állást, amelyet az ellenség körülbelül Consenvoye—Azannes falvak magasságában másfél év óta az erődítő művészet minden eszközével kiépített, hogy a Woévre-síkság északi részén helyzetét biztosítsa. A támadást tíz kilométernél nagyobb szélességben és három kilométer mélységben vittük keresztül. Az ellenség igen jelentékeny véres veszteségén kívül több mint háromezer foglyot és nagymennyiségű, még át nem tekinthető hadianyagot veszített.”

Másnap a németek még teljesebbé tették sikerüket, elfoglalták Brabant, Haumont és Samognieux helységeket, valamint a Beaumontnál elterülő egész erdőséget és kezükbe került Herbebois is. Ez az előretörés rendkívüli jelentőségű volt, mert a németeket a Verdun-erődvonaltól északi részének teljes hatáskörzetébe juttatta.

Valósággal szédítő volt ez a gyors siker.

A pergőtűzes tüzérségi előkészítések után a német rohamsisakos csapatok az összelőtt erődítéshálózatok zűrzavarán keresztül egyre mélyebben nyomultak előre a páncélerődök vonala felé. Valami retentő ellenállhatatlan erővel, szinte száguldva törtek át olyan védelmi vona-

lakon, amelyeket bevehetetleneknek tartott a francia hadvezetőség és a francia közvélemény.

Az egész világ álmélkodva figyelt Verdun felé. Az izgalom mindenfelé a legnagyobb fokra hágott.

Elérkezett volna a végső döntés ideje?

Hát ezeket a harcias németeket nem tudja megállítani a világ legnagyobb és legtökéletesebb erődítése sem? Hiábavaló a francia katonaság minden hősiessége, minden halálmegvetése?

Az ántánt-népeket reszkető félelem fogta el. A drótakadályok, erődítések, hadállások tömkelegén játszi könnyedséggel áttörő németek most megint olyan félelmetesen ijesztő színben tűntek föl, mint a háború elején, amikor száguldva rohantak Párizs alá.

A központi hatalmak népeiben pedig a remény fáklyája lobbant lángra. Itt a döntés ideje! Mégis csak kicsikarjuk a győzelmet! . . .

A semleges államok pedig kellő higgadsággal és hűvös tárgyilagossággal állapították meg, hogy a németek pár nap alatt egyenesen bámulatos eredményt értek el azon a fronton, amely megingathatatlannak látszott és amely a francia védelemnek, az egész nyugati frontnak a legjobban kiépített és megerősített szakasza volt.

A németek bámulatos nagy sikerrel kezdődött verduni támadása olyan elementáris erővel hatott az egész világra, mint valami rendkívüli, megrázó természeti tűnemény, amely mindenkit meglep és elbűvöl különösségével és váratlanságával.

Elesik az első páncélerőd

Párizs és egész Franciaország mélységes megdöbbenéssel fogadta a Verdun alól érkező aggasztó híreket. A verduni várrendszer volt Franciaország védelmének legfontosabb pontja, ennek megközelíthetlenségében és bevehetetlenségében bízott az egész francia közvélemény.

És most a németek pár napos lendülettel, elszánt, minden akadályt legázoló rohamukkal nemcsak áttörték nagy darabon a szilárdan kiépített külső erődvonalat, hanem már eljutottak Verdun lőtávolába, megkezdték az ősi vár bombázását és ostrom alá vették az első erősséget: Douaumont páncélerődjét!

Az izgalom és idegesség olyan magas fokra hágott, mint a háború elején, amikor Kluck lovasai vad rohammal száguldottak Párizs felé.

De ebben az emésztő izgalomban és idegességben osztozott Francia-

országgal Anglia is. Verdun eleste az egész nyugati front veszedelmét, esetleg katasztrófáját jelentette volna, ami az angol szárazföldi sereget is kritikus helyzetbe sodorhatta.

Haig tábornok, az új angol főparancsnok a franciák tehermentesítése céljából támadást rendelt el Dél-Flandriában a Givenchy—Armentières vonalon. Két napon keresztül viharzott az angol rohamozás, két napon keresztül ömlött patakokban az angol vér a német hadállások előtt. Midhiába! A németeket — noha minden fölösleges tartalékukat Verdun alá vitték — nem érte meglepetésszerűen a támadás, amely az angol csapatok véres veszteségei mellett február 25-én a legkisebb eredmény nélkül összeomlott.

Közben a németek Verdun alatt rendületlenül törtek előre, l'Is ugyanazon a két napon, február 21-én és 25-én, amikor Flandriában elhárították az angolok meglepetésszerűnek szánt támadását, Verdun alatt elfoglalták a Besonvaux—Les Chambrettes—Louvemont vonalat. Az eddig kivívott sikerek nagy kiaknázását jelentette ez az eredmény. Verdun körzetében, amely olyan volt, mint valami „hatalmas, megerősített táj”, egész sor megerősített község és major jutott a támadók kezére. Ezekben a harcokban a hősiességet tanúsító francia csapatoknak rendkívül nagy volt a veszteségük. A francia foglyok száma két nap alatt hétezerrel szaporodott, úgyhogy a németek az offenzíva rövid ideje alatt már több mint tízezer foglyot ejtettek.

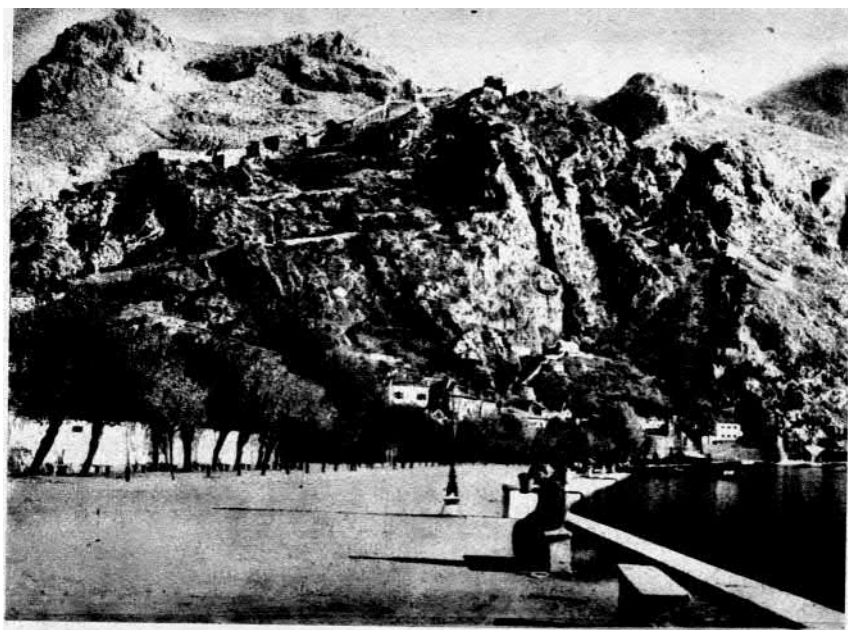
Az előretörés annyira benyomta a francia frontot, hogy a németek most már ebből az irányból is megkezdheték a verduni vár erődínek ágyúzását.

Az ántánt izgalma a tetőfokra hágott.

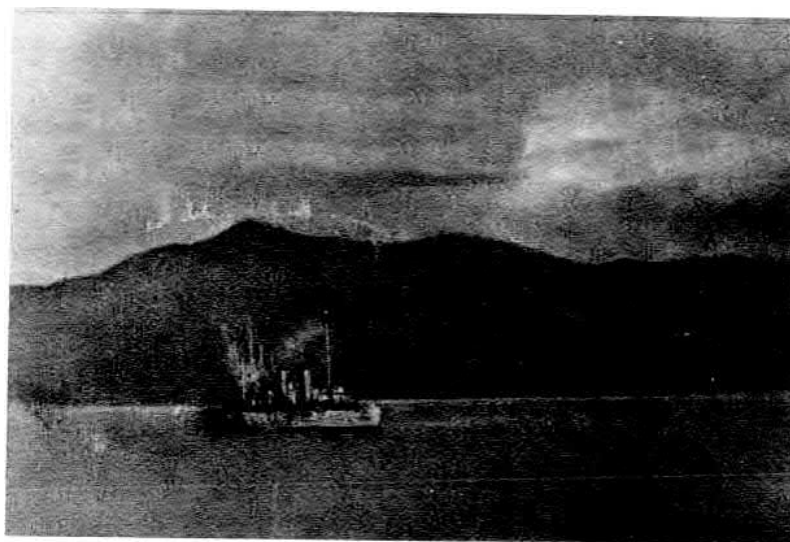
Másnap pedig az izgalom rémületté vált.

Pétain francia tábornok, Verdun védője, lázas sietséggel irányította minden tartalékcsapatát a legveszélyeztetettebb vonalak védelmére. Ez a kitűnő katona és kitűnő hadvezér tisztában volt felelősségével és feladataival. Meg azután ki is akarta érdemelni a francia nemzet bizalmát, amely benne és katonáiban összpontosult. Henri Philippe Pétain 58 éves volt, amikor a világháború kitört. Ezredesi rangban éppen nyugdíjazni akarták, amikor bekövetkezett a mozgósítás és őt nyugdíjazás helyett — előléptették. Hamarosan kitüntette magát, rövidesen hadtestparancsnok lett, 1915-ben már egész hadsereget vezetett, 1916-ban pedig Verdun védője lett.

Egyelőre azonban hiábavalónak látszott Pétain minden erőfeszítése. Február 26-ika olyan eseményt hozott, amely egyenesen kétségbe-

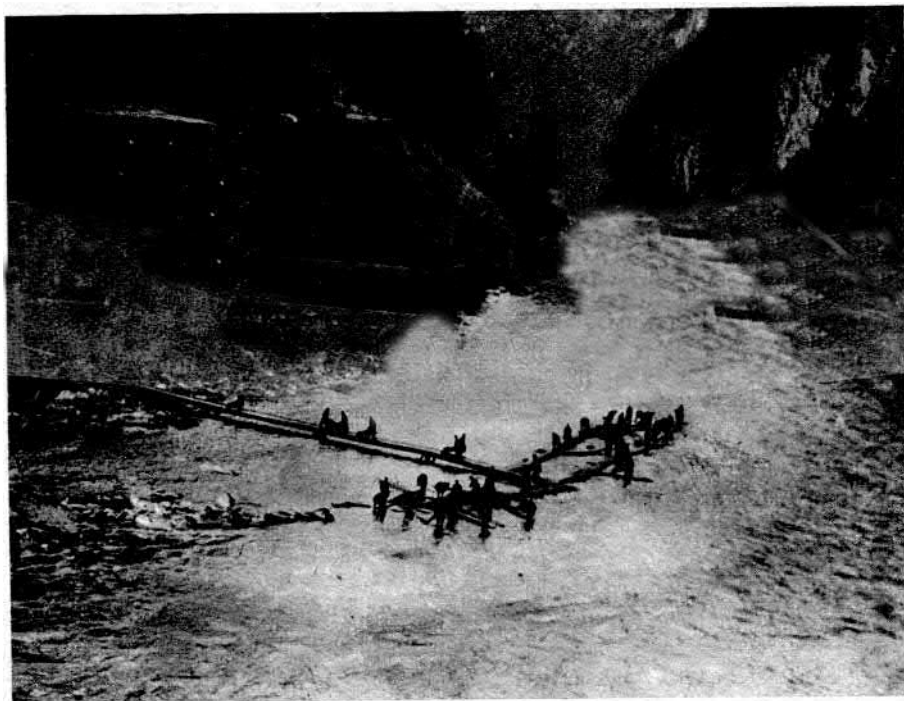
A Lovcsen hatalmas sziklavára, Montenegró legnagyobb erőssége, amelyet Kövess tábornok serege rohammal foglalt el. A sziklafalként magasba szökő hegy alatt a Cattaróból Montenegróba vezető szerpentinül húzódik el

A „Novara“ a Lovcsen előtt. A Horthy Miklós parancsnoksága alatt álló cirkáló szia lén résztvett a bevehetetlennek tartott fellegrvár bombázásában

Magyar bakák a Lovcsenen elfoglalt montenegrói hadállásokban. A hűborltotta hegycsúcs alatt valóságos várszerű fedezékeket építettek a Lovcsen védelmezői

Átkelés a montenegrói Lim-folyón. A műszaki csapatok a felrobbantott híd romjait takarítják el, hogy azután új hidat verhessenek

A montenegrói királyi pár : I. Miklós Nikita és felesége,
Vukotics Milena, aki Vukotics vajdának a leánya volt

Német trén felvonulása a „Fekete Hegyek“ komor, téli világában

A keleti front

vezérei

*Pflanzer- Boltin tábornok,
Bukovina védője*

*Gróf Butcher német
tábornok*

*Böhm-Ermolli tábornok,
Galicia védője*

*Magyar-osztrák nehéz ágyú állása a: orosz harctéren, Galicia jégbe és hóba fagyott
léli világában*

ejtőnek mutatta Verdun helyzetét. Ezen a napon a németek ellenállhatatlan rohammal elfoglalták Douaumont páncélerődöt, amely északkeleti sarokpillére volt a verduni várövezetnek és amelynek eleste annyit jelentett, hogy a németeknek sikerült rést ütni a franciák megerősített védővonalának legerősebb pontján, amelyet a francia közfelfogás bevetetlenségnek tartott.

A diadalmas rohamot a 21-es számú brandenburgi ezred hajtotta végre, amelynek rohamsisakos katonái a borzalmas gránát- és srappeltűzben rettenthetetlen bátorsággal nyomultak előre, átgázolva a francia drótkadályokon, szüronyrahamokkal törve át a francia lövészárkokon és több oldalról bekerítve a páncélerődöt védő katonaságot.

Nagy diadal volt ez, amely megreszketette az egész világot!

A franciák újabb csapatok harcra vetésével ötször kezdtek ellentámadásba, hogy Douaumont páncélerődjét visszafoglalják, de a németek minden rohamukat véresen visszaverték. A páncélerődöt nyugatra február 27-én a németek elfoglalták Champneuvillét, a Cote de Talout és a Brastól északkeletre lévő erdő nagy részét. Még egy diadal esett erre a napra: a német rohamosztagok elfoglalták Hadraumont nagyjelentőségű és kiterjedt erődműveit.

A francia sajtó kisebbiteni akarván a német sikerek jelentőségét, azt állította, hogy Douaumont a verduni erődök egyik legrégibb erődje volt. Ezzel szemben a tényállás az volt, hogy az erőd a verduni vár egyik legerősebb pontjaként szerepelt és a legjobban kiépítették, mert az egész északi front sarokoszlopa volt. A francia katonai szakértők is bevetetlenségnek tartották és páncélerődjét mégis összerombolta egy 42-es egyetlen telitalálat. Az ostromban egyébként résztvettek és pedig igen eredményes hatással a monarchia harminc és feles mozsarai is.

Douaumont eleste nagyon is érzékenyen érintette a verduni várrendszer védelmét és az egész francia közvéleményt, amely reszketve nézett keletre, ahol megszakítás nélkül reszketi ették a földet és levegőt az ágyúdörrenések, ahol ezer és ezerszámra pusztult a francia hadsereg színe-java és ahol a háború vésszes, komor füstfelhői gomolyogtak az égre ...

A központi hatalmak népei örömmámorban úsztak. Szívrepesve várta mindenki a friss győzelmi híreket, a végső diadalt, a háború gyors befejezését.

A sok-sok drága, véres diadal káprázatos ragyogásában a bukásnak milyen, hátborzongatóan tragikus, fekete árnyai kísértettek! ...

Repülőgépen Verdun fölött

A verduni harcokban nagy szerepük volt a repülőeknek, akik a magasból értékes megfigyeléseket szereztek az ellenség hadimozdulatairól, csapatösszevonásairól, készülődéseiről és eredményesen irányították a tüzérség munkáját.

Egy német aviatikus, aki több földerítő repülést végzett ezekben a napokban, így számolt be a verduni front fölött szerzett benyomásairól:

. . . Napkelte előtt egy órával indultunk útnak. A keleti égbolton halvány szürkület mutatta a reggel közeledtét. Alig negyedórái repülés után már körülbelül 1000 m. magasságban keringtünk. Itt már az egész keleti égbolt kékessárga fényben úszott, ami élesen vált el a fejünk fölött elterülő szokatlan sötétségtől.

Gépünket délkelet felé irányítottuk, az ellenséges várcsoport felé. Főadatunk volt az ostromágyúk tüzeinek irányítása. Erre a célra megkaptuk a legkönnyebb gépet, kitűnő megfigyelő-eszközökkel és szikratávíróval felszerelve. Napkeltekor már ellenséges erődök felett kellett lennünk, igen nagy magasságban, hogy lehetőleg zavartalanul végezhessük kényes munkánkat. Húsz perccel utánunk indult egy repülőraj bombákkal és gépfegyverekkel jól felszerelve, hogy az ellenség figyelmét jól magára vonja. Vagy 1000 méterrel alattunk kell akcióba lépnie, hogy eszükbe ne jusson a franciáknak hozzánk feltörekedni.

Folyton emelkedve közeledtünk Verdunhoz. Már vagy 2000 méter magasságban jártunk. Jeges, hideg levegő csap arcunkba; még a vastag aviatikus köpenyegbe is belefűrődik. Körülöttünk, felettünk báránfelhők úszkálnak. A legfelsők — 8—10.000 méter magasságban — már a nap első sugaraiban fürödnek. Mintha finom selyemcsipke fénye csillogna a napfényben. Alattunk még fekete fátyol borít mindent.

Háromnegyedórái utazás után határozatlan szürkeségben meglátjuk Verdun dombos vidékét. Minden dombtetőn sötét tömeg terül el: a félelmetes páncélerődök. Ezeket kell legázolnunk. Megpróbálunk tájékozódni. Lassankint felismerjük az egyes erődöket. Egymásután sorakoznak: Douaumont, Vaux, Tavannes, Souville, Belleville erődök. Douaumont van elsőnek kiszemelve, mint szélső és legerősebb vár. Neki szól mai látogatásunk.

Minden erődnek, dombnak, falnak a helyét, irányát, távolságát jóelőre betanultuk, hogy gyors és pontos értesítést adhassunk. Most még az erőd közelében levő feltűnő pontokat kell kiszemelnünk. A vár körül

van 2 új lövőárok, nyugatra egy házcsoport, majd egy kis liget. Hol lesznek ezek néhány nap múlva? ... Megállítjuk a motort s míg gépünk nesztelenül siklik a magasban, addig egy erős távcsővel lenézek a földre. Finom háló szemei között látok mindent. Megjegyzem az egyes pontok helyét s azután mehetünk tovább. A hálózat és a magasság megadja a távolságokat. A barométer 3100 métert mutat. A siklórepülés közben 100—150 métert veszíthettünk: ezt újra behozzuk.

Egyelőre most semmi dolgunk. Mellettünk úszik egy felhő, akkora lehet, mint egy kisebb falu, föléje röpködünk, hogy alulról ne legyünk láthatók. Éppen jókor, mert ebben a pillanatban bukkant fel a nap s fényözönnel öntött el bennünket. Kényelmesen keringtünk a felhők fölött, bár alulról nem láthatják nagyobbak egy virágos kertnél. Körülöttünk, alattunk, fölöttünk kisebb-nagyobb felhők úszkálnak, a reggeli nap fényétől halvány rózsaszínre festve.

De nem sokáig élvezhetjük ezt a szép kilátást. Megszólal a szikratávíró, jelezve a harc kezdetét.

— Készen vagyunk! — felelem.

— Tűz! — jön a válasz.

Az első üteg 18 kilométer távolságból tüzel. Lövedéke mintegy félperc alatt ér ide. 25 másodperc múlva vezetőnk kikapcsolja a motort s! miközben zajtalanul lesiklunk a felhőfátyolról, halljuk a tizmázsás acélbomba kísérteties üvöltését, majd nyomban utána a hatalmas, mélyhangú dörrenést, ami még idefönn, a ritka levegőben is szinte fájdalmat okoz a dobhártyán.

A lövedék túlment a célon. Egy patak közelében esett le.

— 400 méter, 30 fok északnyugatra! — jelentjük.

Jön a második, más ütegből. Egy kis facsoportra esik, tövestül szórva szét az egészet.

— 305 méter délre!

Egymásután zuhannak le a hatalmas tömegek. Az egyik házat röpít a levegőbe, helyén roppant tölcsért hagyva. A másik egy közeledő municíós vonatot vet szét, a harmadik a számtalan drótsövény egyikén nyit tátongó kaput. Mindegyikről pontosan jelezzük a lecsapás helyét. Egyik sem érte az erődöt. Természetes, hiszen mindegyik egy-egy üteg első lövése volt.

Most szünet következik. A tüzérség készülődik. Időnk van kissé körülnézni. A tüzelés nagy zavart keltett a franciák között. Tudták, mi következik. Csapatok vonultak futólépésben az erődművek külső állásaiba.

Egyszerre csak megjelennek repülőink. Nagy területre eloszolva, mintegy 2000 méter magasságban keringenek. Az erődök ágyúi apró lángnyelvet nyújtogatnak feléjük: ők pedig bombákat ejtenek le az alkalmatlankodókra.

De ismét egy lövedék zuhan az erőd mellé, most már jóval közelebb, mint az előzők. Követi ismét a 42-es meg a 30 és feles bombák egész sora. Egyik-másik veszedelmesen közel löki a magasba a füstöt. Most az egyik páncél torony burkolózik fekete füstbe, de nemsokára ismét épen látjuk. Bizonyosan ferdén esett rá a lövedék, lesiklott róla és a levegőben robbant.

Eközben hatalmas légi harc fejlődött ki alattunk. A franciák egész raja hemzsegett repülőgépeink körül. Két oldalról támadták őket meg, láthatóan azzal a céllal, hogy elzárják a visszavonulás útját, ami azonban nem sikerült, mert mindnyájan sértetlenül kerültek haza.

Néhány nappal később, mikor már a német előretörés lehetővé tette Verdun ágyúzását, a főerőd lövetését, újból fölszálltam megfigyelés céljából.

Most Verdun fölé repültem az ágyúzás eredményének megállapítása céljából. Mintha pusztító földrengés dúlta volna föl a város egyes uccáit: házai egymásra omolva, templomai tornyuktól megfosztva. Polgári lakosságnak nyoma sincs. A civilek már mind elmenekültek Párizs felé.

A messzehordó német ágyúk épp olyan pontosan dolgoznak most is, mint Dünkirchen halomralövetésénél. . .

És ezeknek a dörgő ágyúknak a visszhangja erősebb volt talán még a gránátok hatásánál is: a visszhang meg sem állt Párizsig, ahol páni félelem kezdett elhatalmasodni a francia szíveken.

A verduni vérzivatar

Fiancia ország létkérdése

A németek bámulatos erőfeszítéssel folytatták tovább Verdiin ostromát. Bajorok és poroszok, brandenburgiak és szászok versengtek a példaadásban, hogyan kell halálfélelem nélkül nekirontani az elleneséges szúronyerdőnek.

— Diadal vagy halál! — ez volt most már a rohamcsapatok jelszava.

A német hadvezetőség bámulatosan tudott hatni a végsőkig fegyelmezett katonaságra. Minden egyes német katona tudta, hogy sorsdöntő harcban vesz részt, hogy a német birodalom sorsa, az egész háború kérdése függ a győzelemtől. Elszántan, megfeszített erővel vetették hát magukat a borzalmas küzdelembe. Egy emberként hatotta át az egész német hadsereget a győzni akarás szelleme. Ez a ragyogó szellem adta meg a leki erőt Verdun ostromlóinak, hogy lelkük mélyéből hirdesék az étellel leszámoló, fanatikus jelszót: — Diadal vagy halál!

E nélkül a pompás katonai szellem nélkül már régen összeomlott volna a német front az ellenség hatalmas túlerejének borzalmas nyomása alatt.

Számbelileg és fizikai erő szempontjából Németország és szövetségesei már elvesztettnek tekinthették a háborút, annyival is inkább, met a monarchia 1916-ban már majdnem teljesen kimerítette katonai erejét, nem is beszélve Törökországról és Bulgáriáról, amelyekben a szó szoros értelmében a német hadvezetőség és a német segítség tartotta a lelket.

Amit a németek erő kifejtés és erőösszefogás szempontjából a világ-háborúban produkáltak, az előtt tisztelettel kell meghajolnia a militaristának és az antimilitaristának egyaránt.

Ez a rendíthetetlennek és kimeríthetetlennek látszó erő tette lehetővé, hogy az elszigetelt, minden irányból szorongatott, éhínséggel

küzdő nemzet el tudott menni a teljesítőképesség legvégső határáig. Mindenütt védekezésre szorult és mindenütt ő ragadta meg a kezdeményezést, mindenütt ő támadott bámulatos lendülettel.

Verdun a legbeszedesebb példája volt a német akaratéronek. Vilmos császár minden verduni katonáját az a gondolat és az a meggyőződés hatotta át, hogy győzni muszáj, mert a verduni csata hozza meg a végső diadalt vagy a bukást.

De ugyanolyan szilárd meggyőződés hatotta át a francia katonaságot is. A verduni pokol pergőtüzeiben, véres kézitusáiban és apokaliptikus kavargásában minden egyes francia katona tudta, hogy Franciaország létkérdéséről van szó.

— Verdun vagy a halál! — ez volt a francia katonák jelszava, akik épp úgy meg tudtak halni hazájukért, mint ahogyan a német katonák a halálba tudlak rohani nemzetük diadaláért.

— Diadal vagy halál!

— Verdun vagy halál!

Ebben a két jelmondatban kifejezésre jutott az ostromlóknak és a védelmezőknek minden elszántsága. Ez a két jelszó mindennél jobban kifejezi és megmagyarázza a verduni harcok minden borzalmasságát, a százezrek és százezrek pusztulását, akik mindkét oldalon izzó lelkesedéssel, emberfölötti halálmegvetéssel vetették a harc oltárára a legnagyobb áldozatot, egyetlen kincsüket: az életüket. ..

Verdun ijesztő fordulatot jelentett a világháborúban. Azt a fojtogató drámai feszültséget hozta meg, amely a színpadi dráma nézőközönségét is lenyűgözi, amikor a cselekmény beállítása után maga a tragédia kezd leperegni.

Most tornyosultak csak az égre az igazi viharfellegek! Most kezdődött csak az igazi égi háború!

A háború elvesztette minden derűsebb jellegét. A vihar borzalmaságában eltörpültek a szegény, életüket áldozó katonák, akik csak számadatok lettek a milliós hadseregek marcangoló viaskodásában. Elvesztették jelentőségüket az egyéni szempontok, az egyéni epizódok, komor, hatalmas hadoszlopok, őrjöngve verekedő hadseregek lettek a nagy dráma hősei és a nemzetek, melyeknek sorsát, jövőjét, végzetét teljesen elhomályosították a vésteljes, sötét viharfellegek ijesztő árnyai.

A világtörténelem legnagyobb tragédiája mérföldes léptekkel haladt a végső kifejlődés felé.

További német sikerek

A német trónörökös hadserege február 21-én kezdte meg Verdiin ostromát és gyors sikerekkel egy hét alatt már nyolc kilométernyire közelítette meg a vár erődítményeit a Maas keleti partján.

Douaumont elfoglalása után lankadatlan erővel folyt tovább az elszánt német előretörés. Állásról állásra kellett a vitézül verekedő francia védősereget visszaszorítani és a gyors kezdeti sikerek után lassúbb tempót kezdett venni a német előnyomulás.

De azért napról napra sikert értek el a támadók, akik borzalmas közelharcokban egymásután foglalták el a Verdin alatti várszerűen megerősített falvakat.

Március 2-án erőteljes tüzérségi előkészítés után elfoglalták a rommá lőtt Douaumont falut is, amit a harcok folyamán valóságos várrá építettek ki a franciák. Innen több mint ezer foglyot és hat zsákmányolt nehéz ágyút szállítottak el a győztes német csapatok. Ekkor már a német fegyverzsákmány 115 ágyúra és 161 gépfegyvévté" szaporodott.

Március 6-án a Woevre-síkságon Fresnes falu, a következő nsípon Forges, Regneville falvak és az ezeket környékező e dős magaslatok jutottak a németek kezére.

Március 8-án már Vaux községből és visszavetette a franciákat a németek rohama, úgyhogy most már közvetlenül a második döntő fontosságú erősség, Vaux páncélerődje alá jutott el a német harcvonat.

Ugyanekkor már az egész Woévre-síkságot megtisztították a németek az ellenségtől és az itt diadalmasan előnyomuló csapatok megtalálták a kapcsolatot a verduni fronton előretört hadsereg vonalával.

A franciák „létkérdése” szempontjából ijesztő események voltak ezek. A németek újabb sikerei, amelyek során március 12-ig több mint huszonötezer foglyot ejtettek, 190 ágyút, 230 gépfegyvert zsákmányoltak, egyenesen lesújtó hatást gyakoroltak Párizsban. A francia közvélemény, de maga a francia hadvezetőség is veszedelmesen fenyegetőnek találta Verdun helyzetét és igen komoly aggályok merültek föl az egész harcvonat biztonsága és szilárdsága tekintetében.

A kritikus helyzet súlyos politikai és katonai válságot idézett föl Franciaországban. Pétain tábornokot nem érthette szemrehányás, mert ő a legnagyobb buzgalommal és kellő hozzáértéssel irányította a védelmi harcokat. Sőt benne egész idő alatt különös nagy bizalom össz-

pontosult. A szemrehányások Gallieni hadügyminisztert és Joffre hadseregfőparancsnokot érték, akik nem tudtak kellő mennyiségben és a kellő gyorsasággal tartalékseregeket Pétain rendelkezésére bocsátani. Az izgalmakba Gallieni bele is betegedett és nem sokkal később meg is halt. Az új francia hadügyminiszter Pierre Pmques tábornok lett. Joffre fővezért megbuktatták a verduni események, akinek 1916 őszén le kellett mondania a főparancsnokságról. Az új fővezér Nivelle tábornok lett, aki Verdun-nak a védője volt Pétain tábornok után, miután utóbbi a nyár folyamán egy több hadseregből álló csoport parancsnokságát vette át.

Pétain, majd később Nivelle sürgetésére a francia főparancsnokság igen jelentős friss haderőket küldött a verduni hadsereg megerősítésére. A segítségül érkező csapatok között még orosz ezredek is voltak, amelyek valóságos földközi utazás után érkeztek francia földre. Ezek az orosz katonák Vladivoszlokban szálltak hajóra és India megkerülésével, a Szezei-csatornán át jutottak a Földközi-tengerre, majd onnan Marseille-be. A francia kikötőből egyenesen a verduni frontra küldték őket. Az orosz csapatokat eredetileg a Gallipoli-félszigetre szánták, de mint-hogy onnan az ántánt kivonult, azt tervezték, hogy Szalonikiben teszik őket partra. Minthogy azonban akkoriban a szalonikii támadás elmaradt, az oroszokat tovább irányították Franciaországba, mert a franciáknak minden segítségre szükségük volt, tekintettel arra, hogy az olaszok nem voltak hajlandók Verdiin alá segítőcsapatokat küldeni.

Mondani sem kell talán, hogy az orosz segítség nem igen volt számottevő tényező a verduni milliós hadseregek gigászi küzdelmében. Inkább csak jelképes segítség volt ez, a fegyveres szövetség demonstrálása, ami azt akarta bizonyítani, hogy az oroszok cárja kitart a végsőkig adott szava: az ántánt véd- és dac-szövetsége mellett.

A „Halott ember”

A németek verduni előtörése idején a francia védelem a várkörzet minden alkalmas pontját táborszerű erődítésekkel erősítette meg. Száz és száz rögtönzött erődöt kellett ostrom alatt tartani a támadóknak és ez a zseniális védelmi módszer nagyban hozzájárult ahhoz, hogy Verdunnál nem ismétlődhetett meg a lüttichi és az antwerpeni példa. A német tüzérség kénytelen volt erejét szétforgácsolni, amelyet Verdun alatt sohasem koncentrálnak egy pontra.

Amikor az első nagy meglepetésből, sőt rémületből felocsúdtak a

franciák, a zseniális védelmi módszeren kívül igen szerencsés módját találták ki az ellentámadásnak is. A németek a Maas keleti partján nyomultak előre, míg a nyugati parton a franciák szilárdan tartották hadállásaikat. A Forges körüli magaslati állásokban elhelyezett francia tüzérség a Maas-folyón keresztül kedvező pozíciókból vette tűz alá a folyó túlsó oldalán előretörő német hadoszlopokat, ami az ostromlók szempontjából igen veszélyes helyzetet teremtett.

Ezért aztán kénytelen volt a német hadvezetőség arra az elhatározásra jutni, hogy mielőtt a keleti parton tovább folytatná az előnyomulást, a nyugati parton kezd támadásba, hogy elragadja az ellenségtől a forgesi magaslatokat.

Így most már a nagy verduni harc áterjedt a Maas-folyó mindkét partjára. A franciák mindenesetre ügyes sakkhúzásukkal elérték, hogy a keleti parton egyelőre megakadt a német előnyomulás.

Annál nagyobb hévvel lángolt fel csakhamar az elkeseredett harc a nyugati parton. A németek március 6-án elfoglalták a forgesi erdőt és ebből az alapállásból kiindulva diadalmasan ostromolták meg a forgesi fensík egyik részét, megszállták a 265-ös magaslatot és eljutottak a Morte Hömmé (Halott ember) magaslat alá, melynek birtokáért a világháború legvéresebb ütközeti is folytak le. A Morte Hömmé volt, a híres 304-es magaslat, amelyet a legvágatottabb francia csapatok védtek. Ezt a legfontosabb támaszpontot hiába rohamozták a németek, akik rengeteg hiábavaló véráldozat után elhatározták, hogy bekerítéssel döntik meg a védősereg ellenállását.

Több napi elszánt harc után sikerült is keletről és nyugatról körülkeríteni a fontos fensíket, miután a németek elfoglalták Malancourt, Haucourt és Bélhincourt községeket. Ezeknek az eredményeknek az alapján aztán sikeresen rohamozták meg a Morte Hömmé egyik csúcsát, de az uralkodó magaslatot a rengeteg emberáldozat ellenére sem Ludták az ostromló csapatok birtokba venni.

Csak május derekán — több mint kéthónapi szünetlen viaskodás után — sikerült a németeknek a sokat vitatott magaslatot meghódítani. A „Halott Ember”-rel egyidőben a németek elfoglalták az avocourti erdőt és Cumieres községet is, úgyhogy elérték azt a vonalat, amelyet a hadvezetőség célul tűzött ki.

A német vezérkar jelentése, amely beszámolt a 304-es magaslat meghódításáról, hangsúlyozottan kiemelte, hogy ezáltal a németek jelentős lépést tettek a verduni állandó erődművek és a verduni vár felé és hogy ez volt az első lépés Verdinek nyugat felől való körülzárására.

Beszámolt a német vezérkar arról is, hogy a franciák a Maas-területen 51 hadosztályt használtak föl, vagyis bőven a kétszeresét a német oldalról harcba vitt haderőknek, mindamellet rendkívül súlyos vereség érte őket a 304-es magaslat elvesztésével.

Csak azt nem emlílte meg ez a jelentés, hogy az a két hónap, amibe a Morte Honimé elfoglalása került, végzetes hátrányt jelentett a német sereg számára. Nem is beszélve arról a borzalmas embervesztésről, amivel ez a diadal járt. A két hónapos küzdelem, amely a 304-es magaslatért, a Morte Homme-ért, Cumieres és Vacherauville községekért folyt, azt jelentette, hogy a németek előnyomulásuk során szinte legyőzhetetlen akadályokba ütköztek és hogy korántsincs már meg támadásuknak az az átütő ereje, mint a verduni csata kezdetén.

A győzelem későn jött. Nem hozta meg azokat a lehetőségeket és előnyöket, amelyeket a német hadvezetőség hozzáfűzött.

A franciák fölkészültek a további védelemre. És minden újabb faluért, minden újabb vonalért annyi vért kellett volna ontaniuk a németeknek, mint a legutóbb meghódított vonal egyes pontjaiért.

A Maas nyugati partján teljesen meg is akadt a német előnyomulás. Sőt azt lehetett volna hinni, hogy egyáltalán véget ér a németek Verdun alatti, emberfölötti erőfeszítése, miután nyilvánvalóvá lett, hogy a gyors kezdeti sikerek után nem lehet remélni a végső cél elérését.

Falkenhayn azonban — nyilván presztízskérdésből — makacsul ragaszkodott az ostromhoz és a támadások továbbfolytatását rendelte el a keleti parton.

Mennyi emberéletbe, mennyi energia-elpocskolásba került ez az erőltetett vállalkozás!

De a német rohamcsapatok rendületlenül állták a harcot, ragyogó kötelességtudással mentek előre és nem veszítették el bizalmukat, hogy a végső győzelmet mégis csak ki tudják csikarni.

Folyt tovább patakokban a vér, amely február óta oly dúsan öntözte Verdun gázszos környékét.

Az utolsó diadalok

A francia közvélemény egyre élesebb hangon sürgette a leghevesebb francia ellentámadás megindítását. Nivelle tábornok föl is vonulta a segítségére érkező tartalék-ezredeket a legveszélyeztetettebb pontokra, de az általános ellentámadás megindítására sem ő, sem Bétáin tábornok még nem látta megérettnek a helyzetet.

A Maás keleti partján, a német offenzíva tulajdonképpeni fővonalán, a nyugati parton folyó öldöklő csata folyamán egyidőre szélcsend állott be. Mondani sem kell azonban, hogy ez a „szélcsend” fölért a nyugati front állóharcainak legádázabb fejezeteivel.

A német támadó vonal a Bras—Douaumont vonalon jutott erre az ideiglenes nyugópontra. Ezen a véráztatta, gránátszaggatta vonalon a legkitűnőbb francia csapattestek helyezkedtek el, hogy szembeszálljanak az újabb német előretörésekkel. Franciaország és a francia hadvezetőség úgy stratégiai, mint politikai és erkölcsi okokból létkérdésének tekintette Verdun megvédelmzését és fegyveres ereje színejavát állította be a harcvonalba a legveszélyesebb keleti partrészekben.

Ekkor már egyre jobban érezhetővé vált a verduni francia front teljes megerősödése. A meglepődés első időszaka már régen elmúlt és egyre gyakrabban és egyre erőteljesebben ismétlődtek meg a részleges francia ellentámadások, amelyek előrevetíték az árnyékát a rövidesen elkövetkező általános francia ellenoffenzívának.

Sietni kellett!

Az amúgy is erős verduni tüzérség ereje megháromszorozódott és a németeknek már nem volt meg az a tüzérségi fölényük, amellyel a gyors kezdeti sikereket kiverekedték. Borzalmas pergőtűzek tomboltak éjjel-nappal Verdun keleti frontján és már nem mindig a német ágyúké volt a vezető szerep. Számítani kellett arra, hogy a francia tüzérség is túlsúlyba kerül, mint ahogyan ekkor már gyalogsági erő szempontjából voltaképpen a franciák voltak fölényben a németekkel szemben.

Rettenetes, heves harc fejlődött ki, amelyet mindkét részről a legnehezebb tüzérségi erők hatásának latbavetésével folytattak az ellenfelek. A tavasz ragyogó napfényét, az égbolt biztató kékségét elhomályosították, befeketítették a szünet nélküli ágyúzás komor füstfelhői.

Sietni kellett! Falkenhayn makacsul ragaszkodott Verdun ostromának diadalmos befejezéséhez és nem törődve az eddig hozott súlyos áldozatokkal, újabb erőteljes támadásokat rendelt el Verdun lángban álló keleti frontján.

Most már a főerőd megostromlását tűzte ki egyenes céljául a német nagyvezérkar főnöke és hogy ez elérhető legyen, utasításokat adott annak a tökéletesen megerősített területnek az elfoglalására, amelynek legerősebb pontjai Vaux páncélerődje, a tavannesi erdő és a „Hideg föld” (Cote de froide térré) voltak.

Hogy megérthessük a vidék megostromlásának nehézségeit, tudnunk

kell, hogy ez a környék amúgy is majdnem járhatatlan. Csupa sűrű erdő, csupa hegység és szakadék teszi turista szempontból igen érdekessé és romantikussá a vidéket, de mindez a katonai előnyomulás szempontjából óriási nehézségeket jelent. És ezen a szaggatott, nehezen hozzáférhető vidéken a francia védelem megannyi mesterséges akadályt, mesteri erődítést rendezett be. A természet és az ember által épített akadályok teljességgel leküzdhetetleneknek látszottak.

Mindamellett a német rohamcsapatok megkezdték a támadást ezen a terepen. Diadal vagy halál! — ez volt a jelszó megint.

Március 27-én a németek elszánt, véres rohamokkal elfoglalták a Maudromont-tól délre fekvő erődítési műveket, sőt a Thiaumont-majornál elhúzódó fontos francia állások egy részét is.

Ezek a nagy áldozattal kicsikart, friss eredmények arra készítették a franciákat, hogy most már általános ellentámadásba fogjanak Douaumont páncélerőd visszahódítására és ennek a legveszedelmesebb front-résznek az elfoglalására. Most kezdődtek a legvéresebb összeütközések, amelyek szünet nélkül folytak minden talpalatnyi helyért.

Május 23-án sikerült a franciáknak a szinte rommá lőtt Douaumont erőd egyes részeibe behatolni, de két nappal később a páncélerőd ismét a németek kezére került. Ennek a tönkrelőtt és jóformán értéktelenné vált erődnek a visszafoglalása jóval több áldozatába került a németeknek, mint első, diadalmas meghódítása.

Most már végsőkéig fokozódott a harc hevessége és kíméletlensége. Falkenhayn mindenáron Verdun vára alá akart jutni. Nivelle pedig mindenáron meg akarta állítani a német áradatot.

Június elején még egyszer fölragyogolt a német diadal napja: borzalmasan heves rohammal június másodikán elfoglalták Vaux páncélerődöt és a környékén elhúzódó francia állásokat. A franciák legendába illő hősiességgel védekeztek és az utolsó töltényig harcoltak a páncélerőd állásaiban, amelyeket valósággal elleptek a halottak és a sebesültek garmadáival. Magában az erődben a védőseregnek csak egy kis maradványa: alig 700 francia katona került elevenen a németek fogságába, köztük volt az erőd vitéz parancsnoka, Raynald francia őrnagy, aki az utolsó pillanatig oly hősiezen viselkedett, hogy a német trónörökös, a Verdun alatt harcoló német front főparancsnoka, visszadatta az őrnagy kardját.

E jelentős diadal után még tovább folytak a németek előretörési kísérletei. Az eredmények kicsikarása azonban mind nehezebbé vált. Heteken át tartó nehéz harcok után sikerült ugyan még előbbre jutniuk,

sikerült a „Hideg Föld”-ön elfoglalni egy erdőt és egy kőbányát, Thaumont-majornál egypár fontos erőművet néhány erdősséggel együtt. Június végére a németek kezére került Fleury község nagyrésze is, úgyhogy a német hadállás a Fleury—Blanzée—Fresnes vonalon húzódott keresztül.

De ennél tovább, ennél közelebb nem tudtak Verdim alá jutni. A német előretörés Verdun felé elért végső határáig. Sőt ezt a vonalat sem lehetett huzamosabb ideig tartani, mert Nivelle tábornok most már a rendelkezésére bocsátott friss erőkkel a legkíméletlenebb ellentámadásba kezdett, amely elől — a többi frontok helyzetére és a francia túlerőre való tekintettel — ki kellett térniük.

A németek legnagyobb erőfeszítése, amelyet a világháború folyamán produkáltak, megghiúsulása bizonyult.

A verduni ostrom megghiúsulása, a hiába hozott áldozatok tömege ijesztő fordulatot jelentett Németország és szövetségesei szempontjából.

A nagy erőpróba nem a németeknek hozta meg a diadalt.

Verdun szimbóluma lett a végsőkig menő katonai erőfeszítésnek. Ék előjele a német — bukásnak ...

A visszavonulás

A verduni német előretörés, Verdun ostroma megghiúsult. Egyéb frontokon is baljóslatú események követték egymást. Megindult az 1916-os nagy orosz offenzíva, megkezdődött a Sommenál az általános angol-francia támadás, összeomlott a monarchia Olaszország elleni támadása, bekövetkezett a román hadüzenet. . . csupa végzetes esemény, csupa kiáltó memento a központi hatalmak számára . . .

Verdun ostromát nem lehetett tovább folytatni.

Falkenhaynnek be kellett látnia, hogy a súlyos áldozatokat hiába hozta. Nem elég nagy erővel túlnagy feladatra vállalkozott.

Bebizonyosodott, hogy a monarchia vezérkari főnökének, Hötzen-dorfi Conrádnak volt igaza, aki arra akarta rávenni a németeket, hogy egyesült erővel először az olasz hadjáratot fejezzék be, azután a föl szabaduló erők teljességével próbálják nyugaton kivívni a döntő diadalt.

Falkenhayn elvetette Conrád tervét.

Az erők megoszlása, szétforgácsolása következett be az összefogás helyett.

Sem a verduni ostrom, sem a monarchia olasz offenzívája nem sikerült.

De ne előzzük meg az eseményeket, Nézzük meg sorjában, hogyan alakult ki a további helyzet Verdun frontján.

Késő őszig folyt a nagy csata. Most már az előretolt német vonalak katonái voltak a védekezők és a franciák a támadók. A visszavonulás elkerülhetetlenné vált. A messze előretolt állások megvédeése aránytalanul nagy áldozatokat követelt volna. És a németeknek minden tartalékukra a Somme-fronton, az orosz harctéren és a Balkánon volt szükségük.

Október 24-én a németek föladták a romhalmazokban heverő Douaumont erődöt, november elsején pedig kiürítették Vaux páncélerődjét. Fájdalmas veszteség volt ez a németek számára, akik a ragyogóan indult verduni hadjáratához vérmes reményeket fűztek és most legszebb terveik összeomlásába voltak kénytelenek beletörődni.

A német visszavonulás megkezdése után a franciák még fokozottabb mértékben kezdték a támadásokat, úgyhogy december folyamán a németek kényszerültek minden területhódításukat visszaadni és az eredeti kiinduló pontokon túl előkészített védelmi állásokban elhelyezkedni. A Bras—Douaumont vonalat a francia haderő szállta meg.

Ekkor már régen nem Falkenhayn tábornok volt a német nagyvezérkar főnöke. A verduni bukás megbuktatta Falkenhaynt is, akit nem lehetett a támadás abbahagyására bírni és aki a súlyos fordulatok bekövetkezése után is tovább erőltette a sikerrel alig kecsegtető vállalkozást.

Falkenhayn utóda Hindenburg tábornagy lett, az oroszverő legendás hadvezér, akiben most minden bizalom összpontosult. Az ő katonai zsenialitása, megfontolt hőlcsesége és számtalanszor bevált taktikai tudása lett most az alap, amelyre támaszkodva a németek az egyre rosszabbodó helyzet megfordítását, a hibák jóvátételét és a végső diadal kicsikarását remélték.

Hindenburg a nyugati főhadiszállásra magával vitte a vezérkar első főszállásmestereként hűséges és nagy tudású munkatársát, Ludendorff tábornokot, aki a verduni visszavonulás befejezésekor a következőket írta naplójába:

„A ránk mért csapás rendkívül fájdalmas és súlyos volt. A nagy erővesztésen kívül fontos állások is veszendőbe mentek. Az esztendő erőfeszítései túlságosan nagyok voltak.”

Hindenburg szeptember havában vette át a vezérkari főnökséget és a verduni visszavonulást már ő rendelte el. Nem akart további céltalan erőáldozatokat hozni és a német nép, amely vakon bízott a tannen-

bergi és mazuri győzőben, meg is volt győződve róla, hogy Hindenburg a lehető leghelyesebben járt el. „Hindenburg tudja, mit csinál” — ez volt az általános fölfogás, amely az óriási csalódás után még meg tudta nyugtatni a fölzaklatott lelkeket.

Falkenhayn sorsa érte utól Joffre francia főparancsnokot, a marnei győzőt, aki a verduni események, a kezdetben mutatkozó német sikerek következtében elvesztette addigi nagy népszerűségét. Le kellett mondania állásáról és helyét Nivelles tábornoknak, Verdun védőjének kellett átadnia. Joffre tábornagi rangban vonult nyugalomba és ezután már csak szemlélője lett az eseményeknek. Hadvezéri képességeit, amelyek legjobban a híres marnei csatában jutottak kifejezésre, a francia akadémia is elismerte, amikor 1918-ban tagjai sorába választotta.

A nagy verduni csata, amely 1916 februárjától megszakítás nélkül körülbelül az esztendő végéig tartott, óriási veszteséget okozott úgy a franciáknak, mint a németeknek. A hivatalos megállapítások szerint a francia hadseregnek 74 hadosztálya, kerek számban háromszázezer embere vérzett el a borzalmas harcokban. Ugyanennyire tehető a vesztesége a németeknek is. És ezzel kapcsolatban azt állapítják meg a katonai szakértők, hogy a verduni vállalkozás „majdnem a német haderők tönkretételére vezetett” és óriási mértékben megrendítette a német hadsereg morális erejét.

A verduni kudarc volt az első komoly vereség, amely a folytonos győzelmekhez szokott német ármádiát érte.

Amilyen lesújtó hatást keltett a központi hatalmak országaiban a verduni harcok végső kimenetele, olyan viharos lelkesedést és bizakodó hangulatot keltett az ántánt népeiben. A verduni harcról azt állapította meg a francia történelemírás, hogy az örök dicsősége marad a francia hadseregnek és az egész francia nemzetnek.

Viszont a német történelemírás, amely teljes joggal glorifikálja a verduni német katonák halálmegvető bátorságát, elszántságát és akaraterejét, nem ítéli el Falkenhaynt és a nagy német vezérkart.

— Verdun Ostromával meg kellett próbálkozni — mondják a német történészek és katonai szakértők. — A sikertelenséget nem szabad a hadvezetőség rovására írni. Aki nyerni akar, annak mernie kell! A várakozás, az egy helyben állás, a védekezésre való szorítkozás nem felelt meg Németország helyzetének. Az angol általános védkötelezettség elrendelése után új milliós hadsereg volt indulóban a nyugati frontra. Nem volt vesztegetni való idő! Cselekedni kellett! Meg kellett próbálni a döntő siker kivívását.

Ez a próbálkozás azonban — mint a világháború további folyamán beigazolódott — nagyon is súlyos következményekkel járt Németországra és szövetségesei számára.

Verdun nevezetes fordulóponttá vált a világháború történetében, fordulattá, amely végzetesen befolyásolta az egész háború további folyását.

A végzet szárnyai suhogtak a viharzó, örvénylő levegőben.

Új orosz támadás

Erőre kap a cár serege

Már az 1915. évi decemberi orosz offenzíva, amely nagy lendülettel és a megszokott kíméletlenséggel indult meg Kelet-Galiciában és Bukovinában, bebizonyította, hogy a központi hatalmak hadvezetőségei tévedtek, mikor azt hitték, hogy az orosz hadsereg hosszú időre képtelenné vált minden komolyabb akcióra.

Igaz, hogy az olasz hadjárat megindulása nagyon megnehezítette az orosz hadsereg teljes „lehengerelését”, mert a monarchia fél haderejét az új frontra kellett vinni. Mindamellet — ezt most utólag egész világosan meg lehet állapítani, — Németország és a monarchia seregeinek minden erejük latbavetésével arra kellett volna törekedni, hogy a megrendült és demoralizált orosz hadseregnek a kegyelemdőfést adják meg és a cárt minden ellenállása ellenére különbékére kényszerítsék.

Sokkal fontosabb lett volna ez, mint Szerbia és Montenegró megszállása és a nagyon is kockázatos verduni támadás megindítása.

Végzetes tévedés volt azt hinni, hogy az orosz hadsereg jóidőre harcképtelenné vált. Az események csakhamar beigazolták, hogy ha Oroszország nyílegyenesen rohant is végzete felé, katonai ereje, akcióképessége még korántsem merült ki. Végtere is a 180 milliós orosz birodalom Európa legnagyobb katonai hatalma volt kimeríthetetlen ember-tartalékaival és új hadseregek megszervezéséhez csak megfelelő mennyiségű munícióra és más hadiszerre volt szüksége.

Amikor II. Miklós cár átvette a fővezérséget, a hadsereg átszervezésével kapcsolatosan, amelyet Alexejev tábornok végzett, megindult nagy arányokban a muníció- és hadiszergyártás francia, angol és japán segítséggel és megindult hatalmas mértékben a lövészerszállítás is. Az ántánt nem engedhette meg, hogy orosz szövetségese, keleti védőbástyája kidőljön.

Az újévi, keletgalíciai és bukovinai orosz offenzíva nem ért el

ugyan semmi lényeges eredményt, de rávilágított arra, hogy Oroszország még messze van a végső legyőzetéstől és nagyon is számot kell vetni támadó képességével.

Közben Oroszország politikai életében is jelentős változások álltak be. A nyolcvanhét éves Goremykin miniszterelnök lemondott állásáról és utóda Stürmer Vladimirovics Boris lett. Szászonov ugyan megtartotta külügyminiszteri tárcáját, de az új miniszterelnökkel sok fontos kérdésben nem értett egyet. Szuhomlinov tábornok volt hadügyminisztert felelőssé tették a lőszerválság és a katonai igazgatás rendetlensége miatt és az ügyével foglalkozó magas bizottság kimondotta, hogy haditörvényszék elé kell állítani. A cár jóváhagyta a határozatot.

A kormánykörök hangulata az volt, hogy a cár felfogásával megegyezően tovább kell folytatni a harcot a végső diadalig és legelsősorban arra kell törekedni, hogy Romániát mielőbb a központi hatalmak ellen való háborús beavatkozásra bírják. Szakadatlanul folytak ebben az irányban Romániával a tárgyalások és éppen erre való tekintettel igyekezett az orosz hadvezetőség bebizonyítani erejét és akcióképességét.

Közben Nikoláj nagyherceg, a kaukázusi alkirály Örményországban ért el szép sikereket a török hadsereggel szemben. Február 20-án diadalmas seregével bevonult Erzerumba, ami Örményország nagyrészének meghódítását jelentette. Az erzerumi csatában a törökök súlyos vereséget szenvedtek. Körülbelül harmincezer halotton kívül tizenháromezer foglyot, 350 ágyút és tíz zászlót vesztek.

Ugyancsak Nikoláj nagyherceg csapatai elfoglalták Perzsiában Hamadánt és a perzsa és örmény harcterekről érkező diadal hírek lelkesítő hatást váltottak ki az egész frontvonalon.

A hangulat kétségtelenül javulóban volt, noha az orosz hadsereg helyreállítása még korántsem fejeződött be. 1916 tavaszán különféle okokból mégis nagy támadásokat rendelt el az orosz hadvezetőség. Az okok között első helyen szerepelt Franciaország megsegítése. Március folyamán rendkívül veszedelmesnek mutatkozott a verduni helyzet és a szövetségi hűség, mint annyiszor a háború eddigi folyamán, most is arra készítette az orosz hadvezetőséget, hogy lovagiasan és önfeláldozóan siessen az ántánt segítségére nagyszabású tehermentesítő offenzívával.

De nemcsak tehermentesítésről és lovagias segélynyújtásról volt szó. Az orosz hadvezetőség nagyon jól tudta, hogy a németek az orosz frontról, főleg Hindenburg frontjáról, nagyobb csapattesteket vittek a

verduni frontra. Így tehát jelentősen meggyöngült a németek keleti frontja, amelynek áttörésére készült az orosz hadvezetőség.

A számítás nem is volt rossz.

A helyzet kitűnő alkalmul kínálkozott a német hadvonal áttörésére, Litvánia és Lengyelország elvesztett területeinek a visszaszerzésére, egy döntő fontosságú győzelem kicsikarására.

Most már csak az kellett, hogy ezt a jól kigondolt és célravezetőnek látszó tervet keresztül is tudja erőszakolni az átszervezett orosz hadsereg.

A cár és vezérei bíztak benne, hogy az orosz seregek már megizmosodtak annyira úgy fegyveres, mint morális szempontból, hogy az offenzívát sikerre lehet vinni.

Március derekán Miklós cár ki is adta a parancsot a támadás megindítására. És nem sokkal később már megindult a kíméletlen orosz rohamozás a kijelölt frontrészekén.

A különféle katonai és külpolitikai szempontokon kívül a cárt állítólag elsősorban az a belpolitikai szempont vezette a támadás elrendelésénél, hogy meg kell nyugtatni az orosz közvéleményt a hadsereg harcképessége tekintetében.

— Ne higyjék a pétervári urak — mondotta a cár a mohilevi főhadiszálláson, — hogy ellankadt hadseregünk ereje. Hadd lássák, hogy szembe tudunk érélyesen szállni az ellenséggel, ha kell: a belső ellenséggel is . . .

Ekkor már érezte vagy sejtette a cár, hogy a „belső ellenségekre” is vigyázni és figyelni kell.

Csata a Naroe-tó mellékén

Erőt és harci készséget akart tanúsítani az orosz cár és vezérek, azonfelül be akarta azt is bizonyítani, hogy a szövetségi hűség érdekében semmi áldozatot sem sokak. A verduni vérzivatar fürgetegének legizgalmasabb időszakában kétszeresen jól esett az ántátnak, főként pedig Franciaországnak az orosz áldozatkészség, amely természetesen győzelmi számításokon is alapult.

Az orosz terv az volt, hogy Hindenburg és Lipót bajor herceg hadállásai ellen, a Naroc-tó mindkét oldalán a legnagyobb kíméletlenséggel kísérik meg a frontáttörést. A Duna és a Poljesje között mintegy 150 kilométernyi fronton jelölték ki az áttörési szakaszokat és jelen-

tékeny tartalékcsoportokkal megerősített 30 hadosztályt vetettek egyszerre harcba.

Ewert orosz tábornok hadseregének Vilna irányában, Kuropatkin seregének pedig a Düna-folyón keresztül a dűnaburgi frontról kellett előretörnie. A kimondott cél nemcsak a német front áttörése, hanem a német harcvonal felgöngyölítése is volt. Ez a nagy cél magyarázza meg a harcok borzalmas kíméletlenségét és azt a körülményt, hogy az orosz hadvezetőség semmi áldozatot sem kímélt a győzelem kivívásáért.

II. Miklós cár valóságos harci lázban töltötte ezeket a napokat. Környezetének följegyzései szerint többször hangoztatta bizalmasai előtt:

— Most ki kell vívnunk a sikert. Vilmos császár minden fölösleges erejét Verdun alá vitte. Nagy elbizakodottságában lényegesen legyöngítette orosz frontját. Úgy látszik nagyon lebecsüli vezérkarával együtt a mi erőnket. Úgy érzem, elérkezett a legjobb alkalom véleményének a megváltoztatására és a döntő győzelem kivívására.

A cár köztudomásúan édeskeveset értett a hadvezetés tudományához és kétségtelen, hogy csak azokat a gondolatokat ismételte, amelyeket vezérkari főnöke, Alexejev tábornok fejtegetett előtte. Így hát a cár szavai voltaképpen az orosz hadvezetőség bizakodó hangulatát és győzelmi reményeit tükrözték vissza.

Alexejev parancsa az volt, hogy az orosz jobbszárny a Dünánál, Jakobstadt környékén kezdjen támadásba és ezzel egyidőben a bal-szárny a napóleoni időkből híres Berezina-folyónál, Szmorgonlól délkeletre kezdjen a leghevesebb támadásba.

Annyit jelentett ez, hogy az orosz hadvezetőség egyszerre akart szembeszállni és leszámolni Hindenburg és Lipót bajor herceg hadsereg-csoportjaival. Merész és fölötte kockázatos vállalkozás volt ez.

Hindenburg hadseregcsoportjában Riga és Jakobstadt előtt a német 8. hadsereg állott Below tábornok parancsnoksága alatt, Dűnaburg előtt Scholtz tábornok serege, Szmorgon vidékén pedig a 10. számú Eichhorn-hadsereg nézett farkasszemet az orosz hadvonallal.

Szmorgonlól délre, Lipót bajor herceg frontján a Fabeck tábornok parancsnoksága alatt álló 12. német hadsereg és a Woyrsch-hadsereg rész védte az oroszok által támadásra kiválasztott hadvonalat.

Valóban végsőig legyöngített seregek voltak ezek. Minden tartalékuk Verdun alatt verekedett. Mindazonáltal Hindenburg és Lipót herceg felelősséget vállaltak, hogy a lecsökkenteti létszámú seregekkel is megvédik vonalaikat az esetleges orosz támadásokkal szemben.

Március közepén sor került annak bebizonyítására, hogy valóban helyt tudnak-e állni a német seregek. Az orosz tüzérség március 15-én kezdte meg a nagy tüzérségi előkészítést, a Naroc-tó és a Viszniev-tó között elhúzódó szorosban több mint ezer ágyú, köztük sok nehéz kaliberű üteg árasztotta el gránát- és srappell-áradattal a német hadállásokat, amiből nyilvánvaló lett, hogy elsősorban ezt a pontot választották ki az oroszok a tervbe vett áttörés főszínhelyéül. A kritikus frontrészen három napon át tartó szakadatlan pergőtűz után nem kevesebb mint 360 orosz zászlóalj indult rohamra a szoros állásait védő 65 zászlóaljnyi német katonaság ellen. A több mint ötszörös túlerővel szemben bámulatos, hősiesség kitarást tanúsított a német védősereg, amely mindenáron ki akart tartani a segédcsoportok megérkeztéig.

Derekasán meg is állották helyüket a halálra szánt német katonák. Március 18-án indult meg a két tó közötti szűk térségen az orosz tömegtámadás. Az egymásután sűrű sorokban, igazi orosz kíméletlenséggel előretörő rohamoszlopoknak mindössze egynéhány előretolt német állást sikerült elfoglalniok, egyébként a rettentő erővel megindított támadás szörnyű veszteségek között omlott össze. A német katonaság ragyogó példáját adta harcias erényeinek.

De meghiúsultak a támadások északon és délen is. A kitűnően kiépített német hadállások harcedzett csapatai' olyan elszántsággal védekeztek az ellenség napról-napra megisméltódó, kétségbeesett támadásaival szemben, hogy a szinte kifogyhatatlanul előzúduló rohamtömegek minden komolyabb eredmény nélkül áldozták fői magukat.

A legóvatosabb becslés szerint is több mint százötvenezer emberét vesztette el megint az orosz hadsereg ezekben a harcokban, amelyek március közepétől április végéig tartottak.

Másfélszázezer ember! Az újabb kudarc ijesztő súllyal nehezedett annak a mérlegnek a tányérjára, amelyen az orosz veszteségek rettenetes tehertételeit mérték. Az orosz közvélemény újabb nagy csalódáson ment keresztül és a győzelmi reményeket ismét a komor kétségbeesés váltotta föl. Súlyosbította a helyzetet, hogy Románia beavatkozása az orosz kudarc következtében megint elmaradt, amit szintén a Naroc-tó mentén vívott csata balsikerének a rovására írtak az oroszok.

Az orosz hadvezér tötség azzal igyekezett mentetetni a nagy kudarcot, hogy a mocsaras terep és a kedvezőtlen időjárás leküzdhetetlen akadályokat támasztottak. Ezzel szemben a valóság az volt, hogy a német front áttörhetetlennek bizonyult és bebizonyosodott az is, hogy az újonnan megszervezett orosz hadsereg minden erőfeszítése ellenére

sem veheti föl a harcot-a győzelem reményében a sziklaszilárdan álló német hadvonalakkal.

A nagy orosz. vereség lesújtó hatást keltett az ántánt országai-ban is, ahol egyre kevésbé számíhattak az orosz óriás hathatós segítségére, holott elejétől fogva az volt a nyugati szövetségesek haditerve, hogy a harcokból az oroszlánrészt a cár hadai veszik ki és Európa legnagyobb katonai hatalmassága biztosítja számukra a végső diadalt.

Ezt a számítást keresztülhúzták a sorozatos orosz kudarcok.

Az ántánt egyre világosabban látta, hogy győzelmi reményeit csak a maga erejére alapozhatja . .

Az oroszok hatalmas erőfeszítése „vérbe és sárba fulladt.”

„Srap Nelli és Grán Ali“

Méteres hótakaró borította Volhínia és Kelet-Galicia földjét. Végtelennek tűnő hómező volt az, amelyet csak a feketén kanyargó lövészárkok vonalai szaggattak meg. A hóba-földbe 'ásott harcvonalak mentén koromfeketére, szennyesbarnára festette a szikrázó hótakarót a füst: a gránátok és srapnellek meg a „rajkályhák” füstje.

Ezek a sötétlő vonalak jelezték a hómezők mélyén folyó életet. Vagy még inkább: a Halál országútjait, amelyeken a kényszerű téli csöndben is ijesztő nagy forgalom bonyolódott le.

Az úgynevezett „álló harc” is sok áldozatot kívánt. A tüzérségi harc jóformán sosem szünetelt, kisebb támadások és ellentámadások napirenden voltak és ha Höfer hivatalos jelentése csak nagy vonalakban is számolt be ezekről a téli küzdelmekről, azért kétségtelenül ez az 1915-16-os téli háború a Dnyeszter, a Sztripa, a Szeret és az orosz Ikva mentén egyik legérdekesebb fejezete volt a háborúnak.

Itt, ezekben a vonalakban érlelődött meg és forrott ki a hadihelyzet, amely 1916 nyarára meg akarta hozni a végső döntést. Itt épültek ki azok a földalatti várak, amelyekben nyugodt Lan és szilárdan várták a monarchia csapatai, mikor indul általános támadásra a cár serege.

Itt táboroztak a hótakaró alá temetett lövészárkokban az orosz hadjárat során már annyiszor bevált magyar ezredek, köztük a 44-es kaposvári gyalogezred, amely az Ikva partján kapta József őhercegnek meleghangú üdvözlését és szövegét, amely lelkes és bánatos büszkeséggel a következőket közölte:

Negyvennégyesek!

Egy esztendeje, hogy a sors elválasztott töletek, elmúltak a dicső napok, midőn Veletek harcolhattam. Mindannyiszor nagyot dobbanik a szívem, ha felőletek hallok valamit.

Újra meg újra átélem lélekben az első háborús tény, midőn a nyári reggel derengő félhomályában, a sivitó golyózáporban, csónak, csónak után egy széles vonalba fejlődve szeli a Száva sárga habjait s viszi az én 44-eseimet át Szakácstól északra a bozótos partra, látom, amint a csónakból kiugrálva veritek vissza kezítusában az ellenséget. Látom, mint dől hányát a csónakban az első áldozat! Hős Kapinya Istvánt és szent ügyünkért kileheli dicső lelkét. Látom, amint a szorongatott Szakács füstölgő, lángoló, ágyúverte, golyóverte uccuiból kibontakozva, a bajtársak már-már visszaszorított vonalán egy heves rohammal úgy segítettek, hogy visszaveritek a támadó szerbet a Pricinovics magaslatokig.

Eh vesztvén a koromsötét éjben az utat, egy hatalmas, öreg hárs alatt, a hajnal pirkadtát bevárandó, ledőlök s ti tizennyolcán, kik a véres est óta velem voltatok, őriztek. Jobban és biztosabban érzem magam, mint a világ legbevehetlenebb erődjében, látom, mint rohamozzátok viharzó Előre! Hurrá! kiáltással a hatalmas, orosz vonalakat. Horozanka Wielka-nál és a lángoktól pirosuló haldoklók kiáltásaival, fájdalmas nyöszörgésével telt rémes esthomályban veritek őket vissza. Még a tüzes halált okádó ágyúsoroknak is nekimentek, a soraitokat kaszáló halált megvetvén, 14 orosz ágyút zsákmányoltok kemény tusában. LáLom, mint berregő géppuskák százai ontják a golyók millióit, hogy a 44-eseket learassák! Hiába!. . . ahova 44-es rohamoz, ott legyen bár tizszercs ellenség a leghatalmasabb sáncok mögött, maradása mégsem lehet.

Látlak a Kárpátok magas hátgerincén, jeges hóviharban fagytól fájós tagjaitokat dörzsölve, látom bajusztokról lelógó nagy jégcsapok alatt az élet páráját megfagyni. Félig megfagyotton bár, de híven figyel az őrszem s midőn kezem vállára téve szólok: *Jer, fiam, velem! Itt felejtettek!* Parancsom van itt állni és figyelni, bocsánat, *de nem mehetek!* — feleli határozottan. Fiam, most én mint hadosztályparancsnokod parancsolom: velem jössz! Mosoly vonul át a fagytól kékes képén s félig dermedten lépdel a mély hóban meredek lejtőn lefelé velem, az Uzsokot alattunk jobbkézt hagyva, Uzsokot, ahonnét kerülővel ki-mozdítottuk az ellenséget.

Látom, mint rohamozzátok a vértől áztatott Jelanoatz hegyet és elveszitek ott az ellenség sáncait. Látom, mint tör elő egy zászlóaljatok a legnehezebb küzdelem közepette a vészes ágyútűzben, egyedül messze túl a harcvonalon, éket verve az ellenség soraiba, elfoglalja Sary-Sambor déli szegélyét s még parancsra sem akar visszatérni, hiszen ott a heves küzdelemben: „igen jó dolgunk van!” Látlak benneteket hős 44-eseim, amint a szibériai ezredek ellen holdvilágos éjjel csekély számban támadva, elfoglaljátok Zalokiecnél a Magúra hegyein az ellenséges állásokat, az ellenséges ezredet hátulról bekerítve. Biró Károly szakaszvezető fontos jelentést hoz s előttem esik össze, midőn hozzányúlok, hogy segítsék rajta, meleg vére ömlik karomon végig. — Hol a sebed, fiam? — Törött könyökére mutatva felel s eszméletét veszti.

Mikor orosz földön gyalogolva, sűrű sötét éjben eltévedtünk — hisz út arra nem volt — és csak a gránátok és srappellek világítanak, meg az orosz puskák ropogó tüze s a távolban égő falvak lángjai a látóhatár sötétjéből nyaldossák a csillagtalan komor eget, ti 44-esek közrefogtok s mint baka a bakák között menetelek. Közrefogtok, hogy tettekkel oltalmazzatok meg a sipító golyóktól és tréfálkoztok: *Gyere csak, szép szeretőm, Sráp Nelli vagy Gran Áli, tőletek nem jél a 4 4-es baka!* Látlak benneteket — s még ma is elszorul a szívem, ha rágondolok — mint rohamoztok kopár, hófödte, jeges viharkorbácsolta szántáson az orosz granatérosok gyilkos tüzeiben, mint a fürgeteg neki az ujradoszki elősáncoknak és megtizedelve bár, behatoltok az állásba s a vitéz ellenfél kénytelen meghajolni a 44-esek előtt.

Eljött a búcsúzás órája! Viharedzette katonáim kezét szorítva, e nehéz percben e pár szót is csak ügyel-bajjal tudom kimondani: „Isten veletek, hős 44-es bajtársak! Vigyen bárhová a sors, a szívem az veletek marad”. És a veszedelmet nem ismerő katonák szemében egy csöndes köny ragyog, melyet a legnagyobb jutalomnak tekintek e háborúban s e köny fényét, meleg sugarát mint kincset viszem el magammal a lelkembe. Ma is úgy fénylik ott, mint ama jeges novemberi napon a 44-esek szemében. Valahányszor rájuk gondolok, hő ima száll el lelkemből:

„Mindennek ura, ki mindezeket látod! Áldd meg az én hős 44-eseimet és otthonmaradottaikat!”

E sorok pedig vigyenek egy szeretetteljes üdvözlését magukkal minden negyvennégyes részére attól, ki velük egynek érzi magát.

József, királyi herceg“.

Ilyen üzenetek és üdvözetek jöttek az Ikva partjára a 44-eseknek, a 32-eseknek, a 69-eseknek, meg a sok többi magyar közös és honvéd gyalogezerdeknek, amelyek mind-mind kivétel nélkül igaz áldozatkészséggel megtették kötelességüket és hírnevet és dicsőséget szereztek a magyar katona nevének . . .

Arany vitézségi érem

Az ikvamenti harcokban kapta meg a legszebb kitüntetést, az arany vitézségi érmet Berény Imre hírlapíró, a „Világháború Történeté”-nek szerzője, aki a 32-ik gyalogezred, Budapest székesfőváros háziezredének lobogója alatt küzdötte végig a világháborút. Az ikvamenti harcok idején zászlós volt Berény Imre, egy előretolt állás, úgynevezett „feldwache” parancsnoka. És ekkor történt vele az eset, amelyért a legszebb kitüntetését kapta.

Hadinaplója szóról-szóra így számol be az eseményekről:

„*Január 10.* Hajnali fél három. Mélységesen sötét a volhiniai éjszaka. Indulok patrullba. Szabó káplárt és nyolc önként jelentkező bakámat viszem magammal.

Foglyot kell ejtenünk mindenáron, mert az orosz vonalat átcsoportosították, a divízió értesülései szerint velünk szemben is új ezred helyezkedett el és elsőrangú hadviselési érdek volt annak megállapítása, milyen ezredről van szó. Nagy jutalmat is tűzött ki az ezred az első orosz foglyok kézrekerítőinek.

Drótakadályaink mögül csendesen kapaszkodtunk előre, az ikvaparlí havas térségre. Bámulatos csendben tudunk haladni. A nehéz bakancsok hangtalanul süppednek a hóba, a fegyverek sem csörrennek. Néma kísértetekként kúszunk előre az Ikva partjára.

A folyó túlsó partján orosz figyelő őrszemek állnak. Nagyon fáznak vagy talán hazagondolnak: semmit sem vesznek észre.

Az éjszaka csöndes és misztikus. A levegőben kapaszkodó gránátok huhogása, amely fejünk fölött szárnyal, nem zavarója a harctéri csendnek. Olyan ez, mint odahaza a villamos csilingelőse.

Patrullomat lefektetem a hóba az Ikva partján. Tallián közlegényt, aki velem együtt résztvett az Ikva-híd robbantásában, jobbra küldöm: menjen vagy 300 lépésnyire, nézze meg, mi újság. Azután megkérdem, ki akar menni balra?

A fiúk gondolkodnak. Ez a veszedelmesebb oldal, minden éjszaka innen jön az orosz támadás. Itt kell valahol egy gázlónak lenni, amelyen

mi is átkelhetnénk, hogy egypár orosz parti őrszemet elfogjunk. Ha szerencsénk van, még egy orosz patrullt is meglephetünk.

Elindulok magam és figyelve haladok az Ikva-parton. Az orosz „horchposzt”-ok nem vesznek észre. Én látom őket.

Lehetek vagy 200 lépésnyire embereimtől. Lefekszem a partra és úgy keresem az orosz patrullok lábnyomait: a gázló helyét.

Csönd.

Megdübörögteti a földet a szopanovi ágyúzás. Mégis nagy, a csönd. Hirtelen hideg borzongás szalad végig hátamon: megroppan a hó mögöttem, valaki rám veti magát és összeszorítja rémes kezével a torkomat.

Itt az orosz patrull!

Már segítségért sem kiálthatok.

A rémes kéz nem enged, nem tudom lerázni a torkomról.

Egy másik éjszakai kísértet rongyot gyömöszöl a számba.

Világos: elevenen akarnak foglyul ejteni. Talán az ő parancsnokságuk is jutalmat tűzött ki.

Már vonszolnak is. tizenketten vannak.

Elfogtak!

Agyamba és szívembe hasít rettentő helyzetem: a fogság minden borzalma. De nem veszem el önbizalmamat.

Vonszoltak, lökdöstek, cipeltek, fölfelé a folyó partján. Tudtam, hogy a gázló felé, amit kerestem és amit most meg fogok ismerni.

Nyugodtan, elszántan mérlegeltem a helyzetet.

Nem! Nem leszek orosz fogoly! Nem hagyok titkokat kicsikarni magamból. Inkább elpusztulok!

Sapkám leesett a hora.

Az egyik orosz észrevette, fölemelte. Kitapogatta a tisztí rózsát. Örvendve súgott valamit társának. Most tudták meg, hogy valami tisztett fogtak, Lecsatolták pisztolyomat. A kézigránátomat azonban nem vették észre. Derékszíjjamba volt beakasztva, a hátamon. Ebben a kézigránátban rejlett minden reménységem, lehetőségem.

Amennyire tájékozódni tudtam, 400—500 lépésnyire lehattünk magáramaradt patrullomról, amikor az oroszok átvonultak az Ikva gázlóján. A legmélyebb ponton combig ért a víz.

Mire a túlsó partra értünk, kész volt elszánt tervem.

Jelekkel mutattam, hogy megyek magamtól is, ne féljenek, nem akarok ellenkezni.

Most már az ő partjukon voltunk. Nem kellett tartaniok meg-

lepctéstől. Kivették szájamból a rongyot. Elengedték a nyakamat. A csigolyám kellemetlenül nyílalt, de mit törődtem én ilyen csekélységgel.

Hogy bizalmukat még jobban megnyerjem, minden orosz tudásomat elővéve, azt mondtam:

— Bratku, bratku . . .

Annyit jelent, hogy pajtás, barát.

Erre elengedték kezemet is. Szabadon mentem köztük.

Elöttem öt sötét alak. Mellettem az altiszt, a patrul vezetője. Másik oldalomon két orosz. A többi meg mögöttem.

Nagycsendesen leakasztottam a kézigránát derékszíjamról. Elbúcsúztam az élettől. Ha így kellett lenni, hát így lesz. Isten veled, világ! Isten veled, te szép, fiatal életem ... A szüleim képe cikkázott végig agyamban, meg a testveimé, azután . . .

Elrántottam a gránát zsinórját.

— Egy, kettő, három, négy... — számoltam magamban.

Nyolcra lobban a gránát.

Öt! . . . Magam elé dobtam a földre . . .

Hat! . . . Hangosan belekiáltottam az éjszakába:

— Elfogtak!

A víz bizonyára átviszi a hangomat, villant át agyamon. Legalább tudjanak sorsomról.

Hét! . . . A földre vágtam magam. A hatalmas altiszt már rám ugrott és fojtogatni kezdett.

Nyolc! . . . Pokoli dörrenés. Úgy éreztem: száz darabra esett szét a fejem. Rettenetes üvöltés, nyögés, hörgés. Hallom: tehát élek.

A fojtogató kar lelankad nyakamról.

Csepegő, meleg vért érzek az arcomon.

Lerázom magamról a véres embert. A többi is ott fekszik körülöttem, ki nyögve, ki mozdulatlan.

Felugrom.

Futni! Szaladni! Rohanni! Menekülni!

De merre?!

Ezer gondolat száguld agyamban. Majd szétpattan a fejem!

Az ösztön lesz úrrá rajtam.

Nem az Ikva felé futottam. És ez volt a szerencsém.

Az orosz vonalat alarmírozta a robbanás és a halálordítás.

Csapatostul zúdultak előre a drótakadályok mögül. Valamennyi loholt — az Ikva partjára.

Ott már biztosan elfogtak volna.

Elfulladva, zihálva, futva és kapaszkodva a bokrok között balra igyekeztem az én feldwachém irányába, mert állásom előtt még az orosz terepet is jobban ismerem.

Ezt is az ösztönöm diktálta.

Az üldözők csörtetése, szitkozódása egyre hevesebb. Közben tüzelés indul meg. A túlsó oldalról, az enyéim vonaláról zizegve jönnek a puskagolyók.

Megbotlom egy drótban. Belevágodom egy vizes árokba.

A szívem már nem bírja tovább.

Nem bírok, de nem is akarok feltápáskodni.

Önkívületben figye'lek ki a sárból.

Az üldözés lassan abbamarad. A puskatűz is elhallgat. Lassan világosodik.

Nem találtak rám!

Félméternyire ásott árokrészben vagyok, félig víz, félig jég. Talajvíz miatt kellett abbahagyni az építését. Figyelő őrszemnek akarták előreásni. A félbemaradt futóárok belevisz az orosz fővonalba.

Hajnali csend. Zörgéseket és beszélgetést hallok. Mintegy 30—40 lépésnyiről.

Orosz őrszemek.

Nem értem szavukat. Ijesztően közel vannak. Ha eltalálnék aludni, még a szuszogásom is meghallanák.

Jön az őrségváltás. Már világos van. Látom őket az árokban.

Négy szálás orosz. Fegyver nélkül jönnek. Ha kinéznének az elhagyatott árokrészbe, amely mellett elhaladnak, okvetlen észrevennének. Atveszik a négy figyelő őről a puskákat és most már azok mennek vissza fegyver nélkül.

A leváltás altiszt nélkül történt.

Dideregni kezdek. Összeszorítom fogaim. Jeges vízben fekszem. Cipőmbe már befolyt a víz, köpenyem, nadrágom átázott.

Fázom. És jön a hajnali hideg.

Jégréteg képződik az árok vizén. Engem szépen körülrajzol a jégtábla. Most már meg sem moccanhatok, mert a jégrecsegés biztosan elárul

A Kárpátokban elfagyott lábaim hasogatni kezdenek. Milyen jó volna elaludni és megszabadulni minden fájdalomtól.

— Nem!

Az életerő, az akarat nem hagy cserben. Dacoljunk a sorssal!

Öt óra. Az orosz hadállásban kezdődik a nappali szolgálat. Most már nem négy ember jön, hanem kettő. Az éjszakai kettős őrszemek helyére egy-egy katona áll.

Egészen kivilágosodik.

Most már tájékozódni tudok az orosz állásban. A félbemaradt árok rész, melyben fekszem, egyenesen beletorkollik a futóárokba, amely a drótakadálymezőn a fővonalba vezet. Ha a futóárokban ide-odajáró katonák valamelyikének eszébe, jut pár lépést tenni felém vagy csak felém tekinteni — elvesztem.

Minden pillanat egy örökkévalóság.

Terveket szövök a szabadulásra. Az agyamba vésem az orosz hadállás elémtároló részleteit. Az egész helyzettel tisztában vagyok. Sőt azt is megállapítom — a felvonuló őrszemek dragoneréről — hogy a 183-ik orosz gyalogos ezred áll velünk szemben. Azaz ennek az ezrednek a fogságában vagyok, anélkül, hogy az ezred tudna róla. Csak legalább tudnám az én ezredemet értesíteni.

Az alkonyt kell kivárnom.

Ólmos lassúsággal múlnak a percek.

Az orosz posztok fölvonulása: az órák.

A lábam kezd elhalni. Alighanem idefagyok. Minden csontom fáj: a muszkák összetörtek. Térdem egészen merev.

Kilenc óra. Kezdődik a tüzérségi harc. Milyen furcsa és tragikomikus volna, ha saját tüzérségem éppen belém találna.

Kerülgetnek is a gránátok és nem egyszer egész közel szóródnak szét a srappeliek golyói.

Dél felé az ágyútűz erősödik. Úgy érzem, menthetetlenül belefagyok az árokba. Mozdulatlanul igyekszem mozogni. Lábujjaimat próbálom mozgatni, a jobbkezemmel pedig lépcsőt igyekszem kaparni az árok félméteres falába — a meneküléshez.

Bízatom, bátorítom magam.

Kisüt a nap. Engem aranyfénybe von. Rettenetes. Nem melegít, csak — ijesztően megvilágít. El fog árujni a napsugár!

De posztok jönnek, posztok mennek és eszükbe sem jut felém nézni.

Már teljesen átáztam és meggémberedtem. Hátamon, nyakamon, mellemen folyik a fagyos lé. Teljesen átázott ruháim szívják magukba a vizet.

A jobboldalamon kellett feküdnöm egész idő alatt.

Hogy vártam a korai alkonyt!

Három óra után hanyatlott a nap a felhők mögé.

Most kezdett csak hevesen dobolni a szívem. Közeledik a nagy erőpróba ideje és valószínűleg föl sem tudok kelni.

Még nem történt meg a négyórai váltás, amikor hátul, a fővonalban mozgást érzéletem.

A menázi!

A közelemben álló poszt odament a másikhoz, elkérte csajkáját és visszament a két edénnyel az ebédért.

Ütött a szabadulás pillanata!

Nagyot fohászkodtam, nekitámasztottam tenyeremet az árok falának, körmömmel bekapaszkodtam a fagyos földbe és feltápászkodtam. A jégtakaró zizegését, reccsenését fülsiketítő, áruló zajnak hallottam. Most már minden mindegy! Meg kell próbálni a lehetetlent is! Nincs pillanatnyi vesztegetnivaló időm sem!

Lábamat nem bírtam használni. Teljesen megmerevedett. Csak a kezeimmel tudtam kapaszkodni. Körmeimet a földbe mélyesztve feltornáztam magam az árok peremére. Minden moccanásom egy örökkévalóságnak tűnt.

Végre künn voltam az árok előtt.

Még nem vettek észre.

Zúgott, kavargott a fejem.

Körülbelül száz lépésnyire az Ikva!

Valósággal a földhöz tapadva kúsztam előre. Minden erőlködés, minden mozdulás a pokol kínjait jelentette. De csak előre! A csiga is gyorsabban halad ... De azért elértem az első bokrokat.

Most észrevett valami mozgást vagy reccsenést a poszt. Elsütötte fegyverét, fejem mellett csapódott a golyó a földbe.

Már nem tudtam gondolkodni.

Ösztönszerűen csak előre!

Még három lövés. Kettő a sapkámat fúrta át. Nem törődni semmiel, csak előre! A közvetlen veszedelem forró áramként fűti át véretem.

Vad lövöldözés indul. Az őrszem lövései alarmírozzák az orosz vonalat. Az én állásom felől is vijjogni kezdenek a puskalövések. Előre, előre, előre! . . .

Már véresre szakadozott a körmöm, felállni nem tudok. Pedig kitenném magam szívesen a golyóknak, csak hogy egy-kettőre elérjem a folyópartot.

Már elvesztem időérzékemet. Nem tudom, percekről, órákról van-e szó. Görcsösen vonszolom magam a fagyott földön. Százszámra füttyül-

nek fejem fölött a golyók innen is, onnan is. Már egyáltalán nem törődöm a golyózáporral. Az orosz árokból világítórakéták surrannak az égbe. Megvilágítanak. Mozdulatlanul fekszem a fagyott sárban: magam s egy fagyott sárdarab. Érzem, hogy teljesen beleolvadok a terepbe. Talán nem is vesznek észre. Kisértetiesen vibrál a rakéták fénye. Azután megint minden besötétedik.

Az ideges puskatúz még hevesebben szántja végig a folyam partjait. Száz golyó süvít el a fejem fölött.

Végül: levetem magam az Ikva medrébe, a parti iszapba. Pihen nem kell. Befürom magam az iszapba, ez a fedezékem a fejem fölött süvöltöző és a folyam medrébe lecsapódó golyók ellen.

Fél óráig pihenhettem, fél óráig gyűjthettem az erőt a legnehezebb próbához.

Javában tombolt még a puskatúz, de mit törődtem vele! Be'evettem magam az Ikvába. A víz nyakig ért, de gázolni nem lehetett az iszaptól.

Átúsztam.

A vízből való kijutás ment a legnehezebben.

Hússzor kapaszkodtam neki a partnak, hússzor estem vissza s végül belerogytam a partiszapba.

Az arcomon vér, fagy, sár és iszap keveredett. A köpenyem rongyokban lógott rajtam.

Elhatároztam, hogy még egyszer megpróbálom. Ha most sem sikerül, hát pusztuljak el. Legyen vége ennek a gyötrelmes hiábavalóságnak.

Lázás verejték keveredett az arcomat belepő iszapba. Csikorgatva szoritottam össze fogaimat.

Sikerült!

Elkaptam a part szegélyét és feltornásztam magam a mi oldalunkra, A puszkagolyók rendületlenül süvöltöztek tovább. De mit törődtem én ezzel. Ott volt balkéz felől a híd, amit néhány napja robbantottunk fel. És ott volt előttem az én állásom, az én feldwachém, az én embereimmel!

Csak ennyit tudtam, különben már összefolyt előttem az egész világ.

Csúsztam, kapaszkodtam a bokrok közt — előre.

Minden mozdulat gyötrelmes kínszenvedés volt az iszapos, fagyos, mocsaras, havas talajon.

Már egyáltalán nem törődtem vele, hogy lőnek rám.

Kúsztam, lehanyatlottam, újra kezdtem. Már-már a kezem is teljesen elhalt.

Végre megpillantottam a drótmezőt, mely körülölelte tábori őrségemet.

Rekedten, fulladtan kiáltottam valamit. Többre nem emlékszem. Végleg lehanyatlottam a földre.

Később tudtam meg: a figyelő őrszem valami ijesztő, hörgészerű kiáltást hallott. Kijöttek a drót elé. Megtaláltak. Tallián közlegény emelt a hátára és a drótok közt bevitt az állásba ...

Másnapra életet vertek belém. Fontos közléseimet Pabszt ezredes és a magasabb parancsnokságok nagy örömmel fogadták. Ha foglyot nem is ejtettem, sőt magam estem egynapi fogságba, megtudtam, amit meg kellett tudni, sőt még jóval többet annál . . .

*

Nem sokkal későbbi diadalmas előretörésünk azokon az értékes megfigyeléseken alapult, amelyeket a 32-es zászlós rendkívüli módon szerzett ezrede számára.

Madarász István álmot lát

Lassan-lassan újra tavaszodott.

A Sztripa mellett is tavaszi szellők kezdtek suhogni.

A dombok alján, a ritkás bokrok közül a napfényre mosolyog már az ibolya szelíd virága. A kis folyó két partján, az üsszefont drótakadályok között kidugta sárga fejét a kikerics. A galagonyabokor rügyező ágán vidám pacsirta örül a tavasznak. A földből kibukkanó fűszálak vékony hegyén csillog a kristálytisza harmat. Az áldott nap meleg sugarai simogatják az ébredő természetet.

A sáros lövészárokból két gyűrött ruhájú tízes honvéd csúszik ki a fedezék mögé s a napfényen elnyújtózkodva melengeti nyirkos ruháját. Sáros köpönyegük színe egybeolvad a szikkadó föld barna színével. Szakálltűskével borított arcukat a napnak fordítva, behúnyt szemekkel fekszenek a földön. Gondolatuk ott jár a borsodi síkon, hol a szántó ekéje nyomán fekete barázda csillog a napfényben s fűрге barázdabillegető jár apró férgek után kutatva, a termő rögök között.

Vadgalamb száll föl a folyóparti égerfa ágáról és sebes suhanással száll a szálas erdő felé.

A két honvéd felüti a fejét s szemük pillantás nélkül követi a repülő galamb útját. Madarász István odafordul társához, Kerekes Gáborhoz s a galamb felé mutatva, nagyot sóhajt:

Az ántánt

*Pétain francia tábornok,
Verdun védője*

*Sir Douglas Haig
angol tábornok, aki
1916-ban vette át a
főparancsnokságot
French tábornoktól*

vezérei

*Joffre, a francia hadsereg
főparancsnoka*

*A francia ágyúk tüze földig lerombolta a híres sennheimi, német szövőgyárat, amely
belekerült az elszászi tűzvonalba*

A német nehéz tüzérség munkája Verdím alatt. Sápokon keresztül szünet nélkül tombolt a szörnyű pergőtűz

Német trénozlop elvonulása a Woévre-sikságon. Az ökrös szekerek muníciót és élelmi-
szert szállítanak az előnyomuló sereg számára

Ilyen borzalmas romhalmazokon keresztül vezetett u verduni előretörés útja. A fekete füstfelhőt egy nehéz német gránát robbanása zúdította a magasba

A németek a Verdun alatt elfoglalt Vaux-erődben nehéz mozsaraikkal tovább folytatták a történelem legnagyobb várostromát

Behavazott magyar hadállás a volhiniai Ikva folyam mentén

Berény Imre hadnagy

A fölrobbantott és fölgyújtott Ikva-híd, amelyet teljesen elhamvasztott a tűz. A híd pusztulása után csak gázlókön tudtak áthatolni a harcosok a: ellenséges partra

— Ha én madár lehetnék ... Estére otthon pihennék meg a ládi templom tornyán . . . Aztán bezörgetnék a feleségem ablakán .. . megkérdezném, van-e még ... el nem sírt könnye . . . meleg ölelése .. . rég nem látott párja számára.

— Én — mondja csöndesen Gábor — álmukba szeretném meglepni őket. . . Mikor már elalszik a mécses, szeretnék csöndesen menni. . . ágytól-ágyig s a feleségem bágyadt szeméről lecsókolni a csillogó könnyet... két kis fiacskámat a szívemhez szorítani s betakargatni jó meleg dunával.

— Gábor te! . . . Én láttam őket! Hallgasd meg, mit álmodtam az éjszaka.

— Otthon jártál akkor is biztosan.

— Nem a ... az égben voltam . . . Úgy volt, hogy az este, mikor az őrsegről visszajöttem, igen elnyomott az álom. Elaludtam mélyen és valami nagy fényesség közepébe álmodtam bele magamat... Széles országúton álltam . . . Jobbról, balról szomorú, sápadt arcú idegen katonák mentek el mellettem. Egy csapat muszka után nagybajuszú népfelkelők haladtak dalolva, fiatal infanteristákkal vegyesen. Leültem az útszélen egy fehér kőre és néztem a sok-sok katonát.

... A fényes országút fehér porán fekete csík maradt nyomukban és a feketeség elkezdett csendesen folydogálni az országút árkába. Keresem a pipám, hogy rágyújtok, de nem találtam sehhol. Amint a zsebemben kotorászok, kezembe akad a feleségem és gyermekeim képe . . . Nézem őket nagy szeretettel, hát látom, hogy a feleségem képe éppen szívénel van keresztüllöve . . . Tapogatom magamat, hát látom, hogy a zubbonyom zsebében ott van a golyóverte lyuk. Fölugrok a körül és szétnézek magam körül. Látom, hogy a fehér kő, amelyre leültem piros a vértől.

. . . Hadnagy úr Szűcs jvlt velem szembe bicegve. Halovány arcát felém fordította. Megismert s szomorúan mondta:

— Hát te is itt vagy, István? . . . A harmadik század már kevés hijján mind itt marsol az úton. Azt hittem, te lent maradtál.

— Hova megyünk, hadnagy úr? — kérdeztem.

— Most megyünk a nagy raportra!

— űsz szakállú magas férfi haladt el mellettünk. Feje egy nagy lepedővel kétszer körül volt csavarva. Utánna asszonyok gyerekek jöttek bő bugyogóban, mezítláb, rongyosan. Sovány arcukon egyre pergelt a könny a véres útra. — Hadnagy úr, kik ezek? — kérdeztem.

— Ezek— mondta fanyar mosollyal a hadnagy, — ezek törökök, akikre India császára kiterjesztette pártfogó uralmát.

— Jajgató vegyes csapat tűnt fel az úton. Tépett szakállú férfiak, rongyos kaftánban támogattak vérző testű nőket, kiknek fehér bőrén korbácsütés csíkos nyoma piroslott. . . Apró gyermekek, lázas arcú kis lányok jajgattak végig a széles országúton ... A nők szemében a szégyen, a férfiak és aggok szemében az őrjöngő fájdalom tüze lobogott. . . Kérdően néztem hadnagyomra. Azonnal felelt:

— A lengyelországi menekültek ezek, akik még ma sem találják helyüket. . .

— Aztán jöttek feketebőrű, fehérruhás vitézek. Majd utánuk ismét vánszorogva jött hosszú menetben, véres síró asszony és leánysereg. És a mellékutakról is egyre jöttek a népek. Sok-sok magyar volt köztük . . . Egyik Verduntól érkezett, a másik csapat Albánia hegyei közül vonult föl. . . Sokan jöttek a muszkáktól is. . . Olyan is akadt, aki a Tigris mellől rukkolt föl. . . Mi is hozzájuk szegődtünk és mentünk a széles országúton a többiekkel. A széles országút egy fényes palota kapujában végződött. Ott állott két angyal kétfelől. . . akkor tudtam meg, hogy a menyországban járunk.

. . . Egy fényesarcú angyal elé vezettek. Ott már sokan várakoztak a kihallgatásra. Egy olaszt hallgattak ki éppen:

— Mi a kívánságod? — kérdezte az angyal.

— Add meg a kegyelemdőfést ellenségeinknek — felelt az olasz.

Francia káplár került sorra:

— Fojtsd bele a németeket a Maas vizébe — sziszegte.

Angol tengerész mondta azután:

— Nem értem, mit akar Görögország, Románia. . . A spanyol partokat miért nem lövik még az angol ágyúk?

Feketeszemű szerbek, fáradt oroszok, kemény németek után én kerültem sorra. Az angyal szelíden nézett rajtam végig:

— Hát neked, magyar honvéd, mi a kívánságod? — mondta.

— Eszembe jutott a kis családom. Húsz hónapja már nem láttam őket. Az egyik fiam most múlt tizennyolc éves, a másik még iskolába jár. Gondoltam, megkérem az angyalt, hadd nézzem meg őket, mit csinálnak . . . Megengedte . . . Egy ablakot nyitott föl s még bízott is — nézz ki fiam erre, az a bokréta ott Magyarország.

... A Dunát mingyárt megismertem. Aztán követtem a szememmel a Tisza folyását. Onnan a Sajót, majd a Boldvát kerestem föl . . . Szép verőfényes idő volt, akárcsak most. A mezőkön mindenfelé szántogattak-

vetegettek ... A Pista fiam boronálit, a feleségem pedig teli marokkal szórta a barázdába a vetőmagot. Felettük ott lebegett a nótás pacsirta, szinte hallani véltem a csicsérgését... A kesely meg a pej kér sovány bőrrel ballagott Pista előtt... A feleségem homlokán mély barázdát szántott ez a nehéz húsz hónap ... A földeken mindenütt asszonyok, gyerekek dolgoztak . . . Átpillantottam az egész határon, a nagyobbik fiamat kerestem, de sehol se láttam. Egyszerre, amint elkalandozott a szemem, egy csapat honvédet láttam, gyakorlatoztak a réten. Közlük volt az én András fiam is. Jó katona lett belőle. Örült a szívem is, mikor nagy tempósan dobbant egyet-egyet erős, izmos lába . . . Őszi vetés, szép zöld, elborítja már egészen a rögöt, hanem a föld száraz, elkelne egy kis eső, hadd fakadnának meg a rétek és lucernások . . . Elégedetten néztem még egyszer körül otthon, aztán becsuktam az ablakot. Ott állt mellettem az angyal és kérdezte:

— No, fiam, van-e még valami kívánságod?

— Láttam a sok fiatal honvédet, köztük az én András fiamat is, tudtam, hogy azok megvédik a magyar földet. Láttam a feleségemet, a kis fiamat erős karral dolgozni a mezőn. Azért hát csak azt feleltem az angyalnak:

— Adjon az Úr csendes esőt, áldást szép Magyarországon ... a szántók elszórt magvára.

Gábor másik oldalára fordult, talán azért, hogy a pilláira szivárgó könnycseppet lopva letörölje s suttogva kérdezte Istvánt:

— Hát az én asszonyomat, meg a János gyereket nem láttad-e, István?

— Láttam őket is! Ott szántogattak ők is az enyémelek mellett.

— Hej, Istvánom, hát mi szántogatjuk-e még valaha a jó ládi földel? . . . — sóhajtott fül Gábor.

István sokára felelt.

— Ha mi hazamennénk, betörne az orosz és elvinné a földet.

A feketekávét hozták. A két honvéd óvatosan visszacsúszott az árokba. Az áldott napon átmelegedett izmaik szinte pattogtak, midőn kinyújtózkodva elvegyültek a többiek közé. Kerekes Gábor elujságolta a többieknek:

— Madarász István álmod látott.

*

Másnap, véres szuronyharc után, a halottakat temették a honvédek.

Szűcs hadnagy és Madarász István sírja egymás mellé került. Somfavirágból font koszorút tett Gábor az István sírjára. Aztán letérdelt a fejfa mellé. Sapkáját levette. Őszes haját bontogatta a szellő.

Az aranyos napsütésben az István fejfájára odaszállt egy tarkaszárnyú lepke.

Az erdő mélyén megszólalt a vadgalamb párját hívó szava s a tavaszi napfényben lehajtott fővel, könnyázott orcával, remegő szavakkal imádkozott Gábor:

— Adjon az Úr csendes esőt, áldást... szép Magyarországon .., a szántók elszórt mag vára.

A monarchia támadása Olaszország ellen

Az ötödik isonzói csata

Cadornának, az olasz vezérkar főnökének nem kedvezett a liadiszerítce. 1915 folyamán minden lényeges eredmény nélkül, óriási emberáldozat és hatalmas municiópazarlás közepette omlottak össze az isonzói csaták, köztük a decemberben lezajló negyedik isonzói csata, amelynek egyetlen eredménye volt: Görz városának összelövetése. Ebben a nagy csatában nem kevesebb mint hét hadosztályt küldött harcba Cadorna a görzi hídfő ellen, a monarchia védőserege azonban szilárdan megtartotta összes állásait, a görzi hídfőt és a doberdói fensíkot is.

Az olasz közvélemény egyre idegesebben és izgatottabban fogadta a frontról érkező híreket, ami érthető is volt, hiszen a negyedik isonzói csatában a halottakban és sebesültekben több mint ötvenezer katona volt az olasz sereg vesztesége, az eredmény pedig jóformán semmi.

Cadorna népszerűségét — az olasz vezérkar hangzatos jelentései ellenére is — alaposan megtépázta a sok balszerencse és ezért a vezérkari főnök mindenáron arra törekedett, hogy Isiköszörülje a csorbákat. Már március folyamán új támadást rendelt el az Isonzó frontján. Pedig ekkor még az olasz hadsereg korántsem heverte ki véres veszteségeit, nem kapott elegendő friss tartalékokat és nem indulhatott a győzelem reményében döntő támadásra.

Cadorna azonban a közvélemény nyomása alatt március 15-ére elrendelte az új offenzívát. A támadás megindításában természetesen szerepet játszott a Verdiin alatti helyzet: Olaszországnak tehermentesítenie kellett a kritikus helyzetbe került Franciaországot, Oroszországgal együtt, amely az ötödik isonzói csatával egyidőben indult támadásra a Naroc-tó mellékén.

Az olasz támadás éppen úgy összeomlott, mint az orosz offenzíva, amelynek sorsáról már beszámoltunk.

Cadorna seregei heves, pergőtüzes tüzérségi előkészítés után nagy erővel mentek támadásra. Az első nap kétszer rohamozták meg a Podgora-hadállásokat, de eredmény nélkül. Szintúgy vereséget szenvedtek a lucinicói hídsánc előtt, a doberdói fensík északi szélén, valamint az ütközet legizzóbb front részén, San Martinónál, ahol a szegedi 46. gyalogezred állta vitézül a támadásokat. Egy nap alatt hétszer intéztek rohamot az olaszok a negyvenhatosok hadállásai ellen, de a szegedi bakák, akiknek hősiességét Höfer jelentése is kiemelte, mind a hét rohamot véresen visszaverték.

Másnap újra San Martinónál folyt a leghevesebb harc. Több mint ezer olasz katona holtteste hevert már a drótkadályok előtt, de azért csak folyt tovább a rohamozás, amely később sem vezetett eredményre.

Az ötödik isonzói csata öt napig tartott. Űt nap alatt omlott össze az olaszok újabb támadó lendülete. Az újabb súlyos áldozatok árán mindössze a Doberdó egyes ponljain sikerült az olaszoknak egészen jelentéktelen területsávokat elfoglalni, amelyeknek birtokbavétele azonban mit sem változtatott az általános helyzeten.

Az ötödik isonzói csata után két hónapig tartó, aránylagos nyugalom következett az olasz fronton. Események természetesen a két hónap alatt is történtek. Így április folyamán a monarchia déltiroli csapatai az Adamello-szakaszon a Lobbia Alta és a Monté Fumo között hatalmukba keríteték a határszéli hegygerincet. Az olaszok viszont a Dolomitokban elfoglalták a Col di Lana csúcsát.

Ezek a helyi csatározások azonban sem az egyik, sem a másik oldalon nem voltak nagy jelentőségűek és nem is fejlődtek ütközetekké.

Közeledett az olasz hadüzenet egyéves fordulója. 1915 május 23-án üzent hadat Itália a monarchiának és már elkövetkezett 1916 májusa.

És az olaszok, akik abban a hiszemben indultak hadba, hogy föllépésük gyorsan eldönti a háború sorsát, könnyűszerrel elérhetik háboiús céljaikat és megvalósíthatják az olasz politikai álmokat, keserű csalódáson mentek keresztül. Egy éve ostromolták már az Isonzó vonalát is a retten, ő véráldozatok ellenére sem tudták elfoglalni ezt az első v delini vonalat, amely százezernyi olasz katonának vált a temetőjévé.

Fölmerült a gondolat: mi lesz akkor, ha az edd g csak v delcezésre szorítókozó magyar-osztrák hadsereg általános támadásba kezd?

Közeledett a nevezetes dátum, a hadüzenet évfordulója.

És nagy titokban már folyt a készülődés a májusi meglepetésre: az Olaszország elleni offenzíva megindítására.

Hötzenndorfi Conrád terve

A monarchia hadseregének vezérkari főnöke, Hötzenndorfi Conrád, nagykonceptiójú ember volt, akinek elsősorban volt köszönhető a gorlicei diadal kihasználása.

1916 elején, Szerbia és Montenegró megszállásának a befejezése után Conrád — mint már említettük — azt a javaslatot tette a németeknek, hogy egyesült erővel támadjanak Olaszország ellen, azután pedig egyesült erővel lépjenek föl a szövetségesek a nyugati fronton.

A németek Fáik nhayn tábornok állásfoglalására elutasították ezt a javaslatot. Falkenhaynnek már kész volt a terve Verdun ostromára és ezt nem volt hajlandó félrevetni a monarchia kedvéért. Azután valószínűleg azt a körülményt is számításba vették, hogy Németország és Olaszország között még nem állott be a hadiállapot. Igaz ugyan, hogy a monarchiának küldött hadüzenet azonnal a német-olasz diplomáciai kapcsolat megszakítására vezetett, de hadüzenetet egyik ország sem küldött a másiknak. Február folyamán Olaszország megszakította a kereskedelmi összeköttetést Németországgal, sőt még ugyanannak a hónapnak a folyamán lefoglalta a kikötőben állomásozó német hajókat, de a hadüzenet csak jóval később, augusztus 27-én történt meg, ugyanazon a napon, amikor Románia hadat üzent a monarchiának.

Egyelőre tehát a németek nem akartak támadni az olaszok ellen. Falkenhayn Verdun ellen indult, Conrád kénytelen volt egyedül készülni az Olaszország elleni offenzívára.

Az erők egyesítése helyett az erők megosztására vezetett a helyzet.

A verduni kudarcot már láttuk.

Vájjon nem kíséri-e hasonló balszerencse a monarchia fegyvereit is?

Conrád számítása és haditerve ez alkalommal is zseniális volt.

Az orosz front helyzete, a Dnyeszter- és Sztripa-menti orosz offenzívának, valamint a Naroc-tó mentén vívott nagy csata kimenetele arról győzte meg Hötzenndorfi Conrádot, hogy a monarchia keleti bontja! minden nagyobb kockázat nélkül gyöngíteni lehet, az onnan elvont csapatokat, valamint a balkáni győzelmek után fölszabaduló seregrészeket mind az olasz frontra lehet vinni a nagy offenzíva megindításához.

Conrád haditerve az volt, hogy az olasz hadsereg frontját Dél-Tirolban, az Etsch és a Brenta folyók között törje át Vicenza és Velence irányában. Ha az áttörés és az olasz mélyföldre való gyors előrenyomulás sikerrel jár, akkor ez az olasz Isonzó-frontnak a hátulról való bekeríté-

sét jelenti: az olasz haderő túlnyomó nagy részét sikerül elválni hazájától. Zseniális, igazi hadvezéri elgondolás volt ez, amely siker esetén eldöntötte volna az olasz hadjárat sorsát. Az volt csak a kérdés, vajjon elégséges-e a monarchia rendelkezésére álló ereje ilyen nagyszabású vállalkozás végrehajtásához?

Conrad és a hadvezetőség mindent elkövetett a siker érdekében. Minden nélkülözhető erőt a támadási frontokon csoportosított, még pedig olyan ügyesen, hogy az olaszok a nagyarányú készülődésből, a nagy csapatösszevonásból semmit sem vettek észre. Az offenzíva meglepetészerűen indult meg.

A támadó sereg összesen hat hadtestből és egy hadosztályból állott. Az offenzíva megindításában főszerepet játszó gráci XX. hadtestnek Károly trónörökös volt a parancsnoka.

Május 15-ére tűzte ki a hadvezetőség a támadás megkezdését, amellyel: ikerült megelőznie az olaszok készülődését, akik az egyesztendő évfordulóra szintén újabb nagy isonzói csatát készítettek elő.

Ekkor már Viktor Emánuel olasz király kinevezte az „Ausztria zsarnoksága alól felszabadítandó olasz területek” miniszterül Barsilait és az egész olasz közvélemény türelmetlenül várta háborújuk megkezdésének évfordulóját, amelyre döntő sikereket reméltek.

Egy héttel a nevezetes évforduló előtt váratlan fordulat állott be az itáliai hadjárat történetében, váratlan meglepetés, amely egyszeriben véget vetett Olaszország reményeinek.

Dél-Tirolban, az Etsch és a Brenta folyók között megdördültek a monarch a ágyúi és a Lessini-alpesek sziklabércei idegrázóan verték vissza a pergőtűz vad harsogását, amelynek visszhangja egész Olaszországot megregettette.

Egyik napról a másikra fölborult Cadorna gróf támadási terve.

Höizendorfi Conrad terve lépett a megvalósulás útjára. . .

Megindul az offenzíva

Május 15-én jóformán az egész olasz fronton tüzérségi támadásba fogtak a monarchia seregei. Ennek az intézkedésnek az volt a célja, hogy az olasz hadvezetőség zavarba jöjjön és ne tudja meg mingyárt az első pillanatban, hol van a főtámadás tulajdonképpen pontja.

Az előkészületeket, a hatalmas csapatösszevonásokat sikerült a legnagyobb titokban elvégezni, taktikai szempontból szükség volt rá, hogy a meglepetés egészen váratlan erővel hasson.

Dübörögtek az ágyúk az Isonzó frontján. Görznel rohamra mentek a magyar-osztrák csapatok és el is foglaltak egy kiugró olasz állást, amelyben több mint száz foglyot ejtettek. Ugyancsak rohamra került a sor San-Martinónál, ahol százötven olasz fogoly került a támadók kezére.

Ezek a kisebbmértű támadások azonban csak félrevezetésül szolgáltak.

Az igazi támadás Dél-Tirolban, az Etsch és a Brenta között elhúzódo 45 kilométeres hadvonalon indult meg, ahol tomboló pergőtűz vezette be a meginduló támadást.

Ezt a vonalat választotta ki Hötzendorfi Conrád az áttörés színhelyül.

Az Etsch nyugati partján lévő Móri községtől Rovereto alatt tiroli területen húzódott ez a vonal a Brenta partján fekvő Borgo községig.

Az elképzelhető legnehezebb haditerep volt ez a Lessini-alpesek sziklavilágában.

Az olaszok hatalmasan megerősített állásokban állottak a Zúgna Torta—Vielgereuth—Lafraun—Armenterra vonalon. Emögött a hatalmasan megerősített harc vonal mögött feküdtek olasz földön, a „Sette Comuni”, „Hét község” nevű fensíkon az Arsiero és Asiago páncélerődök körül emelt páncélművek többszörös vonalai. Ezek a páncélművek és erődítések voltak hivatva megakadályozni a monarchia seregeinek betörését Schio, Vicenza és Bassano irányából.

Hogy tisztában legyünk a föladat rendkívüli nehézségeivel, amelyek a monarchia támadásra induló hadseregére vártak, meg kell ismerkednünk kissé közelebről az Etsch és a Brenta közötti tereppel.

Maga az Etsch, amelyet az olaszok Adige-nek neveznek, igazi alpesi folyam, amely a Reschenscheideck-hágó környékén ered, az alpesek vad sziklavilágán tör utat magának Trienten és Roveretón keresztül az olasz síkságra, ahol Veronán keresztülhaladva, Velencétől délre ömlik az Adriai-tengerbe.

A Brenta is alpesi folyam, amely a híres Sugana-völgyön halad keresztül és olasz földön a „Hét község” fensíkját körülölelve zúdul le Pádua felé, hogy azután szintén az Adriába ömöljön a velencei öbölben.

E két folyam völgyeiben és a közöttük elterülő vad, sziklás vidék világában indult meg a nagy támadás.

A „Hét község” páncélműveit védelmező, legkülső olasz állások, amelyek Dél-Tirol területén, tehát osztrák földön húzódtak el, az elkép-

zelhető legerősebb állások voltak. A Zúgna Torta Roveretotól délre egy 1257 méter magas hegykúp, amelyet a haditechnika minden művészetével megerősített az olasz hadvezetőség.

Hasonló, szinte bevehetetlennek látszó erősséget jelentett Vielge-reuth (olaszul: Folgaria) déltiroli község vonala, amely a folgariai fensíkon terül el és amelyet az emberteremtette akadályokon kívül a természet is szinte kijelölt fővédelmi pontul. Ugyanennek a folgariai fensíknak az északi oldalán húzódtak el a monarchia védelmi állásai, amelyeket véres áldozatok árán egy esztendeig hiába ostromolt az olasz hadsereg. Most megfordult a helyzet: a monarchia csapatainak kellett kipróbálniuk erejüket a folgariai fensíkon.

Fontos szerepet játszott a nagy májusi offenzívában a Sugana-völgy, amelynek medrében a Brenta-folyó vize rohan le az alpesekből. Ezt a völgyet, amelynek a harcok központjában álló Borgo község a főhelye, a monarchia hadvezetősége 1915 júniusában Levicóig kiürítette. Ez a vidék is színhelyévé vált a meginduló támadás során a legvéresebb harcoknak.

Maga Rovereto városa, amely a hadműveletek egyik legfontosabb kiinduló pontja volt, tizenhatezer lakosú, törvényhatósági joggal felruházott város a termékeny Lagarina-völgyben. Történelmi nevezetességű hely volt ez már a világháború előtt is. Itt verték meg a francia Masséna csapatai 1796-ban az osztrák Wurmser hadait, azonkívül még nevezetesebb emléke Roveretonak, hogy egyik környékbeli falvában, Lizzano kastélyában élt hosszabb ideig az Itália földjéről száműzött Dante, a „Divina Comedia” halhatatlan költője.

1916 májusában mintha Dante „Pokol”-jának a víziói elevenedtek volna meg Rovereto környékén: a békés munkára, selyemszövésre és bortermelésre berendezkedett vidéken bömbölő ágyúk, kattogó gépfegyverek, fülsiketítő dörrenések, halálhörgések, vérpatakzások hirdették a földre szállt pokol borzalmait.

A déltiroli áttörés

A hatalmas tüzérségi előkészítés, az órákon keresztül szakadatlanul viharzó pergőtűz után előrezúdultak a monarchia rohamcsapatai.

Ez a támadás tisztára arcvonaltámadás volt, az egész front egy irányban nyomult előre. A támadási vonal közepén elhelyezkedő derékhadnak az Ássa-, Astico- és Lain-völgyeken kellett áttörni, az olasz védővonal páncélműveit elfoglalni és Arsierót és Asiagót meghódítani.

A déli szárny azt a föladatot kapta, hogy az Etsch, illetve az Adige mentén és a Vallarsei-völgyön törjön előre, az északi szárnynak a Sugana-völgyön keresztül kellett előrejutnia.

Nehezebbnél-nehezebb föladatok voltak ezek, mert a rendkívül súlyos természeti akadályokon kívül az egész támadási vonalat valósággal beborították a modern páncélművek és a hatalmasabbnál-hatalmasabb erődítések. Az olaszok egyik legmodernebb erődrendszerét kellett legázolni és elfoglalni, hogy a támadás célja: az olasz mélyföld elérhető legyen.

A támadó hadseregnek, miként az Olaszország ellen harcoló egész haderőnek Jenő főherceg vezérezredes volt a főparancsnoka. Az 1911 decemberi, szerbiai kudarc és Potiorek visszahívása után — mint emlékezetes — Jenő főherceg vette át a Szerbia ellen való harcoló magyarosztrák hadsereg főparancsnokságát. Vezérkari főnöke a népszerű Krauss Alfréd altábornagy lett, aki később, az olasz háború kitörésekor Jenő főherceggel együtt az olasz frontra került. A főherceg-vezérezredes lett a hadsereg főparancsnoka, Krauss altábornagy pedig a vezérkari főnöke.

Illötzezdorfi Conrád tervei alapján most ők irányították a nagy hadműveleteket és az ő érdemüknek kell betudni, hogy a nagy nehézségekkel járó fölvonulás a kellő időre és a legnagyobb titokban befejeződött, úgyhogy az offenzíva megindulása a legnagyobb és legváratlanabb meglepetést okozta az olasz hadvezetőségnek.

A tiroli havasok sziklás világában, az olasz front legbiztonságosabb vonalán igazán nem számítottak támadásra az olaszok. A május 15 hajnalán meginduló pergőtűz egyre növekedő ereje azonban nyilvánvalóvá tette, hogy áttörési kísérletről van szó és az olasz hadvezetőség — az első riasztó jelentések beérkezése után — azonnal intézkedett a tartalékcsapatok és megerősítések fölvonultatásáról.

Már az első nap nagy kezdeti sikereket hozott, amelyekről így számolt be a Höfer-jelentés:

„Dél-Tirolban derék csapataink nagy sikert arattak. Hatalmas tüzéségi előkészítés után elfoglalták az olaszok első védelmi vonalát és 65 tisztet, köztük egy ezredest és 2500 főnyi legénységet ejtettek foglyul, azonkívül hét ágyút és tizenegy gépfegyvert zsákmányoltak. A déltiroli harc a Sugana-völgytől délre az Armenterra-gerincen, a vieregereuthi fensíkon, a Terragurlo-völgytől északra és Roveretótól délre zajlott le. Csapatainkat Károly Ferenc József kir. herceg trónörökös vezette”.

A déltiroli események nemcsak Olaszországban, hanem Magyarországon és Ausztriában is óriási izgalmakat keltettek. A vezérkar jelentése nem számolt be arról, hogy a déltiroli támadás döntő fontosságúnak szánt áttörési kísérlet, de azért mindenki tudta, hogy miről van szó. 1916-ban már nagyon sokat tudtak kiolvasni az emberek a hivatalos jelentések sorai közül. Most már mindenki várta a döntő eredményeket, a további jó híreket az olasz hadszíntérről. Az volt az általános hit és remény, hogy elérkezett az Olaszországgal való végső leszámolás ideje. Gs mindenki várta a gyors győzelmeket, mint ahogyan a gorlicei áttörés és a szerbiai offenzíva után is egymást követték a ragyogóbbnál-ragyogóbb győzelmek hírei.

Úgy látszott, most is valóra válnak a gyors győzelmi remények. A nagy lendülettel meginduló offenzíva második napja újabb nagy eredményeket hozott. Most már nyíltan bevallotta a hivatalos jelentés, hogy a déltiroli harcok terjedelme és sikere túlnőtt a helyi csatározások jelentőségén: nagyszabású támadó hadműveletté fejlődött.

Az offenzíva második napja szép eredményt hozott a támadóknak. A monarchia csapatai a vielgereuthi fensíkon elfoglalták az olasz állásokat egészen Maronáig, elfoglalták Costa d'Agra olasz határerődöt, ami már annyit jelentett, hogy ezen a részen sikerült az olaszokat a határig, sőt azon túl is visszaszorítani. A Terragnolo-szakaszon eljutottak Piazzába és Valdugába, azután éjjeli rohammal bevették a Zugna-Torta előtti állásokat Rovereto és Serravale között és megindultak nagy lendülettel Alá, a tiroli határváros felé.

A negyvenöt kilométeres déltiroli-olasz front „ügyszólván felsodródott csapataink meglepő rajtaütése folytán”.

A második napon az olasz foglyok száma már 141 tisztre és 6200 főnyi legénységre, a zsákmány pedig 17 gépfegyverre és 13 ágyúra emelkedett.

A harmadik nap pedig már egészen komoly sikereket hozott: a monarchia csapatai elszánt rohammal elfoglalták a bevehetetlennek tartott Zugna-Tortát, megszállták a Monté Maggiót, az Astico és a Leno folyók vízválasztóját és a Costa Bellát. A harmadik napi előnyomulás során ezer új fogollyal, 18 ágyúval és 20 gépfegyverrel növekedett támadók zsákmánya.

Három nap alatt ennyi eredmény!

És a Höfer-jelentés csak még jobban fokozta a várakozásokat, mert azt hangoztatta, hogy „csapataink ellenállhatatlan erővel nyomulnak előre Dél-Tirolban”.

Ebből a hivatalos megállapításból arra következtetett a közvélemény, hogy az olaszok ellenállása végleg megtört és a monarchia olasz harctéri végső diadala már csak iüő kérdése.

Nagyon is vérmes remények voltak ezek!

A végső diadal nagyon is messze volt.

A folytonos győzelmektől elkápráztatott magyarok, németek és osztrákok hogy is gondolhattak volna arra, hogy ez a végső diadal egyáltalán nem fog elkövetkezni.

Pedig ennek a sok diadalnak a ragyogásában ekkor már komor árnyak feketéllettek.

De a harctéri győzelmektől káprázó szemek csak a ragyogást látták, amely elhomályosította a sötét kísérteteket. . .

Csak a beavatottak tudták, meg akik beláttak a világháború tragédiájának a kulisszái mögé, hogy a déltiroli offenzíva éppen olyan kockázatos, elszánt kísérlet volt a győzelem kicsikarására, mint a németek verduni vállalkozása. De hát csak az nyerhet, aki mer.

Kísérjük figyelemmel a merész próbálkozás, a nagyszabású offenzíva további folyamatát.

Páncélerődök ostroma

A Károly trónörökös parancsnoksága alatt harcoló gráci hadtest az offenzíva negyedik napján újabb nagy sikereket aratott. Az Astico és a Leno völgyében nyomult előre a hadtest, amely a határon átszorította a hátráló olaszokat és május 18-án heves harc után elfoglalta a Campomolon és Toraro olasz páncélerődöket.

Ugyanezen a napon nagy lépéssel haladt előre Dél-Tirol felszabadítása is: a monarchia csapatai elfoglalták a Col Santot, ezt a 2114 méter magas hegyhátat, amely az olasz védelem egyik főerőssége volt és ugyanakkor az olaszok kénytelenek voltak kiüríteni az Etsch völgyében Marco és Móri községeket.

A támadók zsákmánya a szakadatlan előnyomulás közben folytonosan nőtt. A negyedik napon a foglyok száma több mint tízezer főnyi legénységre és 210 tisztre, a zsákmány 51 géppuskára és 61 ágyúra emelkedett. A támadás élén a trónörökös serege haladt, amely egyre mélyebben nyomult be olasz földre és május 21-én már elfoglalta a Monté Tormeno—Monté Majó-vonalat, miáltal megközelítette Arsierot, a lombardiai síkság egyik kulcsát.

A nagy támadás fokozódó eredményeket ért el a vielgereulhi és

lafrauni fensíkokon is. Ezen a részen ugyancsak május 21-én foglalták el a monarchia csapatai a várszerűen megerősített Mandriolo csúcsot és ezen a ponton is eljutottak az olasz határig. Ekkor már, egy hét lefolyása alatt 24 ezer hadifoglyot ejtett és 172 ágyút zsákmányolt a támadó sereg.

A Sugana-völgyben is lendületesen haladt előre a támadás. Roncegno után Borgo is fölszabadult.

Május 23-án, az olasz hadüzenet évfordulóján a monarchia csapatai diadalmasan megostromolták Campolongo páncélerődöt, majd a következő napon a Corno di Campoverde erődöt.

A következő napokon a gráci hadtest egyes csapatai újabb nagy sikereket vívtak ki. Most már hét kilométernyire közelítették meg Asiagót, míg Arsierot két kilométernyire közelítették meg a Monté Cimone elfoglalásával. Ennek a hegynek az elfoglalása a déltirolói offenzíva egyik legizgalmasabb és legvéresebb fejezete volt.

Mivel a hegycsúcsot valóságos várrá építették ki az olaszok és gyalogos rohamtámadással csak rengeteg áldozat árán lehetett volna a Monté Cimonét megostromolni, a hadvezetőség parancsot adott a hegycsúcs — fölrobbantására.

Műszaki és árkász csapataink nagy tűzérési fedezet mellett elvégezték a hegycsúcs oldalán és aljában az aláaknázási műveleteket és azután megtörtént a robbantás. A borzalmas detonáció elvégezte munkáját: a hegycsúcs beszakadt és az egész olasz védősereget maga alá temette. Néhány száz ember lelte halálát a véres emlékű Monté Cimonén, amelyet a monarchia csapatai most már ellenállás nélkül vettek birtokukba.

És így folyt tovább a harc, az előretörés, az erődök és páncélművek ostroma.

Már a lombardiai síkság legfontosabb két erődje: Arsicro és Asiago alatt folyt a harc és úgy látszott, hogy a támadó sereg lendületes rohamát az olasz hadsereg minden erőfeszítése ellenére sem tudja megállítani.

Úgy látszott, hogy Conrád merész tervét, a lombardiai síkságra való betörést, az olasz Isonzó-sereg hátulról való bekerítését sikerül végrehajtani.

Olaszországban tetőfokára hágott a lakosság izgatottsága. A haditerületbe eső olasz vidékek lakói tömegesen menekültek dél felé, Veronába és Páduába. Az olasz vezérkar pedig elővigyázatosságból Veronából Bresciába tette át a székhelyét.

Olaszországban pánikszerű hangulat lett úrrá.

Az olasz nemzet megpróbáltatásának nehéz napjai következtek.

Frigyes főherceg hadiparancsa

Elérkezett az olasz hadüzenet évfordulója.

Olaszország tervbe vett nemzeti ünnepe elmaradt. Komor gondok, súlyos aggodalmak űzték el az ünnepi hangulatot.

1916 május 23-án sokkal távolibbnak látszott az olasz álmok beteljesülése, mint egy évvel azelőtt, a hadüzenet napján, amikor az olasz közvélemény könnyű, győzelmi fölvonulásnak képzelte a nagy olasz háborús célok elérését.

A diadalmas magyar-osztrák offenzíva ellenállhatatlan erővel lendült előre délkeletnek és szilaj rohanása legázolt minden akadályt. A Sugana-völgytől az Etsch széles völgyéig, mely Veronába vezet, ideges lökésekkel kigyózott előre a magyar-osztrák hadsereg támadó vonala. Lavarone és Folgaria fensíkjait ki kellett üríteniük az olasz csapatoknak, amelyek egy esztendeig hiába pazaroltak tenger pénz és municiót ezen a szakaszon. Egymásután estek el a legkitűnőbb védelmi állások: Zúgna Torla és Col Santo, Campomolon és Torára, Pasubio és Chiesa, Armenterra és Mandriolo, Borgo és Verona — úgyhogy a támadók már mélyen behatoltak olasz földre és további előretörésük célja most már Arsiero, Asiago és Schio lett, ezen túl pedig a Pó síksága, az olasz mélyföld . . .

Az olasz nemzet elé táruló perspektíva vészteljes és komor volt.

A monarchia perspektívája pedig reményteljes és biztató.

Az évforduló alkalmából Frigyes főherceg tábornagy, a monarchia hadseregének főparancsnoka ezt a hadiparancsot intézte az olasz fronton küzdő katonáinkhoz:

Ma múlt egy éve, hogy Olaszország régóta tervezett és gondosan előkészített támadását megindította ellenünk. A mi haderőnket nyolcszorosan felülmúló olasz hadsereg tört határainkra. Ebben a túlerőben bizakodva az olasz vezető emberek könnyű és biztos győzelmet ígértek elámitott népüknek. Gyors rohammal akarták az olasz fegyvereket a „felszabadításra váró” vidékeken keresztül hazánk szívébe vinni és a mi legázolásunkkal a világháborút az ő javukra eldönteni.

A mi rettenthetetlen bátorságunk és szent haragunk azonban mindenütt megállította az ellenséget. Győzelmeink sorozatát még az új támadás sem bírta megállítani. Amikor aztán a helyzet megkövetelte, lassanként új csapataink mentek az olasz frontot megerősítésére.

Öt véres ütközet az Isonzó mellett, számtalan csatározás a Stilsí-

hágótól a tengerig terjedő harcvonalon fényesen beigazolták, hogy jogosan bíztam védekezésünk erejében. Ez idő alatt Galíciát felszabadítottuk az ellenség uralmától, nagy ellenséges területeket elfoglaltunk, Szerbiát levertek, Montenegrót és Albániát meghódítottuk. Vitéz flottánk és derék repülőink pedig ijedelmet és zűrzavart okoztak olasz területen. Majdnem egy évig kellett türelemmel várnunk, amíg a támadás, a megtorlás órája ütött. De ez az óra végre mégis elkövetkezett. Már első rohamunk hatalmas rést ütött az ellenséges fronton.

Sokat tettünk, de még sok van hátra. Tudom és érzem, hogy vitézségtek és kitartástok minden feladatot teljesíteni fog. A délnyugati front katonái! Ne felejtsetek el a küzdelemben, hogy Olaszország' bűne a háború meghosszabbítása. Ne felejtsetek el azt a véráldozatot, amibe a háború került. Szabadítsátok meg hazátokat azoktól, akik oda be akartak törni, teremtsétek meg délnyugaton is azt a határt, amelyre jövőbeli biztonságunk érdekében szükségünk van.

Legbensőbb jókívánságaim és összes bajtársaitok legbensőbb jókívánságai követik lépteitek nyomát.

Frigyes főherceg, tábornagy.”

Ugyanezen a napon közölte a vezérkar, hogy a támadás megkezdése óta 24.400 olaszt, köztük 502 tisztet fogtak el, azután 251 ágyút, 101 géppuskát és 10 aknavetőt zsákmányoltak a monarchia csapatai.

Arsiero és Asiago eleste

Arsiero kis felsőolaszországi városka a Val Posina és a Val d'Astico összetorkolásánál. Igen fontos utak csomópontja, ami fölötté alkalmassá tette, hogy az olasz határvédelem egyik fontos erődítési pontjául szolgáljon. Valóságos várrá építették ki az olaszok a kis városka környékét, úgyhogy páncélműveivel és erődítményeivel rendkívül fontos út- és völgyzáró erősséggé lett.

Asiago viszont közel hétezer lakost számláló város a 900 méter magasan fekvő „Hét község” fensíkon, amelyet a. Aslico és Brenta folyók határolnak. Kedvező stratégiai fekvése miatt Asiago körül építette föl az olasz hadvezetőség a legfontosabb út- és völgyzáró erődítményeket, amelyek elsőrangú erősséggé emelték és nagy katonai központtá tették a városkát.

Amikor a monarchia támadó oszlopai május második felében

átlépték az Assa-folyót és elérték a Schio városától Asiago városáig vezető vasútvonalat, Asiago sorsa már meg volt pecsételve és komoly veszedelem fenyegette az olaszok második védővonalát. Ez a második védővonal nyugatról kelet felé, Tirol alsó csúcsától a Posina-völgyben és a Val d'Assa déli oldalán volt kiépítve.

Az Astico és az Ássa folyók közötti terület ekkor már majdnem egészen a támadók kezén volt és a gráci hr.dtest, amely a Monté Verona felől nyomult előre, a Campolongo-erőd elfoglalása után átkelt az Assa-völgy egyetlen egy hídján, visszaverve az olaszokat egy véres ütközetben Canove mellett.

Az olaszok mindenütt elszántan védekeztek. Az Ássa völgyében, valamint a Posina-folyó felső folyásánál, ahol Károly trónörökös seregének jobbszárnya rohammal elfoglalta Bettalét, csak elkeseredett közelharcok után lehetett előre jutni. Az elkeseredett harcok magyarázata az volt, hogy az olaszok akkor már fölcsoodtak első rémületükből és egyre több tartalékot vittek veszélybe jutott frontjuk segítségére.

Egyelőre azonban hasztalan volt minden erőfeszítésük. Május végén a monarchia csapatai elfoglalták Arsierót és Asiagot, ami az egész világon nagy feltűnést keltett. Az olasz hadvezetőség ugyanis két nappal előbb azt hirdette, hogy ezen a vonalon fog ellentámadásba kezdeni. A két, jól megerősített vár érődéi előtt hosszú harcot várt a világ, amely akkoriban lélekzetfojtva leste az olasz harctérről érkező híreket. Sem Asiago, sem Arsiero erődművei nem tudtak hosszabb ellenállást kifejteni a monarchia nehéz tüzérségével, különösen pedig a 30 és feles mozsarakkal szemben, amelyek egymásután döntötték romba a páncélerődöket és egyéb védőműveket.

A két vár elfoglalása május 30-án történt és körülbelül ezt a dátumot lehet tekinteni a diadalmas előretörés végső pontjának.

Június első napjaiban még egynéhány magaslatot elfoglaltak a támadók Asiago és Arsiero környékén, de a lendületes előnyomulás már akkor megakadt, sőt hamarosan egészen váratlan fordulat következett be, amit a Höfer-jelöntések jóidéig igyekeztek titokban tartani.

Pedig akkor már Olaszországban újból fölragyogtak az arcok, kigyulladtak az öröm és a diadal fáklyái és az egész világ tele volt vele, hogy a monarchia offenzívája megghiúsult, Jenő főhercegnek el kellett rendelnie a sürgős visszavonulást, Arsiero és Asiago kiürítését, a meghódított területek föladását.

Az orosz front váratlan és kritikus eseményei idézték elő a fordulatot. Oroszország mentette meg Olaszországot a további katasztrófától.

Az olasz ellentámadás

Arsiero és Asiago elestével nyitva állt az út az olasz mélyföld felé.

A legnehezebb föladatot elvégezték a monarchia csapatai. Most már csak ki kellett volna használni a helyzetet, megfelelő mennyiségű csapatot kellett volna lezúdítani a lombardiai síkságra és Hötzenorfi Conrád tervei valóra válhattak volna.

A monarchia serege ott állott az ígéret földje előtt... És nem léphetett be oda, mert egyrészt kevés volt a hadereje, másrészt mert ebből a haderőből is a legsürgősebben csapattesteket kellett elvonni és haladéktalanul az orosz frontra küldeni, ahol június 4-én megdöbentő, sőt katasztrofális meglepetésként Brusszilov orosz tábornok serege áttörte Lucknál a magyar-osztrák frontot.

Az orosz támadás a lehető legrosszabbkor jött.

A déltiroli hadsereg még leghevesebben vívta harcait és az olasz hadsereg egyre erőteljesebb ellentámadásai ellenére újabb és újabb sikereket ért el Arsiero és Asiago környékén. Így június elsején a monarchia csapatai a Monté Barcot, Fusina és Posina községeket foglalták, másodikén a Monté Cengiot és Cesuna községet, harmadikén és Negyedikén a Monté Panocciót és a Canaglia-völgyet.

Egy-egy drága vérrel megfizetett lépést jelentettek ezek a hódítások az olasz síkság felé.

Június 4-én azután a tcschcni főhadiszállás megkapta a vészes jelentést az oroszok lucki áttöréséről.

A katasztrofális helyzetbe kerülő lucki fronton nagyon kevés harcra dobható tartalék volt. Sürgősen csapatokat kellett kivonni az olasz harctérről, mert szinte egyik percről a másikra megint az orosz harctér vált a főhadiszíntérré.

Egyik napról a másikra elhervadtak az olasz hadjárathoz fűzött szép reménységek, az egész monarchia most már aggódva és nyugtalanul tekintett kelet felé, ahol ismét vészteljes felhők tornyosultak az égre.

Az olasz front egyszeriben mellékhadszíntérré vált és a legnagyobb csöndben történt meg június 15-én az Arsiero—Asiago vonal kiürítése. A Höfer-jelentés még harcokról és biztató újabb eredményekről számolt be, amikor már javában folyt a visszavonulás az eredeti déltiroli állásokba.

Nagyon is lesújtó hatást gyakorolt volna az oroszok lucki győzelméről és Arsiero és Asiago föladásáról egyszerre beszámolni

Csak június 26-án jelentette Höfer a hivatalos közlemények „virágnyelvén”, hogy „cselekvésünk teljes szabadságának biztosítása érdekében arcvonalunkat az Etsch és a Brenta között levő támadási terepen helyenként megrövidítettük, ami észrevétlenül, zavartalanul és veszteség nélkül ment végbe.”

Majd a következő napon ezt közölte a Höfer-jelentés, hogy:

„Csapataink elfoglalták új állásaikat, melyekhez az olasz csak nagyon félve közeledett. Első támadásukat, amelyet a Dél-Tirol sarkában levő Monté Testo ellen intéztek, visszavertük.”

A következő napok jelentéseiből azonban kiderült, hogy az olaszok rendkívül erőteljes ellentámadása készítette a monarchia legyőző L csapatait a visszavonulásra.

Ezt az általános ellentámadást június 15-én kezdték meg az olasz csapatok, amelyek egészen augusztus elejéig szünetlenül támadták a monarchia vonalait, mindaddig, amíg legnagyobbreszt vissza nem szerezték azokat a hadállásaikat, amelyeket Conrád diadalmas májusi áttörése elragadott tőlük.

Most a nagy véráldozatok árán meghódított területek tetemes nagy részét vissza kellett adni az olaszoknak. A visszavonulás — noha valóban elég zavartalanul ment végbe, — sok áldozattal járt: nagy-i mennyiségű hadiszert kellett visszahagyni a kiürített állásokban.

A harcok lezajlása után a monarchia fővonala a megvédett Zúgna Tortától a Monté Pasubión és az Interrotto-erődön keresztül Cima Dieci-ig húzódott. Ez volt az az új vonal, amelyről a további olasz támadások visszapattantak és amelyen végül a nyugalmi helyzet kialakult.

Conrád terve éppúgy meghiúsult, mint a német Falkenhayné.

Az Olaszország elleni offenzíva a szép kezdeti sikerek után éppúgy összeomlott, mint Verdun ostroma.

A két kudarc — mert végeredményben mind a két offenzívát súlyos balsikernek kell tekinteni, — rámutatott az erők szétforgácsolásának végzetes következményeire.

Conrádnak lett igaza, aki az erők összefogására akarta rábírnia német nagyvezérkar főnökét. Az ő álláspontjának beigazolódását azonban nagyon drágán fizették meg a központi hatalmak.

1916 nyarán a szövetségesek katonai presztízsét is súlyos csorbák érték: a déltirolói offenzíva összeomlása, a verduni kudarc, az oroszok lucki áttörése megingatták a hitet a központi hatalmak legyőzhetetlenségében. A világháború nevezetes forduló pontjához jutott.

Beállott a végső feszültség időszaka.

Salandra bukása

Az olasz nemzet sokallotta az áldozatokat és keveselte az eredményeket.

Az ideges és nyugtalan hangulatot — a további hadviselés szempontjából — egyenesen veszélyessé tette a déltiroli betörés, amely a pánik hangulatát keltette.

Az olasz háborús miniszterelnök, Antonio Salandra és egész kormánya egyszeribe népszerűtlenné vált. Természetesen Cadorna gróf vezérkari főnök népszerűségének sem vált hasznára a sok balsiker, de az ő elejtésére még nem kerülhetett sor.

Salandra miniszterelnök bukása azonban már meg volt pecsételve. A nép hangulata pálcát tört fölötte.

Salandra valóságos élő jelképé volt az olasz háborús szellemnek. Hatvankét éves volt, amikor miniszterelnöksége alatt az olasz hadüzenet megtörtént, jórészt az ő állásfoglalására. Eredetileg ügyvéd volt Antonio Salandra, majd egyetemi tanár lett és csak azután lépett a politikai pályára. Képviselő, államtitkár, pénzügyminiszter: ezek voltak államférfiúi karrierjének az állomásai. A pénzügyminiszteri tárcát Sonnino kormányában kapta. Amikor 1914 márciusában Giolitti Visszalépett a miniszterelnökségtől, Viktor Emánuel király a kabinet megalakítására Salandrának adott megbízatást. Az ő kormányában vállalta azután a külügyminiszteri tárcát Sonnino, Itália háborús külügyminisztere, aki Salandrával együtt készítette elő Olaszország beavatkozását a világháborúba.

Az olasz miniszterelnök és külügyminisztere egyöntetűen és eltökélten helyezkedtek arra az álláspontra, hogy Olaszországnak a világháborúban feltétlenül meg kell szereznie Ausztria olaszlakta területeit és az Adria keleti partjával az Adriai-tenger fölött való egyeduralmat.

Már megkötötték 1915 elején a híres londoni egyezményt, amelyben Olaszország kötelezte magát, hogy hadbaszáll a monarchia ellen, amikor Salandra 1915 május 13-án, közvetlenül a hadüzenet megtörténte előtt lemondott a miniszterelnökségről. Ez a lemondás azonban csak formalitás volt. Viktor Emánuel király újból őt bízta meg a kormányalakítással és elképzelni is nehéz nagyobb népszerűséget, mint amilyenek Salandra örvendett a hadüzenet megtörténetkor és az olasz háború első hónapjaiban.

Népszerűsége azonban egyre jobban hanyatlani kezdett, amikor a gyors győzelmi reményekből kiábrándult olasz nemzet világosan látta,

hogy katonaságának színe-java hiába vérzett el az osztrák határszéleken és hogy a háborús célok, a nagyolasz álmok elérése egy esztendei vérontás után éppen olyan messze van, mint a háború legelején.

Március 20-án még 394 szavazattal 61 ellenében bizalmat szavazott az olasz kamara a Salandra-kormánynak. Már akkor figyelemre-méltó jelenség volt a 61 „bizalmatlan” szavazat.

A déltiroli események azután teljesen népszerűtlenné tették Salandra miniszterelnököt.

A kamara június 10-iki ülésén nagy szótöbbséggel bizalmatlanságát fejezte ki Salandra iránt, aki másnap beadta végleges lemondását.

Az új olasz miniszterelnök, a nyolcvan éves Paolo Boselli megtartotta kabinetjében külügyminiszternek Sonninót, aki ugyan szintén sokat veszített népszerűségéből, de akiben a francia és angol kormányok bizalma összpontosult.

A háborús kudarcok buktatták meg Salandrát, éppúgy, mint Oroszországban Goremykin miniszterelnököt, akinek utóda Stürmer Boris Vladimirovics, a birodalmi tanács tagja lett. Stürmer, aki az ó-konzervatívok vezére volt és a legfontosabb céljának azt tekintette, > hogy a cári uralmat biztosítsa, titokban a külön békekötés gondolatával foglalkozott. A felelősségrevonást Oroszországban szigorúan fogták föl: Szuhomlinov volt hadügyminisztert letartóztatták és a Péter Pál-erődbe zárták, mert őt okolták a nagy kudarcokért, az orosz hadseg készületlenségéért és az a vád is fölmerült ellene, hogy óriási összegeket fogadott el és osztott szét megvesztegetésre.

A felelősségrevonások megkezdődtek Olaszországban és Oroszországban.

De ki tud majd felelni a háborúban elpusztuló millió és millió emberéletért, a megsemmisülésbe dobott mérhetetlen értékekért?! . . .

A lucki áttörés

Az ántánt nagy haditanácsa

1916 májusában Viviani francia miniszterelnök és Albert Thomas, a francia szociálisták vezére Szentpétervárra érkeztek.

Küldetésüknek főcélja volt, hogy meggyőződjenek az oroszországi állapotokról, hogy megtudják saját impresszióik alapján, vajjon számíthat-e még Franciaország és az ántánt az orosz cár hathatós segítségére?

A francia miniszterelnöknek és társának meg kellett állapítani Oroszország katonai erőforrásait, módot kellett találni ezeknek fokozására, azonfelül sürgetniük kellett négyszázezer orosz katonának a francia frontra való küldését.

Legvégül pedig az volt Franciaország képviselőinek a missziója, hogy az illetékes tényezőket meggyőzzék arról, hogy Romániát minden kívánsága teljesítésével sürgősen rá kell venni, hogy szálljon hadba a szövetségesek oldalán.

/ A chantillyi haditanács határozatainak értelmében járt el a francia kormány. Ez a nagyfontosságú haditanács, amelyen francia részről Joffre, angol részről Haig, orosz részről Alexejev és olasz részről Cadorna vettek részt, kimondta, hogy az erőket fokozni és összefogni kell az egységes ántánt-haditerv alapján. Ez a haditanács sürgette az angol általános védkötelezettség behozatalát, a francia gyarmati seregek szaporítását, az orosz hadsereg újjászervezését, az eddiginél is jóval nagyobb mennyiségű amerikai és japán hadieszközök megrendelését és leszállítását.

Mindezen kívül a chantillyi haditanácsnak két fontos határozata volt:

1. A központi hatalmak teljes körülzárását be kell fejezni Romániának meggyőzésével.

2. 1916 nyarán egységes terv alapján az egész ántántnak támadást kell indítani a központi hatalmak frontjai ellen.

Viviani miniszterelnök és társa ezért utaztak Oroszországba, hogy meggyőződjenek róla, Oroszország eleget tud-e már tenni a rá váró föladataknak.

A francia kiküldöttek nem a legbiztosabb megfigyeléseket tették. Nem lehetett előttük eltitkolni, hogy nagy fáradtság vett erőt egész Oroszországon, a háború nagyon népszerűtlenné vált és a forradalom veszélye kísért a cár birodalmában.

A francia nagykövet rendkívül érdekes epizódot örökített meg naplójában Viviani és Albert Thomas oroszországi látogatásáról.

A francia szociálisták vezére Stürmer orosz miniszterelnökkel, az orosz ó-konzervatív párt vezérével beszélgetett.

„Gyáraik nem dolgoznak eleget” — mondotta Albert Thomas, — „tízszer annyit is termelhetnének. Militarizálni kellene a gyárüzemeket.”

„Militarizálni az üzemeket! A munkásokat!” — tiltakozott hevesen Stürmer. — „Hiszen akkor az egész дума föllázadna ellenünk!”

A francia nagykövet csak annyit fűz hozzá a maga részéről ehhez az érdekes párbeszédhez:

— Ilyen beszélgetés folyt le a kegyelem 1916. évében a francia szociálisták és az orosz önkényuralom két legilletékesebb képviselője között! . . .

II. Miklós orosz cár mohilevi főhadiszállásán megígérte, hogy elküldi a négyszázezer orosz katonát a francia frontra. De hát csak részben váltotta be ígéretét a cár, mert a négyszázezer helyett csak egy dandárnyi orosz harcos érkezett Franciaország földjére. Ezek voltak azok az orosz csapatok, melyeknek Marseille-be való megérkezését a verduni ostrom idején láttuk . . .

Romániára vonatkozóan megnyugtató választ kapott a francia miniszterelnök. Oroszország és az orosz diplomácia mindent elkövet és minden áldozatot meghoz Románia megnyeréséért. Kétségtelen, hogy ez a csatlakozás előbb-utóbb meg is történik. Egyelőre még Brătianu román miniszterelnök habozásán múlik a dolog, aki húzódozik a katonai konvenció gyors megkötésétől.

Természetesen Románia magatartása csak attól függ, mikor ér el Oroszország és az antánt egy nagyobb győzelmet.

Mínthogy pedig a chantillyi haditanács határozata előírta az általános antánt-offenzívát, ennek eredménye kétségtelenül eldönti Románia beavatkozásának a kérdését is.

A cár, Alexejev vezérkari főnök és Stürmer miniszterelnök megnyugtatták Franciaország küldötteit, hogy Oroszország, mint mindig

a háború folyamán, most is teljesíteni fogja a szövetség előírta kötelesegeit. Minden erejét megfeszíti a győzelem kicsikarása érdekében.

Május 17-én Viviani francia miniszterelnök és Alberl Thomas küldetésük elvégeztével elutaztak Szentpétervárról, hogy Archan-gelszken keresztül visszatérjenek Franciaországba.

Most azután Alexejev tábornokra, várt a nagy föladat. Neki kellett elkészíteni a haditerveket, neki kellett elrendelni az előkészületeket az ígélet beváltására, az offenzíva megindítására, amit most már Viktor Emánuel olasz király kétségbeesett hangú táviratai is sürgettek . . .

Megindul Brusszilov offenzívája

Közel két évig tartott, amíg sok-sok. tanácskozás, értekezlet és vita után az ántánt „egységes frontjá”-t létre tudták hozni a nyugati szövetségesek államférfiak hadvezérei és diplomatai.

1916 nyarán kellett eldőlnie, hogy az egységes haditerv alapján működő ántánt-front nagyobb eredményekkel tud-e szembeszállni a központi hatalmak katonai erejével.

1916 nyara volt az az időpont, a háborús feszültség legizgalmasabb időszaka, amikor az ántánt keleten és nyugaton, az olasz harctéren és a macedóniai fronton egyidejű és általános tömegtámadással akart véget vetni Németország és a monarchia katonai fölényének. Több mint tízmilliós ántánttömeg fölvonulása és támadása volt ez a központi hatalmak alig hatmilliós seregei ellen.

A közös haditerv az volt, hogy a döntő, nagy rohamot az oroszok kezdik meg legkésőbb június 10-éig. Ebbe a támadásba kapcsolódik bele tehermentesítőleg az olasz hadsereg teljes erejű támadása. A terv szerint már ez a két offenzíva megszabadítja a franciákat a Verdun alatti súlyos szorongatásoktól, úgyhogy az angol-francia hadsereg megadhatja a döntő csapást a német hadseregnek a Somme-folyó mellékére tervezett nagy áttörési offenzívával. Ugyanakkor tervbe vették a szaloniki Sarrail hadsereg támadását is, sőt már biztosra vette az ántánt, hogy a végső, döntő győzelem kivívásához csatlakozni fog Románia hadserege is.

Tagadhatatlanul nagyszabású és jól átgondolt haditerv volt ez. Az ántánt-erők egyesítése és közös fölhasználása — ami a háború során most történt meg először — nagy fordulatot jelentett: a központi hatalmak részére félelmetes veszedelmet, az ántánt hatalmak részére gyors győzelemre való reménvt.

Az orosz hadvezetőség mindent elkövetett, hogy minél erősebb offenzívával járuljon hozzá a végső diadal kicsikarásához. Lázasan folyt a hadsereg újjászervezése. Óriási arányú lőszerszállítmányok érkeztek Oroszországba Amerikából és Angliából. Az orosz hadvezetőség balsikereinek legfőbb okául az égető munícióhiányt jelölte meg. A szövetségesek most gondoskodtak róla, hogy se puskatöltényben, se ágyúlövedékben ne legyen hiánya az orosz seregeknek. Megadták a módját, hogy a keleti szövetséges valóra válthassa az óriási katonai erejéhez fűzött várakozásokat.

Hosszú utat kellett megtenniük ezeknek a hadiszerszállítmányoknak, amíg megérkeztek orosz földre. Az Angliából és Amerikából útnak indított rakományokat először hajókon Japánba vitték és onnan a Murman-kikötőn keresztül s a szibériai vasút Végtelen vonalán át szállították rendeltetési helyükre, a frontvonalra. Valóságos világméretű utazás volt ez, de az ántánt akarateréje ettől sem rettent vissza és 1916 nyarára — legalább egyidőre — megszűnt a lőszerhiány a cár seregében. Azonkívül a hadiszergyártás átszervezése is folyamataiban volt Oroszországban, a híres Putilov-művek francia mérnökök és katonai szakértők irányítása mellett egyre jelentékenyebb mennyiségben gyártották az ágyúkat, gépfegyvereket, puskákat és a különféle muníciót.

1916 nyarára megint harcképesé vált az orosz hadsereg és a cár tábornokai büszke megelégedéssel jelentették, hogy a csapatok harci szelleme is kifogástalan. II. Miklós cár és vezérkari főnöke, Alexejev tábornok fanatikus hittel, lángoló reménységekkel néztek a meginduló offenzíva eredményei elé. Újra föltámadt a végső győzelemben vetett hit.

A remény sugarai egyidőre elűzték az orosz birodalom egére tornyosuló sötét, komor fellegeket.

A cár Brusszilov tábornokra ruházta a támadásra induló, két és félmillió főnyi orosz hadseregek főparancsnokságát. Alexejev tábornokot találta legalkalmasabbnak ennek a rendkívül fontos szerepnek a betöltésére.

Brusszilov Alexej Alexejevics tábornok, aki a világháború kitörésekor a 12. orosz hadtestnek volt a parancsnoka, már nagy szerepet játszott a háború folyamán. A Lemberg elestél eredményező nagy leMBERGI csatában hadtestével eredményesen szerepelt, utána pedig a 8. orosz hadsereg parancsnoka lett, amellyel végigküzdötte 1914 összes harcait. Ő küldötte kíméletlen módszerével tömegtámadásokra ezredeit és brigádjait a Kárpátok jégbefagyott bércei között, semmi áldozatot nem sokalt az eredmények kicsikarásáért és már akkoriban közmondássá

vált a Brusszilov-féle kíméletlenség, a Brusszilov-féle tömegtámadás, amelynek folyamán a rohamra küldött csapatok egymást követő, sűrű sorokban zúdultak neki az ellenséges hadállások drótkadályainak.

Ha az egyik rohamhullám megtört a puska- és gépfegyverek tüzeiben, jött a második rohamhullám, majd a harmadik, a negyedik . . . A gorlicei áttörés következtében azonban Brusszilov hadseregének is ki kellett vonulnia a Kárpátokból, föladv a borzalmas véráldozatokkal hódított területeket. 1916 áprilisában lett az orosz front déli részének a főparancsnoka és ő reá várt a nagy föladat, hogy a monarchia frontjának lehengerelésével megpróbálkozzék.

Ugyanolyan kíméletlen módszerrel, hatalmas tömegeknek ugyanolyan harcba vetésével készült föladata megoldására, mint annak idején a Kárpátokban ...

Háromszázötven kilométeres, hatalmas fronton, a Poljesje-folyamtól a román határig terjedő harcvonalon indult meg a támadás, a világháború egyik legnagyobb offenzívája.

Háromszázötven kilométeres fronton két és félmillió ember! Rettentő számok, rettentő méretek voltak ezek!

A világ legnagyobb katonai hatalmassága, ami egykor Orosz-i ország volt, vállalkozhatott csak ilyen gigászi hadműveletre.

Vájjon újra visszanyerte a cár hadserege régi nagy erejét és átütőképességét?

Vagy csak végső föllángolás volt ez a nagyszabású, merész vállalkozás?

A monarchia keleti frontja válságos helyzetbe kerül

Javában folyt Verdun ostroma és a monarchia déltiroli támadása, amikor június 4-én az általános orosz offenzíva megkezdődött a háromszázötven kilométeres fronton.

A Brusszilov-offenzívának céljai a döntő győzelem kivívásának lehetőségén kívül a következők voltak: a monarchia déltiroli előnyomulásának a megállítása, Breszt-Litovszk és Lublin visszafoglalása, Bukovina megszállása és nem utolsó sorban Románia megnyerése az ántánt oldalán való hadbaszállásra.

Míngyárt itt, a nagy csata részleteinek ismertetése előtt meg kell állapítanunk, hogy az oroszok kíméletlen tömegtámadásaikkal aránylag nagy területeket nyertek és győzelmükkel sikerült rávenni a döntés küszöbén álló Romániát a központi hatalmak elleni beavatkozásra.

Ezzel, de már az első orosz áttörés következtében is, a monarchia keleti frontja a legváltóságosabb helyzetbe került, komoran fenyegető krízis állott be, amelyből csak a németek gyors segítsége tudta kimenteni a szövetségesek déli frontját.

Brusszilov erőteljes tömegtámadásai és azok gyors kezdeti sikerei veszélybe sodorták a központi hatalmak egész hadvonalát és ezért a németek mindent megtettek a helyzet megmentésére. A német történelemírás szerint „a német csapatok legnagyobb erőfeszítésére és a német tartalékok legügyesebb fölhasználására volt szükség, hogy a monarchia hadseregének erősen megrendült ellenálló erejét alá lehessen támasztani. A német hadvezetőség mindent elkövetett a monarchia frontjának megmentésére, mert a monarchia letörése egyértelmű lett volna a háború elvesztésével.”

A helyzet valóban váltóságos és kritikus volt és ha a német szempont kissé túlozza is a helyzetet, hogy ezáltal még jobban kiemelje a segítségre siető német csapatok érdemeit, annyi bizonyos, hogy a monarchia katonai helyzetét a Brusszilov-offenzíva egyidőre súlyosan megingatta, ha végeredményben nem is döntötte katasztrófába.

Nézzük már most a harcok lefolyását.

A nagy csatát, az általános orosz támadást négy orosz hadsereg kezdte meg az egész háromszázötven kilométeres arcvonalon. Kaledin, Szaharov, Scserbacsev és Lesiczky tábornokok hadseregei. Brusszilov főhaderejét két irányban küldte tűzbe: Bovno irányából Luck és Olyka felé, továbbá a bukovinai front ellen. Természetesen a többi frontrészek ellen is teljes erővel indult meg a támadás, sőt a két főtámadási pont között a brodyi vonalat is rendkívüli erőfeszítéssel rohamozták Brusszilov hadai, mert a nagy offenzívának a többi között elsőrangú célja volt Lembergnek, Galícia fővárosának újbóli elfoglalása, ami úgy stratégiai, mint politikai szempontból igen nagy esemény lett volna.

Brusszilov terve az volt, hogy Lemberg elfoglalását néhány napon belül kierőszakolja, egyidejűleg megszállja hadaival egész Bukovinát és az ellenállhatatlan első lendület erejével a Kárpátokon keresztül betör Magyarországba.

Rettentő, szinte megsemmisítő erővel indult meg a tüzérségi előkészítés. A kis és nagy kaliberű ágyúk napokon keresztül árasztották el gránátjaikkal és srappelleikkal a magyar-osztrák hadállásokat és május negyedikén megindultak az orosz rohamcsapatok.

Sűrű, tömött sorokban rajzottak elő az orosz hadállásokból a támadásra menők. Mint valami óriási hangyaboly lepte el a két harcvonal

közötti mezőnyt a milliós orosz hadsereg. És a végeláthatatlan tömegek nekilendültek a pergőtüzekben jórészt összeomlott, bedőlt, védelmet már alig nyújtó hadállásoknak, amelyekben az idegileg kimerült védőcsapatok a legtöbb helyen elszántan fogtak hozzá a védekezéshez, a borzalmas tömegtámadások elhárításához.

Csak a legnagyobb dicséret hangján lehet beszélni a magyar ezredek hősie és elszánt magatartásáról, amellyel a szinte megsemmisítő túlsúlyban lévő tömegtámadásokat visszaverték. A Lemberg előtti fronton, ahol tiszta magyar ezredek állottak, Bölm t Ermolli tábornok 2. hadseregének a harcvonalán kudarcot vallottak az orosz támadások.

Ellenben a lucki fronton, ahol József Ferdinánd 4-es számú hadserege állott a tűzvonalban, bekövetkezett a katasztrófa, az áttörés. Ezt a hadsereget sikerült az oroszoknak Olykánál a Stvr-folyón átvetni és Vladimír Volinszk irányában visszaszorítani. Pánikszerű visszavonulás volt ez az oroszok egyre erősödő támadása közben. Az áttörés rengeteg áldozattal járt. Brusszilov minden tartalékát ezen az áttörési ponton vetette harcba, hogy minél jobban kihasználja a kezdeti sikert.

Egész ezredek estek fogságba.

Egész hadosztályokat kerítettek be az orosz seregek.

És előállott az a kétségbeejtő helyzet, amire még alig volt példa a világháború eddigi folyamán, legalább is a központi hatalmak frontján, hogy egy égisz ha s regfelbomlottan, az elképzelhető legnagyobb összevisszaságban özönlött visszafelé . . . Kétségbeesett, vad menekülés volt ez. Menekült, aki csak tudott és úgy menekült, ahogy tudott.

József Ferdinánd hadserege felbomlott, nagyrészt prédájául esett a hatalmas tömegekben, nagy lendülettel előretörő és a menekülőket kíméletlenül üldöző orosz hadseregnek és az áttörés szinte percről percre egyre nagyobb arányokat öltött. . . Egyenesen lesújtó volt a helyzet.

A Höfer-jelentések igyekeztek leplezni a súlyos eseményeket. Beszámoltak a megindult nagy harcokról, közölték, hogy József Ferdinánd főherceg hadseregét pergőtüz alá vették az oroszok, majd hogy az oroszok várt támadása megkezdődött. De csak június 7-én közölte a hivatalos jelentés, hogy „Volhíniában a Pulilovka felső folyásánál küzdő csapatainkat a nagy túlerőben lévő ellenség elől Luck vidékére vontuk vissza, ezt a mozdulatot az ellenség részéről való lényeges zavarás nélkül hajtottuk végre.”

Ez a „lényegtelen zavarás” százezrek fogságba jutását, sebesülését, halálát, egy egész hadsereg összeomlását jelentette a *Höfer-jelentések* virágnyelvén . . .

A lucki áttörés.

Luck volhiniai lengyel város mintegy huszonkét ezer lakossal. Püspöki székhely. Ipari és kereskedelmi központ. Több fontos vasúti vonal csomópontja. Környékét várrá erősítették az oroszok háborús fölvonulásuk és védelmük biztosítására. A híres volhiniai várháromszöget alkotta Dubnó és Pmnó várával.

A monarchia csapatai Puhalló tábornok vezetésével a gorlicei áttörés és a nagy lengyelországi és volhiniai diadalok során 1914) augusztus 31-én foglalták el.

Most a pulilovkai front állórése és fölbomlása után Luck felé áradt vissza József Ferdinánd hadserege. Az utóvédharcok nem tudták föltartóztatni az üldöző orosz csapatokat, amelyek egyre jobban erősödtek, mert Brusszilov most minden fölösleges erejét ezen az ötvenkilométeres vonalon vetette harcba, hogy az áttörést minél jobban kimélyítse és a biztató kezdeti sikert minél jobban kihasználja.

Az üldöző orosz oszlopok élén lovas alakulatok haladtak, amelyek, ijesztő gyorsasággal nyomullak a visszavonuló seregrészek után.

Úgy látszott, hogy már meg sem lehet állítani az egyre fokozódó lendülettel elötörő ellenséget.

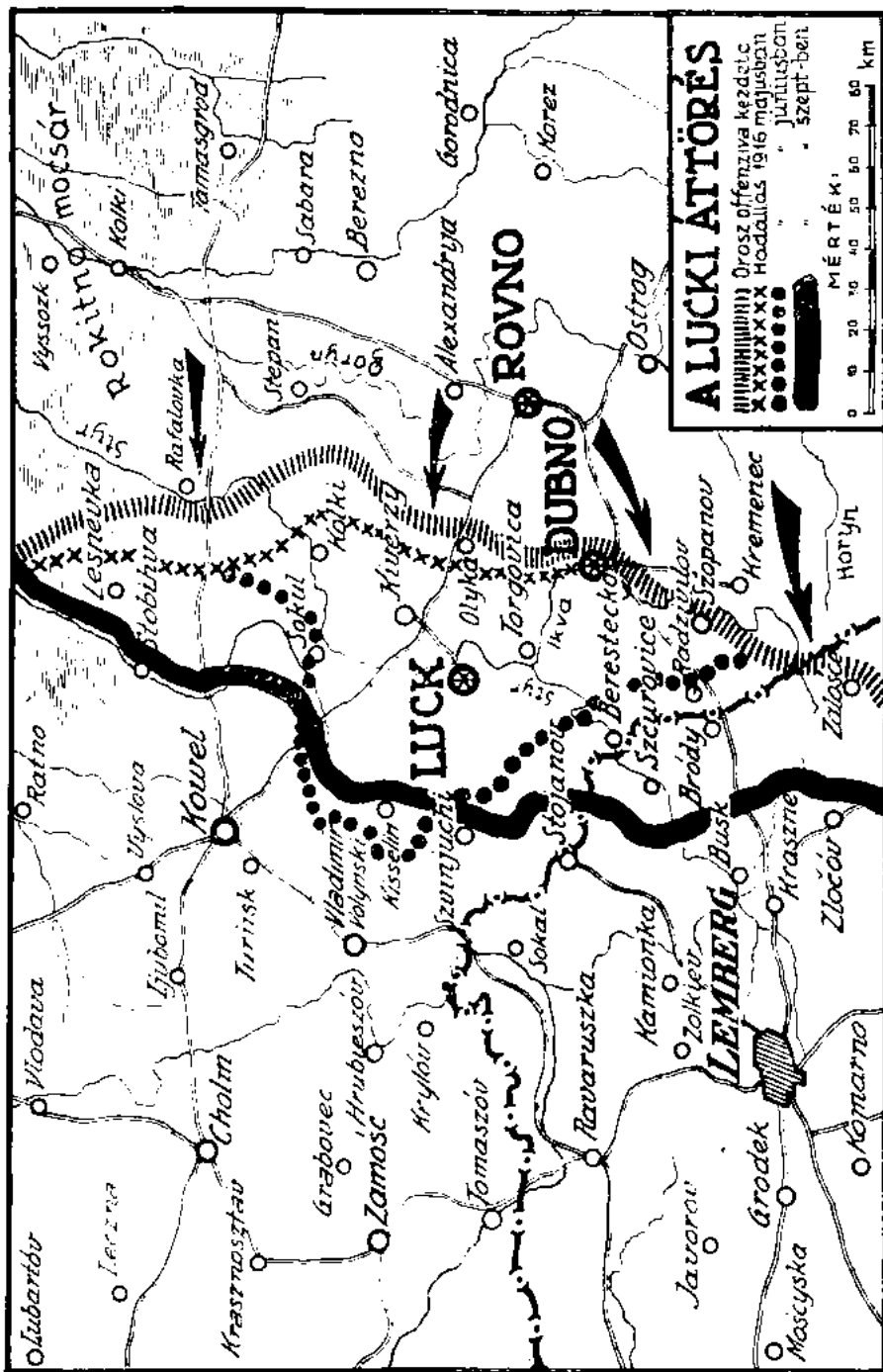
A végsőig deprimált, ereje legnagyobb részét elvesztett 4. hadsereg magát Luckot sem tudta megvédelmezni. A várost és az erősítéseket már június 8-án ki kellett üríteni. „Az oroszok támadása helyi sikereket ért el — jelentette a főhadiszállás, — Volhíniában megszállották Luckot, az alsó Sztripánál pedig elfoglalták a Tribuchovice vonalon lévő állásokat”.

Sem Luck, sem a Styr-folyam menti védőállások nem tudták megállítani az oroszok rohamát.

A helyzet egyre ijesztőbbé vált.

Már a Styren is visszavonultak a menekülő csapatok és a folyó nyugati partjánál próbáltak megállni, de ez az erélytelen próbálkozás sem vezetett eredményre, noha június tizedikén a magyar-osztrák csapatok egyik töredéke helyi sikert ért el: a Kolki községnél a Styr balpartjára áttörő három orosz ezredet csapataink egy átkaroló ellentámadással visszavetették a folyón és ez alkalommal néhány ezer foglyot ejtettek.

Az itt-ott eredménytelenül megkísérelt ellenállások ellenére tovább kellett folytatni a visszavonulást Vladimir Volinszki irányában és június

12-én Brusszilov lovassága már elérte Torcsin vidékét, amely Lucktól 25 kilométernyire nyugatra fekszik.

Az orosz előtörés változatlan hévvel folyt Vladimir Volinszki és az ettől északkeletre fekvő Kővel felé. A pütilovkai és lucki áttörés színhelye körül egyre jobban bemélyedő félkör támadt, melynek déli, szilárdan kitartó pontja a Styr partján, a galíciái határ közelében fekvő Beresteckó, északi pontja pedig Sokul volt.

Ekkor már messzemenő előkészületek és gyors intézkedések történtek úgy a magyar-osztrák, mint a német hadvezetőség részéről a katasztrófa további, még súlyosabb következményeinek az elhárítására. Ha Brusszilov seregét nem lehet megállítani, komoly veszedelemben Jcerül a központi hatalmak egész keleti frontja, annyival is inkább, mert már ekkor a front legdélibb vonalán, Bukovinában is a legsúlyosabb fejlemények következtek be.

Már megállít a monarchia délvidéki támadása és elvesztette minden lendületét Verdun ostroma is. Mindkét frontról tömegesen kellett csapatokat szállítani az orosz harctérre, a kritikus lucki frontra.

A német hadvezetőség Linsingen tábornokot bízta meg annak a hadseregcsoportnak a vezetésével, amelynek a főadata lett Brusszilov lucki offenzívájának a megállítása.

Marwitz, Litzmann és Bernhardi német tábornokok hadseregei tartoztak ebbe a csoportba, amely lázas gyorsasággal vonult föl Vladimir Volinszki és Kővel felől a rettentő harcokban kimerült magyar-osztrák erők segítségére. Ugyancsak izgalmas sietséggel özönlöttek az olasz frontról a fenyegetett lucki frontra a monarchia nélkülözhető csapatai. Kombinált ezredek és brigádok alakultak és ezek mind igyekeztek Luck alá, menteni, ami menthető.

Linsingen hadseregcsoportja a Styrtől nyugatra foglalt állást, amely délen Beresteckónál a Styrré támaszkodott és amely innen északnyugatra a Lipán keresztül Goroehov-Szviniuchin át a Vladimir Volinszki—Luck-i országúig húzódott. Innen északra már tisztára német csapatok helyezkedtek el. A közös vonal a felső Slochod mentén haladt keresztül, a Styr mentén lévő Sokaihoz hajolva és tovább követve a folyó partját a Kolki—Rafalovka vonalon.

Csupa rögtönzött, sebtében kiásott hadállások voltak ezek, amelyekből nemcsak ellenállást kellett kifejteniük a német-magyar-osztrák csapatoknak a milliós orosz hadsereggel szemben, hanem meg kellett kísérelni a szembeszállást, az ellentámadást, a régi vonal részbeni visszafoglalását, a helyzet megmentését.

Báró Hötzendorfi Conrad vezérezredes, a monarchia haderejének vezérkari főnöke, aki a déltiroli támadás terveit kidolgozta

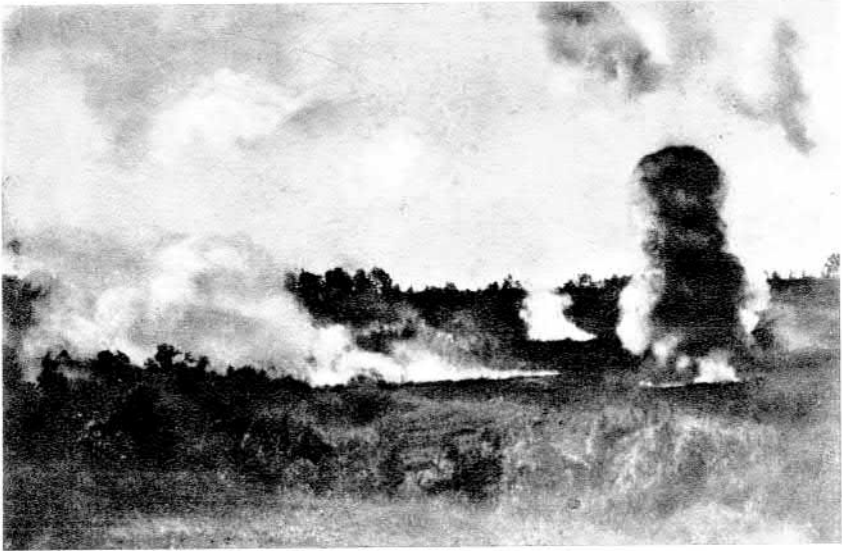
Jenő főherceg, az olasz fronton küzdő magyar-osztrák seregek főparancsnoka

A szelídfojtású Isonzó, melynek partvidékein a világháború legádázabb harcai folytak és melyet az Isonzó-csaták a világ egyik leghíresebb és legőbbit emlegetett folyójává avattak

Károly trónörökös, a gráci hadtest parancsnoka, Déttirot egyik hegytetejéről figyelő vezérkarával együtt a rohamra menő csapatok előretörését

Srapnell-gránátok robbanása Déltirol egyik karsztos hegytetején. A gyalogsági támadást ilyen tűzérségi „munka” készítette elő

Camponogo szétlőtt, olasz páncélerődje, amelyet, az arsierói és asiagói előretörés során Jogiattak el a magyar-osztrák csapatok '

Kép a pokolból. Asiago alatt tomboló ágyú- és géppuskatűzben mennek rohamra Károly trónörökös csapatai . . .

II. Miklós orosz cár a mohilevi főhadiszálláson seregszemlét tart a frontra induló friss csapatok fölött. Ez az érdekes fölvétel közvetlenül a Brusszilov-offenzíva megindulása előtt készült

A háborús feladatok egyik legnehezebbike volt ez.

A gyors intézkedéseknek egyelőre annyi eredményük volt, hogy megkezdődött a komoly ellenállás.

Az új életre támadó orosz „gőzhenger” már nem tudott akadálytalanul előregördülni.

Ekkorra már a monarchia hadserege több mint kétszázezer katonáját vesztette el foglyokban, halottakban és sebesültekben, nem is beszélve a veszendőbe menő rengeteg hadiszerről.

Lesújtó csapás volt ez a háború legkritikusabb időszakában!

A monarchia kétségbeejtően nagy árat fizetett a déltiroli, tiszavirág életű sikerekért. ..

A hadinapló

Egy tartalékos magyar hadnagy, aki a lucki áttörés idején az orosz fronton, Volhíniában harcolt és az áttörés megtörténte után egy kombinált ezreddel került a lucki front egyik legexponáltabb pontjára, Bereszteckó vonalára, hadinaplójában így számolt be az eseményekről:

Június 4. Vasárnap. Bízatóan ragyog az égen a jóságos nap. Az orosz kora reggeltől egyre erősödő tüzzel ágyazza egész frontunkat.

A hadtestparancsnokság közli, hogy számos frontrészen órák óta tart a szakadatlan pergőtűz, de a „rókalyukak” — úgy látszik — kitűnően beválnak.

Tábori mise a tűzvonal mögött. Az izzó napsütésben bizalmat adóan fénylik a papi talár fehér selyme. Dörögnek az orosz ágyúk. Az ájtatoskodók fölött orosz repülőgép kattog.

A hármás bosnyákok állásai ellen, Növi Pocajévnél már délelőtt megkezdődött az orosz tömegroham. Sikerült is eljutniuk az első vonalba. I-t azonban az új „dolchmesser”-ekkel találták szemben magukat a támadók. A derék bosnyákok kitűnően kezelték az új szerszámot. A támadást visszaverték. Több mint ezer foglyot ejtettek.

Az egész vonalon erősödik az ágyútűz. Estefelé mindenütt egyszerűen előmarsolnak az oroszok. Nekiindulnak a drótakadályainknak. Rettentő gránátörgés és gépfegyverkattogás. Megszólalnak nehéz ütegeink is.

Mi ez az egész éjszakán át tartó, vad mozgalmasság a heteken át tartó, nagy csönd után?

Az oroszok bizonyára demonstrálnak a szorongatott olasz szövetséges megnyugtatóására.

Június 5. A koncert, az ágyúk őrjöngése, az oroszok rohamozása egész nap folyik. Egy-egy rohamhullám előre viszi az orosz hadvonalat. Mindenütt közvetlen közelünkben ássák be magukat az oroszok.

Az éjszaka Tarnopolnál áttörték a frontunkat, de az erélyes ellentámadás kiköszörülte a csorbát.

Előttünk összeomlik az orosz minden támadása.

Június 6. Híresztelések: a lucki fronton rendkívül súlyos vereséget szenvedtek József Ferdinánd csapatai. Hivatalosan nemtudnak róla. Vagy nem akarnak tudni? Nem akarják bizakodó hangulatunkat rontani?

Június 7. Telefonon közli a hadtestparancsnokság a világszenzációt: Kitchener angol tábornagy vezérkarával Oroszországba akart hajózni egy tizenegyezer tonnás hadihajón. A németek megtorpedózták és elsüllyesztették a hajót. Senki sem menekült meg. Kitchener sem.

Siettet-e vájjon a lord tragikus halála a békét?

Vagy csak növeli a gyűlölséget, az angol nemzet boszúszomját?

Hadseregparancsnokunk, Böhm-Ermolli vezérezredes megdicséri csapattesteit. Az orosz sereg egész vonalunkon támadásba kezdett. A második hadsereg kipróbált csapatai derekasan megállták helyüket, visszaverték az oroszot és szilárdan tartják eredeti hadállásaikat. Az orosz nagy áldozataival csak azt érte el, hogy egyes helyeken közelebb férközött állásainkhoz. Minden pillanatban várható az offenzívának az eddiginél is erősebb kiújulása. Bátorság! Kitartás! Fokozott figyelem! Minden körülmények között meg kell tartani a 2. hadsereg állásait, melyeket hónapok munkája épített hatalmassá.

Este hatalmas zápor kerekedik.

Az ég versenyt dörög az ütegekkel.

Június 8. Hajnali fél három. Az oroszok előretolt állásaikból előözönlnek. Roham. Ütegeink, gépfegyvereink, puskáink learatják a „mezőnyt”.

Az ember már egészen elfásul a zöld mezőben egyre nagyobb halmokban tornyosodó mozdulatlan embertömegek láttára.

A fegyverzaj percre sem szünetel.

Nemcsak a szív, a fül is — elfásul.

Századom vonala Piotrovka község romjain halad keresztül.

Ez a szegény falu épp olyan élettelen, mint a dróttakadályaink elolt heverő oroszok.

Június 9. Az ellenség úgy látszik kifulladt. Legalább is egyelőre. Otthonunkat megvédelmeztük.

Zászlóaljunk váratlan parancsot kap: kivonulni az állásból!

Hátravonulni a leszcinai erdőbe!

Hadosztályunk négy ezredének egy-egy zászlóaljából kombinált ezred alakul.

Sürgős indulás.

Valahol baj lehet.

A parancsnokságok nem közlik, de nyilvánvaló: valahová segítségül kell sietnünk.

Június 10. Marsolás. Az Ikva mentén északi irányban. Sürgős állásépítés. Egész nap folyik a munka Popovce és Niemiác közt.

Június 11. Pünkösöd vasárnapja. Egész nap folyik a földásás, a lövészárkok-építés. Nagyon sürgős lehet Podkamien védelme.

Az ünnepről szó sem esik.

Riasztó hírek érkeznek — vagyis csak most szivárognak ki a lucki áttörésről. Rengeteg foglyot ejtettek az oroszok. József Ferdinánd főherceg hadseregparancsnokot már vissza is rendelték a kudarc miatt. Utóda Linsingen német generális. Két német hadtest már Brodyban van.

Az a kérdés, tudnak-e még Csapataink két napig kitartani, amíg a német segítség odaérkezik?

(Most már világos, miért sürgős a podkamieni védőállás kiépítése.)

Borzalmas visszavonulásra kerülhet a sor. Ennek a lehetőségeit mérlegelik az egyre idegesebbé váló parancsnokságok.

Estefelé valóságos rémhírek érkeznek. Óriási veszteségekről, elkerülhetetlen visszavonulásról, Brody és Lemberg veszedelméről.

Beborul az ég, megered az eső. Az ágyúdörgés elhallgat.

Szomorúbb pünkösöd nehéz elképzelni . . .

Június 12. Hajnali parancs: A zászlóalj álljon indulásra készen minden pillanatban!

Nincs idő már a podkamieni állás kiépítésére.

Az idegesség nőttön nő, egyik emberről ragad a másikra.

Délben indulás!

Irány: Brody!

Erőltetett menetelés az izzó napsütésben. A bakahumor szerint „szopik a borjú”.

Este 7 órakor vonulunk be Brodyba a lakosság sorfalai között. Üzletek zárva. Lakosság fele már elmenekült. Másik fele már föl van pakkolva. A hadseregparancsnokság már Lembergbe költözött. Itt már mindenki számol az eshetőséggel, hogy az orosz újra bevonul,

Június 13. Hajnali hat óra. Brody főterén áll az ezred. Himnusz. Milyen szívbemarkolóan hangzik ebben a galíciai, orosz határszéli városban.

Elkes magyar nóták hangjai mellett vonulunk ki a városból — észak felé.

A lakosság búcsúzik az uccákon. Kendőt lobogtatnak, szerencsét kívánnak. A mi szerencsénktől függ az ő sorsuk. Szegények.

Megérkezünk a Styr partján Leszniovbá.

Szánalmas külsejű rutének és fehér szakállas, fekete ruhás öreg zsidók gubbaszkodnak a házak előtt, mint fáradt, leselkedő baglyok a titokzatos éjszakában.

Június 14. Hajnali hat órakor abmars.

Délben átlépjük az orosz határt. Merva orosz községnél átkelünk a Styren. A szeszélyes, mocsaras, posványos folyó tele van tavi rózsákkal.

Pihenés nélkül tovább 1

Idegesen változó parancsok.

Gyakran változik az irány.

Végül Berestecskó a cél. Délután öt órára érkezünk oda, tizenegy órai menetelés után.

Bámulatos, mennyi fáradságot tud elviselni az ember.

Az ezred halott fáradtan roskad a földre.

Június 15. Berestecskó jellegzetes orosz város templomokkal, kastélyokkal, parkokkal, kis színházzal. A parancsnokságok elköltöztek innen, de a lakosság csak részben.

A Styr hídjáról látni Peremil község égését. A kis városkát egészen elborítja a vörös tűz és a fekete füst tengere. Már csak a templom tornya emelkedik ki a vörös és fekete gomolyagokból, melyeket a szél ide-oda kavart.

Indulunk. A város határában megtöltjük fegyvereinket. Pieskinél a helyzet már egészen bizonytalan. A front csak imitt-amott van megszállva. A portyázó kozákok teszik bizonytalanná a helyzetet.

A gránátok szakadatlanul üvöltöznek. Gyakran belevágnak az országút től Lésébe.

Negyven kilométeres, nehéz marsolásban kifulladásra, elcsigázva, Mitnica község előtt egy félig-meddig kiásott árkot szállunk meg.

Itt kell megállítani az oroszot.

Esní kezd. Leheveredem a nedves búzaföldre. Derék katonáim ásnak, valami hihetetlen, rendületlen szorgalommal és kitartással most

ezt a földet kezdik „megművelni”, a galíciai föld után a volhiniai földet. Ássák, mélyítik az árkot, fedezékeket rögtönöznek. ..

Mennyi munka, mennyi erőpazarlás! Mit lehetett volna már építeni a harcra fordított energiával!

Egész éjszaka várjuk az orosz. ..

Június 16. Előttünk ég Komorovka. Építjük a Stellungot. Folyik a lázas munka a gránátsüvöltések ritmusára.

Június 17. Még el sem készült állásunk, de már megkapjuk az első pergőtüzet. Utána délután négy órakor orosz tömegtámadás. Mint valami gigászi hangyaboly a zöld mezőben, úgy nyüzsögnek elő az oroszok az erdőkből a rétekre. Mi még nem lövünk. De a tüzéség már megkezdí munkáját. Srapnellek és gránátok lepik el az egész mezőt. Egész sorok buknak el egy-egy felcsapódó gránát nyomán.

A hangyaboly egy része előre fut, a másik része vissza özönlik az erdőbe. Az előrefutók a mi zsákmányunk. Gépfegyvereink lekaszabolják őket. Sokat elfogunk.

Balszárnyunkon cseh landwehrek álltak. Itt betörték az oroszok, akik egyvonalba kerültek velünk, ugyanebbe az á okba.

Mialatt a legzavarosabb készülődések folytak az elfoglalt állás mögött az ellentámadásra, őrijító telefonálások, a kritikus érintkezési ponton gépfegyvereket állítunk föl.

Közben leszáll az est. Egy égő major tüze világít.

Jobbszárnyunkon sturmol az orosz. Balszárnyunkon a szomszéd ezred árkaiban van 1 Nem kapunk engedélyt a kiverésére. Csak a mi vonalunkra kell vigyázni. Az ellentámadást majd egy másik Landwehrezrednek kell megcsinálnia.

Előttünk újra életre kel az erdő.

Feljön az égre a telihold vörös tányéra.

Kísérteties megvilágításban zudul elő megint az orosz rohamáradat.

Az éjszaka folyamán öt rohamot verünk vissza és állandó gépfegyvertűz alatt tartjuk a balszárnyunkkal szomszédos orosz állást. Hogy ne is gondoljanak arra, hogy minket föl lehet göngyölíteni.

Az öt roham eredményeképpen hevenyészett drótakadályaink előtt alig száz lépésnyire ássa be magát a földbe az orosz.

Június 18. Hajnalban tüzéségünk kezdi belőni magát az orrunk előtt lévő orosz állásra. Az első gránátokat természetesen mi kapjuk.

A gyalogsági tűzharc is nagy erővel folyik.

Szibériai céllövészek az ellenfeleink. Négy emberem kap a délelött folyamán fejlövést.

Embereim megrendülnek lelkükben, de állják a harcot elszántan. Három napja nem kaptunk kenyeret sem. Az esőben teljesen átáztunk, lázunk, didergünk, nem tudunk megszáradni, nem tudunk fölmelegedni. Állásunk kezdetleges és rossz. Értéktelen és tarthatatlan ... De azért kitartunk.

Micsoda erő lakik ezekben a szegény, jó fiúkban, micsoda önfeláldozó rajongás!

A sáros árokban korgó gyomorral, átázva, átfázva éjjel-nappal szüntelenül farkasszemet néznek az orosz- és szinte két óránként verik vissza a rohamokat.

Hát honnan van a törékeny, gyöngye emberi testben ennyi erő?

Honnan van az emberi lélekben ennyi tűz? . . .

A zászlóalj parancsnok kérdést intéz a tisztetekhez, ki hajlandó patrullba menni a velünk szemben előretolt orosz őrség „lekapcsolására”. Én vállalkozom a vezetésre. Önként jelentkezőket keresek. Akad bőven jelentkező. Két Neubarth-fivér van a századomban. Mind a kettő velem akar jönni. Meglett emberek. Lebeszélem őket. Van már elég jelentkező. A fiatalabb könyörög, hogy jöhessen. Nehéz szívvel, rossz előérzettel egyezem bele.

Harminc emberemet már előre vittem, a többi húsznak kell még a drótokon keresztül kapaszkodni, amikor világítórakétákat lő magasba az orosz és éktelen tüzelésbe kezd az egész vonalon. Be kell ásnunk magunkat a drótok előtt. Nehézzé válik a helyzet. Főállásunk nem tüzelhet, mert mi vagyunk előtte.

Ha most támad az orosz, könnyen elfoghat valamennyiünket. Azaz könnyen nem . . .

A támadás el is következik.

Másfél óráig tüzelünk olyan hevességgel, hogy puskáink csőve áttüzesedik és elfogy már összes kézigránátunk.

Az orosz támadásokat elhárítottuk, de nagy áron: harminc emberem közül három halálos lövést kapott, öt súlyosan megsebesült.

A három halott közt van Neubarth is, aki haslövést kapott.

Visszavisszük az állásba a halott és sebesült katonákat.

Az idősebbik Neubarth nem sír, mikor öccse holttestét megpillantja. Csak leroskad mellé a lövészárók sáros földjébe és szívbe markoló, csendes hangon mondja a halott testvérének:

— Miért nem engem ért ez a sors? Te, kedves öcsém, egészséges, erős ember voltál. Én a jobb fülemre süket vagyok. Neked gyermekeid vannak. Én agglégény vagyok! . . .

Június 19. A hadseregparancsnokság közli, hogy bátor magatartásunkkal nagy érdemeket szereztünk. A mi végsőkig menő kitartásunknak köszönhető, hogy frontrészünkön megállítottuk az orosz előretörést.

Utasítás jött arra is, hogy az ezredparancsnok terjessze föl kitüntetésre legvitézebb katonáit....

A helyzet még egyáltalán nem megnyugtató.

Szemben velünk a fáradhatatlanul rohamozó oroszok.

És balszárnyunkon, a velünk párhuzamos állásban még mindig benn van az orosz. Gépfegyverállásunk nyílásából láthatjuk a tányérsapkáikat.

Úgy érzem: a harc még nem dőlt el véglegesen ...

*

A hadnagynak igaza volt.

A harc még koránt sem dőlt el véglegesen.

A Brusszilov-offenzíva még nem adta ki minden erejét.

A későbbiek folyamán majd alkalmat keresünk rá, hogy befejezzük a magyar hadnagy hadinaplóját és a kombinált ezred történetét.

Bukovinát újra megszállja az orosz:

A német ellentámadás

Linsigen német tábornok hadseregcsoportja, amelynek kötelékébe a monarchia több seregrésze is tartozott, június 16-án kezdte meg a ludd fronton az ellentámadást.

A körülményekhez képest elég gyorsan történt az ellentámadás előkészítése, amely három irányban indult meg: északon a luck-koveli országúton, nyugaton a gorochovi vonalon és északnyugaton a Turija-folyó mentén.

A gyors előnyomulásban lévő, diadalittas orosz csapatokat váratlanul érte a front megszilárdulása és az elszánt, céltudatos ellentámadások megindulása. Az orosz hadvezetőség is abban a hiszemben volt, hogy több időbe kerül, amíg a németek Verdun alól, a monarchia a déltiroli frontról erősítéseket, tartalékokat tud vinni a szorongatott keleti frontra.

Brusszilov hadai megtorpantak a meglepetésszerűen erős ellenállással szemben, amelyet most már a friss harcba dobott orosz tartalék-tömegek sem tudtak legyőzni.

Június 17-éről már azt jelentette a főhadiszállás, hogy „Volhíniában csapataink a német csapatok segítségével több orosz támadást visszavertek, megállították az orosz, majd ellentámadásba átmenve, megverték és tért nyertek. A Turija-szakaszon a németek három és félezer foglyot is ejtettek.”

Másnap a galíciai határon, Lopusznótól északkeletre a kaposvári 41-es bakák vagy mint a Höfer-jelentés mondotta: „a bevált kaposvári 44-es gyalogezred” katonái rettenetes erejű, kilenc rajvonal mélységben támadó orosz rohamoszlopokat vertek vissza, rendkívül súlyos veszteséget okozva a támadóknak. Ugyanaznap Linsingen tábornok újabb sikert ért el Kolkitól nyugatra és a Stochod-folyónál.

Ekkor már hatalmas nagy csatává fejlődött a volhiniai ellen-offenzíva, amely miatt az oroszok kénytelenek voltak a Vladimír Volinszki felé folyó előretörésüket abbahagyni. Egyre inkább védekezésre szorult a többszörös túlerőben lévő orosz sereg és Linsingen hadseregcsoportja egyre több területet foglalt vissza Brusszilovtól.

Június 20-án a Kövel—Jucki úton és a Túrija közötti szakaszon nyomultak elő az ellentámadásra menő német-magyar-osztrák csapatok, másnap pedig Gruzatinnál verték vissza az oroszok összes tömegtámadásait az egyre jobban megszilárduló hadállásokból.

Július elsejére Brusszilov lucki hódítása egy félkör alakú területre korlátozódott, amelynek központja Luck, északi pontja Sokul, déli pontja Beresteckó volt, átmérője pedig átlagban negyven kilométer.

Ezen a vonalon alakult ki az új front, amely annyira megszilárdult, hogy az orosz hadvezetőség kénytelen volt belátni, hogy Vladimír Volinszki felé való előtörési terve meghiúsult. Erre való tekintettel Brusszilov most arra adott utasítást, hogy a fölfrissített és gárdacsapattal megerősített orosz hadak Kövel irányában támadjanak.

Végsőkig menő, elszánt harcok után — miközben az erősen szórongatott szövetségeseknek helyenként és időnként vissza kellett vonulniuk — sikerüli a Kövel elleni offenzívát is megállítani, noha Brusszilov minden erejét és kíméletlenségét latba vetette, hogy Köveit elfoglalja és ezzel a szövetségesek lengyelországi frontját áttörje. Stratégiailag mit sem számító területrészeket eredményeztek mindössze az itt heteken át tomboló orosz tömegtámadások.

A rettenetes áldozatok egyáltalán nem állottak arányban az igen jelentéktelen eredményekkel.

Hasonló véres harcok után hasonló eredménnyel hiúsultak meg a támadások, amelyeket Brusszilov Baranovicsi ellen intézteiét a Varsó—Vilna-vasútvonal elérése céljából. Ez a végtelenül fontos vonal valóságos ütőere volt a Dünaburg vonalán harcoló német hadseregnek és a vasúti összeköttetés megszakítása óriási hátrányt jelentett volna a németek hadvonalának.

Már június 13-án megkezdtek az oroszok a támadást a Baranovicsitól északra lévő arcvonal ellen, ahol a németek mellett magyar és osztrák csapatok is voltak. Ezen a napon egymásután hétszer mentek rohamra az oroszok, de mindenütt összeomlott támadásuk a védőcsapatok tüzeiben. Woyrsch német tábornok volt e front-rész parancsnoka, aki olyan ügyesen tudta haderejét csoportosítani,

hogy a heteken át megismétlődő orosz támadásokat minden terület-veszteség nélkül sikerült elhárítani.

Július havában, amikor a baranovicsi orosz támadás végleg összeomlott, csak ezen a vonalon több mint százezer orosz katona esett a kíméletlen Brusszilov-offenzíva áldozatául.

Hol volt még a háromszázötven kilométeres támadási vonal többi pontja?

Bukovina újra az oroszé

Brusszilov offenzívája — mint már említettük, — fontos külpolitikai célt is szolgált. A szorongatott nyugati szövetségesek megsegítésén kívül az volt a főrendeltetése a rettentő erővel meginduló orosz támadásnak, hogy az elérendő sikerek magukkal rántsák Romániát, melynek kormánya hosszas fontolgotás és habozás után már csak a legalkalmasabb pillanatra várt, hogy az ántánt oldalán beavatkozzék a háborúba és megszerezze területi aspirációit.

Érthető tehát, hogy Brusszilov a román határszélen, a monarchia bukovinai frontján vonultatta föl legerősebb hadseregét. Ennek a hadseregnek Lesiczky tábornok volt a parancsnoka, aki a Brusszilov előírta kíméletlenséggel indította meg a harcot a már kétszer meghódított és elvesztett Bukovina harmadszori megszállására.

Már június 4-én megindult az elkeseredett harc Bukovinában a monarchia legszélső állásaiért. A pergőtüzes orosz támadás elsősorban Okna és a Csernovictól keletre levő Bóján vonalán indult meg tomboló erővel. Már június 5-én kénytelen volt Pflanzler-Baltin tábornok, a monarchia bukovinai hadseregének a parancsnoka az Oknánál harcoló csapatokat a rommálott első állásokból öt kilométernyire visszavonni.

Most aztán napról-napra, éj szakáról-éjszakára megismétlődtek a véres közelharcok, a kétségbeesett kézitusák, főként a Csernovic előtti oknai fronton és Dobronoucnál.

Az elszántság és hősiesség nem használhatott az ötszörösnél is nagyobb orosz túlerővel szemben.

Június 11-én már azt jelentette a Höfer, hogy Bukovina északi részében a túlnyomó erejű ellenség óriási nyomása szükségessé tette a monarchia csapatainak visszavonását. Ez már a bukovinai nagy visszavonulás beharangozása volt.

Június 17-én éjszaka az oroszok kieroszakolták a Pruton való átkelést és bevonultak Csernovicba, amelyet a védőseregnek föl kellett adnia.

Pár nap múlva folytonos harcok közben az orosz támadó sereg átkelt a Szereten, majd a Cseremosz völgyében előnyomult Kuty felé. Ezt a városkát is hamarosan elfoglalták, majd sorra került Kolomea is, smely a június 28-án vívott rendkívül véres csata után került az oroszok kezére.

Ekkor már Pflazer-Baltin derékhada délnyugatra a Kárpátok nyergei felé vonult vissza, Dorna Vatra, Kirlibaba, a határhegyek, a Cseremosz és a Pruth forrásainak vidékére.

Egyre fenyegetőbbben közeledett a harcvonalt a magyar határhoz, a Ivárpátok gerinceihez.

Kolomea után ki kellett üríteni a Delatyn- és Nadvorna-szakaszokat is, úgyhogy most már bukovinai frontunk jobbszárnya a Tatárhágóra támaszkodott, majd innen észak felé a Bisztrica nyugati partján húzódott a Dnyeszter partján lévő Ilalicz városáig. Így alakult ki a Kárpátoktól kezdődően a Delatyn—Sztaniszlau—Halicz védővonal, amelyen Lesiczky tábornok hada már nem tudott áttörni.

Hiába rohamozták az orosz seregek a Kárpátok gerinceit is, nem tudták a harcok színhelyét átvinni Magyarország területére. Igaz, hogy július folyamán egyes orosz földérítő osztagok a bukovinai határon átkelve behatoltak magyar területre és elérték a Priszlop-nyeregtől északra eső területig, amely a határtól mintegy tizenöt kilométernyire fekszik, de a monarchia védőserege ezt a területet hamarosan megtisztította az ellenségtől.

Ugyanakkor Galícia déli részében is nagy erőfeszítést végeztek az oroszok, hogy a Jablonicai-szorost birtokukba vehessék és ott betörhessenek Máramarosba, de támadásaik már a hegyek galíciai lejtőin, Tartarov körül, összeomlottak.

Ezzel azonban korántsem múlt el még a Magyarországot közvetlenül fenyegető veszedelem.

Az oroszok újra és újra támadtak. A magyar-osztrák seregnek föl kellett adnia a Magura-hadállásokat is, amelyekből a védőcsapatok szintén a Kárpátok gerinceire, a magyar határra vonultak vissza.

Egész júliusban végsőkig menő elszántsággal folyt a harc, patakzó vér áztatta megint az erdős Kárpátok hegykoszorúját és a magyar nemzet megint riadtan figyelt keletre, ahol kiújult az orosz veszedelem.

A győzelembe vetett, rendületlen bizalmat, a szilárd bitet megint a kételkedés, a félelem, a bizonytalanság gyötrelmei váltották föl.

Luck. A déltiroli támadás meghiúsulása. Bukovina elvesztése. A kárpáti harcok. Megannyi fejezete volt ez a nyomasztó balsikereknek...

Oroszország vezető köreiben viszont föltámadt a győzelem reménye. Amikor Brusszilov hadai egész Bukovinát megszállták és eljutottak a Kárpátok tövébe, Szaszanov orosz külügyminiszter így kiáltott föl:

— Most kellene Romániának beavatkoznia! Most szabad az út Nagyszebenig, Temesvárig, sőt egész Budapestig! Ezt a ragyogó alkalmat nem szabadna Bratianunak elszalasztani!

Brusszilov a harctéren, Szaszanov a diplomáciában mindent elkövetett Románia megnyerésére. Az oroszok ezt a céljukat is elérték. De Szaszanov, aki a háború egyik fő előidézője volt, ezt a sikert már nem érthette meg a külügyminiszteri székben.

Július folyamán — a cár kívánságára Szaszanov lemondott a miniszterségről és a külügyi tárca vezetését Stürmer miniszterelnök vette át.

Az ántántkörökben rendkívül népszerű Szaszanovot állítólag, Rasputin befolyására ejtette el II. Miklós cár. A sztarec nem szívlelte Szaszanovot, aki nem hódolt be Rasputin titkos hatalmának.

A háború előidézésében nagy szerepet játszó Szaszanov bukási-mindenesetre nagyon figyelemreméltó esemény volt, amely az ántánt közvéleményét is erősen foglalkoztatta.

A harcok középpontjában

A harcban álló, háromszázötven kilométeres hadvonal közepén Böhme-Ermolli tábornok és Bothmer német tábornok seregei állták vitézül a küzdelmet.

Böhme-Ermolli jobbára magyar ezredekben álló, 2-ik száni hadserege a legnagyobb eréllyel verte vissza a Brusszilov-seregek lankadatlan tömegtámadásait és csak a lucki helyzet és a bukovinai front vissza' húzódása tette szükségessé június folyamán, hogy ez a diadalmas had'sereg a híres ikvai állásaiból, Dubno—Kremeniec—Alexinac volhiniai vonaláról lassan-lassan visszavonuljon Galíciába, a Szereth-hez és a Styr felső folyásához.

Ennek a veszteségnélküli, taktikai visszavonulásnak az volt a célja, hogy a hadsereg vonala megrövidüljön és biztos szilárdsággal tudja visszaverni az egyre erősödő orosz tömegrohamokat.

Már pedig ennek a frontrésznek a megvédése igen nagyjelentőségű volt, mert az oroszok főtürekvése Lemberg és lehetőleg egész Galícia meghódítása volt. Ezzel az eredménnyel adhatta volna Oroszország legjobb bizonyítékát friss harci szellemének és erejének és ezzel gyakorolhatott volna azonnal döntő hatást a még mindig habozó Romániára.

Ebben az időben érkezett Galiciába részben a szövetségesek erősítésére, részben a szövetségi hűség demonstrálásaként Törökország egyik hadteste, a XV. hadtest, amelynek elszánt csapatai vállvetve harcoltak a magyarokkal és németekkel a közös ellenség ellen. A török csapatoknak Galiciában való megjelenése a harci front egységességét is kifejezésre juttatta, amire egyre jobban törekedtek a központi hatalmak, akárcsak az ántánt hadvezérei.

Törökök Galiciában, oroszok Franciaországban ... Az ellenségek nagy erőfeszítéseinek beszédes bizonyítékai voltak.

A galíciai lassú visszavonulás befejeztével az oroszok minden erőfeszítéseikkel támadtak a Böhöm-Ermolli sereg új védelmi vonala ellen, amely galíciai földön Zalosce és Podkamien, volhiniai területen pedig Krupléc és Werben között húzódott el.

Brusszilov a kíméletlenség végső határáig ment el ennek a vonalnak a támadásával, úgyhogy július vége felé ezt a hadállást is ki kellett üríteni.

Július 27-én elesett Brody. A határszéli város, amely a leMBERGI vasút fővonalán fekszik, napokon keresztül volt már az orosz rohamok célpontja. Itt akart Brusszilov mindenáron áttörni Galícia fővárosa felé. Július 27-én az oroszok egész napon át folytatták rohamaikat a Brodytól északra levő területen. Az elszánt védősereg támadást támadás után vert vissza. A késő délutáni órákig hiábavalónak bizonyult az orosz minden erőfeszítése és áldozata.

Későn este azonban egy minden eddiginél erősebb rohammal sikerült a támadóknak a Leszniovtól Brodyba vezető úttól kelet felé a magyar-osztrák állásokba benyomulni. A rettenetes harc végső kimeneteléről annyit jelentett Höfer, hogy „csapataink tovább folytatják a harcot Brody déli szélén”. Ami azt jelentette, hogy csapataink kiürítették Brodyt.

Szüntelen, tomboló harcok, vadul viharzó támadások és ellentámadások köpött, állásról-állásra vonult vissza a rettentő túlerő elől a 2. hadsereg a ZIocsov—Sokolovka—Berestecskó előtti védelmi vonalra, amelynek egész hosszában hónapokon keresztül tomboltak a legvéresebb harcok.

Most már igazán Lemberg sorsáról volt szó.

A Styr partján fekvő Beresteckó, amely még orosz földön fekszik, volt a leghevesebb, legviharzóbb csaták színhelye. Itt nemcsak a Lemberg felé való előtörésről volt szó, hanem arról is, hogy az itteni áttöréssel akarta felgöngyölni Brusszilov a lucki offenzívát megállító Linsingen-hadsereg déli frontját.

Rendkívül válságos napok és hetek voltak ezek.

De a szövetségesek kitűnően megállták helyüket a túlerő nagy támadásaival szemben.

Lemberget nem tudta elérni Brusszilov legkegyetlenebb kíméletlenségével sem.

Hindenburg és Károly irónörökös

A keleti front főparancsnokai

Július 24-én Vilmos német császár a nyugati harctérről a keleti harctérre utazott.

A főhadiszíntér megint az orosz front lett és a németek császára mindig ott akart lenni, ahol a döntő események lejátszódtak.

A verduni ostrom megghiúsulásával egyidőben a Brusszilov-offenzíva olyan méreteket öltött, hogy a császár és tanácsadói arra az elhatározásra jutottak, hogy legfontosabb teendő a keleti front átszervezése. Brusszilov erőteljes támadásai ugyanis nyilvánvalóvá tették, hogy Oroszország még mindig döntő súlyú katonai tényező, amelynek erejét nagy hiba volt lebecsülni.

Vilmos császár a keleti front főhadiszállásán fontos megbeszéléseket folytatott és ennek lett eredménye, hogy augusztus elsején az orosz front legnagyobb részén Hindenburg tábornagy vette át a főparancsnokságot a magyar és osztrák csapatok fölött is, hogy a hosszú vonalon szétagolt haderők egységesen és koncentrikusan legyenek fölhasználhatók.

Az erről szóló hivatalos jelentés így hangzott:

„A német császár őfelségének a keleti arcvonalon időzése alkalmával ő császári és apostoli királyi felségével egyetértően az ottani parancsnoklási viszonyoknak olyan új szabályozása történt meg, amely számol az általános orosz offenzíva által teremtett helyzettel. A szövetségesek több hadcsoportja Hindenburg tábornagy parancsnoksága alatt mindkét legfelsőbb hadvezetőség megegyezése szerint egységes alkalmaztatás céljából összefoglaltattott.”

A szövetséges vezérkarok egész keleti frontjukat két részre osztották: az északira és a délire.

Az északi arcvonal, amelynek Hindenburg lett a főparancsnoka, Rigától Brody vidékéig, vagyis a Keleti-tengertől a Kárpátok lábáig terjedt.

A déli arcvonaltól, amely Károly Ferenc József trónörökös főparancsnoksága alá került, Brodytól délre kezdődött és Bukovina déli határáig húzódott.

A Brody körül harcoló Böhm-Ermolli hadsereg ettől kezdve Hindenburg parancsnoklási körébe került.

A trónörökös főparancsnoksága alá tartoztak: Bothmer, Kövess és Pflanzer-Baltin tábornokok seregei.

Kövess Hermann tábornok, Szerbia és Montenegró megszállója állott a trónörökös hadvonalának a középpontjában.

Károly trónörökös, aki addig altábornagy volt, nem sokkal később lovassági tábornokká léptette elő a király.

A harctereken rendkívül népszerű trónörökös serege már augusztus folyamán sikereket ért el. Sikerült visszafoglalni a keletgalíciai Kárpátokban, Jablonicánál, Yoroktánál és Tartarovtól nyugatra az oroszok magaslati állásait. Kövess és Terstyánszky tábornokok seregei több ezer foglyot ejtettek.

Ugyanekkor rettenetes harcok folytak Volhíniában is, különösen a Sztocnod-folyó kanyarodójánál, ahol az oroszokat óriási veszteségek érték, amit vezérkarunk így jelentett be:

„Az ellenség öngyilkos harcmódja következtében az állásaink' előtti tér hatalmas hullamező . . .”

A Brusszilov-offenzíva tombolt tovább.

Még mindig nem fogytak az orosz birodalom embertartalékai.

Egész augusztus a véres csaták hónapja volt.

Közben Kuropatkin orosz tábornokot, akit a cár Turkesztán őrvezetőjévé nevezett ki, Buszkij tábornok váltotta föl az északi orosz front főparancsnokságában, ami jelezte, hogy Hindenburg frontján is erőteljesebb támadásokra készül az orosz hadvezetőség.

Közel volt már az időpont, amikor Románia beavatkozására sor került.

Az oroszok támadásaik erejével igyekeztek minél jobban siettetni Bratianu kormányának döntését.

A román hadüzenet előtt

Mialatt a bukovinai—erdélyi határon a trónörökös csapatai helyi sikereket értek el a Moldovától nyugatra és a Tomnatik-hegy, valamint a Capul vidékén való előtöréssel, Brusszilov minden erejét egy döntő nagy támadásra a Lemberg előtti frontra vonultatta föl.

Több mint két hónapi szünetlen vérpazarlás után az orosz főparancsnok ki akarta már csikarni a döntő diadalt Galícia fővárosa előtt.

Augusztus 16-án indult meg a döntőnek tervezett tömegtámadás Zalosce és Zlocsov között Böhm-Ermolli tábornok hadserege ellen.

A legizgalmasabb ütközetek egyike fejlődött ki ezen a véráztatta; gránátúrta hadvonalon. Ebben a szédítő méretű, hihetetlenül elszánt harcban Hindenburg fővezérlete alatt harcoló katonáink az orosz óriás tömegén tizenkét órai elkeseredett küzdelem után fényes győzelmet vívtak ki.

A komáromi tizenkettesek és a pozsonyi hetvenkettesek voltak a hivatalosan is elismert főtényezői, eldöntői ennek a diadálnak, amelyet a támadás heve, ereje, célja és , színhelye egyaránt fontossá tett. Zalosce és Zlocsov között hosszú vonalon Pieniakitól Manojovon keresztül le Perepelnikiig húzódott a csata Böhm-Ermolli hadseregének egész frontja ellen. A cél nyilván az előretörés volt Zlocsov irányából Lemberg felé. Oly roppant erőket vetett az orosz hadvezetőség kockára a cél érdekében, hogy hinnie kellett döntő sikerében. És mikor látta az ellenállás makacsságát, csak annál vadabból ontotta tömegeit állásaink ellen.

Minden igyekezete meddő volt. Vagy akadályaink előtt vagy — mint a harctér délkeleti szakaszában, Majanovnál, kézitásában, de mindenütt visszaverték. Magyar, német és osztrák tüzérek összevágó, szabatos munkája és magyar bakák hősiessége elállotta az orosz útját Lemberg felé és pedig úgy, hogy a legfelsőrendű stratégiai célt is elértük: magunk kevés vért veszítettünk, az ellenségben rendkívüli kárt tettünk.

A hősi ellenállás megmentette Galícia fővárosát egy újabb ellenséges megszállástól.

Közvetlenül a román hadüzenet megtörténte előtt az orosz vezérkar sikereinek demonstrálásául beszámolt a júniusban indított offenzíva eredményeiről és azt jelentette, hogy június 4-től augusztus 13-ig az oroszok összes zsákmánya 7757 tiszt, 350.845 katona, 405 ágyú, 1326 géppuska, 338 bomba- és aknavető, valamint 292 lövészerkocsi volt. Ezzel a felsorolással is elsősorban Romániában akartak hangulatot kelteni az oroszok.

A monarchia hadvezetősége a sajtóhadiszállásról a következő érdekes megjegyzéseket fűzte az orosz hivatalos jelentéshez:

„Az oroszok a fogolyszámokat egyszerűen százakra vagy ezrekre kerekítik ki. Így például egy század 143 fogoly helyett 200-at jelent s az ily kikerekítési fölöslegekből erednek azután azok a mértéktelen eltérések, amelyek a tényleg elért fogolyszámmal szemben fönnállanak. Hogy az ily módon megejtett számolási műveletekről a gyanút elhárítsák, a hivatalos jelentések a százakra és ezrekre kikerekített számokat még egyes és tízes jegyű számokkal toldják meg, így például 350.000-ról 350.845-re. Ez a művelet vonatkozik a hadizsákmány valótlán adataira is. Hogy ha ehhez az állítólagos fogolyszámhoz még a halottakat és sebesülteket is hozzáadjuk, akkor a Brusszilov-féle statisztika alapján a fronton a vonalak normális létszáma mellett az összes szakaszok legénységének nyomtalanul el kellett volna tűnnie. Ezzel szemben általánosan ismeretes, hogy a Pripjattól a román határig a nagy elleneséges túlerővel szemben frontunk acélfala hatalmas ellenállást fejt ki és nehéz harcok folyamán több pontot, sőt tért is nyert. Ha az orosz hivatalos tudósításnak kivételesen hitelt akarnánk adni, akkor az' itt említett tény és az orosz állítás közötti ellentétet csupán csak azzal a föltevessel tudnánk megmagyarázni, hogy Brusszilov a foglyainak nagyobb részét döntő pillanatokban rendelkezésünkre bocsátotta frontunk védelmére.”

Fölnyes gúny és malícia volt ezekben a megjegyzésekben, pedig nem sok ok volt sem a fölnyire, sem a gúnyra, mert — a hiteles történelmi adatok bizonyosága szerint — a Brusszilov-offenzíva során kerek számban 270.000 magyar-osztrák fogoly került az oroszok kezére.

Több mint negyedmillió ember a hősi halottakon és sebesülteken kívül!

Igaz, hogy az oroszok vesztesége közel egymillióra rúgott. Igaz, hogy Brusszilovnak a tengernyi véráldozat árán sem sikerült céljait elérni és a meghódított területek egyáltalán nem állottak arányban a szörnyű erőpazarlással. Az is igaz, hogy a szövetségesek frontja augusztus végére teljesen megszilárdult.

De Oroszország mégis csak elért egy nagy sikert: megnyerte Romániát az ántánt oldalán való hadbaszállásra. Kétségtelen ugyanis, hogy a lucki áttörés és a monarchia nagy erővesztése bírta rá a Bratianu kormányt, hogy most már sürgősen megüzenje a hadat Magyarországnak-Ausztriának.

A hadinapló folytatása és véjje

A beresteckói fronton tombolt legvadabbul a harc. Itt akart az orosz áttörni Lemberg felé. Itt akarta az orosz felgöngyölni Linsingen frontját.

A fiatal magyar hadnagy hadinaplója így számolt be a további eseményekről:

Június 20. Két orosz tömegroham visszavérése után lengyel és cseh csapatok váltanak le bennünket állásunkban. Mi jobbra húzódnak körülbelül 1500 lépésnyire a lövészárokból. Hír szerint ez a vonal egyik legveszedelmesebb pontja. Századom állása egy elhagyott, összelőtt major előtt húzódik. Ez az orosz ágyúk biztos célpontja. Közvetlenül lövészárókból fedezékem előtt egy hatalmas fapajtának a váza éktelenkedik. Ennél szomorúbb látványt nehéz elképzelni...

Június 21. Hírek érkeznek, hogy Beresteckóban rengeteg német gyalogság és tüzérség gyülekezett össze. Alighanem rövidesen elkezdjük a rohamozást. Visszafordítjuk a kapa nyelét.

Az eső reménytelenül szakad.

De egy jó hír felvillanyozza hangulatunkat.

A bakák nem sokat törődnek az orosz gránátokkal, amelyek rémes pusztítást visznek véghez az Antonin-major épületeiben. Mit szólna tulajdonosa, ha látná, mint robbantja szét a háború egy szorgalmas élet minden munkáját?

Június 22. Kora hajnalban ágyútűz alá fogja az orosz a major-ságot és a mi állásunkat. Hat órákor már a nehéz ütegek is megszólalnak. Pergőtűz. Rémes huhogások, dörrenések, csattanások. Hol itt, hol ott betemetődik az árok. A szanitécck nem győzik a sebesülteket elszállítani.

A bakák idegesek. A pergőtűz a legbátrabbak idegzetét is megrendíti. Nehéz bennük a lelket tartani.

Déli egy órákor zárótűz, amely robbanó vasfalként zárja el az utat a hátunk mögött mozgó és tartalékok fölvonulása előtt.

Magunkra vagyunk hagyatva. Nincs semmi kapcsolatunk a hátsó részekkel.

Terhes füst, nehéz puszkaporszag úszik a levegőben.

Az oroszok sűrű sorokban előtörnek az előttünk levő erdőből.

Sok egymást követő rajvonásban elindulnak felénk.

Szuronyuk hegyén a jóságos napsugár fénye villan.

A zárótűz erősödik mögöttünk.

Tartalék fölvonulásáról szó sem lehet.

Egy kiugró állásból áttekinthetem az egész csatateret, melyet gránátfelhők, srapnellfüstök, pokoli csattanások, fülhasogató dörrenések, föl-fölcsapó lángnyelvek borítanak be.

Megindítjuk a gyalogsági fegyvertűzet, megszólaltatjuk a géppuskákat.

Már nem reszketnek a fiúk.

Az orosz vonalak hullámzanak, bukdácsolnak a hatalmas golyózaporban. Lebuknak, ide-odaszaladnak, beássák magukat a földbe, teljes a kavarodás.

A géppegyverek a szó szoros értelmében learatják soraikat.

Új hangyabolyok nyüzsögnek elő az erdőből. A rohamozók most már baj társaik holttestein kapaszkodnak keresztül — előre!

Egymásután két rohamhullám ér el drótjainkig, amelyeket a pergőtűz a legtöbb helyütt szétforgácsolt. Két rohamhullám csap be árkaikba. Egyetlen egy orosz katona sem tér közülük vissza . . . Kiből halott, kiből fogoly lesz.

A támadásokat sorra visszaverjük.

Az orosz rohamozás abbamarad, úgy látszik, mégis csak sokalják az áldozatokat.

De annál nagyobb hévvel kezdenek újra dörögni az orosz ágyúk.

Kimerültén, halálos fáradtsággal pihen mindenki az árokban. Az önkívületig menő, állandó izgalom, a közelharc borzalmassága mindenkit kimerít. Alig törődünk a tüzérségi lánccal. Az orosz valóságos dühvei lövi állásunkat, drótjainkat, de leginkább a majort. Halkan süvitenek duruzsolnak a levegőben a repülő gránátok, azután hirtelen levágnak a földbe vérfagyasztó dörrenéssel. Hatalmas föld tölcser, fekete füstfelhő tör fel a magasba és nagyot villan az explózió.

Minden másodpercben három-négy csattanás körülöttem pár lépésnyire. Fatalistának kell lenni, különben nem bírja higgadt fővel, lelki nyugalommal az ember.

Isten kezében vagyunk I

. . . Éppen e sorokat jegyeztem naplómbe, fedezékemben ülve, amikor fülhártyámat majd megrepesztette egy dörrenés. Lőporfüst, földomlás. És már repülök is ki fedezékemből — az árokba.

Egy 12 centiméteres srapnellgránát vágódott be fedezékembe.

Óriási a szerencsém. Biztos halálból menekültem meg. A srapnell két golyója széthasította irattáskámat, mely derékszíjamon függött,

átjárta a benne levő fekete tárcámat és szétroncsolta hadinaplóm előző kötetét.

Katonáim hozzám rohannak.

Azt hiszik, végem van.

Fölállok és megnyugtatom őket. Semmi különösebb bajom nincs. Egyik fülemre nem hallok és két kis gránátrepesz megsebesítette a szemem alját. Ez az egész.

Talán jó is, hogy most csak egyik fülemre hallok. Így is eleget hallok a pokoli dörrenésekből.

Egész este folyik a rettentő tüzérségi harc.

Egyre kevesebb az emberem. Sorra hátra kerülnek a kórházba.

Éjfél előtt egy kis csönd.

A holtra fáradt katonák közül senki sem hunyhatja álmra szemét. Minden pillanatban jöhet az új támadás. Lesni kell a muszkát.

Az egyik — hallok — azt mondja:

— Mára ünnep volt. . .

A másik azt feleli:

— Ünnep? ... Miféle ünnep? ...

— Úrnapja . . .

Csönd. Nagy csönd. Csak az ágyúk dörögnek. Vége a diskurzusnak is.

A bakáknak nincs több mondanivalójuk.

Június 23. Vonalunk előtt az ágyútűz fölgyújt egy romokban heverő orosz falut. Redkovnak hívták.

Most eltűnik a föld színéről.

Június 24. Egész nap folyik megint az orosz rohamozás.

Minden támadást visszaverünk.

Nagyon apad a legénység száma.

Utánpótlást nehezen kapunk.

De dicséreteket igen. Puhalló vezérezredes magasztalja önfeláldozásunkat, amellyel megállítottuk az orosz túlerőt.

Június 29. Egressy zászlós patrullba megy. Fejlövést kap. Meghal. Kilenc katonájával ott maradt holtan a két állás között annyi sok-sok halott orosz katona között.

Június'30. Dübörgtetik a levegőt Linsingen ágyúi. Esik az eső. Egressy zászlós holtteste még drótjaink előtt hever. Sem az orosz, sem mi nem tudjuk eltemetni.

A hadosztályparancsnokság elrendeli, hogy állásainkat erős 'védelmi' állásokká építsük ki „rókalyukak”-kal, gránátmentes fedezékekkel.

Úgy látszik, egyelőre megelégszik a hadvezetőség azzal is, ha ezt a vonalat tartani tudjuk.

Július 4. Folytonos harcok közt ássuk a rókalyukakat. Óriási a hőség. Ma: egy hónapos az orosz offenzíva.

Július 5. Pergőtűz. Roham.

Július 6. Állásainkat megint megvédtük kétnapos harcokban. Egressy zászlós holtteste még mindig temetetlen. Ki akarok érte menni. A zászlóalj parancsnok nem engedi:

— Az oroszok lesnek a patrullra!

Július 7. Az orosz támadás fokozott megindulása csak órák vagy napok kérdése, a zászlóaljparancsnok szerint. Mára erősítést kaptunk. Még mindig kevés az ember. Késő este írom ezt a pár sort. Hajnalban patrullba megyek. Megállapítani az ellenség pontos állását. . .

*

Itt véget ér a hadinapló.

A hadnagy a patrullírozás alatt haslövést kapott. Nagynehezen hátraszállították. Külön autón robogtak vele Szczuroviczére, Eiselsberg professzor tábori kórházába, ahol megoperálták. Harmincnégy helyen, varrta össze a tudós tanár a hadnagy átlukasztott beleit, de megmentette az életnek.

Négy nappal az operáció után, mikor még hosszú ideig mozdatlanul kellett volna feküdnie a hadnagnak, hirtelen nagy izgalom támadt a hadikórházban.

Sürgősen pakkolni kezdtek.

A hadnagyot fölrakták egy rozoga, döcögős parasztszekérre és retentő' fájdalmi ellenére útnak indították Lemberg felé.

A parancsnok csak annyit mondott:

— Menekülni kell! A frontot áttörte az orosz. Vagy kibírja a szekérrázást, vagy nem. Inkább szenvedjen egy kicsit, minthogy fogságba kerüljön.

A hadnagy nagy kínosan meg is érkezett Lembergbe.

Csak ott tudta meg, hogy a Landwehreknél két oldalt az oroszok áttörték a frontot és bekerítették az egész zászlóaljat. Aki élve maradt, fogságba került.

A hadnagy jóformán az utolsó percben kapta a súlyos haslövést, amely ugyan életveszélybe sodorta, de legalább megmentette a hadifogság emésztő gyötrelmeitől.

Balázs főhadnagy esete

Tartalékos főhadnagy volt Balázs Pál. Odahaza, Budapesten az íróasztal mellett ült és onnan irányította a békés munka műveleteit. Most vadul tombolt a háború fürgetege és Balázs Pál egy földbe ásott árokban a háborús munka műveleteit irányította. A 32-es budapesti háziezred 15. századának volt a parancsnoka. Előzőleg még a trénnél szolgált, de mikor veszedelmesre fordult orosz frontunk helyzete, nem volt maradása a magas parancsnokságon. Kikíváncozott a tűzvonalba. Meg akarta mutatni, hogy a tréntisztnek is helyén van a szíve.

Meg is mutatta.

A Brusszilov offenzíva következtében hátrább kellett vonni a pesti bakák frontját is. Július utolsó napjaiban az ezred a zaporzei állásból a Szeret-folyó vonalán félig-meddig kiépített hadállásba került, amely egymással össze nem függő árokrészekből állott. Nem volt ott drótakadály, sem összeköttetés.

A legénységet alaposan lehangolta a visszavonulás ténye, meg a más frontrészekről érkező, sok rossz hír, de azért csak hozzáfogtak a bakák a hadállás kiépítéséhez, no meg az orosz támadások visszaveréséhez.

Mert Brusszilov hadai üem igen adtak pihenőt. Szerettek volna egy-kettőre bemarsolni Lemberg városába.

Még az első drótakadályok sem készültek el, amikor — augusztus első napjaiban — már megindulnak az orosz tömegtámadások.

Balázs Pál százada ott állott az összevisszalőtt Zwyzyn község előtt, az omladozó falú, kezdetleges lövészárokban. Augusztus ötödikén hajnalban teljes erővel indult meg az orosz támadás. Órákig tartó pergőtűz, aknavetőharc, puska- és gépfegyvertűz után megindult az orosz rohamhullám, amely átcsapott a szomszédos tizenhatodik század állásába. Most már az orosz vonal lett a közvetlen szomszédja Balázs Pál századának.

Fölötte aggasztó volt a helyzet.

A század jobbszárnya valósággal a „levegőben lógott”. De a derék pesti bakák csak kitarítottak, végsőkig menő önfeláldozással verték vissza az orosz megismétlődő támadásait.

Napról-napra hevesebbé váltak ezek a támadások.

Balázs Pál súlyos felelőssége tudatában szép szóval, jó példával buzdította századát kitartásra.

A vitéz főhadnagyért rajongott legénysége. Nem szóvirág, hanem valóság: emberei tűzbe mentek érte.

Pedig igen-igen kritikus volt a helyzet.

Vezérkari tisztek jelentek meg a veszedelmes ponton és megkérdezték Balázs Pált:

— Tisztában van főhadnagy úr azzal, hogy milyen jelentősége van állása megvédésének?

A főhadnagy szilárd igennel felelt.

— De ki tud-e tovább is tartani ezen az exponált helyen megfogyatkozott és legyöngült századával? Ilyen mostoha és nehéz viszonyok között!

— Századomért felelősséget vállalok — jelentette ki a főhadnagy. — Míg mi élünk, az orosz itt nem tör át!

Ekkor már végletekig menő, vad harc folyt ezen a frontrészen. Volt olyan nap, hogy a budapesti ezred huszonnégy óra alatt huszonnégy tisztet veszített. A csatateret valósággal elborították a halottak és a sebesültek. Ferenc József király születése napján, augusztus 18-án bekötött szemű, fehér zászlós, orosz páriámén fairek kértek rövid fegyverszünetet, hogy elszállíthassák a két állás közötti térségről a halottakat, melyeknek bomlása megmérgezte a levegőt. . .

Az oroszok egyre nagyobb erőfeszítéseket tettek a vitézül ellenálló század állásának elfoglalására. Főleg a szomszédos vonalról, a tizegyhatodik század volt állásaiból indították meg kíméletlen rohamaikat.

Balázs főhadnagy jól tudta, hogy századának kiugró hadállását mindenáron meg kell védelmeznie az orosz támadásokkal szemben, amelyeknek célja a frontnak a legkényesebb ponton való áttörése és a Lemberg felé való előretörés volt. Végző elszántságra buzdította tehát egyre jobban kimerülő, de vitézül kitartó századát.

Augusztus 21-én nyolc órás pergőtűz után indult tömegrohamra az orosz a maroknyi, de elszánt védőcsapat ellen. A támadás megint csak meghiúsult.

Másnap német csapatokat küldött a hadvezetőség a tizenhatodik század volt állásainak a visszafoglalására. A 233. német gyalogezrednek a Balázs-század árkaiból kellett az előretörést megkísérelnie. El is indultak a németek, de csakhamar visszaönlöttek és azt közölték Balázs Pállal, hogy:

— Az állás visszafoglalása lehetetlen!

Két nappal később Szoika főhadnagy, az újjászervezett harminckettes 16. század parancsnoka kapott parancsot a század volt állásainak a visszafoglalására. Neki is a Balázs-század árkaiból kellett az előnyomulást megkezdenie.

Balázs Pál érezte és tudta, hogy most kell megvalósítani a „lehetetlen”-t, most kell megmutatni, milyen katona a magyar!

Minden parancs nélkül, a saját felelősségére elhatározta, hogy századával beavatkozik a roamba és a sikert minden áron biztosítja. Terve az volt, hogy először látszólagos támadással magára vonja az ellenséges tüzéréség és gyalogság minden tüzerejét, hogy elterelje a figyelmet a 16. század manőveréről, azután pedig tényleges rohammal biztosítja a rendkívüli jelentőségű támadás sikerét.

Amikor az árkai visszafoglalására induló 16. század szakaszai megérkeztek Balázs állásába, a főhadnagy nem közölte velük, hogy a németek, akik két nappal előbb megpróbálkoztak már a rohammal, „lehetetlen”-nek találták a vállalkozás végrehajtását. Nem közölte velük azt sem, hogy a siker biztosítására — parancs nélkül — maga is beavatkozik a dolgok menetébe. Nem akarta elvenni a csapatok bátorságát a helyzet veszedelmének teljes föltárásával.

Délután négy óra felé járt az idő, amikor a 16. század kézigránátos osztaga, majd többi szakasza a Balázs-század jobbszárnyáról elindult a visszafoglalandó állások felé. Ebben a percben akcióba kezdett Balázs főhadnagy százada, amely meglepetésszerű gyorstüzelésbe kezdett, pifajd a drótkadályok nyílásain előnyomult a század egy része, mintha ilt készülődne a roham . . . közben az egész század harsányan hurrázott...

Pillanatok alatt munkába kezdtek az orosz gépfegyverek, aknavetők, gyalogospuskák és csakhamar gránát- és srappellőtűzben állott az egész század. Percnyi szünet nélkül tombolt szörnyű erővel a rettenetes tűzharc.

A Balázs-századnak sikerült magára vonni az ellenség egész figyelmét, koncentrikus támadását és így sikerült lehetővé tenni a Szoika-század benyomulását a 16. század régi állásaiba.

Hat órára járt az idő, amikor Balázs főhadnagy hangos örömmel fölkiáltott:

— Hurrá! Győzelem! Az állás a mienk! . . .

Abban a pillanatban fejlődést kapott.

Orosz golyó roncsolta szét szemét.

A nyiláló fájdalmak ellenére Balázs Pál főhadnagy nem vesztette el fejét. Zsebkendőt tartott vérbeborult szemére és további kitartásra tüzelte embereit.

Az ágyúzás és lövöldözés változatlan hevességgel folyt.

Balázs főhadnagy attól tartott, hogy sebesülése és az állásból

való távozása katasztrofális hatással járhat amúgy is izgatott és levert emberei hangulatára.

A hozzá rohanó szakaszparancsnokokat visszaküldte a helyükre, hogy minden erejükkel akadályozzák meg, hogy a század az egyre tartó, rettenetes pergőtűz elől visszavonuljon állásából.

Pár perccel később Balázs Pál összeesett. Szanitécek vitték hordágyon hátra: a kötözőhely felé.

Bizonyára még önkívületében is arról álmodott, hogy sikerült elérni a „lehetetlen”-t, sikerült a nagy célt elérni.

*

Ilyenek voltak ezek a tartalékos tiszték, akiket az íróasztal mellől, az irodákból meg a hivatalokból, a békés munka szelíd műhelyeiből sodort ki a nagy világfölfordulás a világháború fürgetegébe.

Megálltak a helyüket derekasan, mert helyén volt a szívük, mert megvolt bennük a kötelességérzet, a felelősség tudata, mert férfiak voltak. Egész emberek. Tehát jó katonák . . .

Balázs Pál, aki elvesztette az egyik szeme világát, a kardokkal ékesített vaskoronarendet kapta hősiessége elismeréséül. A legszebb és legnagyobb kitüntések egyikét, amit tartalékos tisztnek adományozott a király elismerése.

Jól kiérdemelt, becsülettel megszolgált kitüntetés volt ez . . .

A „rókalyuk”

Az egyik téli napon, amikor még hóba-jégbe volt fagyva Galícia meg Volhinia, a lövészárokban váratlanul megjelent egy tarisznyas sváb atyafi, derekára csavarva arasznyi széles ácsfűrész hozott.

A dunántúli legények kíváncsian állták körül. Megismerték, hogy a frontuk mögött tanyázó pionérosztagnak való. Ide pedig pionér csak akkor jön, ha valami rendkívüli munkát terveznek. A lövészárkok köznap-i igényeit: sáncásást, gallyfonást, padlózást, fűrészelést, kunyhó-építő munkát elvégzik a század legényei, akiket ilyen dolgokban ezermesterré gyúrt a háború.

Megkérdi az egyik baka:

— Mi készül itt, földi?

A sváb megvetően végignézi, bekap egy falat kenyert, amit éppen az imént vett ki a tarisznájából és teli képpel mormogja:

— Fuakszluo!

A baka ránéz a mellette álló cimborára:

— Mit mondott?

— A fránya értette! Nem tok én németül!

Egy gyiroti fiúnak eszibe jut a csoportból:

— Fődiek! Hijjuk ide a Zakszli Stefánt, az majd tud vele beszélni, mert románci gyerek . . .

Előcammog Zakszli Stefán, megszólítja románci nyelven, a fűrészes ember egyszerre fölélénkül, nyúlt képe nyájasra gömbölyödik, pereg a szó belőle, mint a motolla, a fiúk hallgatják a fülüknek annyira rejtelmes sok „ie, na, oa” hanghullámot, mintha vasmegeyi beszéd folynék. Stefán pedig mindebből időnként lefordítja magyarra:

— Aszongya, hogy a pionérokat ide komandérozták munkára ... Mingyár gyün a többi is . . . Mély üreget kell nekik ide ásni az állások oldalába . . .

Kórusban kérdik:

— Oszti mi lesz abból?

Stefán közvetíti a kérdést, azután fordítja a rövid választ, de mikor kimondja, az ő szeme is hirtelen csodálkozást fejez ki:

— Rókalyuk.

Erre már harsogó kacagás tör ki és gúnyos megjegyzések özöne zuhog a svábra:

— Ez aztán megadta!

— Pionér akar magyar bakát lúvá tenni!

— Nagypádat tedd bolonddá, földi!

— Mond meg neki, Stefán, menjen át a szomszéd századhoz, mondja el a derék tótoknak, azok talán elhiszik! . . .

Így köszöntött be hozzánk a legújabb háborús találmány, a két éve patakzó embervér-folyam zseniálisan kigondolt gátja: a rókalyuk.

*

Képzeljünk el egy barátságos, hívogató pinceszádát a Somlóhegy smaragdöld oldalában.

Itt: hosszú, dobogós lövészárkunk oldalába metszve. Fölötte apró kilövőréseiknél fegyveres őrszemeink figyelik az ellenséget.

A pincenyílás ferdén süpped az oldalba, mintha hányát akarna dűlni. Ajtaja vaskos fenyődeszkalap Z-alakú fahevederrel megerősítve, a két szár alatt két apró négyszögletes szelelőlyuk deszka-ablakocskákkal.

A pincegádor tizennyolc meredek falépcső, amely merész szög-

ben fut alá kilenc ölnyi mélységbe a föld fenekébe. Oldalai és menyezete kerek lucfenyőtörzsekkel szépen kipallérozva, mint egy szabályos, hármás görredőny, egyforma farudakból szorosan egymásmellé illesztve. Külső csinnal is hivalkodni akaró ügyes pionérmunka.

A pinceüreg nem boltíves, hanem lapos memyezetű, kerek fatörzsekkel burkolva, vastag faoszlopokkal van alátámasztva. Hisz hatalmas súlyú földréteget tart. És a pince nem hosszába fut, hanem keresztben ásott téglányalakú üregformájú.

Szelíd pincebenyomást kelt. Aki lemegy és körülnéz, okvetlen a boroshordókat keresi. De ehelyett deszkaládák sorakoznak, színültig löllve ragyogó sárgaréz és ezüstacél burkolatú fegyverlövedékekkel.

Palackok helyett kis tömzsi vasbuzogányok, jámbor, ártatlan külső alatt borzalmas hatású kézibombák.

Csak a gyertya ugyanaz a vakablakban. Kacsaringós dróttartóban karcús szál sztearin.

A pionér tiszt úr a közepén áll és magyarázza:

— A legnehezebb gránát kilenc méternyire fűrődik a földbe és ott is fölfelé hat, mikor robban. Itt tehát bármilyen pergőtűzet nyugodtan kiállók. A gránát ide nem érhet.

— Az igaz! — veti ellen a szemlélő őrnagy, — de ha a gránát a nyílást találja és betemeti ugyanolyan mélyrétegű földdel?

— RiLka eset, hogy egy század hosszú frontján a gránát éppen ide találjon. Az ellenséges tüzérség nem is tudja, hogy a rókalyukak kettős bejárói mely pontokon vannak elhelyezve . . .

— De tegyük föl, hogy éppen idetéved és eltemet bennünket. . . ?

— Azért — *rókalyuk*, hogy ez meg ne történhessék. Ha a jobboldali kijáratot temeti be, föllépdelünk a baloldali kijárón. A kettő pedig egymástól épp oly kimért távolságra van, hogy mindkettőre a gránát ily veszedelmesen nem hathat.

— A pergőtűz závorszerűen önti a lövegeit. Végigszórja a lövészárók egész folyosóját. Én mindennel számolni szoktam. Harcban ez a legjobb. Ha tehát mégis megtörténne . . . ?

— E szinte lehetetlen esettel is számol az az óvószabályunk, hogy az üreget ásókkal is fölszereljük. A legénység is hoz le magával ásókat. Tegyük föl: egy gránátrobbanás betemeti a lejárást kilenc méter mélyen. A legénység meggyújtja a gyertyát és elkezd ásni. Nyolc óra alatt akkor is kiás egy ilyen földréteget, ha kívülről nem segíthet senki. Ennyi időre pedig a levegő éppen elegendő.

— Az is megtörténhet, hogy három napon át tart a pergőtűz . . .

— Ez igaz! Azért van a legénység három napra élelemmel ellátva. Hátizsákjában a tartalék konzervek, a rókalyuk balsarkában pedig a kút, amely friss ivóvizet nyújt számára.

— A levegő . . . ?

— A rókalyuk hatvan-hetven embert tud befogadni, azért ástunk minden század számára négyet. Ha egy szakaszunkat katasztrófa éri, a többi bárom még harcképes és harcolhat anélkül, hogy a bajba jutott szakasz segítségére el kellene vonni, ha ez egyúttal a védelem sikerét is veszedelmeztetné. Ez az egy szakasz okvetlen tud annyi idő alatt segíteni magán, amennyi ideig elég számára az itt szorult levegő. Egyébként mindig kétoldali beomlást értek, másként a levegőhiány nem is állhat elő . . .

*

És jött a július forró napjaival . . .

A muszka front felől lomha fenyegető fekete felhők kavarogtak az égen.

Orkán készült. Jobbról, balról már dúlt a pokol minden vérfagyasztó borzalmával.

A borzalom előhírnöke a lövőárok folyosóján végigrohanó harcos, aki ezt kiáltja teli torokkal, tűzben égő szemmel:

— *Trommelfeuer! Alarm!*

Jeladó kiáltás: a pergőtűz riadóra! Minden ember, amint meghallja, rikoltja tovább, vad iramba viszi a hirt bajtársainak, egyetlen kiáltásba olvad össze . . . Nem is kiáltás ez, minden hang rikolt, üvölt, ordít, hörög, sipít. . . mert túl kell harsogni a megnyílt alvilág bömbölését, hogy a közvetlen szomszédja hallja és fölkészülhessen az ágyútitanok idegszagató tombolására . . .

A szentírás egyiptomi hét csapása, a megjövendőlt végítélet, János látomásai, a vízözön, az ég dörgése, villámok cikázása, ciklon, mely házakat söpör el, árvíz, mely gátat szakít, földrengés, a természeti elemek összes dühöngései nem fedik a borzalom ama fogalmát, amellyel a pergőtűz zúdul az ember idegzetére.

Első csattanóul levág mingyárt hat nehéz gránát gyors egymásutánban. A lövészárók nyírsáncait rombolja. A következő sorozat a lövészárók közepén túr föl mély gödröket.

A futó baka látja, mint fújja el papírként az emeletes, duzzadt földbástyákat és röpíti szét, mint a szálló pelyhet, a páncélvértés figyelőtornyot.

Milyen szerencse, hogy kötelessége nem állította véletlenül éppen oda.

Az „alarm” pillanatok alatt összetereli az embereket az életvédelemre.

Indulnak ki a földkunyóikból. Hátizsákjuk a vállukra fűzve, benne háromszáz töl téri}', három napra való konzerv, kenyér, kétszersült, oldalukon a kétaraszos rövid ásó, a kenyérszak, csákány, gázmaszka, derékszíjukon a tölténytáskák, szurony, tőr. . . És lohannak futólépésben a — rókalyukba. Utolsónak a parancsnok.

A harmadik gránátzalvéra mind együtt vannak. Itt szorong a fegyverek öblöstorkú királynéja, jövődő órák győzelmi reménye, az acélbarna dolmányéi szép sima gépfegyver is. Gonddal helyezi le kiszolgáló-legénysége és egy sarzsi gyertyaláng mellett törölgeti. . .

Körülnéznek.

Nem hiányzik egyetlen ember sem.

Fönn a deszkaajtót betámasztják.

Künn a pergőtűz pokoli tombolását védett, rejtett helyeiken állják a figyelőposztok, míg bírják. Ha a gránátzapor makacsul az ő kis helyük köré zudúl, mozgóposztta válnak.

Leszalad az őr a rókalyuk szájához. Figyeli a lövedék omlását. Ila a zápor kissé arrább húzódik, felrohan a kilövőréshez és kipillantja a terepet. Szempillantás alatt észreveszi megismétli-e az ellenség az; ő rettenetes örületét és szuronyos rohamtömegeket kerget halált bömbőlő ágyúinak pergőtüzébe.

Elköveti-e legborzasztóbb pazarlását saját katonái vérének?

És ekkor lekiált az őr, tölcserre kanvarított markából:

— Jönnék!

— Jönnék! Ki a lyukból! Jönnék az oroszok! Gyorsan föl! Tüzelj! Tüzelj!

— Hurrá!

És kirajzik az egész szakasz. Fönn bömbölnek, csapkodnak, tépnek, irtanak, pusztítanak a gránátok.

Túlról rohannak erre széles rajvonalakban az orosz rohamoszlopok . . .

Közébük vág innen a mienk, túlról az orosz gránát... Egész sorok pusztulnak el az ágyúk keresztüztüében . . .

Katonáink a megroncsolt résekhez állanak. Piopog a sortűz, röpülnek a kézigránátok ... A drótsövényeknél fölrobbant az akna . . . Tompa halálordítások közt buknak halomra ... A következő oszloppal a farkasverem végzett. ..

Most egy elszánt szibirják-csoport a drótsövényeket akarja átvágni . . . Hosszúszárú csizmában feketeszakállú tiszt vezeti őket... Lövés éri. . . arcra bukik . . .

A szibirják-csapat át akar gázolni a drótsövényeken. Jajkiáltás nélkül terülnek el a földön, öklük görcsösen szorítja a drótot. . . Megölte őket a villamosáram.

Néhány ideér. Egy kézibombát hajít közénk. A többi fölemeli kezeit. Esdeklő szókat nyöszörög . . . Akad köztük aki sír . . . A gépfegyver lesöpri őket. . .

A pergőtűz elhallgat. . .

A rohamoszlopok eltűnnek . . .

Egy halom holttest mered elénk. . .

Rémes csend áll be!

Az orkán elült. . .

... A század délután négy órától másnap hajnali három óráig állt a rókalyukban és hallgatta a pokol hangversenyét.

Voltak halvány arcok, vértelen ajkak, rezgő orrcimpák, szívek a mundér alatt, melyek hangosabban vertek és kéz is mely remegve szelte a kenyeret.

Hisz odakünn, mint a szívettpő zokogás sírt a levegő is, amint a bömbölő gránát, vad tombolással hasította ... A szilárd föld kilenc öl mélyen összerезzent. Földmorzsák hullottak a szilárd burkolat szoros hézagai mögül, összerезzentek a töltények, mozgott, ingott minden . . .

Reggel három órakor végül kinyílt mindkét rókalyuk ajtaja. Odafönn ragyogó nyári hajnal virradt. ..

Az orosz rohamoszlopok újra felénk indultak.

De fegyvereink tüze fogadta őket. . .

Az orosz nemzeti hős

1916 nyarán az orosz nemzetnek valóságos hőse lett Brusszilov tábornok, akit lelkesen ünnepelt az ántánthatalmak közvéleménye.

Az orosz győzelem, az ántánt remények megtestesítőjét látták benne.

Június elejétől augusztus végéig szinte szünet nélkül viharzott Brusszilov offenzívája, amit az orosz tábornok első offenzívájának nevezett el a történelem. Még két másik Brusszilov-offenzíva követte az elsőt, de azok már a román hadjáratokkal voltak összefüggésben és azok ismertetésére majd annak idején térünk rá.

Az első Brusszilov-offenzíva a román hadüzenet megtörténteig tartott és kétségtelenül jelentős nagy eredményeket ért el. Megállította a monarchia déltiroli előretörését és megállította a németek verduni offenzíváját. Bukovina meghódítására vezetett. Yolhiniában jelentős területek kerültek vissza orosz kézre. Lesiczky tábornok hadserege a Kárpátok gerinceiért viaskodott már a magyar határon. A monarchia hadserege rendkívül érzékeny veszteségeket szenvedett. Háromszázezer fogoly, ötszáz ágyú volt a veszteséglista, amely az orosz győzelmet hirdette, ha ezek a győzelmek nem is érlelődtek döntő jellegűnké, mert főcéljukat: a monarchia frontjának felgöngyölését nem tudták elérni.

Mindezen felül Brusszilov győzelmei eldöntötték a román beavatkozás kérdését. Most már hamarosan létrejött az ántánt és Románia között a kaLonai egyezmény, amely sürgős beavatkozásra kötelezte a román hadvezetőséget.

Ez volt Brusszilov legnagyobb sikere.

Oroszország és az ántánt közvéleménye joggal láthatta benne a diadalmas hadvezért, a minden ünneplést megérdemlő nemzeti hőst.

Az orosz közvéleményt a kíméletlen Brusszilov-offenzíva milliós véráldozata erősen gondolkodóba ejtette, viszont a kivívott sikerek felvillanyozó hatásukkal eloszlatták az aggodalmakat és most már megint egész Oroszország lelkesedett a kilátásba helyezett végső győzelemért.

1916 nyara volt az utolsó időpont, amikor úgy látszott, hogy az orosz ügy még diadalmaskodhatik és a cár birodalma megmenthető.

A végső diadalig való kitartást hirdették a politikusok, a Duma különböző pártállású tagjai és mélyen el kellett hallgatniok azoknak, akik a lelkük mélyén a gyors különbélke megkötését tartották a legcélravezetőbb és leghelyesebb útnak.

Brusszilov tábornok a háború után kiadott emlékirataiban azt írja, hogy Oroszország kalonai katasztrófáinak legfőbb oka az volt, hogy II. Miklós személyesen vette át a főparancsnokságot, holott a katonai tudományokhoz édes keveset érteit. A diadalmas tábornok szerint az orosz hadsereg csapatait is lehangolta a főparancsnokságnak a cár által történt átvétele, mert II. Miklós soha nem örvendett népszerűségnek. Sőt az a fölfogás uralkodott a nép körében, hogy a cárnak szerencsétlen keze van és amihez hozzányúl, arra szerencsétlenséget hoz.

Brusszilov azokat a híreszteléseket is megerősíti, hogy a cárnak

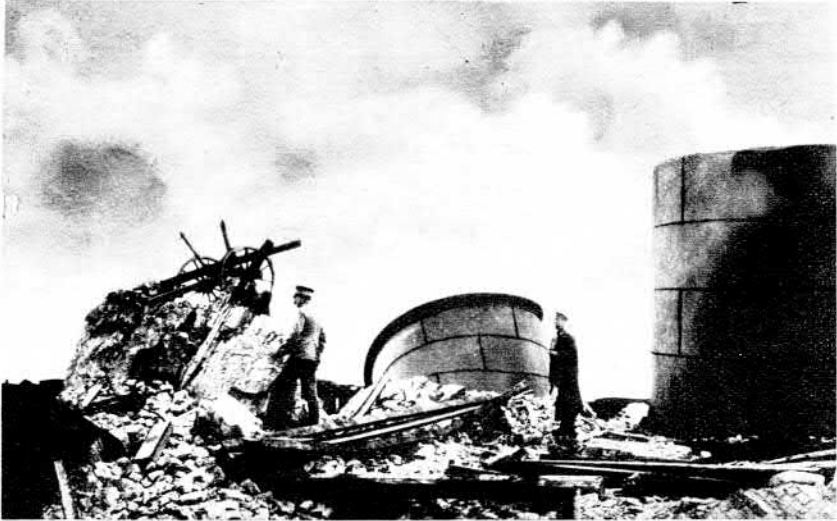
*Brusszilov orosz tábornok, aki hadseregei-
vet áttörte a monarchia frontját Lucknál*

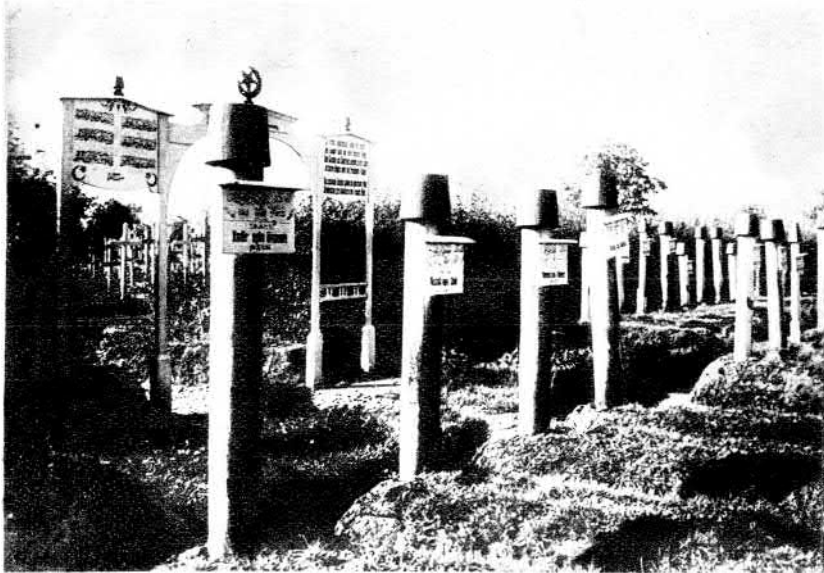
*Linsingen német tábornok, aki megállította
a volhiniai orosz offenzívát*

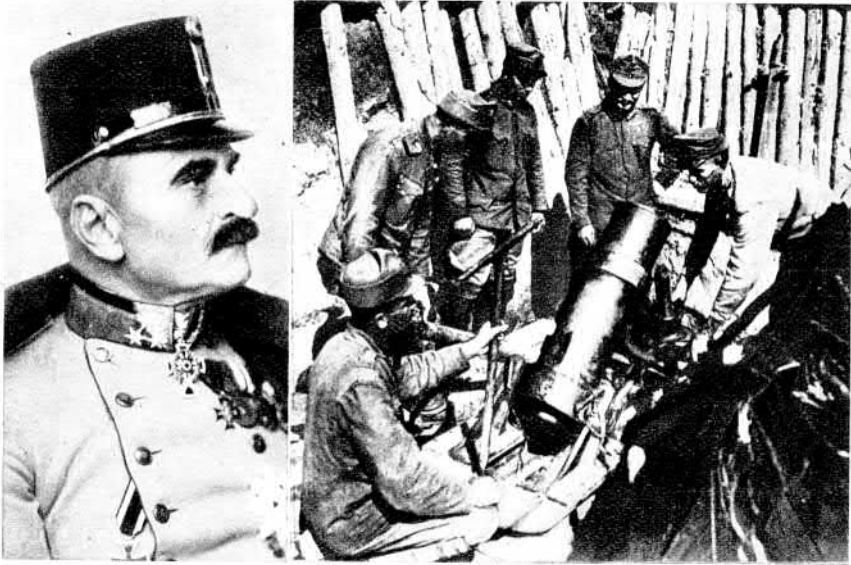
Vothinai orosz templom, melynek/etet az 1916. évi véres harcok során elvitte egy gránát

A Brusszilov-offenzíva során rendkívül heves harcok folytak Baranovicsi városánál is, amely igen sokat szenvedett az ágyúk tüitől. Orosz nehéz gránátok rommá lőtték a pálya udvar mellett lévő hatalmas víztornyot

Török katonai sírok Caticiában. Az 1916-os nehéz harcok során török csapattek is vitézül küzdöttek a keleti fronton

*Terslyánszky Károly vezér-
ezredes*

*Az orosz tömegtámadások idején nagy szerepük volt
a lövészárkokban elhelyezett aknavető gépeknek. Ké-
pünk: az aknavetőt tüzelési állásba helyezik*

*A lucki fronton égő falvak tüze és gomolygó füstfelhője jelezte a szomorú visszavonulás
útját. Az enyészet siralmas képét nyújtották Volhinia pusztuló vidékei*

Balázs Pál főhadnagy, aki hősiességért a vaskorona-rendet kapta

A harminckettesek zagorzei hadállása. A harcosok valóságos művészei teltek a lövészárók építésnek

Kozákhromam. A Brusszilov-offenzíva során újból szerephez jutottak a kozákok, akik lovasrohamaikkal folytatták az üldöző harcot a visszavonuló sereg háttvédjei ellen

azért kellett hadserege főparancsnokává lennie, hogy Szentpétervárott — Rasputin befolyása alatt — a cárné gyakorolhassa az uralkodói jogokat.

A minisztereket is a cárné nevezte ki és ezek a kinevezések, melyek mind Rasputin sugalmazására történtek, kínos meglepetést és elégedetlenséget keltettek. A cárné egyre népszerűtlenebbé vált és az ellene támadt hangulat rendkívül sokat ártott a mohilevi főhadiszálláson időző Miklós cárnak is.

Már a cári család tagjai, maguk a nagyhercegek is arra a véleményre jutottak, hogy Oroszország jövője csak úgy menthető meg, ha a cár lemond trónjáról.

A hangulat egyre fojtogatóbb, fülledtebb, nyomasztóbb lett, mint a zivatar előtti tikkadtság.

Oroszország most már nyílegyenesen közeledett az elkerülhetetlen forradalomhoz . . .

A sorsdöntő nyár

A végső feszültség

Már megállott a németek verduni előtörése, már megakadt a monarchia déltiroli offenzívája és javában tombolt Brusszilov nagy offenzívája, amikor az ántánt programszerűen tovább folytatta erőfeszítéseit a központi hatalmak frontjainak összeomlasztására.

Az angolok és franciák megindították nagy offenzívájukat a Somme-folyó mentén, az olaszok megkezdték hatodik isonzói csatájukat, amelylyel döntő eredményt készültek kicsikarni a görzi fronton, az örményországi fronton pedig Nikolájevics Nikoláj nagyherceg hadserege támadt egyre nagyobb és jelentősebb sikerekkel a török hadak ellen. Ugyancsak a nyár folyamán tervbe vették — az általános nagy offenzíva kiegészítéséül — a szaloniki Sarrail-hadsereg erőteljes támadását a balkáni fronton, főként a bolgárok ellen. És mindezt a sok és minden irányból meginduló offenzívát be kellett tetőznie Románia hadbaszállásának.

Az egységes terv alapján minden fronton döntő támadásba kezdő ántánt biztosra vette, hogy a központi hatalmaknak össze kell roppanniuk a hatalmas túlerő rettentő nyomása alatt.

Sorsdöntő napok következtek.

Németország és a monarchia eljutott háborús ügyének legnagyobb válságához.

A háborús feszültség 1916 nyarán a végsőig fokozódott.

Angliának az általános védkötelezettség alapján föllállított másfélmilliós hadserege megérkezett már a nyugati harctérre.

Ez a másfélmilliós, friss haderő a legkomolyabb fenyegetés volt a németek szilárdan álló nyugati frontja ellen.

Az angol általános védkötelezettség elrendelése kétségtelen bizonyítéka volt annak, hogy Anglia végig akarja küzdeni a háborút a végső és teljes győzelemig.

Az általános védkötelezettségre vonatkozó törvényjavaslatot 1916

január 6-án terjesztette be Asquith angol miniszterelnök. A javaslat szerint sorozásra került minden nőtlen ember és gyermektelen özvegyember 18 évtől 41-ig, föltéve, hogy fölmentésükre nem volt ok. Érdekes kivételt is megállapított a javaslat, amely szerint föl kell menteni a harcéri szolgálat alól azt, aki nem tartott lelkiismeretével összeegyeztethetőnek a hadiszolgálatot.

Ezt a javaslatot január 25-én az alsóház 338 szóval 36 ellenében elfogadta, mingyárt megkezdődött a sorozás, az újoncok tömeges kiképzése és folyt a megszervezése annak a hatalmas angol hadseregnek, amelyre a döntő győzelem kivívása várt a nyugati fronton.

Május folyamán Asquith miniszterelnök új véderőtörvényt fogadtatott el, amely az általános, azonnali szolgálati kötelezettséget kiondotta a 18—47 éves között lévő nős emberekre is.

Ekkor már Anglia leverte az írországi fölkelést, amelyet a Sinn Fein nevű forradalmi szövetség szított. A fölkelők Dublin nagy részét hatalmukba kerítették. A fölkelés vezére Casement volt, aki nagy hajón titokban fegyvert szállított Írországba. A lázadás elfojtására Maxvell tábornokot küldték ki, aki véres harcok után diadalmaskodott. A megtorlások során sir Róbert Casementet hazaárulásban bűnösnek nyilvánították, halálra ítélték és ki is végezték.

Az írországi polgárháború lezajlása után teljes erővel kezdődött meg az újonnan kiképzett angol csapatok elszállítása és csakhamar olyan tekintélyes haderők állottak a francia-angol hadvezetőség rendelkezésére, hogy a teljes siker reményében lehetett a nagy támadást elrendelni és megindítani.

Franciaország és Anglia mindent megtett a döntő győzelem kicsikarására.

Oroszország már megindította hatalmas tömegeivel nagy offenzíváját, Olaszország is fölkészült az új támadásra. A kritikus helyzetet még válságosabbá tette az Északamerikai Egyesült-Államok egyre ellenségesebbé váló magatartása. Németország Wilson elnök többször hangoztatott, sőt fenyegetésekkel alátámasztott kívánságára megint korlátozta a hatalmas eredményeket elérő bűvárhajóharcot, mindamelllett Amerika mérhetetlen tömegekben szállította az ántántnak a muníciót és a hadiszert és nem fér kétség hozzá, hogy elsősorban Amerika magatartása idézte elő az ántánt számára a kedvező fordulat bekövetkezését.

A végső feszültséget elérő háború most már megsemmisítő jelleget öltött. A harc csak az egyik fél ellenállásának teljes megsemmisülésével érhetett véget.

Nem volt már vitás, hogy a legyőzött fél Németország és szövetségesei lesznek. A központi hatalmak országaiban municióhiány kezdett mutatkozni, egyre kevesebb lett a hadiszergyártáshoz szükséges nyersanyag és az élelmezési mizériák is egyre veszedelmesebb jelleget öltöttek.

Ezzel szemben az ántánt valósággal dúskált mindenféle anyagban, amit az egész világ az ő számára termelt és szállított.

Azonkívül a központi hatalmak hatmilliónyi sorkatonasága több mint tízmillió ántánt harcossal állott szemben és ez a létszám még szinte korlátlanul szaporodhatott Oroszország és a gyarmatvilág ki neríthetetlen ember-rezevoárjaihói.

Az ántánt elérkezettnek látta az időt, a végső, megsemmisítő harc megindítására. Franciaországban és Angliában biztosra vették, hogy ütött a döntés órája, a német militarizmuson való diadalmaszkodás perce és a nagy haditanács megfúvatta a riadót valamennyi frontján.

— Előre! Rohamra! Elérkezett a központi hatalmak leverésének pillanata...

Pedig az a várva-várt végső diadal még nagyon messze volt.

A központi hatalmak éppen a balsors idején mutatták legszebb példáját a kitartásnak, az erőfeszítésnek, az emberfölötti bámulatos akaraterőnek . . .

Az ántánt korán fúvatta a riadót.

A Somme-menti nagy csata

A Somme északnyugati-Franciaország nagy folyója. Hossza 215 kilométer, szélessége 50 méter. St. Valérynál ered és hullámos síkságokon kanyarogva, Amiens-on és Abbeville-n keresztülhaladva, a La Manche-csatornába torkollik.

Áldott, termékeny vidék környékezi. Kanyarulatai mentén száz és száz mosolygós falu, ezernyi virágos major hirdette a békés munka áldásait. A nyájas erdők visszhangzottak a vidám madárdaltól, a mezőségek a munka lüktető ritmusától.

1911 szeptemberében erre a vidékre is rázúdult a vad orkán. Ágyúszó és halálordítás némította el a madárdalt, gránátrobbanás és srappellcső verte el a mezők vetéseit. . .

Véres harc folyt itt már a háború elején, amikor a marnei csata után visszavonuló német hadsereg a Somme vidékén háritotta el a franciák átkaroló kísérleteit. Közel két hónapig tartó harc után alakult ki

a Somme két oldalán a hadállás, amelyben és amelynek környékén négy évig tartó, szüntelen harcok folytak.

1916 nyarán a francia-angol hadvezetőség a Somme-menti frontot választotta a döntőnek tervezett támadás színhelyéül.

Joffre és Haig közös hadterve az volt, hogy hatalmas tüzérségi előkészítés után a Somme-nál megindítják a minden ellenállást elsöprő tömegtámadást a Bapaume—Peronne—Chaulnes vonalon és Cambrai, és St. Quentin városok felé törnek előre.

A terv az volt, hogy az egész, alig negyvenöt kilométeres fronton egyszerre, egy hatalmas, lendületes rohammal hajtják végre az áttörést és a német vonal felgöngyölését.

A németek erősen kiépített állásokban, minden meglepetésre felkészülve várták a támadást, amely június második felében nagy erővel meg is indult. A folyótól északra az angolok, délre pedig a franciák állottak szemben a német védősereggel, melynek Rupprecht bajor trónörökös volt a főparancsnoka. A Somme-fronttól északra Albert Württemberg! herceg, délre pedig az Aisne-folyótól a svájci Alpokig a német trónörökös hadserepecsoportjai állottak.

Az oroszok már megkezdtek az ántánterv szerint való „egységes” támadást, már javában viharzott keleten a Brusszilov-offenzíva, amikor a nyugati szövetségesek június 22-én megkezdtek a Somme vonalon a vad, pergőtűzes tüzérségi előkészítést. Három napon keresztül folyt a heves tüzérségi harc, amelyet június 25-től június 30-ig, tehát hat teljes napon át tartó, szakadatlan angol-francia pergőtűz követett. Pergőtűz, amilyenre még nem volt példa a világháború során. Pergőtűz, amely száznegyvennégy órán keresztül árasztotta el acél- és bombaesőjével a német hadállásokat. . . Pergőtűz, amely összerombolta, betemette az első német vonal összes lövészárkait és amely alkalmasint megsemmisítette borzalmas erejével az első védelmi vonal minden ellenállását. . .

Az ántánt hadvezetőség szentül meg volt győződve, hogy a példa nélkül álló, közel egy hétig szakadatlanul tomboló pergőtűz után a francia és angol rohamcsapatok minden lényeges ellenállás nélkül átgázolhatnak a német lövészárkokon.

Joffre és Haig június utolsó napjának éjszakáján kiadták a paracsot az általános rohamra.

Július elsején hajnalban az angol-francia tüzérség a második német védelmi vonalat vette pergőtűz alá és borzalmas méretű gázfelhők mögött az ántánt rohamcsapatok megkezdtek az előnyomulást.

Ez már szinte tökéletes bebiztosítása volt az offenzíva sikerének.

A kegyetlen pergőtűz alkalmasint minden ellenállásnak elejét vette. Da ha mégis sok német katona maradt életben a „bombabiztos” fedezékben, velük is elbánik majd a ciános gáztámadás, melynek gornolygó felhői beborították a német vonalat és hömpölyögvé zúdultak hátrafelé, a második német állás árkaiba ...

És most a hősiesség, az elszántság, a lélekjelenlét ismét csodákat teremtett.

Az életben maradt német katonák a pergőtűzben agyonzaklatott idegzetten, kísérteties gázmaszkokban, reszkető kézzel, de szilárd lélekkel szembenéztek a borzalmas rohammal az egykori hadállás siralmas romhalmazai között.

Áttörés helyett „frontkoptatás“

A borzalmas pergőtűzből megmenekült, alaposan megtizedelt német csapatok végsőkéig kimerült katonái fölcsatolták a gázmaszkokat és elszántan néztek szembe a feljükk hömpölygő gyilkos fehér felhőkkel és a gázfátyol mögött előretörő ellenséges tömegekkel.

A helyzet borzalmas volt.

De a németek ellenálltak.

És az előrenyomuló francia és angol tömegek véres harcok, nagy áldozatok árán tudtak csak a negyvenöt kilométeres front egyes pontjain eredményt elérni. A franciák arra számítottak, hogy az első roham lendületével eljutnak egészen Peronne városáig, az angolok pedig Bapaume-ot közelítik meg. Ehelyett az első napon be kellett érniük azzal, hogy a német vonalba eső néhány jelentéktelen kisközségben vetették meg a lábukat.

A németeknek az első vonal mögött egész sor hátsó védővonaluk volt és ezeket az egymás mögött párhuzamosan futó árkokat egymás után kellett megrohmozni a támadóknak.

Az áttörés nem sikerült a rettentő muníció- és emberpazarlás ellenére sem.

Most áttörés helyett „a német front elkoptatása”-hoz fogtak hozzá. Amit diadalmas, gyors áttöréssel néhány nap alatt akartak elérni, ahhoz most már hónapokon át tartó, szívós, nehéz, rengeteg áldozattal járó küzdelemre volt szükség.

Az első rohamot követő napokon már támadásra és ellentámadásra egyaránt sor került, a németek csak napokig tartó küzdelem után adtak föl egy-egy árkot a hatalmas túlerővel szemben.

A francia támadási vonalon a harcok középpontja Hardecourt község lett, amelyet csak július első napjaiban tudtak a franciák elfoglalni.

Az angol támadási szakaszon is hasonló elkeseredettséggel folytak a harcok. Ott volt Montauban és Guillemont községek között a híres tronesi erdő. Július közepéig tizennyolcszor egymásután foglalták el az angolok és tizennyolcszor veszítették el újra. Végre tizenkilencedszer sikerült az angoloknak meg is tartani a nevezetes erdőt, amelyben akkor már sokkal több halott volt, mint fa . . .

Július 14-ére esik a nagy francia nemzeti ünnep, amelyet minden esztendőben nagy fényvel ünnepelnek meg. Ennek az ünnepnek a fényét és örömeit akarták emelni az ántánt-vezérek Bapaume és Peronne városok visszafoglalásával. Szándékukat azonban erre a terminusra sem tudták megvalósítani. Amikor a „Főbe National” napja föl virradt, a francia rohamcsapatok még nagyon messze voltak első céljuktól.

Közel egyhónapi, leírhatatlanul borzalmas küzdelem és tengernyi véráldozat árán ezt az első célt sem tudta Joffre és Haig elérni. Milyen távolállónak és szinte lehetetlennek látszott a többi célok megvalósítása: St.-Quentin elérése, a német front áttörése, felgöngyölítése, a német ellenállás leverése, a végső diadal kicsikarása? . . .

Változatlan eréllyel és hévvel dörögtek az ágyúk, változatlan halálmegvetéssel mentek rohamra a francia és angol katonák, de már csak lépésről-lépésre tudtak előbbre jutni.

Heteken és hónapokon keresztül folyt tovább a szörnyű küzdelem, amelynek célja most már egy-egy újabb árok, egy-egy talpalatnyi föld elfoglalása volt. Még pedig rettenetes áldozatok árán.

Ez volt „a német front elkoptatása”.

Ez volt az az időszak, amelyet „nagy harci napok”-nak nevezett a német hadvezetés.

Ez volt a borzalmas, kísértetiesen vad és vérpatakokat árasztó Somme-menti, nagy csata . . .

Egy sváb ezred harcai

Kétségtelen, hogy a nagy Somme-menti csata, amelyben a németek, franciák és angolok egyforma halálmegvetéssel küzdöttek, a világháború második nagy fordulópontját jelentette.

Az első fordulópont a marnei csata volt, amely visszavetette a németeket Párizs alól és későbbi időre toltta a háború eldőlését.

A Somme-menti csata a vele egyidőben tomboló Brusszilov-offenzívával és az olaszok görzi támadásával az egységes ántánt-front kialakulását jelentette és ha az áttörés nem is sikerült úgy, mint ahogyan azt a francia-angol vezérkar tervezte, annyi bizonyos, hogy ez az offenzíva végsőkig menő elszántságával és szívósságával teljes mértékben tehermentesítette a verduni francia védősereget, amely ebben az időben föllötte nehéz helyzetben volt.

A Somme-menti csata, az ántánt hatalmas erőfeszítése már csak azért is fordulópontot jelenlell, mert a kezdeményező szerepet most már az ántánt ragadta magához.

A szelíd Somme mentén a földre szállt pokol tombolt. Némely napon az ágyúzás olyan erős volt, hogy hangja a La Manche-csatornáig és Párizs külvárosáig is elhallatszott. A rémséges ágyúzás megremegtette a földet. Ís ember volt a talpán, aki ebben az idegrázó harcban nem vesztette el a fejét.

Különösen nagyszerűen viselkedett a Somme körüli harcokban egy sváb ezred, amelynek hősiességéről külön kell megemlékezni.

Az ezred június vége felé helyezkedett el az Ovilliers nevű falu mellett levő előállításokban az első védelmi vonalból való visszahúzó-dása után. Az állás előtt terült el az authuillei erdő; jobbra a 141. számú domb, délre Thiepval község és baloldalt La Boisselle község feküdt. Az ezred rögtön hozzálátott az árkok kiépítéséhez és megerősítéséhez.

Az ellenség csakhamar megkezdte az új német vonal ágyúzását, amely sokszor a pergőtűzig fokozódott és csak akkor enyhült, ha gáz-támadásokra került a sor.

Így tartott ez megszakítás nélkül hét nap és hét éjjel. Július 7-én reggel a pergőtűz elérte legnagyobb hevességét és ekkor kezdődött meg az első gyalogsági támadás.

Az angol támadóoszlopok több rajvonalba, bukdácsolva futottak a felszaggatott, földeken át. Ugyanekkor az angol tüzéség a német hátulso vonalakat zárótűz alá vette, abban a hiszemben, hogy ilyen előkészítés után az angol gyalogság az egész német vonalat — a háromszoros árokrendszer — könnyű szerrel el tudja foglalni.

Azonban a dolog másképpen történt. Az összelőtt árkokból egyszer csak előbukkantak a sváb fiúk és habár az árkokat már fel se lehetett többé ismerni, minden ember, minden szakasz, minden század jól ismerte a helyét és tájékozva volt a területről, amelyre lőnie kellett.

Az összelőtt mellvédekhez és gránátölcserékhez lapulva várták

a sokszoros túlerőben levő ellenség támadását. És mintha hirtelen a földből nőttek volna ki, egyszerre ott voltak a német géppuskák is.

Megkezdődött a halál thozó aratás. A balszárnyat alkotó német század géppuskáival három sűrűn tömött angol támadóoszlopot kaszált le. Minden ember, minden tiszt annyit lőtt, amennyit csak elbírt a fegyver csöve. Az angolok meghököltek, ingadoztak, aztán hátráltak. Az első támadás visszaverése a németeknek fényesen sikerült. És hogy milyen volt a németek elszántsága, erre nincsen bámulatosabb bizonyíték, mint az, hogy a második árokban egy tiszt kiállt a mellvédre és lefényképezte a hanyatt-homlok futó angolokat.

A második, harmadik angol támadást is hasonló sors érte. Csak a negyedik támadásnál sikerült az angoloknak a legelső német árok egy kicsiny részében megvetni a lábukat.

Amikor a halottak feltámadnak...

Egy napon jelentették a sváb ezrednek, hogy az ellenség a szomszédos ezred balszárnyán behatolt és oldaltámadással fenyeget.

Erre az ezred egyik százada kézigránáttal felszerelve, oldalvást azonnal előretört és az angolokat kikergette a veszélyeztetett állásból. Dél előtt tíz óraker az negyedik angol támadás is összeomlott és este hét óraker az elveszett kis árokrész újra a németeké volt.

Mindez az angolokat nagyon megrettentette: az egész offenzívát ők egészen másképpen képzelték. Ez alatt a németek sebesültjeiket iparkodtak összeszedni és biztonságba helyezni. Aztán újabb tartalékjuk is érkezett és gondoskodhattak friss municióról, mert nagyon sok munició kellett: a legutóbbi támadásnál minden ember több száz patront lőtt el alig három óra alatt.

Mindez világos nappal ment végbe, anélkül, hogy az angolok tüze a németeket háborgatta volna. Borzalmasak voltak az angolok veszteségei. A sváb ezred előtt estefelé több száz halott feküdt.

A sötétség beálltával meglevenedett a halottak területe a drótakadályok előtt. Hangosabb lett a köztük levő sebesültek nyöszörgése, kétségbeesettebb a jajveszékélésük. Óvatosan megmozdultak azok, akiket a félelem sújtott le. Ezek csúszva és ugrálva iparkodtak menekülni.

Éjjel az angol ágyúk ismét okádni kezdték a tüzet. A felforgatott és megtépázott angol ezredeket az egész frontról hátravitték, mert egyelőre nem lehetett hasznukat venni.

Július első két napja aránylag nyugodtan telt el. A sváb ezred

lázasan dolgozott állásainak kijavításán és megérkezett a jó meleg étel. De egyúttal parancs is jött, hogy az ezred utolsó emberig védelmezze Owilliers falut.

Éjjel irtóztató angol zárótűz hullott a liátulsó területre és a gránátzaporban Bapaume falu üres házai rombadőltek. Július 3-án már kora hajnalban erősítés jött, de akkor már az angol tüzérség pergőtűzet zúdított az ezred valamennyi állására. Az angol repülőök hajnal óta egész rajokban szeltek a levegőt és gépfegyverekkel lőttek felülről lefelé még a legkisebb csoportokra is, sőt még a német kötözőhelyeket sem kímélték.

Reggel öt órakor egy angol hadosztály azt a parancsot kapta, hogy Owilliers falut foglalja el, még ha valamennyi emberébe kerül is.

A hadosztály kétségbeesetten robogott a halottakon keresztül az alig négy német század által védelmezett terület ellen. Fél hatkor az angolok már benn voltak a németek harmadik árkában és gyorsan, fel tartóz tathatlanul törtettek át az első árkokon. Diadalmi mámorukban nem vették észre, hogy ezekben még ott kuksolnak a jól megtermett sváb legények, akik nem tudtak elég gyorsan kikecmeregni az összelőtt fedezékekből.

A svábok látták, mint rohan rajtuk keresztül a hullámzó angol tömeg. Látták, de mondták is magukban: csak hadd rohanjanak, majd mi elintézzük a dolgukat ott hátul. Mink élőiről várjuk az ellenséget.

És valóban: mikor feléjük csapott a második angol hullám, több oszlopban egymásután, délcegen, a győzelem biztos tudatában, a tisztjeik pedig ficáncoló paripákon: akkor hirtelen rettenetes sortűz fogadta őket. Egy acélos láncsor feszült ki hirtelen Owilliers füstölgő romjai előtt és kettészakította az angol hadosztályt.

A győzelemittas angolok megdermedten állottak. Hogyan lehetséges ez? Hát vannak kísértetek nappal is? Hát a német elesettek föltámadtak és a sebesülteket sebük nem nyugözi?

De a rejtély találgatására nem volt idő. A szürke sváb hősök ijesztően éles nyelven beszéltek: újabb és újabb sortűzekkel. Az angolok pár percnyi zavar után megfordultak és a megparancsolt rohamot ellenkező irányban, a saját árkaikon hajtották végre.

Az angol csapatok első része azonban, amely a svábokat nem vette észre, előredolgozta magát, egészen Owilliers falváig és a templom tornyában két géppuskát állított föl, amelyekkel megkezdte a kattogó tüzelést. Újabb tartalékokra volt tehát szükség, mert az árkokban minden német katonának az angol rohamra kellett lesnie.

Az új tartalék kellő időben meg is jött. Nem volt nagy, mindössze-két szakasz, de ez is jobb mint semmi. Két másik szakasz véres utat vágott magának a rettentő gránáttűzön keresztül.

Mind a négy német szakasz nekiment az angoloknak, hogy körülkerítse őket. Az angolok a németek második árkaiba menekültek és vitézül védték magukat. A halottak hatszoros sorokban feküdtek egymáson. Őrjöngött ott az emberpusztítás. Egyetlen angol sem menekült meg.

Reggel hét órakor a német vezérkar megkapta a jelentést: Owilliers tiszta az ellenségtől. Július 7-én felváltották a hősiezen küzdő svábokat, akik hét nap, hét éjjel úgyszólván pihenés nélkül dolgoztak és harcoltak árkaikban.

Beáll a komoly krízis...

Peronne és Combles

Folyt a bőszült harc a Somme-vidék egy-egy kis földdarabjáért, térképen alig föltüntethető, kicsiny erdőfoltokért, össze-visszaiúrt árok-részekért, majorságokért, tanyákért és falvakért, amelyeket úgy omlasztott össze a rettentő ágyúúíz, mintha csak színpadi díszletek lettek volna.

A német liadvezetőség minden talpalatnyi földet erődszerű védőművekkel, földalatti fedezékekkel védelmezett és egy-egy állást csak akkor ürített ki, amikor az már végleg tarthatatlanná vált és mögötte kiépült az új védőmű ...

Borzalmas képe volt ennek a csatatérnek. Az egykor vidám táj valóságos temetővé vált. Amerre csak a szem ellátott, füstölgő romok hirdették a háborús enyészetet.

Azután folytonos harcok között elérkezett az augusztus, amelynek folyamán csak fokozódott a küzdelem hevessége és elszántsága. Komoly eredményt nem tudtak elérni augusztus folyamán sem a francia-angol csapatok, de Joíre, aki a Somme-front közös főparancsnoka volt, büszkén hivatkozott arra, hogy sikerült lekötni a német főhaderőt és ennek volt köszönhető a Brusszilov-offenzíva sikere a keleti fronton, továbbá az olaszok előrehaladása Görznél. Az ántánt a Somme-melléki nagy csata és a Brusszilov-offenzíva javára írta a román hadüzenet megtörténtét is.

Ezzel szemben az orosz offenzíva megakadása és az olasz előretörés megállítása, főként pedig Románia megszállása csakhamar kellő mértékére szállította le a nagy ántánt-offenzíva sikereit.

A központi hatalmak a legnehezebb helyzetben bámulatos erélyt és kitartást tanúsítottak. Az akaraterőnek, az elhatározottságnak olyan foka volt ez, amelyről a legridegebb tárgyilagosság is csak a legnagyobb elismerés hangján emlékezhetik meg.

Szeptembertől kezdve tervszerűbbé vált az ántánt Somme-menti

offenzívája. Az eddigi „frontmorzsolgatás“ helyeit most már céltudatos áttörési kísérletekre került a sor, ami a Somaiétól északra lévő front-részre korlátozódott.

Most már Peronne elfoglalása volt a kimondott főcél és a pergőtűzes támadások sora alig húszkilométeres fronton folyt tovább. Így is csak nagyon lassan haladt előre a szövetségesek rohama, egy-egy majorságot, egy-egy kis falut sikerült napokon át tartó küzdelemmel kicsikarniok a németek kezéből és ilyen harcok közben múlt el az ősz anélkül, hogy Peronne városát el tudták volna foglalni a franciák.

Mikor aztán beállt a tél, Peronne végzete is beteljesedett.

A franciák koncentrált ágyútűzzel rommá lötték.

Nem foglalhatták el, tehát elpusztították.

Ugyancsak az ősz folyamán elkeseredett harcot folytattak a franciák és angolok Combles város meghódításáért.

Szeptemberben sikerült két oldalról is bekeríteniük az ágyútűzben már jórészt elpusztult várost, amelyet még néhány rajnavidéki zászlóalj tartott megszállva.

A kiürítés már megtörtént, de a rajnaiak hátrédként visszamaradtak, hogy ameddig lehet, gépfegyvertűzzel tartóztassák föl az előtörő ellenséget.

Éjjel-nappal kattogtak a német gépfegyverek, de azért az ellenséges gyűrű egyre jobban körülzárta a várost és benne az elszántan védekező, maroknyi védősereget.

Már csak egyetlenegy irányban, Sailly község irányában volt nyitva a menekülés útja.

De a rajnaiak csak kitartottak tovább.

Szeptember 26-án azután tarthatatlanná vált a helyzet.

A túlerő rettentő rohamai véresen omlottak össze a rettenthetetlen géppuska-tűzben.

Más megoldást kellett keresni.

Gáztámadásra került a sor. Kavargó, gomolygó gázfelhők árasztották el csakhamar az egész várost és környékét. Huszonnégy óráig folyt megszakítás nélkül a rettenetes gázostrom, amely a rendelkezésre álló gázmaszkok ellenére is lehetetlenné tette a kis védősereg további védekezését.

A napokig tartó, hősiesség után a rajnaiak kiürítették a várost és visszavonultak Sailly felé. Veretlenül, legyőzetlenül.

Így került francia kézre Combles városa, amelyért annyi ezer és ezer ember életét áldozta föl az ántánt hadvezetősége.

Comblesben a franciák jelentős zsákmányt ejtettek és azt hitték, hogy elérkezett a várva-várt nagy fordultát.

A fordulat be is következett.

De nem az, amit a franciák vártak.

Egy és negyed milliónyi emberveszteség.

Egész ősszel és még a tél elején is tombolt a véres, viharos Somme-menti csata.

A féléven át szünet nélkül tomboló harcoknak csak a dermesztő hidegek beállta vetett végei és pedig nem olyan eredménnyel, mint ahogyan azt rettentő áldozataik ellenében a franciák és angolok remélhették volna.

Combles eleste hozta meg a fordulatot.

A németek most már olyan hadállásba vonultak vissza, amely tökéletesen kiépített védelmi vonal volt és amely szilárdan dacolt minden újabb angol és francia támadással. Az ántánt-seregek a legnagyobb erőfeszítéssel sem tudtak előbbre jutni, leghevesebb rohamaik is súlyos veszteségek között omlottak össze.

November derekán az angol hadosztályok próbálkoztak meg egy alaposan előkészített, nagyszabású áttörési kísérlettel Beaumont környékén. Haig angol tábornok most már bizonyosra vette a sikert és nagy lovas tömegeket gyűjtött össze, hogy az áttörés megtörténte után ezek lássanak hozzá a gyors üldözéshez.

A rettentő pergőtűz befejezése után előre is indultak az angol lovass csapatok. Biztos győzelemre száguldottak.

És a pusztulásba rohantak.

Az elcsigázott, kimerült, kiéhezett, megtizedelt német csapatok egykori állásaik zűr-zavaros romhalmazain, a „rökalyukakéból előásott gépfegyverekkel pusztító munkába fogtak. És a géppuskák a szó szoros értelmében lekaszálták Haig lovass csapatait, majd bámulatos kitartással és lelki erővel szálltak szembe a gyalogos támadások egymástérő rohamhullámaival...

A hat hónapon keresztül borzalmas heveséssel tomboló harcban csak annyit értek el Joffre és Haig fővezérek, hogy a német vonalat negyvenöt kilométeres frontrészen átlag 10—12 kilométerrel szorították hátrább. A legmélyebre visszaszorított pont sem volt 15 kilométernél hátrább a harc előtti hadállás vonalánál.

Az áttörés egyáltalán nem sikerült.

És az ántánt hadvezetőségi rettentő áldozatokat hozott. A nagy offenzíva folyamán az ántánt vezérkar ötveneg francia, ötvenhárom angol hadosztályt, tehát összesen száznégyszázötveneg hadosztályt vetett harcba a jelentékeny kisebbségben lévő német védőseregekkel szemben. Mégsem tudta az áttörést végrehajtani, a döntő győzelmet kicsikarni, noha a hivatalos följegyzések megállapításai szerint az ántánt kerek-számban háromnegyedmillió embert vesztített el a Somme-menti félesztendei harcban.

A németeknek is egyre-másra kellett az erősítéseket, a friss csapatokat a veszélyeztetett frontra vinni és a haf hónap alatt ők is körülbelül félmillió katonájukat vesztítették el halottakban, sebesültekben és foglyokban.

A Somme-menti nagy küzdelem tehát egy és negyedmillió emberbe került a szembenálló feleknek.

Egy és negyed millió ember!

Elképpesztő szám ez, amely ijesztően mutat rá a harcok elszántságára, a küzdelem borzalmasságára.

Ludendorff tábornok a Somme-menti csatát hadinaplójában nem tünteti föl német győzelemnek, noha kétségtelen nagy eredmény volt a front megvédelmzése, a túlerő szinte megsemmisítő támadásaival szemben.

„Az ántánt hatalmas tüzérségi parkja, rengeteg nehéz ütege, repülőgépek által irányított tüzével, példátlanul nagy municiókészletével, a szó szoros értelmében szétszórta a német tüzérséget. A német gyalogos védőerő is annyira szétmorzsolódott, hogy az ellenséges tömegtámadások sikere nem maradhatott el. A Somme-menti csatában nemcsak sok katonát, nemcsak jelentékeny mennyiségű hadiszert vesztítettünk, hanem nagyon sok lelki erőt is, sok bizalmi és reménységet...”

Így írt Ludendorff tábornok a Somme-menti csata eredményéről, az a Ludendorff, aki nemcsak szemlélője volt az eseményeknek, hanem egyik legfőbb irányítója is. Ő volt ugyanis legfőbb tanácsadója és első főszállás mestere Hindenburg tábornagnak, aki ekkor már átvette a német nagyvezérkar főnökségét Falkenhayn tábornoktól.

És Ludendorff elfogulatlanul, helyesen állapította meg a Somme-menti nagy harc eredményeit.

A német győzelem már nem mehetett győzelemba, mert a német hadsereg gyöngébbnek bizonyult. Nemcsak a Somme-nál Verdun-nél is. Mindkét helyen vissza kellett vonulnia.

És ez a két visszavonulás ijesztő árnyakat festett a központi hatalmak jövőjének egyre komorabbá váló égboltozatára.

A legragyogóbb katonai teljesítmények, a végsőkig menő kitartás és elszántság mögött ott kísérteit a szörnyű rém: az összeomlás veszedelme ...

1916 őszére bekövetkezett a komoly krízis.

Vilmos császár és a „béke verőfénye.“

Elérkezett a háború kitörésének második évfordulója: 1916 július 28-a. Vilmos császár a szomorú évfordulón, amely már emésztő gondokba merítette a háborúért felelős tényezőket, a következő biztatóhangú rendeletet intézte Bethmann-Hollweg birodalmi kancellárhoz:

„Másodízben tér vissza az a nap, amikor az ellenségek arra kényszerítettek engem, hogy Németország fiait arra hívjam föl, hogy fegyverhez nyúljanak s megoltalmazzák a birodalom becsületét és létét. Két évet harcolt végig a német nép tetteiben és szenvedésekben való példátlan hősiességgel. A hadsereg és a flotta a hű vitéz szövetséges társakkal együtt a támadásban és a védelemben a legnagyobb dicsőséget vívta ki. Sok ezernyi testvérünk a haza iránt való hűségét vérevel pecsételte meg. Hőslelkű „tábori szürkéink“ nyugaton és keleten rendíthetetlen szilárdsággal állják az ellenfelek hatalmas rohamát. Ifjú flottánk a skagerraki dicsőséges napon kemény csapást mért az angol tengeri haderőre.

Tündökölve látja szemem a sohasem lankadó áldozatkészség és hű bajtársiasság cselekedeteit a fronton. De meg van a hősiesség otthon is, a férfinél és a nőnél, fiatalnál és öregnél, mindazoknál, akik a gyászt és a gondot csendesen és vitézül viselik, akik dolgoznak és segítenek a háború szenvedéseit enyhíteni, azoknak munkájánál, akik éjjel-nappal fáradhatatlanul olkotnak, hogy testvéreinket a lövészárkokban és a tengeren minden szükséges felszereléssel ellássák.

Ellenségeink ama reménye, hogy a hadiszerek előállításában túlszárnyalnak bennünket, épp annyira csúfot fog vallani, mint az a terük, hogy éhséggel kényszerítsék ki azt, amit kardjuk nem tud elérni. Németország virányain Isten kegyelme a földműves szorgalmát dúsabb étellel jutalmazza, mint azt remélni merészkedtünk. Dél és észak vetelkednek abban, hogy megtalálják a helyes utat az élelem és más élet-szükségletek testvéries elosztására. Mindazoknak, akik künn és odahaza harcolnak és viaskodnak a népért és hazáért, nekik mindannyiuk-

nak szól forró köszönetem. Még nehéz föladatak előtt állunk, noha a két háborús év borzasztó fürgetegei után minden emberi szívben a béke verőfénye után való vágyakozás kezd éledezni. Ám a háború tovább folyik, mert az ellenséges hatalmi tényezők jelszava még ma is Németország megsemmisítése. Ellenségeinkre hárul egyedül a további vérontás vétké.

Sohasem hagyott el ama szilárd bizakodásom, hogy Németország az ellenfelek túlnyomósága ellenére leküzdhetetlen és minden nap újból megerősíti ezt a bizakodásomat. A német nép tudja, hogy létéről van szó. Ismeri erejét és bízik Isten segítségében. Ezért semmi sem ingathatja meg elhatározottságát és kitartását. Végig visszük ezt a küzdelmet, oly békéig, amely birodalmunkat megoltalmazza új megrohanással szemben és a német szellem és német kéz békés munkájának örök időkre szabad teret biztosít. Szabadon, biztosan és erősen akarunk lakozni a földgolyó népei közt. Ezt a jogunkat ne akarja és nem fogja senki sem tőlünk elrabolni.

Megbízom Önt, hogy ezt a rendeletet köztudomásra juttassa.

Nagyfőhadiszállás, 1916 július 28.

VILMOS I. R.“

A németek császára büszkén hivatkozott a ragyogó fegyveres sike-
rekre, amiket két év alatt kivívtak a központi hatalmak seregei.

De már hangot kellett adnia a közhangulatnak, mely abban nyilvánult meg, hogy föltámadt „minden emberi szívben a béke verőfénye után való vágyakozás“.

Egyelőre azonban kevés kilátás volt a vágyakozás beteljesülésére.

A nagy harc akkor már megsemmisítő háborúvá vált. A.z egyik fél teljes legyőzése előtt szó sem lehetett békéről.

Görzöt elfoglalják az olaszok.

A hatodik isonzói csata.

Amikor a Brusszilov-offenzíva következtében a monarchia déltéri támadása megakadt, mert az olasz frontról sürgősen csapatokat kellett vinni Volhíniába és Galíciába, az olasz harctéren is kezdett veszedelmesre fordulni a helyzet.

Cadorna gróf az általános hadihelyzetben beálló fordulatot először arra használta föl, hogy erőteljes ellentámadásokat indított az Etsch és a Brenta között az elvesztett területek visszafoglalására. Ezek a támadások sikerrel is jártak: az olaszok régi állásaik legnagyobb részét újból birtokukba vették.

Most azután sor került az olasz hadseregnek az általános és egységes ántánt-offenzívába való bekapcsolódására.

Az olaszok ezúttal is az Isonzó vonalán akartak áttörni, hogy öt sikertelen, véren isonzói csatájuk után végre elfoglalják Görzöt és az áttört magyar-osztrák vonalon keresztül előre zúduljanak Laibach felé.

Úgy látszott, hogy fölvirradt az olasz diadal napja!

Cadorna gróf, akinek legfőbb törekvése az volt, hogy a görzi fronton érjen el lényeges eredményt, sürgős intézkedéseket tett a hatodik isonzói csata megindítására.

Bízató körülmények szóltak amellet, hogy ez a hatodik nagy támadás meg is hozza a várva várt sikert. A monarchia olasz frontja ebben az időpontban meglehetősen gyöngye volt, minden erőt a kritikus helyzetbe került, orosz frontra kellett összpontosítani. Jobbára öreg népfölkelők védelmezték az olaszokkal szembenálló vonalakat, úgyhogy a támadásra kitünően fölkészült olasz hadsereg vezetősége joggal remélhette, hogy a hatalmas túlerővel és tüzérségi fölénnyel sikerül az isonzói frontot lehengerelni és sikerül Laibachig és Triesztig eljutni.

Július utolsó és augusztus első napjaiban kísérleti támadásokat indítottak az olaszok a monarchia frontjának „letapogatására“. Tüzérségi előkészítés nélkül, meglepő támadásokba kezdtek az olasz ezredek

annak megállapítására, hogy hol vannak a magyar-osztrák vonal leggyöngébb pontjai.

Ezek a „tapogatózó“ támadások arról győzték meg az olasz hadvezetőséget, hogy a monarchia vonalát jobbra öreg népfölkelők védik és így elérkezett az ideje a döntő támadásnak.

Augusztus ötödikén megkezdődött a pergőtűz Görz és a Doberdó frontján, másnap pedig megindult a vad rohamozás, megkezdődött a „hatodik isonzói csata“.

Az öreg népfölkelők derekasan megállták helyüket a túlerőben lévő ellenséggel szemben.

Pedig ez az ellenség, a diadalszomjas olasz hadsereg most igazán elszánt lendülettel támadt.

Vezérkarunk így számolt be a hatodik isonzói csata első napjáról:

„A Doberdón új harc gyült ki. Az olaszok heves ágyúzás után gyalogsági rohamot intéztek ellenünk, öt óráig tartó tusakodás után az olaszok megverve vonultak vissza. Mi összes állásainkat megtartottuk. Az olaszoknak Görz ellen irányított tüzelése elpusztította az irgalmasok ottani kórházát és több halálesetet okozott.“

A másnapi jelentés pedig arról számolt be, hogy az olaszok több órai, rendkívül heves tüzelés után számos támadást intéztek a görzi hídfő és a doberdói fensík ellen.

Nyilvánvaló volt, hogy az olaszok ezúttal is ezt a két fontos, hónapokon keresztül hiába ostromlott pontot akarják hatalmukba keríteni, hogy azután tovább folytathassák előtörésüket.

Görz és Doberdó!

A pusztulásnak, a halálnak milyen fürgetege tombolt körülöttük!

Görz elesik

Szeptember 8-án, a hatodik isonzói csata harmadik napján a magyar-osztrák hadvezetőség föladta a görzi hídfőt.

„Hogy a hídfő bátor védőit, akik ellen az olaszoknak egyre megújuló dühös támadásai irányulnak, nagy veszteségektől megóvjuk, őket éjjel az Isonzó keleti partjaira vontuk vissza.“

Így szólt a Höfer-jelentés, amely előkészítette a közvéleményt Görz küszöbön álló kiürítésére is.

Másnap már erre is sor került. Az augusztus 9-i hivatalos beszá-

moló szerint „a Görzi hídfő kiürítése után nem lehetett meggátolnunk olasz csapatok bevonulását magába a városba. Csapataink Görztől keletre azon a vonalon helyezkedtek el, amelyet hadvezetőségünk még a háború kezdetén első védelmi vonal gyanánt jelölt ki.“

Görz sorsa tehát megpecsételődött.

A sokat szenvedett, félig már összelődözött város az olaszok kezére került.

A hivatalos és katonai szakértők azzal akarták a fájdalmas csapást, enyhíteni a közvélemény előtt, hogy Görz eleste hadviselési szempontból nem volt egyéb a Podgora-állás mögötti terület föladásánál. Görz ezzel állt, vagy bukott.

A valóságban azonban Görz eleste óriási morális hatást gyakorolt. A központi hatalmak népeit lesújtóan érintette a rossz hír, az olasz népet pedig, amely már-már kezdett elfásulni, valósággal fölvilványozta a diadal, hadjáratuk első komolyabb sikere. Az olasz harci kedv újból föl lángolt.

Görz kulcsa a podgorai magaslat volt.

„Egyetlen dombtól függött tizennégy hónapon keresztül a város sorsa“ — írta egy magyar tiszt, aki résztvett a görzi visszavonulásban. — „A domb belseje agyag, oldala azonban kő és meredeken zuhan az Isonzó völgyébe. Annakelőtte gesztenye-, bükk-, kőris-, lucfenyőerdő borította. Nyugati oldala azonban nem meredek, hanem enyhén lejtős, mintha csak hívta volna az olaszokat: jöjjenek közelebb. Déli lejtőjén a görzi vasúti híd lebeg az Isonzón át. A hídfőt a drótkadályok és lövéárkok széles koszorúja övezi, amely a Podgora-állással van összeköttetésben, balfelé pedig visszahajlik a folyóhoz. Az Isonzó itt üvegöld színben jön elő a hegyek közül, amelyek elzárva tartották. Ha a víz-állás alacsony, homokszigetek maradnak szabadon, amelyek messze csilognak a napfényben. Az osztrák és magyar védővonal Sanct Andreánál hajlott vissza a folyón át. Egészen a birtokunkban lévő Monté San-Micrieléig fedezékek és futóárkok szövedéke húzódik, amelyek felülről nézve úgy festenek, mintha egér vájta lyukak volnának a parti homokban. A bal part telistele van gránátölcsérrrel.

A görzi Szent Péter előváros pályaudvarán kezdődik a házak romjain a gránátbányeg. Egy éven át Görz volt a világ legkülönösebb városa. Teljesen a tűz-zónában feküdt, de nemcsak a tűzéréség, hanem a gyalogság tüzének területén is. Ha rövidebb útját akartuk venni s a fürdőszállóba a városi parkon át mentünk, golyók füttyültek fülünk mellett. Egyszer éppen akkor léptünk a Korzó kávéházba, amikor a

bejárat előtt gránát robbant föl. Más alkalommal egy tiszt, aki a kávéház ablaka mellett ült, holtan bukott le székéről; srapelgolyó fúrta át az ablaktáblát s a tiszt szívét.

Az Isonzóhoz vivő utakat deszkafalak zárták el az ellenség tekintete elől. A legtöbb ház magán viselte a lövés nyomát. Némelyiket mintha óriási ököl ütötte volna szét, másikat oszlopokkal támasztották alá. A szegényebb sorsú lakosság nem menekült. A boltíves pincék voltak a „gránátbiztos“ fedezékek, amelyekben a nagy viharban meghúzódtak, mialatt fejük fölött tombolt az ágyú förgögeteg.“

Háromszáz olasz ágyú állt Mossától St.-Ferrináig: tábori ágyú, nehéz és könnyű haubic, nehéz ágyú, 21—28 centiméteres nehéz mocsár és a többi. Az utolsó héten az olasz tüzérséget még számos üteggel erősítették meg. Majdnem minden harminc méterre jutott egy ágyú.

A hatodik isonzói csata támadása is elsősorban a Podgora-magaslat, a hozzá északról csatlakozó oszlavijai hegyhát és a Monte Sabatino ellen irányult. Délen a tulajdonképpeni hídfőt a Podgora-domb zárta el.

Görz tragédiája.

A magyar-osztrák Isonzó-hadsereg parancsnoka bajtai Boroevics Szvetozár vezérezredes, Görz védője pedig az olasz hadüzenet óta Zeidler altábornagy volt. Az olasz Isonzó-hadsereg élén az aosztai herceg állott, aki cervignánói főhadiszállásáról irányította a hadműveleteket. Az ő vezetése alatt álló olasz hadsereg a tengertől Görzig terjedő szakasz ellen eleinte négy hadiesttel harcolt, amelyet a későbbi harcokban hét hadtestre erősítettek meg.

Mivel a podgorai hegy széle nagyobb csapatok kifejlődését nem tette lehetővé, egy hadosztálynál nagyobb haderő egyszerre nem támadott. Egyik olasz hadosztály a másik után morzsolódott föl a dalmát acélon; először a 43. és 44., azután a bersaglieri zászlóaljából megerősített 1. és 2. gyalogezedek, végül a pistojai hadosztály, a 35. és 36-ik ezredekkel.

A harc a modern közelharc minden borzalmasságával folyt: erősáramú villamossággal töltött tüskésdrótfal, aknákkal, farkasvermekkel. Lábszigony nyúlt alulról, az ellenség felől gépfegyver, kézigránát zúdult rá, kés, szurony, bunkó ütött belé.

Mialatt a harmadik olasz hadsereg déli hadteste a doberdói fenék ellen harcolt, az északi hadtest augusztus 6-án délután négy órakor

utolsó és borzasztó tömegtűz után általános ostromot indított a teljesen betemetett lövészárkok ellen. A támadás az egész szakasz ellen irányult, a Lucinicótól keletre fekvő hídsánctól egészen a Monté Sabotinóig.

Két napon és két éjszakán állottak ellen Zeidler dalmátjai, magyarjai és horvátjai az irtózatos túlerőnek. Az ellenség minden sike-
rét ellentámadással egyenlítették ki.

Csak két napi rettenetes tusa után került visszavonulásra a sor. Ekkor már az ellenség olyan közeire dolgozta magát a szétlőtt magyarosztrák állásokhoz, hogy végül is a szétdúlt területen a támadók és a védők árka majdnem egybeolvadtak. A drótkadályok helyenkint oly közel voltak egymáshoz, hogy a front humorával csak „közös“ drótkadályról beszéltek.

Ebben a veszedelmes, földúlt hadállásban éjjel-nappal röpködött a srappell, dörgött a gránát és árokról-árokra szökkent a kézigránát és az aknavető lövedéke. Szakadatlanul folyt a harc a hullaszagos, tűz- és napizzadákos levegőben, miközben odaát az ellenségnél egyre nőtt az ütegek és zászlóaljok száma. Tizennégy hónapon át minden óra, ameddig a görzi hídfőt tartották, hadseregünk hősiességének volt a tanúja.

Görz városa ezen időben igen szomorú képet mutatott. A felületes szemlélő a kőfalaknak ezt a tömegét az utolsó napig eleven városnak nézhette volna, mert utcáin mindvégig lehetett civil embert, különösen sok asszonyt és gyermeket látni, de ha beléptünk az udvarokba, láthattuk, hogy a házak belseje már teljesen össze van lőve. A magas várhegyről nézve pedig olybá tűnt föl a város, amilyennek Lesage regényében a sánta ördög mutatta a diáknak Szevillát: város fedél nélkül.

És egyre újabb gránátok hullottak Görzbe. Végül is a fronton és a városban olyanná lett a helyzet, aminőt emberi szervezet már nem tudott elviselni.

A hídfő után föl kellett adni a sokat szenvedett várost, amelybe az olaszok diadalittasan vonultak be.

Az olaszok a Doberdón

A hatodik isonzói csatában a Doberdón is nagy sikert értek el az olaszok.

A görzi hídfő kiürítésének napján, augusztus 8-án már javában rohamozták az olaszok a Doberdó-fensík két legfontosabb hadállását: a Monté San Michelét és a San Martinót.

A helyzet itt csakhamar éppen olyan tarthatatlanná vált, mint Görznél. A túlerő támadásai elől a monarchia védőseregének ki kellett

térnie, mert a Doberdó-fensík egész vonalának védelme túlságosan nagy áldozatokat követelt volna.

Amikor az olasz hadvezetőség augusztus 12-én azt a diadalhírt közölte, hogy az olasz hadsereg elfoglalta az egész doberdói fensíket, akkor a mi hadvezetőségünk szerint is megtörtént már „hadállásaink szükséges kiigazítása“. Az olaszok egészen a Valone-szakadékig birtokukba vették a Doberdót, amelynek minden talpalatnyi helyéért annyi rengeteg vér folyt és amely annyi hősiességnek és elszántságnak volt a tanúja tizennégy vérzivataros hónapon keresztül.

A Doberdót kiűritő magyar-osztrák csapatok a Karszt nyúlványaira vonultak vissza és itt vették föl az új harcot a diadalmas előtörésüket folytatni kívánó, olasz sereggel.

Így tehát elesett Görz és elesett Doberdó.

Fájdalmas, keserű csapások voltak ezek, a legkomorabb és legvézgetesebb időben, amikor az orosz fronton Brusszilov rettentő erejű offenzívója megint a Kárpátok gerinceit és Magyarországot fenyegette, amikor már meghiúsult a verduni offenzíva, javában tombolt a nagyerejű ántánt-offenzíva a Somme mentén és amikor már biztos volt, hogy Románia támadása csak igen rövid idő kérdése ...

A monarchia egén egyre fenyegetőbbekké váltak a vészes fellegek ...

Görz és a Doberdó kiűritése után a monarchia új védelmi állása az Isonzó-fronton Jamianótól Opacchiasella—Vertoiva vonalán keresztül Tivoli felé húzódott és az új védelmi vonal olyan szilárdnak bizonyult, hogy ez előtt kénytelenek voltak az olaszok megállani.

Sem Trieszt, sem Laibach felé nem tudott az olasz támadás előbbre jutni, noha még 1916 folyamán három új isonzói csatát kezdtek az olaszok görzi és doberdói sikereik kiaknázására.

A hetedik isonzói csata szeptember 14-től 18-ig tombolt, a nyolcadik október 9-től 16-ig, a kilencedik pedig október 31-től november 9-ig.

Az újabb véres harcok folyamán az olaszok nagy veszteségek közepette dolgozták magukat előre a Brestovica—Biglia frontra, de a frontreszen uralkodó Kostanjevicát már nem tudták elhódítani.

A doberdói Karszt-állásokon és a görzi front híres Monté San Gabriellején mindhárom újabb olasz offenzíva eredménytelenül összeomlott, sőt az év vége felé a magyar-osztrák sereg ellentámadásokba kezdett és egyes állások visszafoglalása után közelebb jutott Görzliöz, hadállásait még jobban megerősítve.

Itália hadat üzen Németországnak

A szeptemberi isonzói csatában Viktor Ernáiméi olasz királyt, aki gyakran látogatott el a harctérre, hogy személyes megjelenésével buzdítsa katonáit, egy gránáiszilánk könnyen megsebesítette a jobbkezén. Egyes olasz memoárirók adatai szerint még akkor is fájlalta ezt a sebhelyet, amikor augusztus 26-án aláírta a Németországnak szóló hadüzenetet az olaszok királya.

A hadüzenet indokolása a következő volt:

„A német kormány részéről az ellenséges cselekedetek Olaszországgal szemben növekvő gyakorisággal követik egymást. Elegendő az ismételt fegyver- és hadiszerszállítási említeni, amelyek a szárazföldi és tengeri háború céljaira Németország részéről Magyarország és Ausztria részére történtek s egyúttal német tisztek, katonák és matrózok szakadatlan részvételét Olaszország ellen intézett különböző katonai operációkban. Azt is csak a német részről legnagyobb mértékben kapott támogatásnak köszönheti Magyarország és Ausztria, hogy lehetőségessé vált számára legutóbb egy különösen nagy kiterjedésű vállalkozáshoz szükséges erőket összehozni Olaszország ellen. Meg kell továbbá említeni oly olasz foglyok kiszolgáltatását ellenségeinknek, akik magyar és osztrák koncentrációs táborokból német területre menekültek; továbbá a császári külügyi hivatal ösztönzésére német hitelintézetekhez és bankárokhoz intézett felszólítást, hogy ezek minden olasz alattvalót ellenséges külföldinek tekintsenek és minden fizetést, amellyel esetleg nekik tartoznának, tartsanak vissza. Mindezek oly jelenségek, melyekből kitűnik a császári német kormány szisztematikus állásfoglalása Olaszországgal szemben. Ilyen állapot a királyi kormány részéről tartósan nem tűrhető. Ez az állapot elmélyíti Olaszország kizárólagos kárára a súlyos ellentétet a tényleges és a jogi helyzet között, amely már magában véve abból a helyzetből is előáll, hogy Olaszország egyrészről, Németország másrészről szövetségben vannak két egymás között háborúban álló hadseregcsoporttal. A felsorolt okok alapján az olasz kormány öfelsege Olaszország királya nevében ezennel kijelenti, hogy augusztus 28-tól hadiállapotban tekinti magát Németországgal.“

Az olasz kormány természetesen az ántánt, főleg pedig Anglia kívánságára üzent hadat Németországnak.

Most már számítania kellett az olasz hadvezetőségnek arra, hogy alkalomadtán a német haderővel is szemben találja magát...

Ugyanazon a napon, amikor Itália hadat üzent Németországnak, még egy hadüzenet történt: Románia küldte el hadüzenetét a monarchiának és haladéktalanul megkezdte a támadást.

A háborús láz nem csökkent. Sőt egyre nagyobb arányokat öltött.

A vihar csak nem akart csillapulni.

London és Párizs bombázása.

A tengeri és a légi harc

Az egész világot felforgató, nagy háborúban a szárazföldön tomboló harcokon kívül rendkívül nagy jelentősége volt a tengeri és a légi háborúnak is.

Anglia hatalmas hajórajával valóban a „tengerek urá”-nak bizonyult; mert tervszerűen sikerült neki Németországot és vele együtt a monarchiát elzárni minden tengerentúli kapcsolatától. A minden oldalról körülzárt központi hatalmak az ántánt könyörtelen blokádján belül teljesen a maguk erejére szorultak, maguknak kellett a hadviseléshez szükséges, minden nyersanyagot előteremteniük és vegyi úton pótolni azokat a matériákat, amelyeknek hiánya egyre jobban kezdte éreztetni hatását.

Anglia most már kimondottan a központi hatalmak kiéheztetését tűzte ki céljául és ennek a kegyetlen, gyermekeket és aggokat egyaránt érintő tervet szintén tengeri haderejével akarta keresztül vinni.

Az angol háborús kormány egyre jobban szigorította a tengeri blokádát és ha egyes hőszellemű német cirkálóknak, búvárhajóknak sikerült is áttörni ezen a blokádon, végeredményben Anglia hatalmas tengeri túlereje elvégezte feladatát: megakadályozta, hogy Németország a tengerentúlról jusson élelmi- és hadiszer szállítmányokhoz.

Viszont Anglia és Franciaország számára nyitva állott az egész világ, az élelmiszer szállítmányok és a hadianyag transzportok kolosszális mennyiségben áramlottak a két nyugati ántánt birodalom felé. Igaz, hogy a német búvárhajók sok ilyen szállító hajói megtorpedóztak és Angliában egyre izgatottabb és idegesebb lett a hangulat a német tengeralattjárók pusztító manőverei miatt, de ezt az idegességet inkább a presztízs-sérelem, mini a komoly veszedelem érzése idézte elő.

A tengert uraló nemzet önérzetét ugyanis mélyen sértette, hogy

föltétien uralmát bizonyos mértékben veszélyeztetik a német bűvárhajó-támadások.

A német tengeri haderővel való végleges leszámolásra egyelőre nem is gondolt az angol flotta vezérkara. Megelégedett azzal, hogy a tengeri szállításokat biztosította. Az volt ugyanis az angol tengerészeti kormány álláspontja, hogy a brit flottát nem szabad fölösleges meglepetéseknek és veszedelmeknek kitenni, mert a matematikailag kiszámított, lassú, de biztos győzelmet az épségét megőrző angol flotta és az egyre növekvő angol hadsereg amúgy is biztosítja.

Mindamellet 1916 folyamán hatalmas ütközetre került a sor az angol és a német flotta között. Ez volt a világháború és az egész világtörténelem legnagyobb tengeri csatája: a skagerraki ütközet...

Mielőtt azonban a világháborúnak ezt az egyik legizgalmasabb fejezetét ismertetnénk, be kell számolnunk az 1916. év légiháborújának eseményeiről.

A végsőkig menő, elkeseredett harcok során egyre nagyobb szerephez jutottak a hadirepülőgépek. Mindkét oldalról egyre érezhetőbbé és veszedelmesebbé vált a légi háború. Eleinte főleg csak megfigyelés, az ellenség hadmozdítatainak a megállapítása és a tüzéség munkájának az irányítása volt a hadipilóták feladata. 1916 folyamán azonban már a megfigyelési szolgálaton kívül a harc volt a főcélja a légi flottának.

Franciaország, amely rohamos mértékben fejlesztette légi haderejét, olyan repülőgéprajokat szervezett, amelyek rendszeresen kezdték bombázni a német városokat, így többek között Triert, Saarbrückent és Freiburgot, ahol a lezuhanó mázsás bombák súlyos károkat okoztak. Anglia és Olaszország is egyre jobban kiépítették légi flottájukat és ezek a légi haderők mind nagyobb szerepet játszottak a hadműveletekben.

Különösen az olasz Caproni-gépek szereplését kell kiemelnünk, amelyek egy-egy ütközet lefolyásába közvetlenül is beavatkoztak. A sűrű rajokban repülő, fürgé olasz „légi madarak“ az ütközetek folyamán közvetlenül az ostromlott magyar-osztrák hadállások fölött jelentek meg és az elszánt olasz pilóták — életük kockáztatásával — szórták a bombákat és gránátokat a monarchia vonalaira. Igaz, hogy rengeteg veszteségük is volt, de az is tagadhatatlan, hogy vakmerő szereplésük nagyban előmozdította az olasz gyalogság offenzíváit.

A németek sem akartak elmaradni az angolok és franciák mögött. A német határszéli városok bombázására az volt a felelet, hogy 1916 januárjában több Zeppelin-raj bombázta Párizst, ahol sok súlyos kárt és rettenetes riadalmat okoztak a német léghajók lezúduló bombái.

Sor került Anglia partvidékének és magának Londonnak a légi bombázására is, ami még jobban kiélezte a helyzetet, a végsőig fokozta a gyűlöletet és még jobban kimélyítette a nemzetek közt tátongó szakadékokat.

A gépmadarak nem a béke galambjai voltak ...

Boelcke és Immelmann

A német repülőszervezet, amelyet az ántánt légi flottája már-már kezdett felülmúlni, 1916-ban jelentékenyen föllendült. A Zeppelinek mellett egymás után készültek el a vadászrepülőgépek, melyeknek rajai most már fölvehettek a harcot a francia és az angol repülő rajokkal.

A légiharcnak hamarosan két legendáshírű hőse akadt, két német repülőhadnagy: Immelmann és Boelcke. Nevük hamarosan fogalommá vált, népszerűségük óriásira nőtt.

Hősiességük és bátorságuk valóságos iskolát csinált.

A haszonhat éves Max Immelmann március 13-án a tizedik, a huszonöt éves Oswald Boelcke ugyanezen a napon a tizenegyedik ellenséges repülőgépet lőtte le a nyugati harctér elszánt légi harcaiban.

A két német repülőhadnagy ekkor már rettegett ellenségévé lett az angol és francia hadipilótáknak. Alig múlt el hónap, hogy Immelmann vagy Boelcke ne tett volna ártalmatlanná egy-két ellenséges repülőgépet.

Immelmann tizenöt légi ütközetben győzött, tizenöt ellenséges gépet lőtt le egymaga. Azután őt is utolérte végzete. Tizenhatodik légi csatájában, 1916 június 18-án halálos szerencsétlenség érte. Két angol repülőgéppel állott éppen harcban, amikor 1200 méter magasban gépe — anélkül hogy ellenséges lövés érte volna — motorhiba folytán felmondta a szolgálatot és a levegő diadalmas hőse a rettenetes magasból gépével együtt lezuhant a földre. A gép roncsai között akadtak rá Immelmannak szinte felismerhetetlenségig összeroncsolt holttestére ...

Boelcke hadnagyot októberben érte utól végzete. Már negyven ellenfelét győzte le, negyven ántántrepülőgépet lőtt le, amikor 1916 október 28-án ellenséges repülő a magasban összelőtték gépét. Boelcke lezuhant és szörnyethalt. Sorsát ő sem kerülhette el.

A két légi hős iskolát csinált.

Számos bátor, elszánt követőjük akadt, akik a két hős repülőhadnagyot tartották eszményképüknek és akik nem sajnálták életüket kockáztatni, hogy nehéz feladataikat megvalósítsák.

A francia főváros bombázása után, január utolsó napján az angol partvidék bombázására került a sor. Erről a vállalkozásról így számolt be a német hadvezetőség:

„Egyik tengerészeti légirajunk az éjszaka nagy mennyiségben dobott robbantó és gyújtó bombákat Liverpoolban, Sheffieldben, Manchesterben, Nottinghamban és Birminghamban a vasművekre, kikötői és gyári telepekre. Mindenütt nagy hatást figyeltünk meg, amely hatalmas robbanásokban és nagy tüzekben nyilvánult meg. A léghajókat mindenünnen erősen lőtték, de nem találták el. Léghajóink az eredményes működés után sértetlenül tértek vissza.“

Az angol jelentések azután beszámoltak arról, hogy a Zeppelin-támadás következtében 54 ember meghal; és hetvenegy megsebesült.

A londoni City bombázása

Az április elsejére virradó éjszaka pedig egyenesen London ellen támadt egy német tengerészeti léghajóraj.

A léghajók a londoni Cityt, a London- és a Tower-híd között, a londoni dokkokat, London északnyugati részét és csapattáborait, valamint Enfield ipartelepeit és a Londontól északra fekvő Waltham Abbey melletti robbanóanyaggyárakat bőségesen bombázták. Ezenkívül Stowmarket mellett, Harwichtól északra, egy üteget sikeresen megtámadtak, azután Lovvestofra nagyszámú robbantó- és gyújtóbombát dobtak, Cambridge melleit egy üteget elhallgattattak és ott kiterjedt gyári telepeket megtámadtak, végül bombázták a Humber melletti kikötőtelepeket és erődítéseket; itt három üteget hallgattattak el. A támadások mindenütt igen jól sikerültek, amint ezt a léghajókról számos tűzvésznek és összeomlásnak kétségtelen megfigyelése útján megállapították. Valamennyi léghajó a rendkívül heves lövetés ellenére, az L. 15. kivételével visszatért. Az L. 15.-t saját jelentése szerint eltalálták és ezért kénytelen volt a Themze torkolata előtt a vízre leszállani.

Az L. 15. személyzetét, amely két repülőtisztból és tizenöt közlegényből állott, az angol helyőrség foglyul ejtette.

Leírhatatlan izgalom támadt egész Angliában a merész német támadás miatt. A katonai és polgári hatóságok messzemenő intézkedéseket tettek részben a lakosság védelmére, részben a támadások elhárítására. Azonban ezek az intézkedések nem sokat használtak.

Másnap, az április 1-től 2-ára virradó éjjel a Zeppelinek újabb

támadást intéztek a keleti angol tengerpart ellen. A kohókra, a nagy vasművekre és az ipartelepekre a Tecs folyó déli partján, valamint a Middlesborough és Sunderland mellett levő kikötői építményekre másfél órán keresztül robbanó- és gyújtó-bombákat szórtak. Erős robbanások, beomlások és tüzek világosan jelezték a támadás jó eredményét. Az élénk tüzelés ellenére a léghajóraj sem veszteséget, sem sérülést nem szenvedett.

És harmadnapra újabb támadás következett. Április 2-án éjjel a Zeppelinek harmadízben is rohamot intéztek Anglia ellen. Egy Zeppelin-raj megtámadta az angol keleti partvidék északi részét és bombázta Edinburghot és Leithot a Firth of Forth mellett levő dokk-telepekkel, Newcastlei és a fontos hajógyárakat, valamint a Tyne folyó melleit levő kohókat és gyárakat. Robbantó- és gyújtó-lövedékeket dobta le, amelyeknek hatása hatalmas tüzekben és heves robbanásokban nyilvánult meg. Ezek nyomán pedig nagyterjedelmű összeomlások következtek. A repülőátadások elhárítására szolgáló angol parti ütegek heves tüzelése ellenére valamennyi német léghajó sértetlenül tért vissza.

Az angol jelentések igen keveset árultak el a háromszoros légi támadás hatásáról és arról a pánikról, amelyet az angolok közt a támadás okozott. A hivatalos angol jelentés a kárról nem számolt be, ellenben annyit bevallott, hogy a támadásoknak emberben 160 halott esett áldozatái és száznál több sebesülés történt.

Angliát joggal fogta el rémület. Mindenki attól rettegett, hogy rövidesen sor kerül az eddigieknél sokkal nagyobb arányú, német repülő támadásra, sőt az az ijesztő lehetőség is fölmerült, hogy nagy német Zeppelin-rajok gyalogságot raknak partra Anglia földjén és maga a szigetvilág is a harcok színterévé válik...

Erre azonban nem került sor.

A német repülőátadások nagyon gyakran megismétlődtek és igen sok kárt és pusztítást okoztak, azonban az angol védelmi intézkedések egyre hatásosabbaknak bizonyultak. A parti elhárító ágyú-ütegek, az ellentámadásokra induló angol repülőgéprajok egyre eredményesebben működtek, úgyhogy a német Zeppelinátadások egyre gyakrabban végződtek egy-egy német repülőegység pusztulásával.

Különösen augusztus folyamán ismétlődtek meg egymásután több ízben a London elleni támadások. Szeptember 23-án egy újabb éjjeli támadás alkalmával a léghajók közül kettő nem tért vissza. Ezeket az egészen új típusú gépeket, London védőágyúi lőtték le. Az egyik égre zuhant le és legénységével együtt elpusztult. A másik léghajó kény-

szerleszállást végzett és huszonkét főnyi legénységét az angolok foglyul ejtették.

Sok bátor német pilóta lelte még halálát 1916 folyamán.

A német hadvezetőség kénytelen volt belátni, hogy az Anglia elleni támadások egyre veszedelmesebbekké válnak és egyre több áldozatot követelnek. Áldozatokat, amelyek nincsenek arányban az elérhető eredménnyel...

Így azután az év vége felé egyre ritkábban került sor London és az angol partvidék bombázására.

A monarchia repülői

A magyar-osztrák hadsereg aviatikusai is kitűnően megállták helyüket. Az orosz és olasz harctéren kifejteti tevékenységük bizonyoságul szolgált arra, hogy a monarchia hadserege is ki tudta használni a technikának mindazokat az új találmányait, amelyek a repülőgép és a léghajó útját gyorsabbá és biztosabbá tették.

A monarchia repülői nemcsak Velencét és a határmenü megerősített olasz városokat keresték föl, hanem lementek messze délre az olasz partokra, sőt átkeltek Olaszország túlsó, nyugati oldalára is és nem egy kirándulásukkal valóságos repülési rekordot teremtettek.

A levegő hősei közölt nagy hírnévre tett szert több magyar katonai repülő is.

1916 januárjában Riminit és Ankonát bombázta a magyar-osztrák repülőgépraj. Február 2-án három tengeri repülőgépünk Durazzót és a város közelében levő sátor táborokat pusztító hatással bombázta. Három más repülőgépünk Valóna ellen intézett támadást s bombáival többször eltalálta az ottani olasz sátor táborokat és kikötői telepeket.

A szárazföldi és hajóütegek heves tüzelésében a repülőgépek egyikének motorját kétszer eltalálták, ami a gépet a tengerre való leszállásra kényszerítette. Konyovics sorhajóhadnagy, a csoport vezetője leszállott a megrongált repülőgép mellé a bórától erősen hullámzó tengerre és a szaszenói üregek, valamint két teljes gőzzel közelgő torpedózúzó tüzelése ellenére sikerült neki a két sértetlenül maradt repülő-tisztet repülőgépen biztonságba helyezni, a megrongált repülőgépet alaposan hasznavehetetlenné tenni, a kettős személyzettel még idejében ismét felrepülni és 220 kilométernyi repülés után a cattarói öbölbe sértetlenül visszatérni.

Még ugyanennek a hónapnak folyamán a monarchia repülői eredményesen bombázták Ravennát, Milánót, Monzát, mindenütt nagy riadalmat kelteve. Az olaszok Milánó bombázását Laibach ellen intézett légi támadással viszonzták.

Ennek megtorlásáid a monarchia repülői ismét Anconát bombázták. Tíz tengeri repülőből álló raj jelent meg az olasz város fölött és bombázni kezdte a vasúti állomást, a gázgyárat, a hajógyárat és a város kaszárnyanegyedét. A robbanó bombák a város több pontján tűzvészt okoztak.

A támadó repülőgépek egyikét két srapnell-telitalálat arra kényszerítette, hogy a kikötő előtt leszálljon.

Most drámai jelenetek következtek.

A szerencsétlenül járt gép mellé leszállt egy másik repülőgép, amelyet Molnár repülőmester vezetett és fölvetted két benne ülő pilótát. A mentési munka befejezése és a megsérült gép teljes elpusztítása után Molnár gépe a nagy hullámverés miatt nem tudott újra felrepülni.

És akkor már kifutott az anconai kikötőből egy olasz torpedónaszád és még két másik jármű, hogy a megsérült repülőgépeket hatalmukba kerítsék.

Most megint a bajtársak siettek az elfogatás előtt álló repülők segítségére. Több repülőgépünk gépfegyverekkel és bombákkal visszatérésre kényszerítette az olasz hajókat. Azután két repülőgép, amelyet Vámos tengerészeti hadapród és Stenta sorhajóhadnagy vezettek, mind a négy bajbajutott repülőt fölvette és a megrongálódott gépet elégette.

A bátor pilóták merész tettükért, amelyet állandó ellenséges tüzelés közben vittek végbe, szép kitüntetések kaptak.

Banfield hőstettei

Az anconai támadásra is hamarosan megjött a válasz. Néhány nappal később hét olasz repülőgépről huszonöt bombát dobtak Triesztre. A polgári lakosság közül sokan megsebesültek a robbanások következtében és kilenc személy, köztük öt gyermek meghalt. A szaléziánus kolostort, amelynek templomában négyszáz gyermek éppen istentiszteleten volt, a bombák szétrombolták.

„Az ellenség“ — állapította meg a támadásról beszámoló magyarosztrák hivatalos jelentés, — „ezzel a támadással minden jogát és igényét eljátszotta arra, hogy városait kíméljük.“

Asquith angol miniszterelnök

Bethmann-Hollweg német birodalmi kancellár

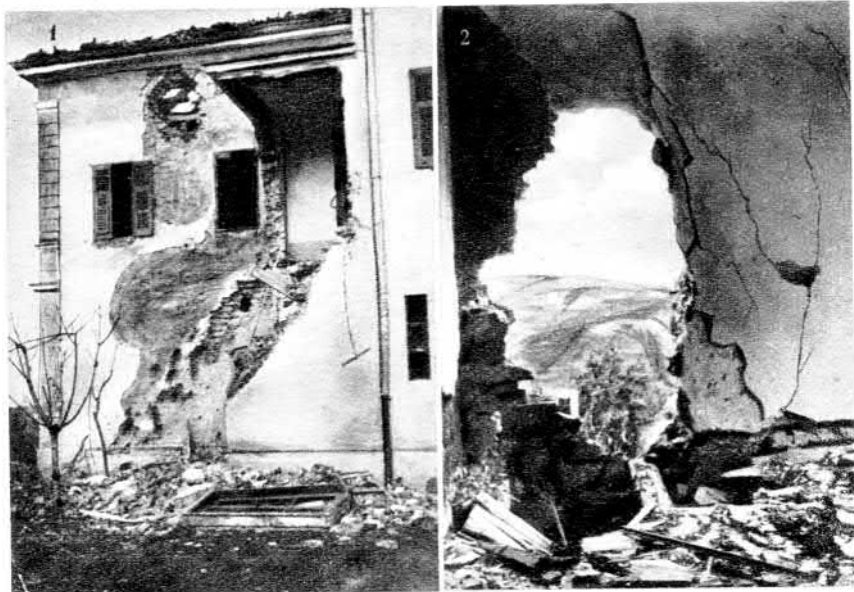
Gáztámadás és közelharc a Somme menti csatában

Péronrie francia város, amelynek egész utcáit pusztította el a hónapokon át tomboló borzalmas ágyútűz

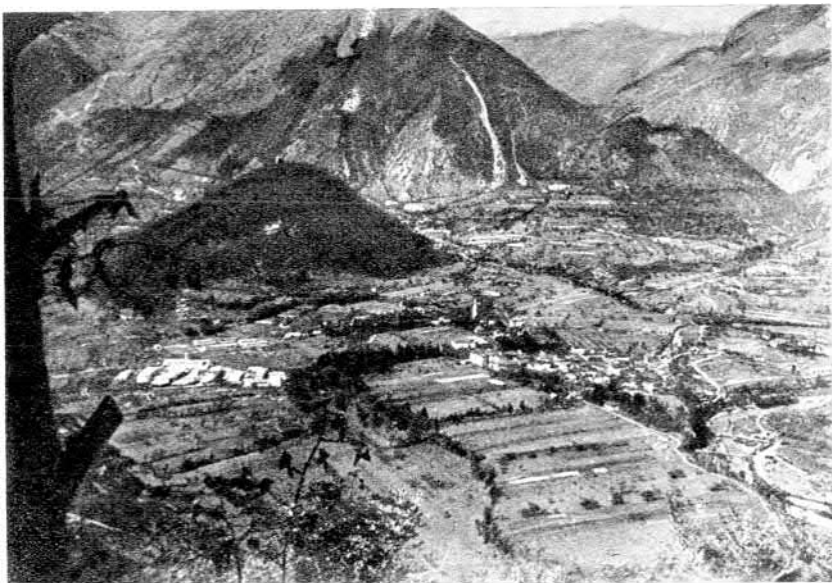
A doberdói fennsík, amelynek birtokáért több mint egy évig szünet nélkül folytak a legelkeseredettebb harcok. Az olaszok csak 1916 nyarán tudták a vérrel áztatott fennsík nagy részét meghódítani

A félig rommá lóit Görzöt 1916. nyarán foglalták el az olaszok

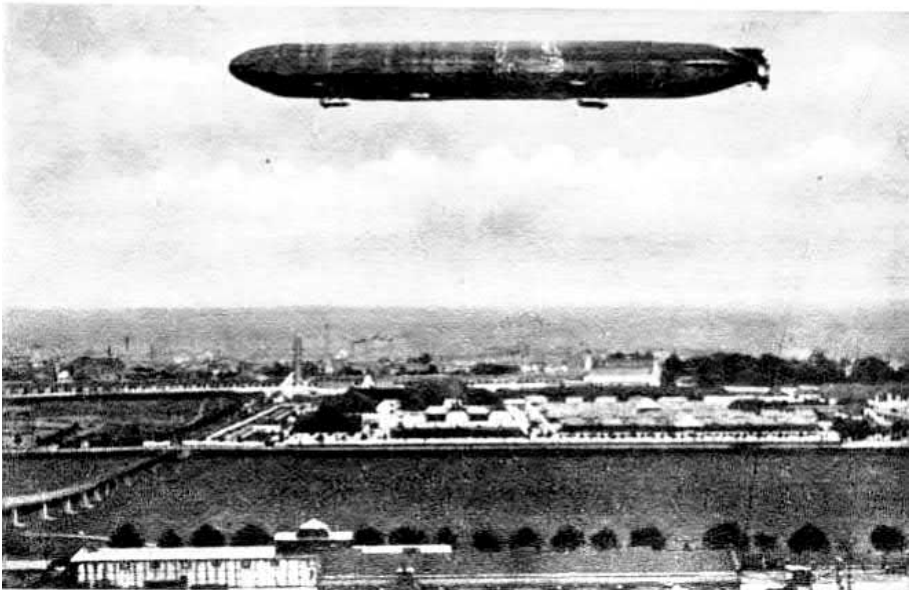
Viktor Emáriuel olasz ily vezérkara magasrangú tisztjeivel egy dombtetőről figyeli az olasz rohamcsapatok előnyomulását a Görz alatti Podgora-magaslat magyar-osztrák hadállásai ellen

Az Isonzó-völgy látképe, amely magas hegycsúcsról készült. Ennek a romantikus fekvésű völgynek a birtokáért folytak az olasz hadjárat legvéresebb küzdelmei

Konyoics Demeter sor haj» Az Adriai öölben egymást követték az izgalmas légi hadnag, a legbútrabb magyar repülőtisztek egyike és az egyik támadásuk alkalmával a védőtegek lelítették egyik bombavtó, nagy léghajójukat

Zeppelin London fölött, 1916 folyamán egyre sűrűbben ismétlődtek meg a német repülő támadások az angol főváros ellen és Anglia lakosságán ideges rémület ífett erőt a romboló és pusztító bombázások miatt

Folyt is tovább az olasz városok légi bombázása. Alig múlt el hét, hogy valamelyik olasz város fölött ne jelent volna meg a monarchia légi haderejének kisebb vagy nagyobb raja. Sor került Pádua és Verona pályaudvarainak, a livenzai katonatelepek, a velencei arzenál, a speziai kikötő bombázására és a folyton elkeseredettebbé váló légi harcok során egyre több pusztulást árasztottak a gépmadarak.

Június 23-án Banfield sorhajóhadnagy két ellenséges repülőgépet lőtt le. Először azért szállt fel, hogy egy Trieszt bombázására induló olasz bidroplánt megtámadjon. Nyolc perccel később már le is lőtte a „F. B. A. 12” jelzésű ellenséges repülőgépet, melynek olasz megfigyelője meghalt, francia pilótája pedig fogságba került. Nemsokkal később, alig két óra múlva, Banfield a trieszti öbölben egy S. B. A. típusú francia tengeri repülőgépet lőtte le légi harcban. A francia gép Grado előtt zuhant a tengerbe, de az olasz ütegek védelme alatt egy fölfegyverzett páncélos motorcsónaknak sikerült megmenteni a repülőgépet, melynek mindkét utasa súlyosan megsebesült.

Augusztus elsején az olasz repülők támadást intéztek Fiume ellen is. Piranon át szálltak el az isztriai félsziget fölött Fiume irányában haladva. Banfield sorhajóhadnagy Triesztben felszállott egy tengeri repülőgépre és egész Isztrián át üldözte az ellenséges repülőrajt s Fiume fölött 2700 méter magasságban utolérte annak hat Caproni-gépből álló zömét és lelőtt egy nagy harci repülőgépet. Ennek vezetője meghalt, két megfigyelője fogságba került. Banfield és repülőgépe sértetlenül maradtak. Az olasz repülők 50 bombát dobtak le Fiuméra, amelyek két nőt és két gyermeket megöltek. A stratégiailag legfontosabb pontokat, a torpedógyárai stb. meg lehetett védelmezni a támadás ellen.

Az egész esztendő folyamán tovább folyt a légi harc.

Minden újabb támadást kölcsönösen viszonzni akartak az ellenfelek, a legnagyobb kíméletlenséggel.

A gyűlölség, az elkeseredés éppen úgy megnövekedett a folytonos támadások következtében, mint Angliában, ahol az emberek még hosszú-hosszú évek múltán sem tudták elfeledni a nagy riadalmat, a retentő kétségbeesést, amit ezek a légi támadások okoztak a front mögötti, békés városok lakói között.

A megértés, a kiengesztelődés és megbékülés lehetősége egyre jobban beleveszett a világháború idegfeszítő, lélekölő, zűrzavaros forgatagába ...

A tengeri hadjárat

A „Möwe“ hőstettei

1916 folyamán a német flottának egy kis segédcirkálója vált világhírnevűvé. Ez a kis cirkáló a „Möwe“ volt, amely az Atlanti-óceánon rövid idő lefolyása alatt hét angol gőzöst süllyesztett el.

A rettegett, legendás hajó parancsnoka gróf Dohna-Schlodien Miklós német korvettkapitány volt, aki kétszer is áttörte 1916 folyamán az angol tengeri blokádot és cirkálási folyamán rendkívül érzékeny károkat okozott az ántánt tengeri forgalmának. A „Möwe“ eredetileg 4500 tonnás banánszállító kereskedelmi gőzös volt, amelyet a háború folyamán szereltek fel és alakítottak át hadihajóvá és ezzel a kicsiny segédcirkálóval bámulatos hőstetteket vitt végbe grófi parancsnoka, akinek fejedelmi eredetű családja 1152-ben Barbarossa Frigyestől kapta a grófságot.

A „Möwe“ először 1916 januárjában törte át az angol blokádvonalat és az Atlanti-óceán szabad vizén kezdte meg munkáját. Már január 10-én aknákat helyezett le a tengeren, amelyek egy hatalmas angol csatahajónak a borzalmas pusztulását okozták. A „King Edward VII.“ nevű, tizennyolcezer tonnás csatahajó futott rá az aknákra, melyeknek robbanása a szó szoros értelmében a levegőbe röpítette a büszke angol tengeri kolosszust. A legénység egy részét sikerült a segítségre siető angol hajóknak kimenteniük.

Hét angol szállítógőzös elsüllyesztése után, február elsején a „Möwe“ elkobozta az „Appam“ nevű nagy angol gőzöst, amelyet gróf Dohna-Schlodien egyik tisztjének, Berg hadnagynak a parancsnoksága alá helyezett. A hajóval, amelynek személyzetén kívül több mint kétszáz utasa volt, Berg hadnagy Amerikában, Virginia partján kötött ki. Az elkobzott hajót azután jóval később az amerikai kormány német hadizsákmánynak nyilvánította.

További cirkálásai során a „Möwe“ zsákmányul ejtette a „Westburne“ nevű angol hajót és elsüllyesztette az Edinburgh, Cambridge,

Horace, Luxemburg gőzösöket. A Westburne-t Santa Cruz kikötőjében levegőbe röpítették.

Negyedévi kalandozás után, ezer és ezer veszedelmet kikerülve, március folyamán tért vissza a legendás cirkáló a wilhelmshafeni kikötőbe. Valóságos diadalujjongás fogadta a hajó visszaérkezését, amit a német tengerészeti vezérkar a következőképpen jelentett be: „őfelsége „Möwe“ hajója, amelynek Dohna-Schlodien várura és grófja a parancsnoka, több hónapi sikeres cirkálás után ma négy angol tisztet, 29 angol tengerészkatonát és matrózt, 166 főnyi ellenséges hajólegénységet, köztük 103 indust, mint hadifoglyot, továbbá egymillió márka értékű aranyrudat hozva magával, egyik hazai kikötőnkbe befutott. A hajó elfogta és nagyobbrészt elsüllyesztette, kisebb részben mint zsákmányt semleges kikötőbe küldte a Corbridge, Author, Trader, Ariadne, Dromonby, Farring Ford, Cián Macteavish, Westburn, Appam, Horace, Flamenco, Edinburgh, Cambridge, Saxon Prince nevű angol és a Marrom és Luxemburg nevű belga gőzösöket. Őfelsége hajója ezenfelül az ellenséges tengerpart több helyén aknákat helyezett el, melyeknek többek között a King Edward VII. nevű angol csatahajó is áldozatul esett.“

A „Möwe“ tisztjeit és legénységét nemzeti hőökként ünnepelte a központi hatalmak közvéleménye. A kis cirkáló hősieles magatartása lelkesedést és bizalmat öntött a német flotta sorsát rendkívüli figyelemmel kísérő német nemzetbe.

Ha egy kis segédcirkáló ilyen fényes eredményeket tud elérni, mi lesz, ha sor kerül az egész német flotta felvonulására és harci támadására?

Ez a kérdés foglalkoztatta az egész német népet, amelynek szemefénye volt a tengeri hadereje.

És a kérdésre hamarosan megérkezett a válasz.

A német flotta május havában megütöközött az angol „-grand fleet“-tel és a világtörténelem legnagyobb tengeri csatája nagyrészt indokolta a németeknek a flottájukba vetett bizalmukat és reményeiket...

Hajósüllyesztés

Diadalmas cirkáló útján a „Möwe“ többek között feltartóztatta és elsüllyesztette a „Cián Macteavish“ nevű angolt hajót.

Az izgalmas kaland és a borzalmas pusztulás részleteit így beszélte el egy angol hajóstiszt, aki a Cián Macteavish-en teljesített szolgálatot:

— „Január 16-án a Cián Macteavish körülbelül száz mérföldnyire

Madeirától déli irányban haladt, mikor két hajót pillantott meg. Az egyik hajó előárbocán világosság volt. Hamarosan utolértük, öt órakerreggel a hajó távirójelzést adott. Erre én válaszoltam. A hajó azt kérdezte, hogy milyen hajó a mienk? Mi viszont azt kérdeztük, hogy milyen hajó az övék? A felelet így hangzott:

— A mi hajónk neve Anthor, Liverpoolba való.

Ekkor mi is közöltük nevünket: Cián Macteavish. Erre most már ez a jelzés jött:

— Rögton megállni! Német cirkáló vagyok!

Persze eszünk ágában sem volt szótfogadni, sőt kapitányom a gépszeknek parancsot adott, hogy a legnagyobb gyorsaságot fejtsék ki. De azért mégis azt feleltük vissza:

— Igenis, megállunk!

Mihelyt a német cirkáló észrevette, hogy nem állunk meg, tüzelni kezdett ránk. Mi viszonztuk a tüzelést. Most megkezdődött a harc.

Az első gránát, amely a német hajóról jött, letépte ventillátorunkat és megölt egy matrózt. A következő gránát az első hajótiszt kabinját ütötte át és a fedélzetünket teleszórta szilánkokkal. Egy újabb lövés a parancsnoki, hidat talált. A többi gránát fejünk felett süvített el, de egyik ismét talált: belevágott a gépház felső részébe és megölt tizenkét matrózt, ötöt pedig megsebesített.

Ezután egy gránát hajónkat a vízvonal alatt talált. Kapitányunk erre parancsot adott, hogy tüzeink szüntessék meg a tüzelést, a hajót pedig meg kell állítani. Ekkor már a cirkáló mellénk ért és egy német tiszt több emberrel fedélzetünkre jött. Kapitányunktól, Olivértől azt kérdezte a tiszt, hogy miért tüzeltetett a német cirkálóra?

— Tüzeltettem, hogy hajómat védjem. Ha nekem ágyúkat adnak a hajómra, akkor használok is azokat. Védekezés nélkül angol tiszt nem adja meg magát...

A németek a fedélzeten sorba álltak és azt mondták, hogy mindenkit lelőnek, aki mozdul. Kis idő múlva megparancsolták, hogy szálljunk a csónakokba. A második hajótiszt csónakja és az enyém parancsot kaptunk, hogy a Möwe kísérehajójához, az Appamhoz menjünk, míg a többi hajótisztet és Olivér kapitányt a Möwére vitték.

Másnap délután a Cián Macteavish elfogott legénységét mind átvitették a Möwéről az Appamra, minket pedig a Möwére.

A német cirkálón nem volt név, de éppen aznap a német császár születésnapja lévén, a németek díszruhában jelentek meg és sapkájukon ott volt a „Möwe“ név.

Persze most már velük kellett mennünk. A Cián Macteavish közben elsüllyedt. Szárazföldi ember nem igen tudja elképzelni, milyen érzést kelt a tengerész szívben a tudat, hogy a hajó, amelyhez tartozott, a tenger fenekére süllyed ...

Másnap a Mövve megtámadta a Corbridge nevű angol kereskedelmi gőzöst, mely szintén fel volt fegyverezve. Ez a hajó is a tenger fenekére került.

Útközben a németek sötétsárgára festették át a Möwet és egyéb maszkírozásokat is végeztek rajta, úgyhogy csak egészen közletről volt felismerhető.

Három hétig voltunk a Möwe cirkálón, amelyet az Appam folyton kíséri, persze a Möwe egyik tisztjének vezetése alatt. A németek nem titkolták, hogy az Appamot éppúgy támadták meg, mint a mi hajónkat, csak nem süllyesztették el, hanem magukkal vitték, hogy egy semleges kikötőben átadják internálás végett. Bennünket is nemsokára Amerikában partra vettek, aztán eltűntek a tengeren.“

A Möwe legendás híró grófi parancsnokán kívül a háborúnak ebben az időszakában nagy hírnévre tett szert Forstner György német tengerészkapitány is, aki egy német búvárhajó parancsnoka volt és aki Anglia nyugati partján és az Atlanti-óceánon sok angol hajót süllyesztett el, köztük a Crown of Casile nevű gőzöst is. Ennek a hajónak az elsüllyesztését így beszélt el Forstner kapitány:

— „Mielőtt munkánk végeztével búcsút mondtunk volna Anglia nyugati partjának és az Atlanti-óceánnak, még egy jó zsákmányra tetünk szert. Észrevettünk egy hatalmas, súlyosan megrakott négyárbocos gőzöst, amely Amerika felől jött ötezer tonna zabbal és Havreba igyekezett.

Azonnal megkezdődött az üldözés. A gőzös el akart menekülni, de mingyárt a legelső lövés, amelyet feléje küldtünk, a parancsnoki lüdját érte. Erre rögtön megállót és jelezte, hogy gépét hátrafelé indítja. Nem kellett tovább lőnünk, már csak azért sem, mert a hajón megkezdték a csónakok lebocsátását.

Felszólításunkra az összes csónakokat vízre eresztették és a személyzet felénk evezett, hogy fölvegyük őket, amire természetesen mi nem vállalkozhattunk.

Miután a víz teljesen sima volt, elhatároztuk, hogy a torpedókkal és gránátokkal takarékoskodni fogunk és robbanó bombákkal fogjuk elpusztítani a hajót. Ehhez szükségünk volt az angol hajó csónakjainak

egy részére, amelyeken a robbanószereket és robbantó csapatunkat kiküldjük.

Az angolok egy részét erre az időre ki kellett szállítanunk a csónakokból és fölvenni őket a bűvárhajóra.

Ily módon a robbantó szakasz el is érte a súlyosan megsérült angol hajót. Elhelyezték a bombákat, meggyújtották a hosszú gyújtózsínórokat és sietve újból csónakokba szálltak.

Még fele úton voltak a csónakok a mi naszádunk és a pusztulásra ítélt hajó között, amikor a Crown of Castle borzalmas robbanással a levegőbe repült. Nemsokára már csak egyes faalkatrészei úszkáltak a vizen. A többi része elsüllyedt a tengerben.

A csónakokba menekült személyzetet nemsokára a helyszínre érkező angol hadihajók vették fel fedélzetükre.

De mi akkor már, munkánk végeztével, a víz alá merültünk és tovább folytattuk útunkat az előre megszabott irányban.“

Tirpitz főadmirális lemond

A német flotta igazi megteremtője Tirpitz Alfréd főtengernagy volt, aki 1897-ben lett a birodalmi tengerészeti hivatal államtitkára, 1911-ben pedig a német flotta főtengernagya.

Tirpitz admirális alapelvei a következők voltak: a német csatahajókat a legerősebb hatású ágyúkkal kell felszerelni, tökéletesíteni kell a hajók páncélozását és a torpedók használatát. Ebből a három főszempontból szervezte a német flottát. A történetírásnak meg kell állapítania, hogy Tirpitz admirális a béke éveiben nem vetett nagy súlyt a bűvárhajókra, de amikor a háború folyamán bebizonyosodott, hogy a központi hatalmak szempontjából milyen óriási jelentősége van a tengeralattjáróknak, ő sürgette legjobban az új formájú, tökéletesített bűvárhajók építését és ő követelte a leghevesebben a tengeralatti támadások fokozását.

Nagy erővel indult meg a bűvárhajók építése és a tökéletesített formájú, minden eddiginél nagyobb teljesítményekre berendezett „U“-hajók csakhamar a rémei lettek az ántánt hajóforgalmának és flottáinak.

Németország hamarosan helyrehozta az e téren mutatkozó mulasztásokat és éppen Tirpitz főtengernagy, aki nagyon tekintélyes és befolyásos tényezője volt a német birodalmi életnek, követelte a leghevesebben, hogy az Északamerikai Egyesült-Államok minden fenyegetőzése

ellenére a végsőig fokozzák a búvárhajós tengeri hadjárat hevesességét.

Sok híve volt Tirpitznek, de még több ellenfele.

A német kormány legtöbb tagja arra az álláspontra helyezkedett, hogy nem szabad Amerika amúgy is kedvezőtlen hangulatát véglegesen Németország ellen fordítani és a kíméletlen búvárhadjárat folytatásával az amerikai hadüzenetet kiprovokálni.

— Amerika úgyis ellenségünknek számít már — érvelt a bizalmas tanácskozásokon a főtengeteny. — Szinte korlátlan mennyiségben szállítja a hadiszert ellenségeinknek. A szállítóhajók elsüllyesztése ellen is azért tiltakozik, hogy az ántánt részére folyó hadiszerszállításokat zavartalanul, minden kockázat nélkül bonyolíthassa le. Ha nem használjuk ki legcélravezetőbb és legeredményesebb harci eszközünket, a búvárhajókat, nincs módunkban megakadályozni a szállításokat, ellenségeink folytonos erősödését és mialatt mi elszigeteltségünkben folyton gyengülünk, a legnagyobb aggodalommal kell tekintenünk a háború végső kimenetele elé...

Súlyos szavak voltak a főtengeteny szavai. Szinte ijesztő jóslatként hatottak.

— Sietnünk kell búvárhajóink teljesítőképességének kihasználásával — fejezte be szavait Tirpitz. — Anglia most meg van rémülve. Kétségbeesett idegességgel figyelmeztet hajója pusztulását, amit mi még fokozhatunk. Idő kérdése, mikor találják fel a védekezés módját és akkor elesünk ettől a döntő fegyverünktől. Ha az én álláspontomat nem fogadják el, ha belemennek a búvárhadjárat korlátozásába, olyan reménytelennek tartom a háború végső sorsát, hogy a magam részéről a felelősséget nem vállalhatom a történendőkért és levonom a konzekvenciákat ...

Lemondását is kilátásba helyezte a népszerű főtengeteny, ha a búvárhajó hadjárat korlátozását határozza el a német hadvezetőség Amerika nyomása következtében.

Hónapokon át tartó jegyzékváltás, izgalmas tanácskozások után a német kormány a korlátozás mellett döntött. Sem Vilmos császár, sem Bethmann-Hollweg birodalmi kancellár nem akarták előidézni az amerikai hadüzenetet.

Tirpitz 1916 március 15-én beadta lemondását.

Utóda Eduard van Capelle tengernagy lett, aki a birodalmi tengerészeti hivatal egyik vezetője volt és aki később belátta, hogy Tirpitznek igaza volt, amikor a korlátlan tengeralatti naszádháborút követelte. 1917 elején keresztül is vitte a korlátlan harc elrendelését.

De már akkor későn volt.

A nyugalomba vonult Tirpitzet, a „német flotta atyjá“-t szomorúan igazolták a bekövetkezett események.

Amerika háborúval fenyeget.

Amióta Németország megkezdte a fokozott, de nem korlátlan búvárnaszádháborút, az Egyesült-Államok kormánya, szinte szünet nélkül, egyre fenyegetőbb hangú jegyzékekkel igyekezett a német kormányt e hadviselési mód abbahagyására bírni.

Az Egyesült-Államok kongresszusán március 3-án került szőnyegre a német kormánynak az új búvárhajóharcra vonatkozó jegyzéke.

Németország ugyanis még február folyamán utasította washingtoni nagykövetét, Bernstorff grófit, közölje az Egyesült-Államok kormányával, hogy a Lusitania és az Arabic nevű hajók elsüllyesztése ügyében tett megnyugtató kijelentések csakis a békés kereskedelmi hajókra vonatkoznak. Németország ragaszkodik ahhoz az álláspontjához, hogy a fölfegyverzett kereskedelmi hajókat, bárminő is legyen fegyverzetük, előzetes figyelmeztetés nélkül elpusztíthatja.

Az Egyesült-Államok kongresszusán Stone szenátor a következőkben ismertette Wilson elnök álláspontját:

„Ha német búvárhajó elsüllyeszt egy fölfegyverzett kereskedelmi hajót, Németországot e jogtalan ténykedése miatt felelősségre kell vonni. Amennyiben Németország megmarad eddigi álláspontja mellett, Wilson elnök kész megszakítani vele az eddig fennálló barátságos viszonyt és az ügyet a kongresszus elé terjeszti, amely azután dönteni fog a háború kérdéséről.“

A kongresszus nagy izgalom közt foglalkozott a kérdéssel s a józanabb párt közvetítő indítványt tett, amelynek az volt a tartalma, hogy a kongresszus hozzon határozatot, amely szerint az amerikaiak a fölfegyverzett hajókon való utazásuk által ne döntsék háborús veszedelembé hazájukat. E határozat nem volna a jogok feladásának mondható.

Ugyanezen az ülésen egy demokrata vezér megkérdezte Wilsontól:

— Mi lenne a valószínű következménye annak, ha Amerika Németország ellen föllépne?

— A mi föllépésünk — felelte Wilson — bizonyára megrövidítené a háborút...

Két napi tárgyalás után az amerikai szenátus 68 szavazattal 14 ellen elfogadta azt a javaslatot, melyben Gore szenátor azt javasolta,

hogy a szenátus helyeslje a Németországhoz intézendő hadüzenetet, ha amerikai állampolgár pusztul el figyelmeztetés nélkül elsüllyesztett, fölfegyverzett hajón.

Néhány nappal később Bernstorff gróf, washingtoni német nagykövet Lansing amerikai államtitkárnak a bűvárhajók kérdéséről új terjedelmes emlékiratot nyújtott át, amely felpanaszolta, hogy Anglia a maga hasznára fordítja Amerika magatartását, oly irányban, hogy fölfegyverzett kereskedelmi hajóit utasítja, hogy a bűvárhajókkal szemben támadóan lépjenek fel. Az emlékirat elismerte, hogy a nemzetközi jog a bűvárhajók alkalmazása tekintetében nem tartalmaz előírásokat és azt az ajánlatot tette, hogy a bűvárhajókat a nemzetközi jognak a háború előtt érvényben volt elvei szerint használják, ha azokat Anglia is tiszteletben tartja.

Még javában folytak a jegyzékváltások, amikor március folyamán új fordulat történt, amely egészen más irányt adott az ügyek fejlődésének:

Március 21-én egy német bűvárhajó elsüllyesztette a Sussex nevű nagy angol póstagőzöst, amely Dieppe és Folkstone között közlekedett. Az utasok közül több mint hetven ember vesztette az életét. Amerikaiak is voltak a hajón, de ezeknek sikerült megmenekülniük. Mindamellet az Egyesült-Államokban nagy izgalmakat keltett az újabb eset, amely amerikai állampolgárok életét veszélyeztette és a háborús párt megtorlást követelt.

— Hadüzenetet Németországnak! — ez volt a jelszó.

És Wilson a hangulat nyomása alatt meg a saját intenciója szerint is rövidesen újabb ultimátumszerű jegyzéket, a híres „Sussex-jegyzék“-et intézte Németországhoz, amelyben hadüzenettel fenyegette meg a német kormányt, ha nem hagyja abba a kereskedelmi bűvárhajóharcot. Németországra sorsdöntő kérdés elintézése várt.

Amerika megfélemlíti Németországot.

A német kormány még nem kapta meg a „Sussex-jegyzék“-et, amikor március végén a német birodalmi gyűlés költségvetési bizottsága elintézte a bűvárhajó kérdést.

Bethmann-Hollweg birodalmi kancellár és Capelle tengerészeti államtitkár beszéde után a bizottság határozati javaslatot fogadott el, amely kimondta, hogy a bűvárhajó leghatásosabb fegyvernek bizonyulván, ajánlatos, ha Németország, mint minden más hadieszközzel, a bűvárhajókkal is oly módon él, amely mód lehetővé teszi az ország jövő-

jét biztosító béke kivívását s megóvjva Németország számára a tengeren való érvényesüléshez szükséges szabadságot.

Április 21-én, pontosan egy hónappal a Sussex-gőzös elsüllyesztése után azonban a német kormány megkapta az Egyesült-Államok rendkívül élehangú, ultimátumszerű jegyzékét, amely azt követelte a német kormánytól, haladéktalanul jelentse ki, hogy a bűvárhajók hadjáratának eddigi módját megszünteti, mert ellenkező esetben az Egyesült-Államok kormánya a Németországgal való diplomáciai összeköttetést megszakítja.

Ezt a háborúval fenyegető diplomáciai iratot nevezték el „Sussex-jegyzék“-nek, mert ehhez egy melléklet volt csatolva, amely a Sussex-eset tényállását adta elő és bebizonyítva látta, hogy a hajót, amelyen amerikaiak is utaztak, egy német bűvárhajó előzetes figyelmeztetés nélkül torpédózta meg.

Izgatott tanácskozások kezdődtek újból a német illetékes tényezők körében. De nem volt idő huzamos vitákra, terjengős fejtegetésekre.

Az amerikai kormány azonnali intézkedést kért. És három nap alatt meg is történt az intézkedés. Az Egyesült-Államok kormányának sikerült megfélemlítenie Németországot, melynek hadvezetősége április 24-én kiadta a parancsot a bűvárhajók kapitányainak a harc korlátozására vontkozóan.

Ettől kezdve — a korlátlan harc későbbi elrendeléséig — szó sem leheteti eredményes bűvár hajóharcról.

Május első napjaiban Németország elküldte az Amerikának szóló válaszejegyzékét. A német kormány nem zárkózott el annak lehetőségétől, hogy a Sussex hajót valóban német bűvárhajó torpedozta meg. A jegyzék közölte az amerikai kormánnyal, hogy Németország egyelőre hajlandó bűvárhajóharcát mérsékelni, utóbb pedig kész az egészet a háború előtti tengerhajózási rend alapjára fektetni, ha Amerika, amely Németországban követelően lép fel, Angliával szemben is nemcsak protestál a nemzetközi jogon ejtett sérelmek miatt, hanem ott is követelni fogja ama nemzetközi jogi normák tiszteletbentartását, amelyek a háború előtt általánosan elismertek voltak. Addig is a német jegyzék fenntartotta Németország számára, hogy önvédelme e leghathatósabb fegyverének azt a hasznát vegye, amely céljának legjobban megfelel. Egyelőre utasítást küldtek az összes tengeri német haderőnek, hogy figyelemmel a kereskedelmi hajók feltartóztatására és elpusztítására vonatkozó nemzetközi jogi elvekre, a tengeri háború haditerületén belül se süllyessenek el kereskedelmi hajókat előzetes figyelmeztetés és az

emberek megmentése nélkül, kivéve azt az esetet, amikor a kereskedelmi hajók a menekülést, vagy az ellenállási kísérlik meg.

A jegyzék kifejezte még egyszer Németország békés hajlandóságát, amikor ezt írta: „Erejeinek tudata megengedte a német kormánynak, hogy két ízben is kijelentse az egész világ előtt, hogy kész a Németország létérdekeit biztosító békére. Kifejezésre juttatta ezáltal, hogy nem ő az oka annak, ha Európa népei továbbra is kénytelenek nélkülözni a békét.“

Május kilencedikén válaszolt Amerika a német jegyzékre. Tudomásul vette a német jegyzék tartalmát, ellenben elzárkózott Németország ama jogos kívánsága elől, hogy Angliával szemben is föllépjen. Wilson kijelentette, hogy egy pillanatig sem engedi meg annak megvitátását, hogy „az amerikai-polgárok jogának tiszteletben tartása a nyílt tengeren a német tengerészeti hatóságok részéről a legcsekélyebb mértékben is egy más kormány magatartásától tétessék függővé“.

Az amerikai jegyzékkel a válság diplomáciai szakítás nélkül egyelőre elsimult.

Ennek azonban nagyon nagy volt az ára.

Németország megijedt a veszedelem nagyságától, amit az Egyesült Államok hadüzenete rejtett volna magában. Ezzel szemben elmulasztotta a korlátlan búvárhajóháború legalkalmasabb időpontját.

Amerika még nem volt fölkészülve a háborúra, Wilsonnak meg kellett volna amúgy is várnia az ríj elnökválasztást, amely 1916 novemberében volt esedékes. Így hát Németország lemondott legeredményesebb fegyveréről abban a reményben, hogy az Amerikával való háborús konfliktust sikerül elkerülnie.

A későbbi események bebizonyították a német kormány és a német hadvezetőség nagy tévedését. 1916 novemberében Wilsont újra elnökké választották. A német hadvezetőség az év végén már kénytelen volt belátni, hogy az amerikai konfliktus ellenére is kénytelen a végső eszkökhöz: a korlátlan búvárhajóharc elrendeléséhez folyamodni a végső, döntő siker kicsikarása érdekében.

De — mint majd látni fogjuk — már késő volt. Németország kihasználatlanul hagyta a legalkalmasabb időszakot, az elkésztett korlátlan búvárhajóharc keserű csalódást hozott a német birodalomnak.

De ne vágjunk elébe az eseményeknek.

Egyelőre figyeljünk a tengerre, ahol nagy meglepetések készülődtek, ahol sor került az angol és a német flotta megütközésére, minden idők legnagyobb tengeri csatájára.

A világtörténelem legnagyobb tengeri csatája

A skagerraki ütközet

Anglia idegeskedett.

Nyugtalanította a partvidékek ellen intézett sok támadás, ami a német tengerészeti repülőgépek révén érte. És még jobban idegesítette a német búvárhajók pusztító munkája. A közhangulat egyre sürgetőbben követelte:

— Angliának meg kell valahogy szabadulni a német búvárhajóktól. Le kell számolni a német flottával. És el kell pusztítani az „Úrhajók partvidéki bázisait.

A „tenger“ ura zavartalanul akart uralkodni birodalma fölött.

— Hatalmas flottánk semmisítse meg a kis német ellenséget! — követelték a nép hangulatának szószólói.

Olyan hangulat volt ez már, amely elkerülhetetlenné tette angol részről a nagy erőpróbát.

A doggerbanki csata óta, amely 1915 januárjában zajlott le, úgy az angol, mint a német flotta csak kisebb döntésekre, földérintő vállalkozásokra szorítkozott.

1916 nyarán azután megtörtént a nagy összeütközés a két flotta között, amelyet olyan türelmetlenül sürgetett az angol közvélemény és amelyet bizakodó hangulatban várt egész Németország.

A németek rendületlenül bíztak kisebb, de modernebb és harciasabb szellemű flottájuk győzelmében, amelyet legalább egyenértékű tengeri haderőnek tartottak a hatalmas angol flottával.

Anglia a leszámolás, Németország pedig az izgalmas erőpróba szempontjából várta türelmetlenül a két flotta összecsapásának pillanatát.

1916 májusának utolsó napján és június elseje hajnalán zajlott le a várva várt nagy esemény: a „skagerraki ütközet“, amely minden idők legnagyobb tengeri csatája volt és amely örökké emlékezetes marad.

Az angolok léptek fel támadóan és a „grand fleet“-tel, a verhetetlennek tartott, hatalmas angol armadával felvonulva az Északi-tengeren a német és a norvég partok irányában, dölyfösen hívták fel a német flottát, hogy jöjjön már elő és mérje össze erejét az övékével.

A német flotta elfogadta a kihívást, belement egy ütközetbe a sokkal nagyobb angol erő ellenében és ebből a megütközésből lett a világ legnagyobb tengeri csatája, amely mellett valósággal eltörpül Nelson admirális bármelyik világhírű tengeri ütközete.

A hatalmas méretű tengeri csata a skagerraki tengeriszoros nyugati bejárata és a Horn-szirtek közötti vizeken zajlott le a jütlandi tengerparttól 160 kilométernyire nyugatra és körülbelül egyforma távolságra Helgolandtól és Scapa Flowtól.

A Skagerrak az Északi-tenger egyik ága, amely Norvégia fjordokkal csipkézett déli partja és Jütland dán félsziget északi, kietlen partvidéke között terül el. A tengerszoros a Jütland-félsziget északi részén lévő „skagensriff“ homokzátanyokról nevezték el Skagerraknak.

A Skagerrak híres tomboló orkánjairól, vad viharairól. Meglehetősen veszélyes is a hajózás a tengerszorosban. Olyan vihart és orkánt azonban nem látott még a Skagerrak sem, amilyen május 31-én zajlót le nyugati bejárata előtt. Nem az elemek fürgetege volt ez, hanem a hatalmas hajóhadak, a gigászi csatahajók, a bömbölő hajóágyúk, a rettentő robbanások mesterséges pokla, amelyet az emberi ellenségeskedés féktelen mértéke idézett elő.

Délután öt órától éjfélutánig folyt a rettentő ütközet. Száz cs száz óriási kaliberű hajóágyú üvöltött, csodaszamba menő „úszó paloták“ robbantak föl és süllyedtek a tenger fenekére... Borzalmas volt a két erő összeütközése. Borzalmas volt a milliárdos értékek pusztulása. De legborzalmasabb volt annak a kerek számban tízezer bátor és elszánt tengerésznek a halála, akik a nagy csata áldozataiként a büszke csatahajókkal együtt elsüllyedtek a hullámsírban.

Két nagy nemzet presztízséről, dicsőségéről volt szó.

Németország be akarta bizonyítani, hogy Angliának méltó versenytársa a tengeren.

Anglia pedig be akarta bizonyítani, hogy tengeri egyeduralka csorbítatlan és harmadfél század esztendő múltán is az óceánok ura maradt.

Harmadfélszáz esztendeje volt ugyanis annak, hogy a világtengereken akkoriban uralkodó Spanyolország rengeteg hajóhadával megtámadta Angliát. Ez volt II. Fülöp spanyol király, híres „győzhetlen

armadá“-ja, melynek közeledtére a szigetország minden templomában könyörgő istentiszteleteket tartottak és maga „angol Erzsébet“ is, ez a törhetetlen erélyű királynő elkészült a végső veszedelemre.

Anglia akkor élte történelmének legválságosabb óráit, de a végső katasztrófától megmentette egy tengeri vihar, amely szétszórta a spanyol hajóhadat. Így győzött akkor az angol flotta, — az elemek segítségével — és maga Erzsébet királynő is ezt vallotta azokon az érmeiken, melyeket a nagy diadal emlékére veretett... „Afflavit Deus, ei dissipati sunt...“ „Rájuk fűjt az Úr és szétszórattak ...“

Vájjon most, harmadfélszáz esztendő múltán nem éri-e hasonló sors a „győzhetetlen armadát“?

A németek, akik mindennél büszkébbek voltak harcias és dédelgetett flottájukra, abban bíztak, hogy a természet ereje helyett majd az ő vasöklük szórja szét a világ legnagyobb tengeri haderejét.

Reménységük nem is bizonyult egészen alaptalannak.

A hatalmas túlerőben lévő angol flotta nem tudta kicsikarni a győzelmet, sőt végeredményben a büszke „grand fleet“ nagy veszteségei után a döntés megvárása előtt elvonult a csata színhelyéről.

Az angol flottának nem volt most Nelsonja.

És a trafalgari győző bizonyára megfordult sírjában, mert a skagerraki csatában a halálra sebzett dreadnoughtokkal együtt leszállt a hullámsírba az a legenda is, hogy az angol flotta legyőzhetetlen.

Skagerrak német diadal volt.

Bámulatos, csodálatos, szinte hihetetlen győzelem kétszeres túlerővel szemben, amely végül is jobbnak látta föladni a harcot.

De nem volt döntő győzelem.

Anglia kibírta könnyűszerrel, ha fájdalmas szívvel is, veszteségeit és a világháború további folyamán nem kísérelte meg többé a döntő tengeri csatát.

Anglia most már, flottájának kockáztatása nélkül, a szárazföldön akarta kivívni a diadalt és megsemmisíteni a német flottát, amely — mint mingyárt látni fogjuk — méltó és veszedelmes ellenfélnek bizonyult.

A cirkálók csatája

Május 3t-én délben német repülőtiszték jelentették, hogy az Északi-tengeren angol csatahajók közelednek Jütland partjai és a Skagerrak felé.

A jelentések arról győzték meg a német flotta parancsnokságát,

hogy az angol flotta nagyobb arányú fölvonulásáról és támadásáról van szó. Ennek megfelelően mingyárt megtörténtek az intézkedések a flotta elindítására.

Szinte pillanatok alatt megtörtént a döntés:

— A harcot föl vesszük!

Működni kezdtek a szikratávíró készülékek. Scheer német tenger-nagy küldözte parancsait a hajóegységeknek.

A német hajóhad teljes gőzzel indult abba az irányba, amelyből a repülőtiszték az angol hajók közeledtét jelezték.

A német flottát két nagy részre osztották: 1. a felderítő és elővéd-flottára, az úgynevezett könnyűhadra, amelynek Hipper altengernagy volt a parancsnoka és 2. a derékhadra, a flotta zömére, amelyet Scheer tengernagy vezényelt.

Az angol hajóhad is hasonló elosztásban vonult föl. Az elővéd parancsnoka Beatty altengernagy, a derékhadé pedig Jellicoe admirális volt.

Ügy a német, mint az angol tengernagyok és altengernagyok a legkiválóbb tengerészparancsnokok voltak. Jellicoe angol tengernagy, aki már a világháború előtt is sok érdemet szerzett, 1914-ben lett az admirális első lordja és főként a tengeri tüzérség fejlesztésén dolgozott. Beatty altengernagy már az 1915 januárjában megvívott doggerbanki tengeri csatában is az angol csatacirkáló hajóraj parancsnoka volt és az első érdemleges tengeri ütközetet is ő vezette. A német flottaparancsnokok is harcban edzett tengerésztiszték voltak. Reinhold Scheer tengernagy számtalan afrikai harcban vett részt és sokáig volt az „Elsass“ csatahajó parancsnoka. Hipper altengernagy pedig — éppúgy, mint az angoloknál Beatty — mingyárt a háború elején a felderítő hajók parancsnoka lett és német részről ő vívta a doggerbanki csatát.

Az ellenfelek most újra szembekerültek egymással.

A két flotta felderítő osztagai, a könnyű cirkálók rajai teljes sebességgel száguldottak egymás felé és mögöttük' haladtak előre a derékhad dreadnoughtjai.

Öt órára járt az idő, amikor a jütlandi partok mentén északi irányban haladó német cirkáló hajóraj megpillantotta az ugyancsak teljes sebességgel közeledő angol felderítő rajt.

A német raj öt, az angol raj hat páncélos cirkalóból állott.

Körülbelül tizenhárom kilométernyi távolságból a cirkálók megindították a tüzelést egymás ellen.

Megdördültek az ágyúk.

Megkezdődött a nagy csata.

És negyedóra múltán már a levegőbe repült az első angol csata-cirkáló!

Mielőtt az izgalmas ütközet lefolyását ismertetnénk, tisztában kell lennünk a harcban résztvevő angol és német hajóhadak erőviszonyaival, amit a következő pontos összeállítás világít meg a legjobban.

Német részről a nagy ütközetben a következő egységek vettek részt:

16 nagy csatahajó,

6 öregebb sorhajó

5 csatacirkáló

kis cirkálók (65.000 tonna)

torpedózúzó (55.000 tonna)

összesen: 688.000 tonna és 224 ágyú.

Ezzel szemben az angol harci erők a következők voltak:

32 dreadnought

9 csatacirkáló

kis cirkálók (110.000 tonna)

torpezúzó (120.000 tonna)

összesen: 1,338.000 tonna és 380 ágyú.

Ez a hiteles összeállítás világosan rámutat az angol flotta kétszeres túlerejére, amit még veszedelmesebbé tett az a körülmény, hogy a 224 német ágyúval szemben lévő 380 angol ágyú jórészt sokkal nagyobb kaliberű volt, mint a németeké. Az angol flottának ugyanis 64 darab 38.1 centiméteres, 20 darab 35.6 centiméteres, 152 darab 34.3 centiméteres és 144 darab 30.5 centiméteres ágyúja volt, míg a németeknek 13 darab 30.5 centiméteres és 80 darab 28 centiméteres ágyújuk.

Az angol hajóhad ijesztő nagy és erős arzenálja állott szemben a német hajóhad aránytalanul kis haderejével és a németek mégis bátran fölvtették a harcot. Tudták, hogy a német flotta szelleme, képzettsége elsőrangú és e téren olyan fölényben van az angol tengeri haderővel szemben, hogy ezzel egyensúlyozni lehet a nagy erőbeli különbséget.

Az események csakhamar igazolták is ezeket a bizodalmaikat.

A cirkáló, az előhad egységei megkezdték az ágyúharcot és megindult a nagy csata a „Skagerrak előtt“ a hazáért és a dicsőségért.

A hajóágyúk dörgése csakhamar túlszárnyalta a viharos tenger dübörgését, csattogását...

Két dreadnought katasztrófája

Az angol flotta élén haladó „felderítő osztag“, amelyet Beatty admirális vezényelt, hat dreadnoughtból, tizenhárom kiscirkálóból és hatvan torpedórombolóból állott.

A hat hatalmas dreadnought a következő volt: „Queen Mary“, „Lion“, „Tiger“, „Indefatigable“, „Princess Royal“ és „New Zealand“.

Valamennyi az angol haditengerészet büszkesége.

Hipper altengernagynak, a német elővéd parancsnokának öt csatacirkálóból („Lützow“, „Dorfflinger“, „Moltke“, „v. d. Taun“ és „Seydlitz“), hat kis cirkálóból és negyven torpedózúzóból állott a hadereje.

Bár az angol flotta már az összeütközés első pillanatában túlerőben volt, csakhamar kiderült, hogy a németek tüzérségi technikája sokkal jobb az angolokénál. Még negyedórája sem folyt a fűlsiketítő tűzharc, amikor az angolok egyik hatalmas csatahajóját, az „Indefatigable“ dreadnoughtot telitalálat érte, felrobbantotta és elsüllyesztette.

Ez az óriási hajó volt a nagy és egyre hevesebbé váló csata első áldozata.

Nem sokkal később megérkezett a harcok színhelyére Beatty admirális második hajócsoportjának öt nagy csatahajója, „Queen Elisabeth“, „Warspite“, „Malaga“, „Vabant“ és „Barham“.

Az angol túlerő most már nagyon is kezdte éreztetni hatását, mert a helyszínre érkező öt nagy angol csatahajó is azonnal megnyitotta nehéz ágyúit.

A helyzet kezdett veszélyessé válni a németek számára. Éppen ezért Hipper altengernagy arra adott parancsot, hogy a torpedó-flotillák törjenek elő és támadják meg az angol vonalat.

Két német torpedónaszád csakhamar harcképtelenné vált, de ugyanakkor az angolok négy hajót és két kisebb egységet vesztek.

A csatának ebben az időpontjában repült levegőbe a második nagy angol csatahajó, a huszonhétézer tonnás „Queen Mary“, amelyet egy német nehéz gránát teli találat ért.

A csata igen kedvezőtlenül állt az angolokra nézve, annival is inkább, mert akkor már a német flotta zöme, amely egészen közel járt a csata színhelyéhez, kezdett ágyúival beavatkozni a heves küzdelembe.

Estefelé hét órára járt az idő, mikor a harc színhelyére megérkezett a német derékhad Scheer tengernagy vezetésével. Ekkorra azonban már az angol főhaderő is egészen közel járt és Beatty már olyan fron-

tot vett, hogy ezáltal szabaddá tette az utat Jellicoe admirális főhadereje számára.

A két derékhad megérkeztevel kezdődött a skagerraki csata második fejezete, az előcsatározások után a tulajdonképpeni ütközet.

Az előmérkőzés a németek sikerével végződött. De a döntő harcok csak most kezdődtek meg.

Az angolok több ízben megpróbálkoztak a harc folyamán a német rajvonal bekerítésével és ily módon való megsemmisítésével.

Hipper admirális azonban ügyesen kitért az átkaroló mozdulatok elől keleti irányban és megghiúsította az angol terveket.

Este nyolc órakor kezdődött a harc második periódusa, amely a német derékhad beavatkozását jelentette.

A német flotta parancsnokai örömmel állapították meg a harc eddigi fényes eredményeit és bizakodva adták ki a parancsot a küzdelem minél hevesebb és minél erősebb folytatására.

Úgy látszott, elérkezett az alkalom az angol flotta tekintélyének és dicsőségének alapos megtépázására.

Scheer admirális kiadta a parancsot a további támadásra.

Beavatkozik a német derékhad

A hatalmas hajók az erősen hullámzó tengeren vakmerő manőverezés közben szünet nélkül ágyúzták szemben álló ellenfeleiket.

Csodálatos színjáték volt ez, melynek elképzeléséhez bőséges fantázia kell.

A rendkívül hatásos német tüzelés arra kényszerítette Beaty admiralist, hogy kiscirkálóival, csatacirkálóival, a segítségül érkező „Queen Elizabeth“ sorhajórajjal és a torpedónaszádbombolókkal északi irányban kitérjen.

Nagy menetsebességgel, teljes gőzzel hagyták el eddigi pozíciójukat az angol flotta egységei.

De ez nem menekülés volt.

Csak taktika.

Az angol admirális ezzel a hadmozdulattal kelet felé hajló ívben akart a német flotta előtt elhelyezkedni, hogy azután koncentrált tüzellel tegye lehetetlenné a német hajók további sikeres működését.

A terv igen jó volt és megvalósulása veszedelmet jelentett volna a vitézül küzdő német flottára.

Hipper altengernagy azonban megghiúsította az angolok tervét.

Mivel a német páncélos cirkálók az angol flotta új elhelyezkedése miatt kezdtek szorongatott helyzetbe kerülni, Hipper parancsot adott a kis cirkálóknak és a flotilláknak, hogy támadjanak neki az angol csatavonal centrumának...

A kis német hajóegységek önfeláldozó bátorsággal véghez is viszik a feladatot. Ágyúk és torpedók nagy riadalmat és még nagyobb károkat okoznak a hatalmas csatacirkálóknak, amelyek este, háromnegyed nyolc órakor lassan-lassan elkezdnek hátrálni, végül is visszavonulnak és nem vesznek részt a nagy csata további lefolyásában.

Eközben már teljes egészében felvonult Scheer admirális vezetésével a német derékhad is, a német flotta zöme, amely megfelelő ívben elhelyezkedve, szintén megkezdte az ágyúzást.

Az angolok helyzete egyre veszedelmesebbre fordul.

Beatty követi Hipper példáját, ő is parancsot ad kis egységeinek, a kiscirkálóknak és a torpedózúzó flotilláknak, hogy törjenek előre és teljes sebességgel vessék magukat a német páncélos cirkálókra.

Ez a hadmozdulat nem marad minden eredmény nélkül. A német páncélos cirkálóraj nem szenved ugyan veszteséget, de kénytelen jobbra kitérni és átadni a teret az ellenséges kiscirkálók harcának.

Már este nyolc órára jár az idő. Az angol és német kiscirkálók elszántan ágyúzzák egymást. A kisebb kaliberű ágyúk dörgésébe mindkét oldalról belebőmbölnek a legnehezebb hajóágyúk, kavarog, hullámozik a tenger vize...

A kiscirkálók és torpedóflotillák összecsapásában a német „Wiesbaden” kiscirkáló olyan súlyos sérülést szenvedett, hogy kénytelen volt megállni és a harcot abbahagyni.

Az angol csatacirkálók észrevéve a „Wiesbaden” séiülését, feléje száguldottak, hogy elsüllyesszék. A német csatahajók természetesen védelmükbe vették a sebesült hajót és levegőbe röpítettek három nagy angol cirkálót: a „Defencet”-ot, a „Black Prince”-t és a „Warriort”-t, amelyek a „Wiesbaden” elsüllyesztésével megpróbálkoztak...

A harcképtelenné vált „Wiesbaden” később elsüllyedt.

Este nyolc óra után új fordulat állott be a nagy küzdelemben: az angol földérítő osztagokhoz megérkezett az angol „grand íleet”, Jellicoe admirális derékhada, nem kevesebb, mint három nagy hajórajjal, huszonnégy nagy csatahajóval.

Ez volt a skagerraki tengeri ütközet harmadik fejezete.

Most már az angol flotta döntő túlsúlyba jutott.

A németek azonban most sem veszítették el a reményüket.

„Bekeríteni és megsemmisíteni! ...

Északi és keleti irányból vonult fel a nagy angol flotta hátralévő része a küzdelem színhelyére.

Megérkeztek a büszke angol armada leghatalmasabb csatahajói és dreadnoughtjai, a szörnyű vízi kolosszusok, a legnagyobb kaliberű hajóágyúk tömegével és most már csak az erőviszonyokat mérlegelve, teljesen reménytelennek kezdett látszani a kis német flotta helyzete.

Megérkezett az „Invincible“-osztály, a „Loyal Sovereign“-osztály azokkal a csatahajókkal, amelyek szemefényei voltak az angol haditengerészetnek. A dreadnoughtiokkal tizenkét kiscirkáló és több mint száz torpedóromboló is érkezett.

Olyan túlsúly volt ez, amelynek minden matematikai számítás szerint össze kellett volna zúznia a német hajóhadat.

De nem ez történt!

A harcban a nyers erőn kívül nagyon fontos szerepet játszanak a lélektani tényezők is.

A német flotta harci szelleme; kiváló képzettsége keresztülhúzta a matematikai számításokat.

Schieer admirális, a német flotta parancsnoka egyáltalán nem rettent meg a rettegett és győzhetetlennek tartott angol „grand fleet“ teljes felvonulásától.

A német vezérhajó szikratávíró-készüléke csakhamar szétküldte a parancsot:

— Támadni!

Ugyanakkor volt ez, amikor Jellicoe angol tengernagy ugyancsak szikratávírón ezt a parancsot adta ki hajórajainak:

—El kell vágni a német flotta hazatérésének útját! Be kell keríteni és meg kell semmisíteni az ellenséget!

A nagy tengeri csata legizgalmasabb fejezete most kezdődött.

A német kiscirkálók és torpedónaszádok kénytelenek voltak a pusztulófélben lévő „Wiesbaden“-t magára hagyni.

Támadást rendelt el a német tengernagy és most minden energiára szükség volt, hogy ez a támadás, amelytől a német flotta sorsa függött, sikerrel járjon.

A helyzetet nem szabad úgy elképzelni, hogy a csatahajók egy helyben álltak és úgy folyt az ellenséges hajók ágyúzása. Sőt ellenkezőleg! Úgy az angol, mint a német flotta nagy sebességgel haladt az egész

idő alatt dél felé, egymástól mintegy hat kilométernyi távolságra, egymással párhuzamosan.

A gyors száguldás közben folyt szünet nélkül az ágyúzás, a leghevesebb tűzharc.

Jellicoe admirális parancsa értelmében az angol hajórajok minden erejükkel arra törekedtek, hogy elvágják a német flotta hazatérésének útját. Bízhattak is a sikerben, meri hiszen kihasználhatták hajóik nagyobb gyorsaságát. .

Ebben az izgalmas, száguldás közben folyó harcban most már résztvett úgy a német, mint az angol flotta minden raja, kivéve az angol „Queen Elizabeth“-raj egyik dreadnoughtját, amely harcképtelenné válva, kénytelen volt visszavonulni.

Scheer admirális újabb parancsot ad a támadásra. A német flotta vakmerően közeledik az angol vonalhoz, csökkentve a köztük fennálló párhuzamos távolságot.

Most újból előtörnek nagy heveséssel az angol kiscirkálók és torpedóflotillák és csatlakozik hozzájuk egy cirkálóraj támadása is.

Az óriási erővel végrehajtott támadás azonban összeomlik a németek pusztító tüzeben. Megint elsüllyed két angol cirkáló és néhány torpedónaszád.

A meghiúsult angol támadást a német tűzharc fokozódása követi, melynek folyamán levegőbe röpitik a huszonkilencezer tonnás „Warspite“ angol sorhajót és a tizennyolcezer tonnás „Invincible“ angol csatacirkálót.

Az angol flotta hatalmas veszteségei ellenére tovább folytatta a harcot, mintha valóban most akarná kicsikarni a német flotta fölött a döntő diadalt.

Elsüllyed a német vezérhajó

A német földérintő flotta parancsnokának, Hipper altengernagynak a „Lützow“ nevű páncélos cirkáló volt a vezérhajója.

Este kilenc órakor, amikor a leghevesebben tombolt a tűzharc, amikor az angol „Warspite“ dreadnought és az „Invincible“ csatacirkáló elsüllyedt, Hipper admirális hajóját is elpusztította egy angol nehézcirkáló telitalálata. A „Lützow“ a harc folyamán már több sérülést szenvedett, de nem vált harcképtelenné. Este kilenc órakor azonban a vezérhajó több nehéz találat érte, úgyhogy a „Lützow“ harcképtelenné vált, s vissza kellett vonulnia.

Hipper altengernagy a vadul tomboló harc közben csónakon szállt át egy másik páncélos cirkálóra, amelyről tovább vezette hajóraját.

A „Lützow“ visszavonult, eltávolodott a harci zónából és hajnal felé elsüllyedt. Legénységét és tisztikarát sikerült megmenteni.

Az est leszálltával egyre jobban fenyegette a hősiesen küzdő német flottát a bekerítés veszedelme. Scheer tengernagy, hogy az angol számításokat keresztülhúzza, derékhadával nyugatra fordult és hadmozdulatának leplezésére a kiscirkálókat és a torpedóflotillákat újabb támadásra vezényelte.

Különösen a hármas számú német flotilla támadása volt eredményes. Az angol flotta kénytelen volt a heves támadás előtt kitérni. A hatalmas füstfelhőkben a két flotta szem előtt vesztette egymást és rövid időre ellanyhult a küzdelem.

A rövid ideig tartó szünetet mindkét fél haderőinek átcsoportosítására fordította. Mikor azután a felderítő hajóosztagok ismét egymásra találtak, újból teljes erővel indult meg a küzdelem.

Most Jellicoe angol tengernagy vezényelte erélyes támadásra cirkáló elsüllyedtek. Ugyanekkor az angol flotta elvesztette 13.000 tonkálói és flotilláit. Ez a támadás eredménnyel is járt: a német „Polliméin“ 13.200 tonnás sorhajó, a „Rostock“ kiscirkáló és a „Elbing“ kisnás „Euryalus“ cirkálóját és több nagy torpedórombolóját.

A nagy erővel fellángoló éjszakai harc már nem volt olyan rendszeres küzdelem, mint a nappali. A derékhad az éjszakai órákban mindkét részről visszavonult és most már csak a földerítő rajok küzdöttek egymással.

Ezekben a végső harcokban még elsüllyedtek angol részen a „Tipperary“ és a „Turbulent“ romboló vezérhajók és német részen egy torpedónaszád.

De azután hajnal felé ellanyhult a harc.

A rövid nyári éjszaka, mely mindössze néhány óra hosszat tartott, alkalmasnak látszott arra, hogy mindkét fél fölkészüljön a végső leszámolásra, a döntő győzelem kivívására.

Az angol flotta eltűnik

Scheer admirális föl is készült a nagy harcra, a küzdelem folytatására.

Amikor földerengett június elsejének hajnala, már átcsoportosította, elrendezte flottáját és kiadta utasításait az új támadás megkezdésére.

El is indultak nyugat felé a kiscirkálók és torpedóflotillák, hogy megindítsák a tűzharcot a feltűnő csöndességgel viselkedő ellenség ellen.

De a német cirkálók nem akadtak rá az ellenségre.

Az angol flotta eltűnt.

A látóhatáron sehol sem volt nyoma a „grand fleet“-nek.

Mi történt?

Újabb bekerítő mozdulat?

Valami váratlan meglepetés?

Nem!

Az angol flotta az éjszaka folyamán egyszerűen abbahagyta a harcot, az üldözést, a további küzdelmet és visszafordult — észak felé.

Nemsokára jelentették a földérintésre kiküldött tengerészeti repülőket, hogy az angol flotta hátvédje, egy tizenkét sorhajóból álló raj az Északi-tenger déli részéből teljes gőzzel észak felé halad.

Jellicoe feladta a harcot. Lemondott a német flotta bekerítéséről és megsemmisítéséről. Alkalmasint sokallotta az áldozatot és jobbnak látta nem vállalni a további kockázatot.

Az elvonuló angol flotta hátvédje is olyan messze volt már, hogy Scheer tengernagynak le kellett mondania az üldözéséről.

Június elsejének hajnalán a német flotta maradt a nagy küzdelem színhelyén, diadalmasan, veretlenül, akcióképességének teljes birtokában.

Június elsején a német tengeri győzelem napja ragyogott fel, a német győzelemé, amit az angolok ugyan igyekeztek és ma is igyekeznek még elvitatni a németektől, de amit a történelem előtt kétségtelenné tesz az a tény, hogy a több mint kétszeres túlerőben lévő angol flotta nagy veszteségei után félbeszakította az ütközetet és elvonult a csata színhelyéről.

Maga Jellicoe admirális, aki a skagerraki tengeri csata után magas kitüntetést kapott, így magyarázza meg visszavonulásának okait „A nagy flotta“ című emlékirataiban:

„A skagerraki csata meggyőzött arról, hogy a mi hajóagyúink, nagyobb hordképességük ellenére, átütőerő tekintetében elmaradtak a német hajóagyúk mögött. Jól tudtam, milyen kiváló és eredményes volt a német kiképzés a flottatüzérség és a torpedókezelés terén és tudtam, milyen óriási haladást értek el e téren a háborút közvetlenül megelőző esztendőkből...“

Ez az őszinte vélemény, amely a legnagyobb elismerése a német

flotta kiváló harcképességének és tüzéré jenek, magyarázza meg, miért adta fel Jellicoe admirális a skagerraki csatái?

A német tengerészeti tüzérség — kisebb száma és kisebb kalibere ellenére — olyan fölényben volt az angol flotta tüzérsége fölött, hogy az angol admirális nem merte a küzdelmet tovább folytatni. Ez volt a harc félbeszakításának igazi oka. Az ántánt-lapok, sőt az angol hivatalos közlemények is úgy számoltak be a skagerraki csata végéről, hogy a német tengeri haderő az éjszaka sötétjében és a nagy ködben elkerülte a további harcot és az angolok a helgolandi aknamezők miatt nem folytathatták a német hajóhad üldözését.

Ez természetesen csak a helyzet és a tényállás szépítése volt.

Az angol flotta abbahagyta a küzdelmet, mert nagyon is kockázatos vállalkozásnak bizonyult a kitűnő harckészségű német flottával való nyílt megütközés.

A jelentések

Az egész világ közvéleménye érthető izgalommal értesült a skagerraki tengeri csata megtörténtéről. A hivatalos jelentések hézagos híradásából is kiderült, hogy olyan nagyszabású tengeri ütközet lezárásáról van szó, amelyre még nem volt példa a történelem során.

Napokon,át követték egymást a tengeri csatáról szóló jelentések.

A német tengerészeti vezérkar június elsejei, első híradása a következőképpen hangzott:

„Nyílt tengeri hajóhadunk május 31-én megütközött az angol hajóhad számban jelentékenyen túlnyomó főrésszével. Délután és éjjel nehéz, számunkra sikeres harcok fejlődtek ki Skagerrak és Horn-szikla között. Amennyire eddig ismeretes, megsemmisítettük a *Warspite* nagy hadihajót, a *Queen Mary* és az *Indefatigable* cirkálókat, két páncélos cirkálót, amelyek valószínűleg az Achilles-osztályhoz tartoztak, egy kiscirkálót, a *Turbulent*, *Nestor* és *Alcaster* új torpedóromboló vezérhajókat, nagyszámú torpedórombolót és egy bűvárhajót. Számos más nagy angol csatahajó is súlyosan megsérült, a többi között a *Marlborough* nagy hadihajót torpedólövések találták. A mi részünkről a *Wiesbaden* kis cirkálót és öfelsége *Pommern* hajóját süllyesztette el az ellenség, öfelsége *Frauenlob* hajójának sorsa eddig ismeretlen. A nyílt tengeri hajóhad ma befutott kikötőinkbe.

A *Warspite* 29.000 tonnás sorhajó volt s a legmodernebb angol hadihajók egyike. A *Queen Mary* 30.000 tonnás, az *Indefatigable* 19.500

tonnás páncélos cirkálók voltak. Az elsüllyedt német hajók közül a „Pommern“ 13.200 tonnás sorhajó, a „Wiesbaden“ és a „Frauenlob“ kisebb cirkálók voltak. Az angol flotta vesztesége meghaladta a 120.000 tonnát, amivel szemben a németek egész vesztesége alig volt 24.000 tonna. Azonkívül angol részen ötezernél több tengerész vesztette életét, a „Warspite“-nak egymagában 1200 főnyi légénysége volt, míg a németek részéről „csak néhány száz ember“. A támadó az angol flotta volt, amely azt hitte, hogy a német flotta nem meri a Skagerrakba való behatolásának útját állani.

A német flotta azonban a kihívást elfogadta, versenyre szállt a nagy angol flottával, amely vereséget szenvedve tért vissza az angol partokra.“

Másnap, június 2-án újabb jelentéseket közöltek a skagerraki csatáról, amelyek kiemelték, hogy a harc folyamán a német flotta állandóan felsőbbbségben volt az angol hajók kétszeres számbeli túlsúlya mellett is. A németek győzelmében kiváló rész illette a tüzérséget. Megállapították, hogy a német hajóágyúk sokkal messzebbre hordtak, mint az angolok s még a 28-as német ágyú is felülmúlta hatás dolgában az angolok 30 és feles, sőt 38-as ágyúit is. Amellett kitént, hogy a német hajóágyúk 206 lövést is kibírtak egymásután, az angoloké legfeljebb 80—90-et. Itt a német ipar felsőbbbsége győzött.

Kiváló része volt még a győzelem kivívásában a német bűvárhajóknak is, amelyek alapos munkát végeztek. A csata megfosztotta az angolokat attól a nimbusztól, hogy flottájuk legyőzhetetlen.

A német jelentéssel szemben az angol admirális beszámolója a skagerraki csatáról a következőképpen hangzott:

„Május 31-én délután a jütlandi partvidék magasságában tengeri ütközet fejlődött ki. Az angol hajók, amelyek harcba bocsátkoztak, a következők voltak: A csatacirkáló flotta, néhány cirkáló és könnyű cirkáló, amelyeket négy gyors csatahajó támogatott. *E hajókban a veszteségek súlyosak.* A német harci flottának a rossz látási viszonyok kedveztek. Kerülte a hosszabb harcot főhaderőinkkel. Mihelyt ezek a harc színterén megjelentek, az ellenség visszatért a kikötőbe, de előbb csatahajóinktól súlyos sérüléseket szenvedett. A *Queen Mary*, *Indefatigable*, *Invincible* csatacirkálók, valamint a *Defence* és *Black Prince* cirkálók elsüllyedtek. A *Warrior*, amely harcképtelenné vált, a légénység kénytelen volt elhagyni, noha előbb megkísérelték elvontatni. Jelentik továbbá, hogy a *Tipperary*, *Turbulent*, *Fortune*, *Sparrowhawk* és *Ardent* rombolók elvesztek. Hát másíkról még nem érkezett jelentés. Egyetlen

angol csatahajó és egyetlen könnyű cirkáló sem süllyedt el. Az ellenség veszteségei komolyak. Legalább egy csatacirkálót szétromboltunk és egyet súlyosan megrongáltunk. Jelentik, hogy egy csatahajót az éj folyamán rombolóink elsüllyesztettek. Két könnyű cirkáló, amely harcképtelenné vált, valószínűen elsüllyedt. A rombolók számát, amelyek fölött az ellenség a harc folyamán rendelkezett, nem lehet pontosan megadni, azonban kétségtelenül nagy volt.“

Az angol pótjelentés még a következőkről számolt be:

„Az angol flotta összesen nyolc rombolót veszített. Egy a *Kaiser-osztály*hoz tartozó ellenséges csatahajó angol rombolók támadása következtében a levegőbe röpült. Azt hiszik, hogy a *Kaiser-osztály* még egy dreadnought csatahajója ágyútüzelés folytán elsüllyedt. Ama három német csatacirkáló közül, amelyeknek egyike, alighanem a *Derflinger* és egy másik, a *Lützow*, valamelyik a levegőbe röpült. Megállapítottuk, hogy egy másik hajó, amely csataflottánkkal harcba keveredett, harcképtelenné vált és megállott. Egy harmadik, mint megfigyeltük, komolyan megrongálódott. Egy német könnyű cirkálót és hat német rombolót elsüllyesztettünk és legalább két további német cirkáló, mint megfigyeltük, harcképtelenné vált. Három más német csatahajón ismételt találatot állapítottunk meg. Végül egy német búvárhajót nekirohanással elsüllyesztettünk.“ Erre az angol jelentésre a német tengerészeti vezérkar sietett cáfolatot kiadni, amelyben utalt a német hivatalos jelentésre, amely, úgymond, meghazudtolja az angol admirális állításait.

Ezután még napokon keresztül egymást érték a hivatalos jelentések, a cáfolatok és ellencáfolatok, az angolok igyekeztek a maguk győzelmének föltüntetni a skagerraki csatát, a németek viszont azt hirdették, hogy a nagy tengeri küzdelem az ő teljes diadalukkal végződött.

A háború folyamán nem is sikerült a tényállást pontosan tisztázni. A pontos eredmény hadititok maradt mindkét részről. És csak jóval később, a háború befejezése után, a vezérkarok hivatalos irataiból lehetett megállapítani a teljes igazságot.

A hiteles veszteséglista

A skagerraki tengeri csatáról szóló fejezetünk egyik előző részében ismertettük már a hiteles adatok alapján, hogy milyen tengeri haderő vett részt angol és német részről a világtörténelem legnagyobb tengeri küzdelmében.

Most ugyancsak a végső hiteles adatok alapján közöljük a veszteséglistát, amely szerint elmerült

	angol	német
nagy sorhajó	1	
csatacirkáló	3	1
régibb sorhajó	—	1
régibb páncélos cirkáló	4	—
kiscirkáló és torpedóromboló		
vezérhajó	3	4
<u>torpedórombolók</u>	<u>12</u>	<u>5</u>
összesen	23 egység	11 egység

Ezenkívül a németek 2414, az angolok — saját jelentésük szerint — halottakban és eltűntekben 7220 embert veszítettek.

Ezek a hiteles adatok kétségtelenné teszik a németek taktikai, technikai és erkölcsi győzelmét a kétszer olyan erős angol flottával szemben.

A harc lefolyásából nyilvánvaló, hogy Jellicoe admirális eleinte győzni akart, meg akarta semmisíteni a német flottát, de amikor a súlyos veszteségek érték, amikor meggyőződött az angol hajótűzéség fölényéről, jobbnak látta megszakítani az ütközetet.

Végeredményben az angol flottának nemcsak hogy nem sikerült megsemmisíteni a kisebb német tengeri haderőt, hanem még kudarcot is szenvedett.

Jellicoe tengernagy nem tudta végrehajtani bekerítő tervét, Scheer és Hipper német admirálisok kitűnő taktikájukkal és vezetésükkel meghiúsították az angol tervet és igen nagy veszteséget okoztak a „győzhetetlen armadá“-nak.

A német flotta tisztikarának és legénységének fölényes szelleme, elsőrangú kiképzettsége, tűzéségének kiválósága eredményezte a diadalt.

Németország büszke lehetett flottájára, arra a flottára, amelyet a háború végén olyan szomorú körülmények között kellett elvesztenie ...

Másfél milliárd a fenekén

A skagerraki csata voltaképpen végső döntés nélkül ért véget.

Az ütközet német győzelem volt, de nem döntő győzelem. Mindamelllett igen nagy jelentősége volt ennek a sikernek.

Nem az angoloknak okozott veszteség nagysága volt a fontos itten, nem az jelentette a német győzelem súlyát, hogy négy vagy öt dread-

nought pusztult el a német flotta gyilkos ágyútüzében, mert ezt a veszteséget, sőt ennél jóval nagyobbat is könnyű szerrel viselhette el az óriási angol tengeri haderő.

De rendkívül érzékenyen érintette Angliát az a csapás, hogy a németek sokkal kisebb erejükkel valósággal megtizedelték győzhetetlennek hitt flottájukat. Mert ez a csata megrendítette az angolok tengeri uralmába vetett hitet, amelyben bizakodva, háromszáz esztendő óta szárazon és vízen diktált Anglia az egész világnak.

A szigetbirodalom el tudta viselni azt az óriási értékvesztést is, amit huszonhárom ha jóegységének, köztük négy óriáshajónak a pusztulása jelentett.

De azért mégis csak rendkívül fájdalmas volt ez a veszteség!

Több mint másfélszázezer tonnát süllyesztett a tenger fenekére a német flotta; másfélszázezer tonna olyan acélt és vasat, amely csaknem ugyanannyi súlyú aranyat ér. Hatalmas úszó várakat, amelyek mindegyike nagyobb, mint az Operaház, többre kerül, mint a Bazilika és évekig épült a modern technika minden segédeszközének felhasználásával. Egy-egy csatacirkáló értéke 80—100 millió békekorona, egy-egy hiperdreadnoughté 120—150 millió — és ez a rettenetes tengeri ütközet négy ilyen hajóóriást tett tönkre, nem is szólván a kisebb hajóegységekről és páncélosokról.

Másfélmilliárd értékű finom angol acél rozsdásodik a tenger fenekén; 70—100 ezer lőerejű gépek pihennek örökre az óriási erőfeszítés után, mellyel menekülni akartak a haláltól. A lövöldözéstől áttüzesedett hatalmas ágyúk — a 10—12 méter hosszú, halált okozó acélcsovek — lehülve meredeznek ki a szétlőtt páncéltornyokból és ércorkuk soha többé nem fogja hirdetni az angolok hatalmát a világtengerek fölött. Micsoda kolosszus volt az „Invincible“, vagy a „Warspite“ — és ezek az úszó várak, tele halállal és pokoli veszedelemmel, mint ócska vas pihennek most a tenger fenekén, míg fölöttük „morajló táncát sírva járja — a kék óceán hűvös árja“... ami pedig sovány vigasztalás. Mit jelent a 150.000 tonna, amit az angol hajóhad veszített, szinte elképzelni is sok. Jelent 15.000 rogyásig megterhelt vasúti kocsit, vagyis átlag 300 tehervonatot. És ha ezt a 300 tehervonatot egymás végébe állítanák, kezdve a Keleti pályaudvarnál, akkor a kocsik túlérnének Hatvanon, vagy elérnének Debrecenig és onnan vissza, a Nyugati pályaudvarról pedig elérnének ezek a tehervonatok Párkánynáig vagy Ceglédig — és még mindig maradna annyi vasúti kocsit, hogy sorba állítva az Andrássy út elején, kiérnének egészen a Milleniumi emlékoszlopig.

Maga a győzelem tehát — ha nem is döntő jelentőségű, — de mindenestre fontos és értékes volt. Nem lehetett szó az angol hadiflotta megsemmisítéséről vagy katasztrófális vereségéről; hiszen a skagerraki tengeri csatában az egész angol tengeri haderőnek egyharmada vett részt. De a német győzelem mégis rendkívül értékes volt, mert bebizonyította, hogy az angol flotta nem győzhetetlen, mint ahogyan a központi hatalmak megverték a többszörösen túlerős ántánt hadseregeit a szárazföldön is.

Angliára kétszeresen lesújtó volt a skagerraki eredménytelenség a dardanellai és kut-el-amarai kudarcok után.

Kezdett megrendülni a hit az angolok legyőzhetetlenségében. Azonban Angliát nem bátortalanították el a balsikerek. Politikusai és államférfiei rendületlenül hirdették a végső győzelmet, a kitartás fontosságát és sikerült az ántánt ügyében való hitet és bizodalmit megőrizni a nép lelkében.

A brit nemzet igazi angol szívóssággal nézett szembe a balsike-ekkel és rendületlen akaraterővel várta a hadiszerencse fordulását.

Már nem kellett túlsókéig várnia.

Kitchener lord katasztrófája

Néhány nappal a skagerraki tengeri csata lezajlása után újabb nagy tengeri esemény híre röppent szét az egész világon.

Olyan hír volt ez, amely lázba hozta a világot.

A sors kezét vélték látni abban a borzalmas katasztrófában, amely lord Kitchener angol hadügyminisztert, a brit hadsereg legdiadalmasabb és legnépszerűbb tábornagyát érte.

Karthum lordja, aki diadalmasan harcolt Indiában, Afrikában, a búrok földjén és aki azt hirdette, hogy a világháború legalább három esztendeig fog tartani, a tenger vizében lelte halálát.

A „Hampshire“ nevű tizenegyezer tonnás hadihajót, melyet Kitchener lord és vezérkara úton volt Oroszország felé, német búvárhajók az Orkney-szigetektől nyugatra megtorpedózták és elsüllyesztették.

Az angol hadügyminiszter, aki legjellegzetesebb képviselője volt az angol háborús pártnak és minden ereje megfeszítésével dolgozott az angol milliós hadseregek megszervezésén, 1916 januárjában elfogadtatta az általános védkötelezettséget és az addigi toborzott hadsereg helyett energikusan megszervezte az általános hadkötelezettségen alapuló, új expedíciós seregeket.

Anglia erejének kihasználásán kívül Kitchener lordnak még az volt a főtörekvése, hogy az ántánt egységes frontját minél előbb valószínűsítsák meg. A szervezési képességéről híres angol tábornagy 1916 júniusában azért akart Oroszországba utazni, hogy meggyőződést szerezzen az orosz állapotokról és megfelelő tanácsokat adjon a cárnak és Alexejev tábornoknak a hadviselés továbbfolytatására vonatkozóan, ő volt ugyanis az, aki kidolgozta az új orosz offenzíva részleteit, melyeknek végrehajtásánál ott akart lenni.

A „Hampshire“ cirkáló, amely a Jeges-tenger felől akart Oroszországba eljutni, június 5-én éjszaka az Orkney-szigetektől nyugatra haladt.

A tenger nagyon viharos volt, a hullámok vadul paskolták a hajó oldalait, amikor a hullámok dörgését messze felülmúló detonáció hallatszott: a cirkáló a vadul háborgó tengeren a levegőbe röpült.

Kitcheneren kívül negyvenhárom tiszt és 562 főnyi legénység volt a cirkálón.

Az első jelentés, amely a katasztrófáról beszámolt, közölte, hogy az angol tengerészet minden lehetőt elkövetett, hogy a katasztrófa áldozataul eseti hajó esetleg még életben lévő embereinek segítséget nyújtson. De mingyárt hozzá is fűzte a jelentés; kevés a remény, hogy a hajón lévők közül bárki megmenekült volna.

A mentőhajók mégsem mentek hiába a katasztrófa színhelyére, sikerült nekik tizenkét tengerészt megmenteni, akik mentőövek segítségével hosszú-hosszú órákig fenn tudták magukat tartani a viharos tenger felszínén.

Kitchener és vezérkarának egyetlenegy tagja sem volt a megmenekültek között.

Az angol tábornagy a tengerbe fulladt. Halálát Angliában és az ántánt valamennyi országában nemzeti csapásként gyászolták meg, mert Kitchener nemcsak Anglia, hanem az egész ántánt egyik legnagyobb reménysége és legkiválóbb szervező tehetsége volt.

A „Hampshire“ katasztrófája, a német búvárhajók újabb nagy sikere Angliában érhető nagy riadalmat keltett.

Angol szempontból egymást érték a súlyosabbnál súlyosabb balsikerek.

A Dardanellák. A kut-el-amarai, bekerített angol hadsereg kapitulációja. A skagerraki csata. A nyugati front sikertelenségei. Mind egy-egy fejezete volt az angol balszerencse történetének.

De az angol szívósságot nem lehetett megdönteni. Mindenki szí-

lárdan kitartott. Senki sem sokallotta az áldozatot, mert mindenki tudta, hogy Anglia jövőjéről van szó.

Kitchenert meggyászolták.

A hadügyi tárcát ideiglenesen Asquith miniszterelnök vette át.

És folyt tovább a szívós készülődés a végső győzelem kiverekedésére ...

A kereskedelmi bűvárhajó

Július folyamán két német hajónak sikerült áttörnie az angol tengerzárát.

Az egyik az „U. 35.“ német bűvárhajó volt, amely a spanyolországi Carthagena kikötőjébe futott be és Vilmos német császárnak a spanyol királyhoz intézett kéziratát vitte, azonkívül a Spanyolországban internált németek részére orvosszert szállított. Visszafelé térében elsüllyesztette a Herault nevű fölfegyverzett francia gőzöst és egy ágyút is zsákmányolt.

A tengeralattjáró útja nagy föltűnést keltett és a németek nagy eredménynek tartották, mert ezúttal is sikerült áttörni az angol blokádot, akár csak a „Möwe“ cirkálónak.

Még ugyanebben a hónapban a németek újabb meglepetést szereztek a világnak, amely az „U. 35.“ teljesítményénél sokkal nagyobb jelentőségű volt.

Egy német bűvárhajó Brémából elindulva, július közepén az amerikai Baltimore kikötőjébe érkezett.

Ez a bűvárhajó a mintegy kétezer tonnás „Deutschland“ volt, amely König kapitány vezetésével áttörte az angol blokádot és értékes festékanyagot szállított az amerikai kikötőbe.

A „Deutschland“, amely az első német kereskedelmi bűvárhajó volt, négyezer mérföldnyi utat tett meg az óceánon. A hajó 315 láb hosszú és 30 láb széles volt, semminemű fegyverzet nem volt rajta, s egyetlen védelme az volt, hogy veszedelem esetén a vízbe merülhetett.

A kereskedelmi bűvárhajók építésére 1915. év őszén külön hajóvállalat alakult Németországban, amely elhatározta, hogy a semleges külfölddel való kereskedelmet ezen az úton tartja fenn. A *Deutschlanddal* egyidőben építették meg a *Bremen* kereskedelmi bűvárhajót is. A hatás Amerikában természetesen nagy volt, meri bebizonyult, hogy Németország Anglia akarata ellenére vissza tudta állítani a tengerentúli kereskedelmi összeköttetést.

A baltimorei kikötőhatóság megvizsgálta a *Deutschland* bűvárhajót és kimondotta, hogy kereskedelmi hajónak tekinti, mert nincs fölfegyverezve és tisztán áruszállítással foglalkozik. Az angol és a francia kormány az amerikai kormánytól tiltakozott az ellen, hogy a *Deutschland* kereskedelmi hajónak nyilvánítsák.

A *Deutschland* sikeres amerikai útja azért keltett nagy meglepetést, mert arra a lehetőségre, hogy német hajó a szövetséges angol-francia flotta legéberebb örködése ellenére is árút tudjon szállítani Amerikába, erre nem is gondoltak a semleges amerikaiak.

A *Deutschland*nak Amerikába való érkezése meglepetés volt azonban nemcsak Angliára és Amerikára, hanem az egész világra. Ez a meglepetés nemcsak abban állott, hogy egy német bűvárhajó a nagy utat minden fennakadás nélkül egyhuzamban megtehetette, hanem azért is, mert kitűnt, hogy a *Deutschland* egy új német hajótípust jelentett, a kereskedelmi bűvárhajót.

Az angolok idegesen vették tudomásul a németek legújabb diadalát és különféle érveléssel iparkodtak a diadalt leszólítani, és az amerikai kormányt a *Deutschland* lefoglalására bírni.

De az eset világos volt. Itt semmiféle érvelés nem használhatott.

Amerika nem foglalta le a hajót, amely augusztus 23-án szerencsésen visszaérkezett Brémába König kapitányt és a bűvárhajó egész személyzetét lelkesen ünnepelte egész Németország. Az angol blokád áttörése sikerült és meg volt most már a mód a tengerentúli kereskedelmi összeköttetésre.

Érdekes, hogy Amerikában már 1916 májusában híre terjedt a német kereskedelmi bűvárhajónak. A „New-York Héraid“ Verne Gyula-féle álomnak nevezte és a körkérdések alapján a terv megvalósítását lehetetlennek minősítette.

Guy kapitány, a brit konzulátus katonai attaséja maga is megvalósíthatatlannak mondotta a tervet, mert a számítások szerint egy ilyen hajónak legalább is négyszázötven láb hosszúnak és negyven láb szélesnek kellene lennie. Ezenfelül óránként negyven csomónyi sebességgel kellene haladnia s meg kellene valószínűsítania a csodát, hogy a víz alatt lopózik az angol partokon túl lévő vizekig, ahol fölkerülhetne a víz felszínére s csak az amerikai partvidék előtt kellene az angol cirkálók elkerülése végett újból a víz alá süllyesztenie.

Mindez sikerült. A német technika megoldotta a nehéz problémát.

Megvalósította a csodát...

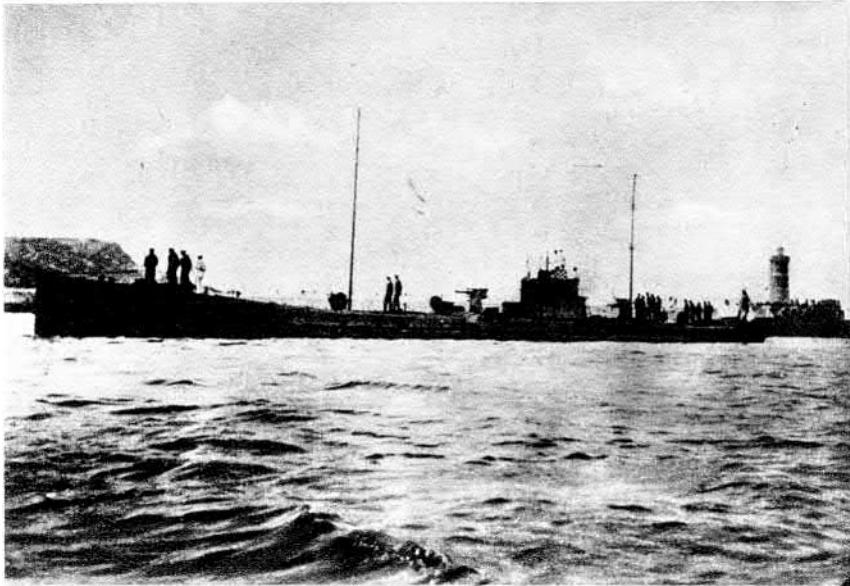
Capelle Eduárd német tengernagy, aki Tirpitz lemondása után a német flotta főtengernagya let

Tirpitz főadmirális, a „német flotta atyja“

Jellicoe angol tengernagy, az angol „grand fleet“ főparancsnoka

Az „U.-35“ Spanyolországban. A német tengeralattjáró, kijátszva az angol blokádot, szerencsésen megérkezett Carlagéna kikötőjébe Vilmos császárnak a spanyol» királyhoz intézeti levelével

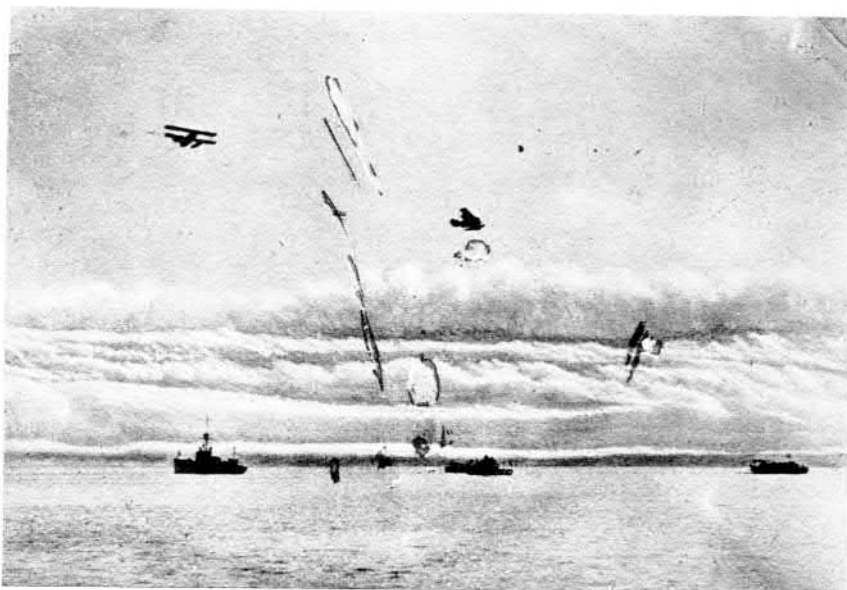
Torpedónaszádok földérítő úton. Ezek voltak a hatalmas flották legfirgébb egységei, amelyek megközelítették az ellenséges nagy csatahajókat és alkalmas pillanatban kilőtték veszedelmes torpedóikat

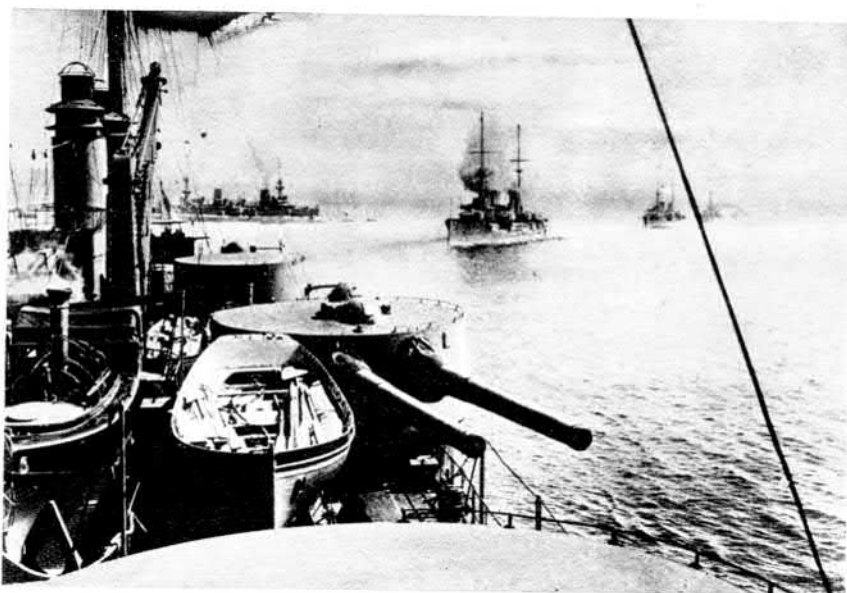
Gróf Dohna-Schlodien Miklós német koroettkapitány, a „Möwe” parancsnoka

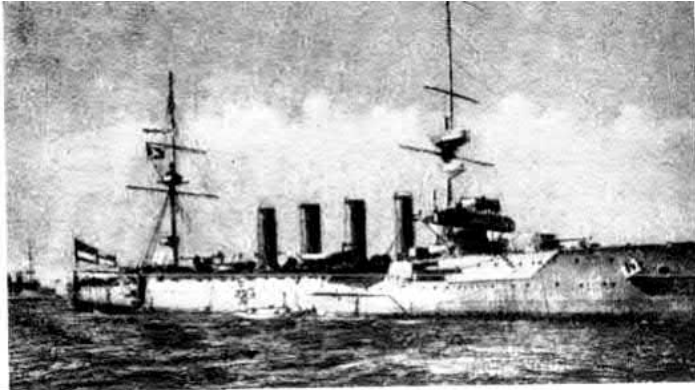
A legendás hírű Möwe-cirkáló legénységét diadalmas visszatérésük után mindenfelé nagy ünneplésben részesítették. Ők voltak Németország legnépszerűbb hősei

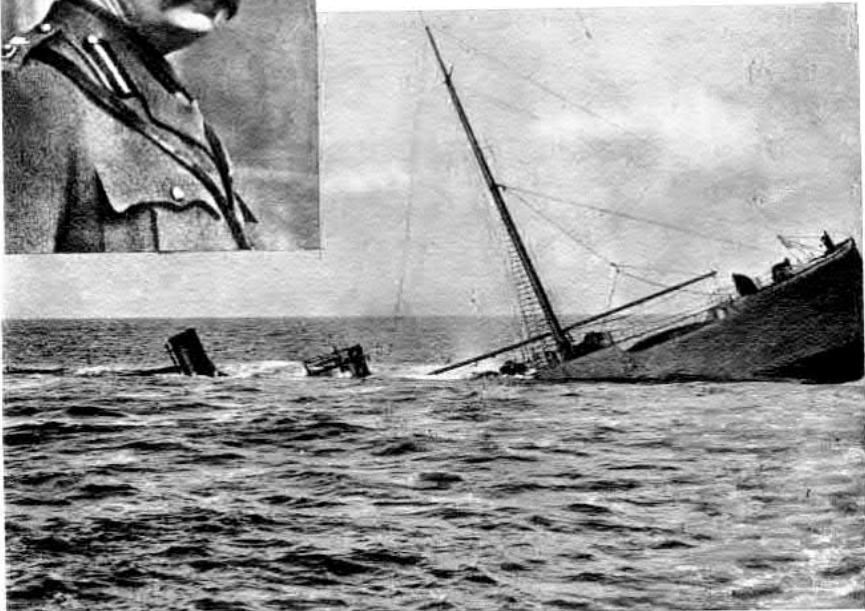
Angol hadihajók repülőgépei földérítő útra indulnak, hogy megállapítsák a német flotta pontos tartózkodási helyét. A tengerészeti repülőgépek a hadihajók üldözésében is részt vettek

A földközi-tengeri francia flotta fölvonulása az Adria-tengeren. A dardanellai kudarc után a francia tengeri haderő az Adria elzárását tűzte ki céljává

A „Hampshire“ angol páncélos-cirkáló, amelyet egy német búvárhajó elsüllyesztett az Orkney-szigeteknél. A megtorpedózott cirkálót együtt a lengerbe vészelt Kitchener angol hadügyminiszter és vezérkara

A búvárhajó víz alá való süllyedésének pillanata. Az érdekes /elvévelt egy közelben haladó, német hadihajóról készítették

A „Bremen“ útja.

A kereskedelmi bűvárhajó építésének gondolatát Alfred Lohmann, a brémai kereskedelmi kamara elnöke vetette föl és a merész tervet a kiéli Germania hajógyár, Németország legrégebb bűvárhajógyári telepe valósította meg. Olyan bűvárhajóról volt szó, amely minden fegyverzet nélkül alkalmas arra, hogy könnyebb és nehezebb árukat a víz alatt és a víz fölött való utakon a legnagyobb távolságokra elszállítson. Terjedelem dolgában a hajó fölülmulta az eddigi katonai célokra épített naszádokat és a felfegyverzés céljára szolgáló helyet áruk fölhalmozására használták föl.

A Deutschland nemsokára ismét útrakelt és másodszor is megtette veszedelmes, de nagyszerű útját az Atlanti-óceánon keresztül és pedig ezúttal New-York kikötőjébe, ahol két hétig időzött. Aztán megakadva amerikai árukkal, másodszor is szerencsésen visszatért Brémába, ahol a németek ujjongással fogadták. A bűvárhajó kapitánya elbeszélte, hogy pár tucat angol és francia hadihajó leselkedett rája a newyorki kikötő bejáratánál, sőt az angolok és franciák egy amerikai vontatóhajót is felbéreltek, hogy „véletlenségből“ menjen neki a Deutschlandnak és üssön léket rajta. Az amerikai hajó ezt jó pénzért meg is tette, de a szégyenteljes vállalkozás kudarcot vallott. A Deutschland a „véletlen“ összeütközésnél csak könnyebb sérülést szenvedett, amelyet New-Yorkba visszatérve pár nap alatt kijavított, aztán akadály nélkül jutott vissza hazájába.

A dicsőséges Deutschland kereskedelmi bűvárhajó az első csapást mérte az angolok kiéheztető tervére, a központi hatalmak elleni blokádra. Anglia azt hirdette, hogy flottájával képes lesz minden tengeri kereskedelmi összeköttetést lehetetlenné tenni az Atlanti-óceánon.

Az új német hajótípus nagy veszedelmet jelentett az angol blokádsikere szempontjából.

A német vasakat nem elégedett meg azzal, hogy megmutassa a világnak új találmányát, hanem hozzálátott újabb kereskedelmi bűvárhajók építéséhez.

A „Deutschland“ visszaérkezése után nyomban elindították a második kereskedelmi bűvárhajót. Szeptember második felében. New-Yorktól keletre, a Long Island sziget keleti csúcsánál megjelent ez a második német bűvárhajó, amelyet egy amerikai uszálygőzös vontatott be a sziget kikötőjébe, New-Londonba.

A Deutschland testvérhajójának „Bremen“ volt a neve, kapitánya pedig Schwartzkopf.

Ez a bűvárhajó még több veszedelmen ment keresztül, mini a Deuschland, de leküzdötte valamennyit és indulása után két hónappal megint otthon volt.

König és Schwartzkopf kapitányok neve éppen olyan híressé vált, mint azoké a német cirkáló- és bűvárhajó-parancsnokoké, akik a tengeri harcokban szereztek maguknak nagy érdemeket.

A Deutschland és a Bremen kapitányai csak kereskedelmi utakat tettek meg, de ez a ténykedésük német szempontból sokkal jelentősebb volt, mintha ők is ellenséges hajókat küldtek volna a tenger fenekére.

A tengerentúli összeköttetés, a világgal való kapcsolat megteremtése valóságos létkérdésévé vált már Németországnak és a központi hatalmaknak, amelyeknek blokád alatt tartott országaiban egyre fenyegetőbbé vált az anyagiány.

A kereskedelmi bűvárhajók azt a reményt és lehetőséget csillogtatták meg Németország és a monarchia népei élőit, hogy sikerül Anglia kiéheztető blokádját kijátszani és meghiúsítani.

Sajnos, a szép remények hamarosan összeomlottak.

Az Amerikai Egyesült Államokban, amely az ántánt főszállítója volt, egyre ellenségesebbé vált a hangulat Németország ellen és nem igen lehetett már 1916 vége felé arra gondolni, hogy komoly és jelentékeny gazdasági összeköttetés jöhessen létre a két ország között.

Az amerikai hadüzenet már „a levegőben lógott“, az elszigetelt Németországot és szövetségeseit ellenséges atmoszféra vette körül az egész világon és mivel az ántánt-hatalmak már minden számottévő állam kereskedelmi kapcsolatait biztosították a maguk számára, a kereskedelmi bűvárhajók mit sem változtathattak a nehéz helyzeten.

Nem változtathattak volna akkor sem, ha százsámra állott volna rendelkezésre az új típusú kereskedelmi hajó.

Holott a helyzet az volt, hogy Németországnak egyelőre csak két ilyen hajója volt.

Mindamellet csak a legnagyobb elismerés hangján lehet megemlékezni a német akaraterőről és alkotóképességről, amely az új hajótípust megteremtette.

A Deutschland és a Bremen bebizonyították, hogy az egyre nehezebb helyzetbe kerülő német nemzetben rendíthetetlenül élt még a győzelmi akarat, a sorssal való szembeszállás sziklaszilárd elhatározása.

És ami a legfontosabb: a kereskedelmi bűvárhajó nagy diadala volt a háborús technikának, az emberi találékonyságnak és leleményességnek ...

A mérhetetlen pusztításokkal járó háború értékeket is termelt az emberiség számára: nagyjelentőségű technikai vívmányokat, amelyek egyelőre a pusztítás, és rombolás céljait szolgálták, de amelyek az öldöklő láz lehiggadása, a béke helyreállítása után bizonyára az egész emberiség céljait és érdekeit fogják szolgálni...

A technika bámulatos mértékben fejlődött a háború alatt.

Ennek a fejlődésnek legfontosabb mozzanatairól külön fejezetben kell beszámolnunk.

A technika háborús csodái

A gépmadár

A világháborúban a repülőgépeknek elsőrangú szerep jutott.

El lehet mondani, hogy a legújabb kor találmányai közül egyetlen egy sem szolgálta olyan kitűnően a háború céljait, mint a repülőgép, a gépmadár.

Viszont azt is meg kell állapítani, hogy a háborús kényszerűség járult hozzá legnagyobb mértékben a repülőgépek, az aviatika gyors és biztos fejlesztéséhez.

A világháború kitörése idején az aviatika még gyermekkorát étté. A háború alatt pedig olyan rohamosan fejlődött a repülés tudománya és technikája, hogy 1916-ban már szinte a tökéletesség fokára jutott el.

Az aviatika a gyermekkorból egyszerre eljutott az erőteljes féifikorba.

„A háborús évek duplán számítanak“ — szokták mondogatni. Nos, az aviatika terén a háborús évek tízszeresen számítottak. A háború minden éve egy-egy évtizeddel ért föl a haladás és fejlődés szempontjából.

Ezer- és ezerszámra akadtak bátor katonák, akik életük kockázatásával vállalkoztak a repülés tudományának elsajátítására és a légi harcok vívására.

A bátor és elszánt pilóták száma megszázsorozódott. A repülés fejlesztése, az élet kockázatásával nem törődő kísérletezés szünet nélkül folyt. A repülőgép és a léghajó már a háború folyamán eljutott fejlődésének fénykorába, mintegy jelezve előre, hogy a háború után milyen bámulatos eredményekre vezet majd a repülésnek az életre-halálra menő harc ereje által erőltetett tempóban való fejlesztése és tökéletesítése.

Hősies halálraszántsággal dolgoztak a német, magyar és osztrák, a francia, angol és olasz hadi pilóták.

Hányan haltak hősi halált a rettentő légi harcokban! Hányan

zuhantak le a szédítő magasból és roncsolódtak össze gépük romjai között!

És ezek a tragikus példák nem rettentették el az utánuk következő repülőket.

A személyes bátorság, a háborús halálraszántás teremtette meg a pilóta-hősöket és ajándékozta meg az emberiséget — a tökéletes gépmadarakkal.

A véres háborúnak, mint minden rossznak, meg volt a maga jó oldala is.

A légi párbaj

A legcsapongóbb fantázia is nehezen képzelhet el izgalmasabb eseményt és lebilincselőbb látványt, mint a repülőgépeknek a levegőben vívott harcát.

A felhők között, ezer és ezer méter magasban, szinte az égboltozaton folyt le egy-egy ilyen idegrázó küzdelem, amelyet a lövészárokból reszkető szívvel néztek végig a föld harcosai.

Az aviatika gyermekkorában, jóval a háború kitörése előtt történt, az egykorú lapok részletes tudósításokban be is számoltak róla, hpgy egy híres francia repülő, névszerint Vedrines, átrepülve a pireneusi hegységen, kénytelen volt légipárbajt vívni egy óriási saskeselyűvel, amely a magasban reátámadt.

Akkoriban a madarak még nem barátkoztak meg a repülőgépekkel és a légi birodalmukba betörő embereket alkalmasint ellenségüknek nézték.

Elég az hozzá, hogy a hatalmas saskeselyű vad dühvel csapott rá Vedrines gépére. A meglepett aviatikusnak minden erejét és lélekjelenlétét össze kellett szednie, hogy a légi harcban ő maradjon a győztes. A madár háromszor is nekirontott már a gépnek, amikor Vedrines, aki a lezuhanástól félt, előrántotta revolverét és egy jól irányzott lövéssel elbánt ellenfelével. A saskeselyűt mellén találta a golyó. Egy ideig még kóválygott a magasban, azután élettelenül zuhant le a mélységbe.

Ez volt az első légi párbaj, amelyet feljegyez az aviatika történelme.

Mennyivel izgalmasabb azonban ennél a küzdelem, amelyet emberek vívnak egymással a levegőben, amikor két emberhajtott gép ütközik össze egymással a felhők között!

A világháborúban számtalan megrázó, idegtépő légi párbaj zajlott

le, különösen a nyugati fronton, ahol a németek Fokker-gépei szinte napról-napra lovagi tornát vívtak a francia gépmadarakkal.

1916 nyarán történt. A Somme-menti csatátér fölött.

A horizonton feltűnt egy francia repülőgép.

A következő percben már startolt egy német Fokker-gép, felszökönt a levegőbe, egyre magasabbra emelkedett, kereste a találkozást a franciával, melynek kihívását elfogadta.

Mintegy 1600 méter magasban keringtek a gépek. Keringtek, mert minden áron egymás hátába akartak kerülni. A légi párbaj módja ugyanis az, hogy az ellenséget hátba kell támadni. A megfigyelő tiszt ülése alatt van ugyanis a benzintartály, ez a repülőgép legérzékenyebben sebezhető pontja. Gépfegyver lövésekkel a benzintartályt kell először is tönkretenni, azután a motor összelövdözésére kerül a sor.

Alig tíz percig tartott a légi harc.

A Fokker-gép diadalmaskodott. Sikerült a manőverezése, sikerült hátba támadnia a francia gépet. A német gépfegyver tönkrelötte a francia kétfedelű benzintartályát, sőt az ellenséges pilótát is megsebesítette.

A francia gép kénytelen volt sürgős kényszerleszállást végezni a német vonal mögött. A lelőtt gép súlyosan megrongálódott. A francia pilóta lőtt sebén kívül még veszélyes roncsolódásokat és zúzódásokat is szenvedett, de a német hadikórházban sikerült megmenteni az életnek...

A légi párbaj néha percek, sőt pillanatok alatt eldőlt, néha azonban félóráig is eltartott és megdöbbentő látványul szolgált azoknak, akik a földről tábori látcső segítségével figyelték az izgalmas küzdelem kimenetelét.

A Fokker-féle német repülőgép, amelynek olyan nagy szerepe volt a francia és angol légi támadások elhárításában, háborús találmány volt, mint annyi más hadieszköz. A németek arra törekedtek, hogy olyan gépet konstruáljanak, amely lehetőleg könnyű teste ellenére elég nagy súlyt vihet magával, azonkívül ne csak gyorsröptű legyen, hanem — éppen a támadások elhárítása céljából — hirtelen tudjon a levegőbe emelkedni.

Ezeket a tulajdonságokat egyesítették a Fokker-gépekben, amelyek kicsiny testű, rendkívül lapos, egyfedelű gépek voltak és 150—200 lóerejű Mercedes-motorral, az angol gépeket messze fölülmúló gyorsasággal tudtak repülni. '

Noha a híres Fokker-gépek a légi harcban is beváltak, voltaképpen nem támadó, hanem védő repülőgépek voltak, amelyeknek az volt

elsősorban a hivatásuk, hogy a közeledő, légi ellenség támadásait meg-
hiúsítsák. Egy Fokker-gép néha több ellenséges géppel is megbirkózott.

És nem egy esetet jegyez föl a hadtörténetem, amikor a Fokker-
gép pilótája, látva, hogy másképpen nem tud boldogulni, gépével neki-
rohant az ellenfél gépének. Hősi elhatározás, melyet a végső szükség
parancsol, de a legborzalmasabb pillanat, amelyben a két gépmadár
összeütközése megtörténik.

Ilyen esetekben a legtöbbször egyensúlyát veszítve zuhant le,
mind a két gép.

Az ellenfelek magukkal rántották egymást — a halálba.

Így haltak meg a levegő hősei...

Hadihajók repülőgépei

A harcterek fölött állandóan száz és száz gépmadár kóválygott,
folyton kutatva, vizsgálva, fényképezve az ellenség hadállásait.

A gépmadarak jó messzire a front mögött tanyáztak, olyan helyen,
ahová nem értek el az ellenség pusztító gránátjai. Minden nagyobb csa-
pattesthez be volt osztva néhány gépmadár és több pilóta, akiknek
állandóan készenlétben kellett lenniük, mert ha parancsot kaptak, azt
teljesíteni kellett rögtön.

A gyors start volt a legfőbb törekvésük a háborús pilótáknak, mert
pillanatokon múltott eredményes föllépésük.

Tudvalévő dolog, hogy a repülőgépnek jó darabot kell gyorsan
szaladni, „gurulni“ a földön, amíg fel tud emelkedni a levegőbe. A szá-
razföldön ez elég könnyen megy, mert 100—200 méter hosszú és 20—30
méter szélességű, sík terület még hegyes vidékeken is akad mindenfelé.
Ekkora hely elegendő, hogy a gépmadár nekiszaladással elérje a föl-
emelkedéshez szükséges kezdő sebességet.

A tenger vagy folyam sima tükre a repülőgép felszállására éppen
olyan alkalmas, mint a sík föld; a különbség csupán az, hogy a vízi
repülőgép (hidroplán) nem jár kerekeken, hanem a kerekek helyére
levegővel megtöltött, csónakformájú tömlők vannak alkalmazva. A
hidroplán gyorsan siklik végig a víz felületén, azután egyszer csak szé-
pen fölemelkedik.

Ha a tenger nagyon hullámos, akkor a hidroplánnal baj van: sem
felszállni, sem a víz színére visszaszállni nem tud.

Amellett a tenger nem lehet a hidroplánnak pihenő állomása, mert

ott nem láthatja el magát minden szükségessel: benzinnel, olajjal, a pilóta számára való élelmiszerrel. Ha pedig a hidroplán megsérül, a víz tetején nem lehet kijavítani.

Ez volt az oka annak, hogy ki kellett találni a módját annak, hogy a tengeri haderőkhöz tartozó repülőgépeknek egy-egy hadihajó legyen a bázisuk, az induló és érkező állomásuk.

A flottáknak nélkülözhetetlen szükségük volt a földérintő szolgálatot végző, fürgé, gyors hidroplánokra.

Eredetileg egy amerikai aviatikus mérnök, Glen Curtis jött rá az eszmére, hogy a hidroplán ne a víz színéről induljon légi útjára, hanem induljon egy hadihajóról, amely a hidroplánnak rendes állomása lehet. A hadihajók óriás nagyok, hely van rajtuk bőven, csak egy alkalmas szerkezetet kellett kitalálni, amelynek segítségével a hidroplán magáról a hadihajóról szállhasson a levegőbe.

A feladatot Glen Curtis igen egyszerűen oldotta meg: a hadihajó közepétől az orráig könnyen összeállítható és szétszedhető lejtős fahidat készített. A gépmadár ezen a hídon siklik végig, azután könnyen felröppen a magasba.

Már a leszállásra nem bizonyult alkalmasnak az ilyen híd. A gépmadárnak sokkal hosszabb út szükséges, hogy roppant gyorsaságával „kifussa” magát. Ennyi hely már a hadihajón nincsen, azért tehát a leszállás a vízben történik, ahonnan aztán a gépmadarat egy emelődaru segítségével húzzák fel a hajó fedélzetére.

Anglia a háború folyamán hangárhajókat építtetett, amelyeknek fedélzetén 8—10 gépmadarat is el lehetett helyezni. Ezeknek a hangárhajóknak célja az volt, hogy a gépmadarakat a hadműveleteknek közvetlen közelébe szállítsák, egyúttal pedig biztos állomáshely és javító-műhely gyanánt szolgáljanak. A hangárhajókon nincsen felszálló készülék: úgy a felszállás, mint a leszállás a víz tetején történik.

A világhírű aviatikus, a francia Blérioi ugyancsak a háború folyamán olyan szerkezetet talált fel, amely a gépmadaraknak a hadihajóról való felszállását tetemesen megkönnyítette. Ez a szerkezet nem volt egyéb, mint egy kétágú villa, amely a gépmadár tetejének a közepére volt szerelve, s amely elfogta röptében a gépmadarat, még pedig a következő módon:

A hadihajóról kinyúló két vízszintes rúd közt drótkötelet feszítettek ki. Mikor a gépmadár, le akarva szállni, a hajóhoz közeledett, a pilóta úgy intézte a dolgot, hogy a kötél alá kerüljön és a villát belenyomta a kötélbe. A villa úgy volt megcsinálva, hogy a kötél belecsúszik egy

nyílásba, mire a villa automaticæ bezáródik, vagyis a gépmadár meg van fogva. Néhány métert még szalad a kötélén, de aztán megáll, és könnyen a fedélzetre szállítható.

A felszállás Blériot találmánya szerint úgy történt, hogy a gépmadarat a villájánál fogva ráakasztották a kötélre. A gépmadár elindult a kötélén lógva és mikor már elég gyors volt a mozgása, a pilóta szétnyitotta a villát, mire a gépmadár megszabadult a kötélről.

A háború megoldotta a tengeri hidroplán-problémát.

Az ántánt hadügyi kormányai óriási erőfeszítéseket tettek, hogy minél több repülőgépet szerezzenek be hadseregeik számára és hogy ezen a téren is fölényben legyenek a központi hatalmak hadseregei fölött. Maga Franciaország több mint ezer gépmadarat állított csapatainak szolgálatába, még kétezret pedig tartaléknak rendelt meg. Anglia csak a háború első félesztendeje után ismerte fel a gépmadarak fontosságát és amerikai gyárakban azonnal ötszáz darabot vásárolt, ezerre pedig megrendelést adott. Ha tekintetbe vesszük, hogy Ausztria és Magyarország a háború elején alig száz, Németország pedig alig ötszáz repülőgép fölött rendelkezett, mingyárt szembeötlik, hogy Franciaország egymaga több gépmadárral kezdte meg a háborúit, mint a többi hatalmiak együttvéve.

Ennek ellenére a számra nézve kicsiny német és magyar-osztrák légiflotta az egész ántánt légiflottájával diadalmasan felvette a harcot.

Mesébe illik az, amit a német gépmadarak és a mi gépmadaraink a háború alatt véghezvittek és hőstetteiket csodálattal fogja emlegetni az utókor.

A Dróttalan a háborúban

Minden technikai találmány a nagy háború érdekeit szolgálta.

A nemzetek, hogy a rájuk szakadt rettentő világfelfordulásban felül maradjanak, a küzdőtérré vittek mindent, amiről azt hitték, hogy nekik használ vagy, ami még fontosabb: árt az ellenségnek. És mert régi igazság, hogy mindenből azt, ami legjobban, a szükség hozza létre, a harc-téren szereplő technikai találmányok is pár hónap alatt bámulatosan tökéletesek lettek. A mérnökök, mechanikusok, vegyészek megfeszítettek minden erejüket, csak hogy nemzetükre valami előny származzék a technikai alkotásokból.

Ott volt például a Zeppelin-léghajó, amelyet a háború előtt kinevtettek, vagy lesajnáltak, mert majd minden próbaútja katasztrófával végződött: a háború alatt pedig az angolok és franciák réme lett a Párizst és Londont bombákkal ostromló léghajó.

Ott voltak a bűvárhajók, amelyeket azelőtt minden flotta lenézett, mint haszontalan tengeri játékszereket, a háborúban a tenger rémei lettek, amelyektől rettegetek a hatalmas páncélosok is. A német bűvárhajók a háború alatt mondhatni újjászülettek és képessékké váltak olyan dolgokra, amiket soha senki nem hitt volna róluk.

Hogy a távíró és a telefon szintén a háború szolgálatában állt már kezdettől fogva, az a legtermészetesebb dolog. A harctereken száz meg százezer drót volt kifeszítve, vagy lefektetve nemcsak a front mögött, hanem a lövészárkokban is és nem volt a zászlóaljtól fölfelé olyan csapat, amelynek a parancsoksággal ne lett volna telefonösszeköttetése. A földszínű, azaz szürkésbarna selyemmel befont drótokat (kábeleket), ha volt idő, a földben rejtették el, ha nem volt idő erre, akkor csak a föld színén vezették oda, ahová szükséges volt és ahol aztán bekapcsolták a tábori telefonkészülékbe. A téli hadjárat alatt, amikor katonáink sokszor hetekig „feküdtek“ némely helyen farkasszemet nézve az ellenséggel, a lövészárkokban néha még szórakoztak is egymással telefonon.

De voltak a harctéren olyan helyzetek és körülmények, amikor a kábele telefon (vagy távíró) használata ki volt zárva, amennyiben lehetetlen volt drótot húzni a tengeren járó hajók közt, a levegőben a léghajók és repülőgépek közt, a szárazföldön a robogó vonatok és az állomások közt. Hogy tehát ilyen helyzetekben és ilyen körülmények közt is hasznát vehesse az ember a távíró és telefon csodás találmányának, erre szolgált a dróttalan távíró és a dróttalan telefon.

A dróttalan távíró dicsősége, mint ismeretes, az olasz Marconi nevéhez fűződik, aki ezzel a találmánnyal hasonlíthatatlan dicsőségre tett szert. Marconi nagyszerű találmányának lényege az, hogy a villamosság, amely egy készülékből elindul, összekötő drót nélkül is megtalálja azt a másik készüléket, amelynek villamosságához vonzódik. Persze a készülékek berendezése, felszerelése nagyon komplikált és nem is érthető meg másnak, mint a szakembereknek: a laikus számára elég, ha a dróttalan távíró és telefon lényegét ismeri. Az egymással rokonszenvező villamosságok aztán, eljutva rendeltetésük helyére, ugyanazt a hatást hozzák létre, mint a rendes távíró és telefon: írásjelet adnak a gépben, vagy hangot a kagylóban.

Ez a csodálatos találmány a háború alatt olyan tökéletesre fejlődött, hogy Európa és Amerika között is lehetett vele már táviratozni. Hasonlóképpen dróttalan távíró vitte a parancsot a kikötőből a tengeren lévő hadihajóknak, amelyek ugyanígy küldték jelentéseiket a kikötőbe, vagy egymásnak a nyílt tengeren. A találmány, amely békében a hajókatasztrófa áldozatainak a megmentését segítette igen gyakran elő, most a katasztrófa-előidézés céljait szolgálta.

A Zeppelin-léghajók és egyes repülőgépek szintén fel voltak szerelve dróttalan távíróval, de fontos szerepet játszott ez a zseniális találmány a hadműveletek intézése és az egyes parancsnokságok egymással való érintkezése szempontjából is.

A csatatereken harcoló katonáknak eszébe sem jutott, hogy mi alatt a sok ágyú bömbölt, a gránát üvöltött, a srpnell vijjogott, a pus-kák és gépfegyverek golyói süvítettek a lövészárkok közt, ugyanekkor ezer és ezer villamos áram is száguldozott össze-vissza nemcsak a lefektetett drótokon át, hanem a föld alatt és a levegőben is és hogy voltaképpen ezek a villamos áramok dirigáltak mindent, kiindulva a főhadiszállásról és odafutva ismét vissza. Ki gondolt továbbá arra, hogy mikor egy srpnell ezer és ezer gyilkoló szilánkra robbant szét, ugyanakkor egy dróttalan állomáshoz útban lévő villamos áram szeszélyesen keresztülcikázott a srpnell-szilánkok ezerein, mint véletlenül útjába kerülő jó vezetőkön és csak aztán rohant tovább, anélkül, hogy egy pillanatnyi késedelmet szenvedett volna! A távíró, vagy telefon kezelője nyugodtan ült temérdek apró részből bámulatosan összeállított készüléke előtt; felvette az érkezett üzenetet, továbbadta jelentését és bizonynyal mindenre másra gondolt, csak arra nem, hogy a természetnek milyen csodálatos ereje kénytelen az ő ujjainak mozgása alatt az embernek szolgáira!

A világháborúban a technikusok igyekeztek a dróttalan távíró hirtelen annyira fejleszteni, hogy a háború céljainak tökéletesen megfeleljen. Maga a dróttalan távíró nagyszerű megalkotója, az olasz Marconi lázas sietséggel kezdett kísérletezni mindenféle irányban. Második hazája, Anglia minden elképzelhető módon támogatta kísérletezéseit és sikerült is a világhírű feltalálónak a dróttalan távírózás technikai részét olyannyira tökéletesíteni, hogy az a hadműveletek irányításának a legalkalmasabb és legfontosabb továbbító eszközévé vált.

A háború nemcsak a repülőgépet, hanem a dróttalan távíró is tökéletesítette.

A háborús automobil

A világháborúban az automobil egyenrangúan fontos szerepet játszott a repülőgéppel.

És a világháború épp úgy tökéletesítette az automobilizmust, mint az aviatikát.

A hadvezetőségek mindenütt kihasználták az autó előnyeit. Olyan helyeken, ahol kevés volt a vasúti hálózat, vagy egyáltalán hiányzott, automobilon pótolták a vasútokat.

A hadseregek fölszereléséhez nemcsak a támadó fegyverek és a tűzérési szerszámok tömege tartozott, hanem a közlekedés jószervezettsége is.

A gépkocsiüzem nemcsak elősegítője volt már a fegyverek és csapatok gyors szállításainak és felhasználásának, hanem maga is támadó fegyverré vált a páncélos automobilon, léghajó üldöző gépkocsik stb. formájában.

A milliós hadseregek ezer kilométerekre menő elhelyezésénél az állandó készenlét és a munícióban és élelmiszerben való nagy készlet és ezek gyors utánpótlása egyike volt a sikeres hadviselés legfontosabb tényezőinek. Mindez a gépkocsik feladata volt, amely a vasúti vonal és harc vonal közötti terület egyetlen gyors és modern szállító eszközének bizonyult.

És hány más célra használták még fel a háborúban a gépkocsikat!

Olt voltak a telefonvezeték-szerelő autók. A dróttalan táviróösszeköttetés lebonyolítására szolgáló gépkocsik. A szikratávíró-állomásnak felszerelt automobilon. A tűzvonalig közlekedő páncélos autók. A személyszállító motoros szánok, amelyeknek az orosz harctéren volt óriási jelentőségük. Az ágyúk, sőt a harminc és feles mozsarak szállítására szolgáló teherautomobilon.

Az automobilipar hihetetlen virágzásnak indult, a központi hatalmak országaiban is, pedig itt az anyaghiány nagy nehézségeket okozott.

Az emberi leleményesség azonban e téren is győzedelmeskedett minden nehézség és akadály fölött és sikerült előteremteni az üzemanyagokat, a benzint, olajat és gumit — mesterséges állapotban, illetve póttanyagokban.

A külföld el volt zárva a központi országok kereskedelme előtt és ezért gondoskodni kellett olyan anyagokról, melyek a benzint és az olajat megfelelőképpen pótolják és amelyek lehetőleg nem drágábbak.

A benzint benzollal, terpentinnel, naftával és egyéb alkoholos folyadékkal pótolták.

Az olajat pedig ásványi termékekből és növényekből állították elő. Az ásványi és növényi olajok — noha előállításuk drága volt — minden tekintetben megfeleltek a célnak.

A pneumatik pótlása volt a legnehezebb feladat. A központi hatalmak országaiban, a háború folyamán gumiban volt a legnagyobb a hiány. És éppen a gumit nem lehetett — de ma sem lehet — más anyaggal megfelelően pótolni.

A központi hatalmak országaiban — e hiányon segítő, — több mint kétezer szabadalmat jelentettek be a gumianyag pótlására, illetve olyan kocsikerék szerkesztésére, amely gumi nélkül is megfelel céljának. A sok száz találmány közül természetesen egy sem volt teljesen megfelelő, de viszont a szükség kényszerítő hatása alatt a kevésbé megfelelő eszközökkel is beérték az emberek.

Kitaláltak rugós szerkezeteket, légtömleős kerekeket, állat bőrből készült tömör kerékabroncsot, spirálrugós kereket, impregnált vászonból készült tömör kereket, fakereket és így tovább ...

Egyik sem volt az igazi. Mindegyik csak félig-meddig pótolta a gumis kerekeket. De azért a módszerek többé-kevésbé beváltak és az automobilizmus szintén eljutott virágkorába ...

Hogy készült az ágyú?

A háborús technikai fejlődés természetesen első sorban a hadiszergyártás terén nyilvánult meg. Óriási méretűre nőttek azok a gyártelepek, amelyek a muníciót, a fegyvereket, az ágyúkat és a többi hadiszerekei szinte elképzelhetetlen mennyiségben gyártották.

Egyébként a háború minden hadviselő ország iparát majdnem kizárólagosan a hadviselés szolgálatába vonta. Majdnem minden szabóműhely katonai uniformist, majdnem minden lakatosműhely fegyveralkatrészt készített. A milliós hadseregek ellátása és felszerelése igénybevette a hadviselő országok minden ipari erejét.

Most azonban azt akarjuk megörökíteni az utókor számára, hogyan készült a hadviselés legfontosabb eszköze: a különböző kaliberű ágyúk mérhetetlen tömege, ami a legfontosabb és legdöntőbb hadieszköze volt a harcban álló seregeknek.

Tekintsünk csak be az ágyúgyár boszorkány-műhelyébe ... Nézzük

meg, milyen technikai eszközökkel készült a pusztulást és halált szóró ágyúgépezet?...

Az olvasztóműhelyben nagy az élénkség, a sürgés-forgás. Éppen hozzáfognak annak a hatalmas acéltömbnek az öntéséhez, amelyből majd egy 15 m. hosszú, nehéz hajóágyú csöve készül és a munkások már csak a jelet várják. A művezető még egyszer végignézi az olvasztóke-mencéket, ismétli a csoportvezetőknek a pontos utasításokat, majd oda-áll a már előkészített öntőformához és megadja a jelet, hogy kezdjék az öntést. Az egyes csoportok közti élénk mozgás támad. A tégelyolvasztók ajtait hirtelen felrántják, a tégelyeket sajátos formájú villákkal le-emelik a rostélyról és a már előzetesen kijelölt munkások párosával lépnek oda, mindegyik pár a neki megjelölt tégelyhez. Óvatosan föl-emelik a tégelyt, amelyben buzogva forr az olvasztott acél, s aztán egyen-letes lépésekkel megindulnak az öntőforma felé.

Mint a hangyabolyban, olyan nyüzsgés támad az öntőforma körül. De az a sürgés-forgás csak látszatra zürzavaros, mert valójában minden a legnagyobb rendben és pontossággal történik. Minden oldalról jönnek a csoportok a nagy tégelyekkel, melyekben átlag 40—50 kg. acél van, s ezt az újraolvasztás által szinte megnemesedett ércanyagot egymás-után ürítik bele az öntőforma csatornájába. Most már látnivaló, hogy ez a munka rendszeresen és egybevágóan folyik. A csoportvezetők gon-dosan ügyelnek arra, hogy egyidejűleg mindig csak bizonyos számú tégelyt ürítsenek ki a csatornába és hogy az öntés folyamatában hézag, megállás vagy fennakadás ne legyen. Mert éppen ettől függ a később készülő ágyúcsőnek a jósága, tömörsége és ellenálló képessége.

Ha ugyanis az öntés folyamatossága csak pár percre is megsza-kad, akkor a már formába öntött acél felületén gyorsan vékony oxidált is, akkor a már formába öntött acél felületén gyorsan vékony oxidált réteg képződik, s ez meggátolja, hogy az utána öntött acélananyag oly szilárdan egybeforrjon az alatta lévővel, ahogy ez kívánatos. Meri ez a vékony oxidált réteg oka lehet annak, hogy éppen ezen a helyen meg-törrik (megreped) a cső, ha nagy nyomás, hirtelen rázkódás éri: ezt a veszedelmet pedig mindenáron kerülni kell. Tudják ezt az öntőmun-kások is és éppen ezért ügyelnek kínos gondossággal arra, hogy másod-percnyi pontossággal ürítsék ki a tégelyek tartalmát a forma csatorná-jába. Ez pedig mohón nyeli az anyagot; a szelelőkön át forró gőzök, lángfglők törnek fel sustorogva, egyik tucat tégely a másik után ürül ki. S mikor már néhány száz tégely üresen áll hosszú sorban, végre megtelik a forma és kész az öntés.

Most beszüntetik a tégelyhordást, eltávolítják a csatornát és megvárják, míg az acéltömeg eléggé megmerevedik a formában. Időről időre megszurkálják vasrudakkal, mikor úgy látszik, hogy a fehéren izzó acéltömeg már eléggé összeállt, akkor az elektromos erővel hajtott óriási emelődarú nesztelenül az acéltömb fölé hajlik, hogy kiemelje a formából. A hatalmas acélláncok rácsavarodnak az izzó tuskóra és a darú szinte játszva emeli fel az óriási súlyt, majd áttemeli a kolosszális kovácsprés alá. És most kezdődik a nagyszerű munka, amely mintha óriás kovácsok izzasztó munkája lenne. Négymillió kilogramm súllyal csap le a kolosszális pöröly az izzó acéltömbre, döngeti, sajtolja, forgatja és folyton vékonyítja, miközben a salak, mint csodaszép tűzkéve röppen szét a hatalmas acéltömbből. Ezt a kalapácsot nem gőz hajtja, hanem víznyomás, mert a gőz csak hirtelen lökéssel sújtaná rá a kalapácsot, míg a víznyomás óriási erővel sajtolja is, szinte belenyomja az üveghővezetőképességű pörölyt a fehéren izzó tömegbe, amely csaknem lágy viaszként enged a rettentő erőnek.

Ami salak öntés közben beleszorult az acéltömbbe, azt most mind kisajtolja, kiveri belőle ez az óriási pöröly, amely egyúttal nyújtja és tömörebbé teszi az öntvényt. A vastag, ormótlan tuskó egyre karcsúbb lesz, amint a pöröly végig gyúrja, kiformálja és kidolgozza belőle a salakot. Eközben a fehéren izzó és a belsejében még folyékony acéltömb lassan lehül, teljes vastagságában megmerevedik s mire a kellő formát és hosszúságot megkapja, már csak sötétvörösen izzik, de egyúttal oly rettentő kemény is lesz, hogy ebben az állapotban meg sem lehet munkálni. A daru tehát betolja a lágyítóba, amely izzóra fűtött kemence és ebben hevítik az acéltömböt mindaddig, míg kellőképpen meglágyul.

Az ágyúcső kifúrása

Az ágyúcső kikészítésének ez az első része aránylag rövid idő alatt megtörtént, de annál tovább tart és éppen ezért sokkal költségesebb is az ágyúcső további kiformálása és megmunkálása. A lágyított henger átviszik az esztergályos műhelybe, ott ráfektetik a padra, mire két-három kés is nekiesik egyszerre és faragja, nyesi, szántja a felületet, míg végre megkapja a kívánt méreteket és a megfelelő formát, azzal a különbséggel, hogy a cső még henger, mivel nincs kifúrva.

Ez a fúrás az ágyúgyártás egyik legnehezebb és legérdekesebb része. A fúró nem lyukat, hanem gyűrűt váj a hengerbe, ennek hossz-

tengelye irányában, úgyhogy a gyűrű magva egy darabban kerül a lyukból, ha a cső egész hosszában meg van fúrva.

A fúrással egyidőben fognak hozzá az ágyú köpenyegének és az erősítő gyűrűknek a készítéséhez is, hogy ezzel is siettessék a munkát. Simára lecsiszolják tehát az ágyúcső külső felületét és éppen olyan gonddal csiszolják simára a köpenyeg és az erősítő gyűrűk belső falait.

A legnagyobb gonddal kell, sokszor tizedmilliméter pontossággal, kiszámítani a köpenyeg, a gyűrűk és az ágyúcső külső felületének méreteit, s éppen ezért kell a csiszolást is hajszálfinomán elvégezni. Nehéz és kényes munka a köpenyeg és gyűrűk ráhúzása is az ágyúcsőre. Mivel a gyűrűk furatai csak a milliméter bizonyos töredékével nagyobbak, mint az ágyúcső átmérője, ez a ráhúzás csak úgy lehetséges, hogy a gyűrűket előbb izzóra hevítik. A melegben ugyanis minden test kiterjed, s ekképpen nagyobb lesz a gyűrűk kalibere is, úgyhogy szép lassan ráhúzhatók és elhelyezhetők az ágyúcsövön. Mikor aztán lehűlnek, akkor összébb húzódnak és ha a számítás pontos volt, a megfelelő nyomással szorítják az ágyúcsövet, melynek ellenállóképességét tehát növelik.

A legfontosabb munka — az ágyúcső belsejének csavarmenetű, vonalas kivájása — következik most. Annak megértésére, hogy miért szükségesek és miért oly fontosak ezek a csavarmenetű, vonalas kivájások, tudni kell, hogy a modern ágyúgolyók nem gömbölyűek, hanem hengeralakúak és az elelső végük gyengén kúpalakú, a hengertestre pedig keresztben két-három rézkarika van erősítve. Már most, a robbanásnál keletkező roppant gáznyomás előretolja a golyót az ágyúcsőben: s a golyó — mivel az átmérője kisebb, mint az ágyúcső furata (kalibere) — könnyen ki is szaladna az ágyúcsőből, de rajta vannak a „vezető” rézkarikák. Ezeknek az átmérője nagyobb, mint az ágyúcső kalibere; a golyó tehát csak úgy haladhat végig az ágyúcsövön, ha a rézkarikák anyaga belenyomul a csavarmenetű vájásokba és ezek fúrásának az irányában forgatja (vezeti) a golyót. Ezzel kettős célt érnek el.

Könnyen érthető ugyanis, hogy mivel az ágyúcső vájásai belemélyednek a vezető rézkarikákba, ezek tökéletesen, légmentesen betöltik az egész fúrás átmérőjét, úgyhogy feltartóztatják a gázokat, amelyek különben a kisebb átmérőjű golyó mellett kitódulnának az ágyúcsőből. Ekképpen, miután a rézkarikák ideálisan tömítik az ágyú robbanóterét, a fejlődő gáznyomásból semmi se vész el és annak egész ereje a golyó kiröpítésére szolgál. Ez az egyik cél; a másik pedig az, hogy a vonások csavarmenetűek lévén, a vezető rézkarikák, amidőn ezekbe belevájód-

nak, a csavart vonalat követvén, saját tengelye körüli forgása kényszerítik a golyót. A golyó tehát, amidőn az ágyú torkát elhagyja, kétféle mozgást, illetőleg sebességet vett fel. Először is egyenes irányú sebességet, az ágyúcső hossz tengelye irányában, amerre a robbanásból fejlődő gáznyomás röpíti; és másodszor forgó sebességet, a saját tengelye körül, amit a csavarodásuk görbéje nem szabályos vagy párhuzamos a milliméter sebesség arra való, hogy a golyó mindig kúpos hegyével előre röpüljön és úgy is csapódjék a célba: aminek ismét két előnye van; először is, a hegyes kúp kisebb ellenállást kelt a levegőben, amelybe hegyével könnyen befürödik és másodszor az útja szabályos, az átütő ereje nagyobb lesz.

Ebből a magyarázattól megérthető, hogy a csavarmentek — vonalak — vésése szinte hihetetlen precíziót követel. Mert ha a csavarmentek nem hajszálnyi pontosak, ha akár a vájásolói mélysége, akár a csavarodásuk görbéje nem szabályos vagy párhuzamos a milliméter századrészig, akkor már nem tökéletes az ágyú harcértéke. Mert az ilyen ágyúcsőből kiröpített lövedék nem az ágyútengely irányában fog haladni, hanem eltér attól jobb vagy bal, felső vagy alsó irányban aszerint, amilyen irányban a vésett vájások szabálytalanságai fekszenek. Éppen ezért a vájásokat mindig a legügyesebb munkások vésik bele a smirgli-papirossal előzetesen simára csiszolt ágyúcsőbe.

A vonásokat, mivel csavarodásuk is van, olyan módon vésik bele az ágyúcsőbe, hogy az üvegekeményű véső, amint az ágyúcső hosszában előrehalad, egyszersmind lassú forgást is végez. A gondos munka nagyon hosszadalmas, mert a vonásokat nem egyszerre, hanem egymásután vésik és a távolságot közöttük egy előre elkészített korongon bevéssett jelekkel összehasonlítva, folytonosan ellenőrzik. Új ágyúmodellek-nél külön próbavéseteket is csinálnak, sőt néha egészen apró modelleket is készítenek, amelyek szerint aztán, megfelelő skálával, a hatalmas hajóágyúk csavarmenteit szinte centiméterről centiméterre ellenőrzik.

Ezek az úgynevezett „vont csövű ágyúk“ már 1498 óta ismeretesek, de akkor még egyenesek voltak a vonások; 1685-ben bizonyos líotsipan szabadalmat is kapott Angliában ilyen ágyúk készítésére, a birminghami Cosser pedig 1620-ban már csavarmentű vontcsöveket is készített. A berlini arzenálban ma is őriznek egy 13 csavarmentű vonással fűrt ágyút, melyen az 1664-es évszám látható bevésve. Ismerték tehát a mai modern ágyú elméletét már közel 400 évvel ezelőtt is, de nagy háborúban és döntő hatással csak Napóleon francia császár használta a vont ágyúcsöveket az 1809-iki olasz hadjáratban s ettől fogva lett általános ez az ágyútípus tengeren és szárazföldön egyaránt.

A gázháború

A háborús technikának legmeglepőbb és legborzalmasabb találmánya kétségtelenül a gázzal való küzdelem volt.

A németek szerint először a franciák használták ezt a borzalmas „fegyvernemet“, a franciák szerint viszont a németek alkalmazták először a nyugati harctéren. Annyi bizonyos, hogy 1915 folyamán a franciákon és a németeken kívül az angolok is gyakran alkalmazták főleg a flandriai fronton, majd az olaszok is éltek vele és az oroszok is gyakran támadtak ily módon az elkeseredett harcok folyamán.

A gáztámadás lényege abban áll, hogy a támadó fél kábító, vagy fojtó gázokat lövet az ellenséges hadállások felé. A gáz először megkönnyezteti az ellenséges katonákat, azután elkábítja őket, úgyhogy aléltiá és teljesen harcképtelenné válnak. Így azután a támadók könnyűszerrel behatolhatnak az ellenséges árkokba és foglyul ejthetik a minden ellenállásra képtelen védősereget.

A világháború folyamán azonban az ellenfelek nem elégedtek meg ilyen kábító gázok alkalmazásával, hanem igen gyakran használták a halált okozó, öldöklő, ciános gázokat is.

Elképzelni is nehéz borzalmasabb dolgot, mint egy csatateret, amelyet elborítottak a gáztámadás megmerevedett, fakóarcú halottai. Gyakran a gázvédő álarok sem használtak. Voltak olyan gáztámadások, amikor először a „könnyfacsaró“ gáz ment rohamra és amikor az ellenfél katonái' idegességükben és kínjukban levetették, ledobták a védőálarokokat, akkor jött az igazi, a halálos, ciános gáztámadás.

A gáztámadás kétféleképpen történt. Vagy a szél szárnyán indították útjára, vagy gázbombák formájában ágyúkból lőtték ki.

A légáramlat segítségével való gáztámadásnál egész csomó gáztartó állóit egymás mellett. Ezek a gáztartók szénsavtartályokhoz has elővashengerek voltak. Ha e gáztartók csapjait kinyitották, azonnal megrindult a gázáramlás.

Hogy a gáztámadásra kedvező-e a helyzet, azt a „meteorológiai“ szakértőnek kellett megállapítania. Csak az esetben kezdődhetett meg a gázarasztás, ha a légköri szakértő szerint a szél tartósan fújt az ellenséges lövészárkok felé.

A gáztartók kinyitása után kitódult a kékes-lila gáz, nehezebb lévén a levegőnél, a földön hömpölygőit előre körülbelül egy méternyi magasságban.

A gázzal való támadás azonban veszedelmes volt nemcsak a megtámadod félre, hanem a támadóra is. Megesett például nem egy ízben, hogy a szél iránya hirtelen megváltozott s az először előrerohanó gáztömeg vissza hömpölygött a támadó fél árkai felé. Flandriában meg az történt meg egyszer, hogy a német állásokban észrevették az angoloknak a gáztámadásra való előkészületeit s hirtelen megindított ágyútűzzel szétrobbantották a gáztartókat, úgy, hogy az angol árkok egész legénysége a saját gázától elpusztult, azután pedig az egész angol állást megszállták a németek egyetlen emberük elvesztés-e nélkül.

Később már mindegyik fél nagy figyelemmel kísérte, -hogy a másik nem készül-e széllal való gáztámadásra s ha a legcsekélyebb jelet vette észre, pergőtűzet bocsátott arra a tájéakra. Ezért széllal való gáztámadást csak akkor lehetett keresztülvinni, ha a támadónak sikerült az ellenfél figyelmét kizárnia. Ezért a gáztartókat rendszerint éjjel, a legnagyobb titokban állították az állások elé és gallyal, falevéllal, vagy földdel takarták el, úgy, hogy az ellenséges megfigyelő nem vehetett észre a talajon semminő változást.

Az olaszok szinte művésziessé tudták mindenféle eszközzel elleplezni a készülő gáztámadást.

Egy német frontkatonára megkapó képet festett egy gáztámadásról, amely a nyugati harctéren folyt le.

„Napok óta tartó, pokoli pergőtűz és megszámlálhatatlanul sok mérges gázokkal való támadás vezette be ellenségeink offenzíváját. Katonáinknak a gázfelhők alig ártottak, nagy területen azonban *csaknem az egész állatvilág kipusztult*. Mi katonák szeretjük az állatokat, amelyek a lövőárok rideg életébe egy kis vidámságot hoztak. Volt itt állásainkban mindenféle állat: ló, kutya, macska, bagoly, házi nyúl, tengeri nyúl, madár stb. Most majd mind elpusztult. Legelőször a tengeri nyulak érezték meg a közelgő veszedelmet. Még itt sem volt a gázfelhő, ezek a kis állatok izgatottan futkároztak ide-oda, míg végül bebújtak valami sötét sarokba. Épp így tettek a macskák, amelyek a veszedelem elérése előtt iszonyúan siralmas miau-okba kezdtek. A mi öreg macskánk összehordta hát, még vak kölykét egy kis zúgba és mellettük maradt végig. Mikor a támadás elmúlt, valamennyiüket életlenül találtuk. A kutyák, amikor a chlorgáz első jelei érezhetőkké váltak, elkezdtek borzalmasan vonyítani, szemüket összecsuhták és helyet kerestek maguknak, hogy elrejtőzhessenek. És a kutyák még legjobban jártak, mert belőlük néhány a front mögött életben maradt.

A lövészárkok patkányai és egerei mind elpusztultak. A gázsagra

kibújtak odúikból, és össze-vissza szaladgáltak, míg egyszer csak nagy rángatózás közt megdöglöve fölfordultak. Mögöttes állásainkban lévő lovaink közül sok kábultan esett a földre és kimúlt, a legtöbb azonban a gáz szagára kiszabadította magát kötelékeiből és fölmenekült a közeli magaslatokra. A gáz a front mögött levő állatvilágra sem maradt hatás nélkül. A tyúkok, libák és rucák már egy negyed órával a gázfelhő érkezése előtt izgatottságot árúliak el, végül nagy láрма közt elbújtak a falak sarkaiban. Sok közülök szintén elpusztult. A gáz áterjedt az erdőbe is, nem emelkedett föl a fák fölé, hanem a földön hömpölygött tovább. A növényzet azonban, amelyen átment, teljesen megfeketedett. Minden kis állat vagy rovar, mely e területen található volt, szintén elpusztult; a nyüzgő hangyabolyok élete is egy pillanat alatt megszűnt. A legtöbb ellenállást tanúsították a fojtógázokkal szemben a verebek. Ezek egy darabig összekuporodva ültek a fák ágain, azután visszavert ismét régi vidámságuk és tovább csiripeltek és játszadoztak.“

Csak az ember tudott védekezni a borzalmas támadás ellen.

Az ember, aki ezt a borzalmat kitalálta.

A Gázangriff

Nyurga ordonánc szalad végig a lövészárkok keskeny deszka padlóján. Telt ábrázata olyan megnyúlt, mint valami vészhiρνőké.

— Mi történt, hej?

— Gyün a brigadéros úr! — mondja és csak nyargal tovább.

Pillanatok alatt röpül végig a híradás a két magyar ezred frontján.

A tűzpróbát kiállt vitézek szepegve nézik végig puskájukat. — Na tiszta! Ma pucováltam! Ezt ugyan megvizitálhatja!

A tiszt urak sebtiben kiözönlenek földkunyhóikból. Vidám tereferét hagytak abba, háborús eszmecsere, anekdota, levélírás maradt félbe és sietnek a brigadéros úr elé.

A nyírfonatú sáncok zeg-zugos sikátorából egyszerre csak előbukkan az aranygallér, a két pipacspiros nadrágsávval.

Megjött a brigadéros úr!

Mögötte az-elmaradhatatlan hosszú sor tiszt ranglétra: elől az ezüst-dereshajú őrnagy úr, legutolsónak az újdonsült tejképu kis kadét.

A kis kadét égető percekét él: az ő szakaszánál járnak...

(— Bárcsak ne állna meg!)

Talán brigadéros úr a gondolatokban is olvas, mert hirtelen azért is megáll. A lövőálláson megpillant egy barnapiros legényt. Megszólítja:

— Hogy hívnak, fiain?

— Infanteriszt Nyárádi István!

— Milyen ütközetekben vettél részt?

— Múlt év júliusa óta valamennyiben!

— Sebet kaptál?

— Hála a jó Istennek, eddig épségben megőrzött.

— Helyesen feleltél, fiam! — mondta kissé enyhébben a tábornok és hátrapillantott a tiszt urakhoz. Kissé habozni látszott, mintha már menni akarna, de megint csak visszafordult a legényhez.

— Nos, fiam, megtudnád-e nekem mondani, mi az a gáztámadás?

— Igenis — felelt a legény és most egy észrevétlen pillantást lövelt a kadét felé. A brigadéros nem is sejtette, hogy ez tulajdonképpen egy elröppenő szikratávíró jel a feje fölött, mely saját külön bakanyelven azt akarta jelenteni:

— Miattam ne drukkoljon ám a kadét úr! Megfeleltem én már nagyobb sarzsi előtt is ...

A kadét fölfogta, megértette és kétkedő szorongással sóhajtott föl.

— Nos, beszélj róla! — bátorította a brigadéros.

— A gáztámadást az ellenség akkor használja, ha nincs kurázsija ránkrohanni, hanem előbb gázt bocsájt ide, hogy elszédíjjen bennünket.

— Ne siess úgy fiam. Várj csak. Hányféle gáztámadás van?

— Kétféle!

— Biztos vagy benne?

(Látszik, hogy zavarba szeretné ejteni.)

A legény biztos nyugalommal feleli:

— Igenis!

— És pedig?

— Ide bocsáthatják széllel és löhetik ágyúból.

— Maradjunk az elsónél! Hogy történik az?

— Az ellenség kilesi azt a pillanatot, mikor a szél onnan a mi frontunkra fúj. Ekkor előgurít gázzal telített vastartályokat és végigrakja vele a frontját. A tartályokra olyan csapok vannak szerelve, mint a mi cséplőgépeinken a gőzsípolók. Ezeket megnyitja, a gáz kitódul és a szél elhőmpölygeti erre mifelénk...

A tábornok színlelt gúnnyal fölnevetett:

— Miért éppen ide?

— Mert a gáz nehezebb a levegőnél!

— Jó! Erre jól megtanítottak. (Célzás a századparancsnok felé.)

De ha nehezebb, akkor csak a földön fog kóvályogni és az egereket, meg a békákat öli meg.

(Kadét úr lábujjhegyre áll, kétségbeesetten harmonikázik két tenyerével, de Nyárádi rá se hederít.)

— A gáz másfél ember magas levegőoszlopban terjeng — feleli egy tanár biztosságával.

— Hogyan veszed észre?

— Ha figyelő poszt vagyok, meglátom kékeslila színéről...

— De ha éjjel posztolsz, vagy köd van?

— ... Akkor megérezem kábító szagáról... hogy valami a lélegzetemre nehezedik...

Ekkor nyomban lekiáltok: gázangriff — alárm.

— Halt! Most már elmondhatod, ki ilyenkor a gyáva és ügyetlen katona?

— Aki ilyenkor fejét veszti, megijed és elfut hátrafelé, mert a gáz éppen arrafelé követi és menekülés helyett éppen a halálba rohan.

— Mit teszel tehát te?

Nyárádi könnyű kézmozdulattal fölmutatott a lövőárok magas földhányásaira:

— Fölfutok ide, ni!

— És mit csináltok ott fenn?

— Elkezdünk gyorsan löni, teljes század adja a szalvékat, hogy a gázt szétkergezzük. A golyók pedig tovább repülnek és eltalálhatják még a muszkát is, mert ilyenkor azok is kint állnak, figyelni a gáz hatását és mert... rohamra készülődnek.

A tábornok megfordult a tisztikar felé. Nagyon elégült arcot csinált. Elismerően bólintott. Arca nyájas mosolyra derült.

A kis kadét hízott, a századparancsnok pedig nyírott, tömzsi kis bajuszát harapdálta, amely nála az elégültség jele volt, ha századjánál „jól stimmel” valami.

A tábornok kissé tűnődött, azután újra a legényhez fordult:

— No ezeket jól megtanultad. De minden esetben nincs így!

— Igen, ha a gázt a tüzerek ágyúkból, mint bombát lövik ki.

A bomba szétpukkan és piszkos, fojtó füstje így árad el az árokban.

— Ilyenkor mit teszel?

Nyárádi lecsatolt derékszíjjárói egy zöld vászontokban csüngő dobozt. A tábornok orra elé nyújtotta:

- Fölveszem ezt, ni!
- Ennek neve is van?
- Gázmaszka!
- Tedd föl!

A legény fölbontotta és felhúzta arcára. Két kerek kilátó ablakocskájával olyan, mint egy bűvársisak, a száj előtt finom rostélyzatú kis légszűrőkészülék fityeg, drága, de biztos védőeszköz, egyszerűen felvéve is kissé komikus hatást kelt, de a jókedvű bakonyalji legény olyan mókásan lóbálta a generális úr felé, mintha a cseszneki gyerekek állánának körülötte farsang utolsó napján, akiket tökből vájt lárvával ijesztgetett.

A tábornok elkezdett jóízűen kacagni. A kacaj átragadt a tisztikarra. De megszűnt a feszes kaszárnyái hangulat. És mindenki szívéből kacagott! Még a legénység is.

... Ebben a pillanatban lekiáltott a figyelőőr:

— Gáztámadás!

A orosz front lilakékes köde egyre közelebb hömpölygött... A kint ödöngő őr megérezte.

Egy pillanat alatt szétrebbent a díszes társaság.

A generális urat a szomszéd század fedezékébe kísérték.

És megkezdődött a küzdelem a borzalmas, undok, láthatatlan ellenséggel, minden haditechnika legutálatosabb és legrettenetesebb eszközével.

Nyárádi Istvánt másnap a brigadéros elé rendelték.

A kis kádét szörnyen mérges volt.

— Tudtam — szapult Nyárádit — hogy utoljára is elrontasz mindent! Csak azt a bolond figurázást ne csináltad volna. A generális úrral nem lehet tréfálni. Tűlsokat fecsegtél neki.

Szegény Nyárádi is nagyon szurkolt. Azonfelül sajnálta a kádét urat, hogy ostoba fejével valami bajt csinált neki.

Inkább a pokol fenekén lett volna, mint a brigadéros úr előtt. Mintha borotvákön állt volna a rapporton.

Ráival a brigadéros úr keményen:

— No te szószátyár, gáztudós! Miféle bolondságot csináltál tegnap?

— Alázatosan jelentem ...

Ne jelents semmit! Válassz, melyiket akarod: a kis ezüstöt-e, vagy a káplári sarzsit?...

És nézte a brigadéros úr titkos gyönyörűséggel a ragyogó örömet, amit ez a kérdése az ijedt arcon vissza fog tükröztetni.

De erre rémült ám meg csak igazán infanteriszt Nyárádi, összehúzta magát és fakóbbra vált az arca.

— Csak azt ne tessék, könyörgöm! — nyögte szinte esdekelve.

— Mi az? Te nem akarsz sarzsi lenni?

— Jaj, Isten mentsen!

A brigadéros ámulva nézett rá: — Miért te?

A legény hűin mögött, azután kirukkolt őszintén:

— Mert a századunknál minden legény csak olyan, mint én. És mert... mert a sógorom: infanteriszt Almás Lajos négy hónappal korábban kijött már a frontra, a saját rajparancsnokom... hát... szégyelném, hogy... mikor több érdeme van neki, idősebb is, oszt én legyek a sarzsi, ü legyen az infanterista... Röstellnék így visszamenni a falunkba is.

— Hát mit kívánsz fiam?

— Ha már meg tetszene adni, alássan kérem, hogy... ü legyen a káplár.

Jól van fiam! Derék gyerek vagy! — mondta a tábornok megtottan és megveregette a vállát.

Az esti parancsban Almás Lajos káplár lett, Nyárádi Istvánnak pedig a mellére akasztották a kis ezüstöt.

Románia hadat üzen

Két évi várakozás után...

Amikor a szarajevói merénylet után, 1914 nyarán kitört a nagy háború, Károly román király, aki hú szövetségese volt a monarchiának, azt a kijelentést tette:

— Ha szíveim sugallatát követhetném, Románia hadserege okvetlen a hármasszövetség oldalán harcolna ...

Károly román király vérbeli Hohenzollern-herceg volt, az uralkodó német Hohenzollern-család sigmaringeni ágának a sarja. Huszonkét éves volt és a porosz hadsereg hadnagya, amikor 1866-ban az a meglepetés érte, hogy Cuza Sándor román fejedelem távozása után a román nemzetgyűlés fejedelmül választotta.

A fiatal Hohenzollern Károly herceg — Bismarck herceg tanácsára — elfogadta a följánlott fejedelemséget, elutazott Bukarestbe és 1866 május 23-án mint megválasztott román fejedelem felesküdt az alkotmányra. A hatalmak egymás után elismerték és végül a török szultán is elismerte fejedelmnek.

Az 1877—78-iki orosz-török háború folyamán Károly fejedelem szerződést kötött a cárral, amelynek értelmében megengedte, hogy az oroszok Románián keresztül átvonulhassanak a török földre. A porta e miatt bombáztatni kezdte a dunamenti román városokat. Károly erre azzal felelt, hogy Romániát 1877 május 22-én független állammak kiáltotta ki és ötvenezer emberrel elindult a törökök ellen.

Plevna híres ostrománál a román hadsereg döntő segítséget adott az oroszoknak. A cár Károly fejedelmet nevezte ki az ostromló sereg főparancsnokának.

A háború után Románia megszerezte függetlenségét, a szultántól megkapta Dobrudzsát, de Oroszországnak át kellett engednie Beszarábiát.

1881 március 26-án Károly fejedelem királyságnak kiáltotta ki Romániát és a nemzetgyűlés május 22-én megkoronázta őt és nejét, Wied Erzsébet hercegnőt.

A balkáni háborúban nagy területgyarapodáshoz jutott a Bulgária ellen forduló Románia. Károly király szövetségre lépett a monarchiával 1883-ban. A szövetségi szerződést 1912-ben újították meg. Ennek értelmében a világháború kitörésekor Károly király a központi hatalmakhoz akart csatlakozni, de Bratianu Jonel miniszterelnök és az ániánt melletti beavatkozást sürgető háborús párt ellenében be kellett érnie azzal, hogy Romániát semlegesnek nyilvánítja.

A szinajai koronatanácson, 1914 augusztus 3-án Károly király és a monarchiapárti Carp Péter amellet foglaltak állást, hogy a román hadseregnek a monarchia oldalán be kell avatkozni a háborúba. A koronatanács összes többi tagjai azonban egyhangúlag a semlegeség mellett döntöttek.

A Bratianu-kormány magatartása már a háború legelején nyilvánvalóvá tette, hogy a központi hatalmak nem számíthatnak Románia fegyverbarátságára és támogatására.

Sőt hamarosan nyilvánvalóvá lett, hogy a román kormány a világháborúval elérkezettnek látja az időpontot régi területi aspirációinak, Erdély románlakta részeinek megszerzésére: a nagyromán álmok megvalósítású ra.

Már 1914 folyamán, a monarchiára nézve súlyos kimenetelű lembergi csaták idején egyre nyíltabban hangzott fel a román közvélemény követelése, hogy a román hadseregnek sürgősen be kell avatkoznia a háborúba, meg kell adni a monarchia seregének a kegyelemdőfést, hogy azután bekövetkezesség minél előbb Ausztria-Magyarország feldarabolása.

Hogy a román kormány már a háború elején nyílegyenesen tört célja felé, mi sem bizonyítja jobban, minthogy 1914 szeptember 18-án létrejött az orosz-román titkos egyezmény, amelyben Oroszország biztosította Románia területi épségét és kötelezően odaigérte Romániának a monarchia románlakta területeit.

A német diplomácia az orosz Besszarábiát ígérte oda Romániának fegyveres támogatása esetére.

Az oroszok pedig Erdélyt és Bukovinát ígérték oda Romániának.

Bratianu kormánya inkább vonzódott az oroszokhoz és az ántánt-hatalmakhoz, amelyeknek biztos győzelmére számítottak a román vezetőpolitikuskok.

Károly király 1914 október 10-én bekövetkezett tragikus halála — amelyről a Világháború Történetében már részletesen beszámoltunk — egyelőre élet vette a közvetlen háborús veszedelemnek. A miniszter-

— tanács, amelybe most már Marghilomán és Take Jonescu ellenzéki vezetők is belekerültek, ismét a semlegesség mellett foglalt állást.

Ez már a negyedik román semlegességi határozat volt.

Ferdinánd, az új román király, aki szintén Hohenzollem herceg és Károly király örökbe fogadott fia volt, már nem védelmezte olyan erélyességgel a semlegesség álláspontját, mint elődje.

Az ántánpárti politikusok meggyőzték róla, hogy Romániát létérdekei Oroszországhoz és az ántánthoz fűzik és most már az a politikai felfogás lett úrrá a hivatalos körökben, hogy Romániának a döntő és a legalkalmasabbnak talált pillanatban he kell avatkoznia a háborúba — az ántánt oldalán.

Két évi várakozás után, 1916 nyarán látta a román kormány elérkezettnek a döntő és alkalmas pillanatot.

Két évi várakozás után, 1916 augusztus 27-én Románia hadat üzent a monarchiának.

Az izgalmas tárgyalások

A monarchia bukaresti követe, gróf Czernin Ottokár igen jól ítélte meg a román nemzet hangulatát.

„A román társadalom — írta naplójában — a háború kezdetétől fogva két csoportra oszlott. Az egyik csoportnak az volt az álláspontja, hogy haladéktalanul meg kell kezdeni a támadást Magyarország-Ausztria ellen. A másik csoport azt hirdette, hogy meg kell várni, amíg bizonyossá válik, hogy a monarchia döntő vereséget szenved és akkor — de még idejekorán — kell beavatkozni a küzdelemben.“

Már 1914 szeptember 12-én külön szerződést kötött Olaszország és Románia, hogy Románia magatartását Olaszország magatartásától teszi függővé. Amikor tehát az olasz hadüzenet megtörtént, szinte minden percben várható volt már a román hadüzenet bekövetkezése is. Sonniuo olasz külügyminiszter és Ghyka herceg, Románia római követe akkoriban beható tárgyalásokat is folytattak az együttes hadbalépés módozatairól, de a nagy gorlicei diadal, az orosz hadsereg katasztrofális helyzete elodázta a román kérdés eldőlését.

Az ántánt valóságos diplomáciai hadjáratot folytatott a román hadüzenet mielőbbi elérése érdekében.

Már 1914 augusztus 6-án, a magyar-osztrák—orosz hadüzenet napján Szaszanov orosz külügyminiszter magához kérte Diamandi szentpétervári román követet és a román hadsereg azonnali hadbaszál-

lását kérte Ausztria ellen. Hiteles följegyzések szerint ennek fejében felajánlotta, hogy Románia a háború befejezése után birtokba veheti azokat a magyar és osztrák területeket, amelynek román a lakossága, vagyis Erdély nagyrészét és Bukovina északi vidékét.

A román kormány azonban elhárította Oroszország ajánlatát, tekintettel arra a régi baráti viszonyra, amely Károly román királyt Ferenc Józsefhez fűzte, de azért tudomásul vette a javaslatot, annak rokonszenves tartalmát magasra értékelve.

Amikor 1915 áprilisa folyamán az olasz kormány tudomására adta a román kormánynak, hogy a londoni szerződés értelmében hadat üzen a monarchiának, Románia kijelentette, hogy katonai okokból továbbra is semleges marad.

A román kormány az orosz fronton meginduló nagy harc kimeneteletől tette függővé további magatartását. Minthogy pedig a gorlicei áttörés világraszóló diadalt hozott a központi hatalmak fegyvereinek, Bratianu kormánya egyáltalán nem látta elérkezettnek az időt a beavatkozásra.

Ebben az időben kért Németország engedélyt a román kormánytól arra, hogy román földön keresztül muníciót szállíthasson Törökország számára. Bratianu kormánya megtagadta a kérés teljesítését, de ugyanúgy elutasította az orosz kormány hasonló kérését, mely Szerbia érdekét akarta szolgálni.

Szerbia megszállása és a bolgárok hadbaszállása még inkább gondolkodóba ejtette a román kormányt a beavatkozás kérdésében.

A verduni offenzívának és az Olaszország elleni déltiroli magyar-osztrák támadásnak is az volt az egyik politikai célja, hogy Romániát meggyőzzék a központi hatalmak erejének és átütőképességének teljességéről.

A fenyegető román hadüzenet ugyanis igen nagy gondot okozott a központi hatalmak kormányainak és felelős tényezőinek.

El is követtek mindent e fenyegető veszedelem elhárítására.

Vilmos császár és Tisza István

A német birodalmi kormány bizalmas előterjesztéseket tett a monarchia közös külügyminisztériumának, hogy a román hadüzenet elhárítása érdekében jó volna Romániával megegyezni a területi követelések kérdésében.

— Ki kellene elégiteni a román igényeket bizonyos, területek át-

engedésével — ez volt ezeknek az előterjesztéseknek a lényege, — mert csak így módon lehet már Romániát a fegyveres beavatkozástól visszatartani. Azonfelül Bukarestben jó hatást keltene, ha a magyar kormány autonómiát biztosítana az erdélyi románok számára.

Az illetékes tényezők, de maga Ferenc József király is, a leghatározottabban visszautasították ezt az ajánlatot, amelyet teljesíthetetlennek és a hadihelyzet szempontjából is indokolatlannak tartottak.

Ferenc József király érezte és tudta, hogy ennek a gondolatnak már csak a fölvetése is milyen megdöbbenést keltett volna Magyarországon.

Bécsből elutasító válasz ment Berlinbe.

És ekkor Vilmos német császár a magyar nemzet legilletékesebb képviselőjével, Tisza István gróffal akart erről a nehéz és kényes kérdéstről tárgyalni.

A magyar miniszterelnököt Berlinbe hívatta a németek császára.

Egy ízben a háború folyamán már szembenállt Tisza István a német császárral. A kárpáti harcok idején volt az, amikor a magyar miniszterelnök erélyesen és méltóságteljesen kérte a magyar határ megvédelmzését, annak a Magyarországnak a megoltalmazását, amelynek fiai a szélrózsa minden irányában hősiiesen küzdöttek a központi hatalmak közös győzelméért.

Vilmos császár akkor igazat adott a magyar miniszterelnöknek és segítőereget küldött a Kárpátokba.

Most megint magyar kérdéstről volt szó, magyar érdekről, amelyet Tisza Istvánnak meg kellett védelmeznie.

— Felséges uram! — mondotta Berlinben a német császárnak. — A magyar nemzet nevében ki kell jelentenem, hogy Erdélynek, vagy Erdély egyes részeinek az átengedése olyan elviselhetetlen gondolat a magyar nemzet számára, amely végzetes kimenetelűvé teheti az egész háborút. A magyar nemzet minden ereje megfeszítésével küzdött mind-ezideig a nagy háborúban, ontotta bőségesen véré a különféle harc-tereken, a Magyarországhoz tartozó területek felajánlása olyan katasztrófális hangulatot teremtene, hogy nem tudnék kezességet vállalni nemzetem további kitartásáért...

Tisza István nyomatékosan visszautasította a területről való lemondás gondolatát, valamint azt az ajánlatot is, hogy a magyarországi románoknak önkormányzatot adjon a magyar kormány.

Vilmos császárt meggyőzték a magyar miniszterelnök érvei. Bizalmas följegyzések szerint azzal búcsúzott Tisza Istvántól:

— Így tehát más módot kell majd találnunk a román kérdés elintézésére. Bízom benne, hogy a helyes módot sikerül is majd megtalálnunk ...

A további tárgyalások során az a terv merült fel, hogy megpróbálják Románia területi igényeit Bukovina románlakta részeinek odaígéréseivel kielégíteni. Burián közös külügyminiszter javaslatot is tett ebben az irányban Romániának, de Bratianu román miniszterelnök erre a javaslatra nem is válaszolt.

Az ántánt ekkor már odaígérte Romániának nemcsak Erdélyt és a rutén Bukovinát, hanem a Bánátot is.

És Románia ezeket a nagy területeket mind meg akarta szerezni a kellő pillanatban való beavatkozásával.

A kellő pillanat

1916 tavaszán a román kormány pontos tudomást szerzett az ántánt „egységes“ offenzívájának tervéről és előkészületeiről.

Úgy látszott, a háború ügye döntő stádiumba jutott.

A verduni német előretörés még javában folyt, de Romániába már tudták az illetékes kormány tényezők, hogy rövidesen megindul a® ántánt döntő támadása minden fronton és most már a román kormány lázasan kezdett készülődni a háborúra, hogy a kellő pillanatot, a döntő harcba való beavatkozást ne mulassza el.

Most már fokozott mértékben indult meg a fegyverkezés.

Több mint negyven új ezredet szervezett meg a román hadvezetőség. Behívták az 1917. évi korosztályt. Kijavították a fontos vasúti vonalakat. A kamara százötven millió lei kölcsönt szavazott meg a háborús kiadásokra.

És a frissen fölszerelt ezredek megindultak a határok felé. Erdély felé és a dobrudzsai határ felé ...

Az események azt látszottak bizonyítani, hogy a Bratianu-kormány helyesen ítélte meg a „kellő pillanat“ bekövetkezését.

Bekövetkezett a nagy orosz győzelem: a lucki áttörés.

Bukovinát megszállotta újra az orosz sereg.

A monarchia déltiroli offenzívája megghiúsult.

Verdun ostroma kilátástalanná vált.

Tomboló erővel viharzott nyugaton a Somme-menti ántánt-offenzíva.

A román kormány most már komolyan mérlegelte a háborús beavatkozás kérdését, a semlegesség feladását.

1916 június 29-én Alexejev orosz tábornok, a cár vezérkari főnöke jegyzéket intézett Joffre francia fővezérhez és felhívta figyelmét, hogyha a szaloniki ántánt-sereg offenzívába lépne a bolgárok ellen, akkor ez a lépés bizonyára rábírná Romániát az ántánthoz való csatlakozásra

Nem sokkal később a szentpétervári francia nagykövetei érintkezésbe lép Diamandival, Románia szentpétervári követével és a következőket mondja neki:

— Minden további halogatást súlyos hibának tartok. Minthogy Braiiianu úr már annyira lekötötte magát a nemzeti követelések politikája és a háború mellett, látnia kell, hogy stratégiai szempontból most kell Romániának hadat üzennie. Elérkezett a legalkalmasabb pillanat. Az oroszok támadása a legnagyobb lendülettel folyik, a monarchia még kábult a vereségétől, az olaszok keményen támadnak, az angolok és franciák minden erejükkel küzdenek a Sonne mentén! Mit akar még Braiiianu? Nem tudja, hogy a háborúban hamar elszaladnak a jó alkalmak?

A román követ kijelentette, hogy egyénileg osztja ezt a felfogást, de a román miniszterelnöknek komoly okai vannak a végső döntés halogatására, mert hiszen Románia létéről van szó.

Valóban, rettentő felelősség volt az, ami Bratianu miniszterelnök vállaira nehezedett.

Vájjon jól ítélte-e meg a helyzetet?

Vájjon tényleg elérkezett-e a „kellő pillanat?”

Milyen sors elébe viszi nemzetét?

De már nem lehetett sokáig habozni, a helyzetet mérlegelni.

Az ántánt minden erejével ki akarta csikarni Románia gyors döntését és gyors beavatkozását.

Ez is beletartozott az ántánt győzelmi programjába.

Briand francia külügyminiszter július 9-én a bukaresti francia követhoz a következő utasítást küldte:

„Románia föltételeit mind elfogadtuk. Románia beavatkozásának haladéktalanul he kell következnie, hogy értéke legyen. A románok könnyen hajthatják végre az erőteljes támadást a megtizedelt és visszavonuló osztrák sereg ellen, ami a szövetségesek szempontjából igen hasznos feladat. Ez a beavatkozás végképp demoralizálná az egyensúlyát elvesztő ellenséget. Románia a legalkalmasabb lélektani pillanatban lépne a porondra és az egész világ szeme előtt törvényesen biztosítaná

nemzeti vágyainak bőséges teljesülését... Ünnepestes pillanat ez. A nyugati hatalmak bíznak a román népben. Ha Románia nem ragadja most meg a kínálkozó alkalmat, soha többé nem lesz módjában, hogy nagy nemzetté váljék valamennyi fiának egyesülése révén ...“

A tárgyalások most már egyenes és nyílt mederben folynak. Románia egyik fő kikötése most már az, hogy hadseregével ne Bulgária, hanem kizárólag a monarchia ellen vonulhasson.

Az ántánt ehhez is hozzájárult.

És Románia augusztus 4-én aláírta a szerződést, amelyben Erdély, Bánát, Bukovina, Dobrudzsa és Besszarábia odaígérése ellenében kötelezte magát, hogy legkésőbb augusztus 28-án az ántánt oldalán, hadbaszáll.

Románia voltaképpen kényszerhelyzetben írta alá ezt a szerződést, mert az oroszok augusztus 4-én ultimátumot intéztek a román kormányhoz, hogy ha Bratianu haladéktalanul nem dönt a szerződés aláírásáról, Oroszország százezer katonájával betör román földre.

Ez az ultimátum eldöntötte a kérdést.

Bratianu aláírta a szövetségi szerződést, amelyhez katonai egyezményt is csatoltak.

A román főparancsnokság kötelezte magát, hogy augusztus 28-áig megtámadja a magyar-osztrák erőket.

Az orosz főparancsnokság pedig kötelezte magát, hogy erélyes offenzívát kezd az egész magyar-osztrák fronton, főként Bukovinában a román hadműveletek fedezésére, azonkívül az ántánt szövetséges vezérkara' is kötelezte magát ugyanilyen szempontokból, hogy a szalonnild hadsereg a macedóniai fronton haladéktalanul támadásba kezd — a bolgárok lekötésére.

Románia meghozta döntését.

A világháborús helyzet feszültsége a végsőkig fokozódott.

A román hadüzenet

Augusztus 26-án összeült a román koronatanács. Döntenie kellett a hadüzenet, a háború kérdésében.

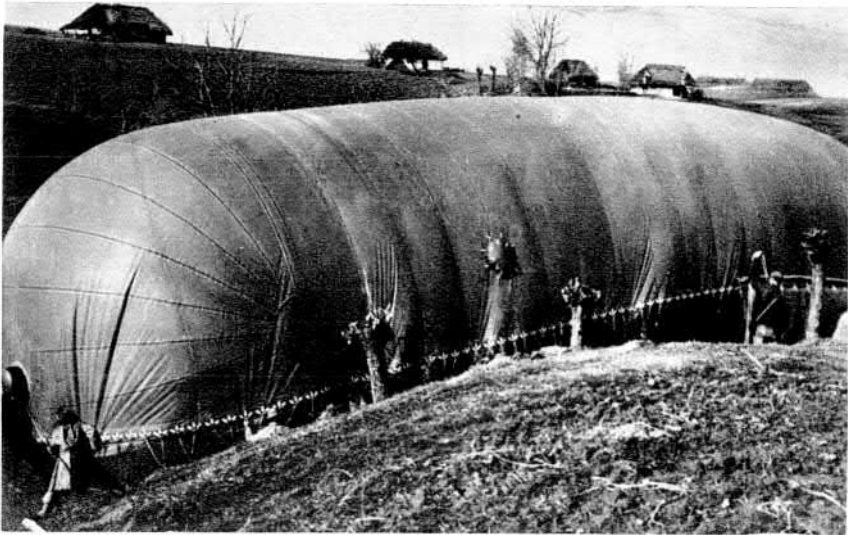
A sorsdöntő kérdésben majdnem egyhangúan hozták meg a határozatot.

Az öreg Carp Péter kivételével a koronatanács minden tagja a háború mellett szavazott.

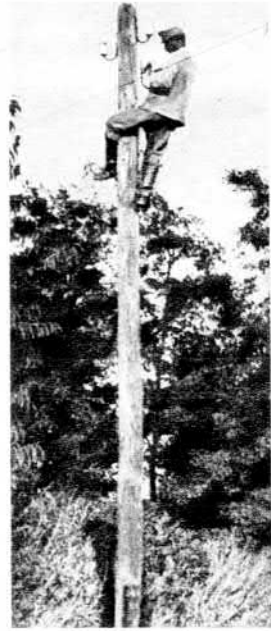
Másnap, augusztus 27-én megtörtént a hadüzenet.

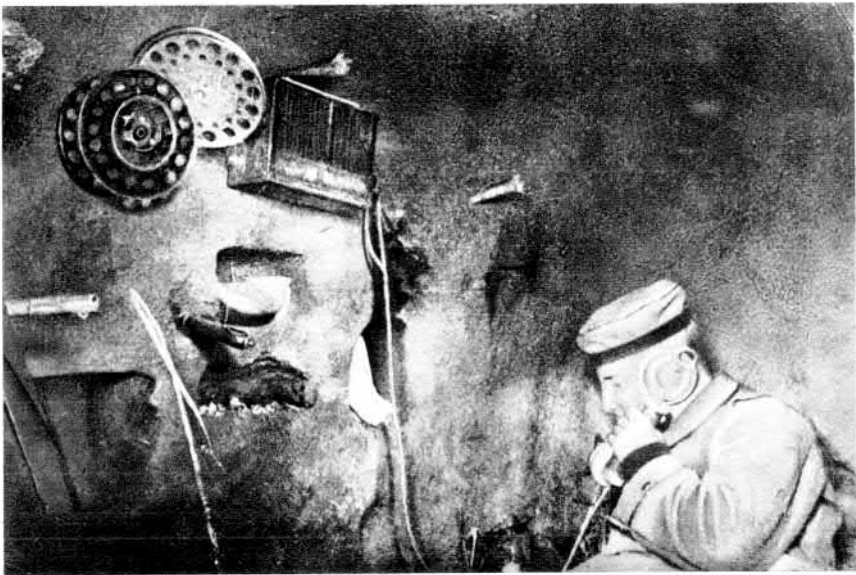
Légi harc a Somme-fronton. Az ellenséges repülőgépek arra törekedtek, hogy egymás hátába kerüljenek, mert ebből a helyzetből lehet az ellenséges gép benzintartályát keresziüllőni

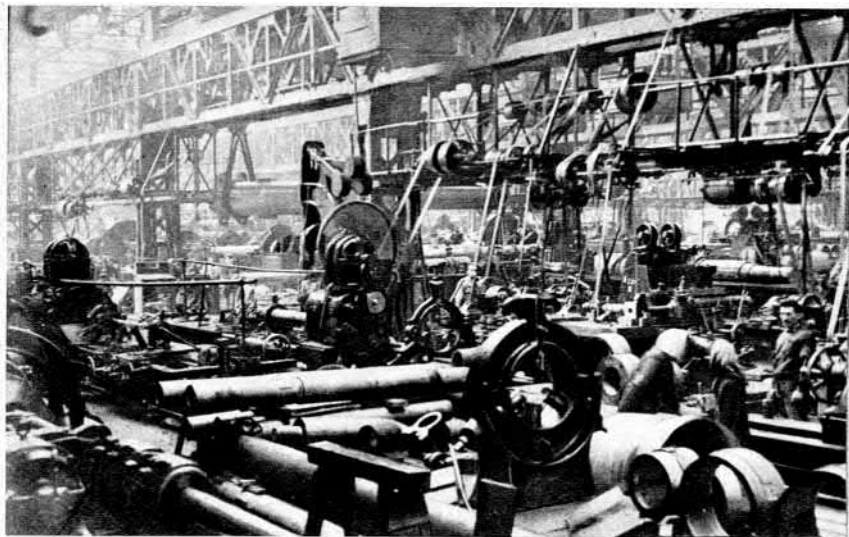
Megfigyelő léghajó indulás előtt. A hatalmas ballont már megtöltötték gázzal és néhány perc múlva a magasba emelkedik, kosarában a megfigyelő tisztekkel

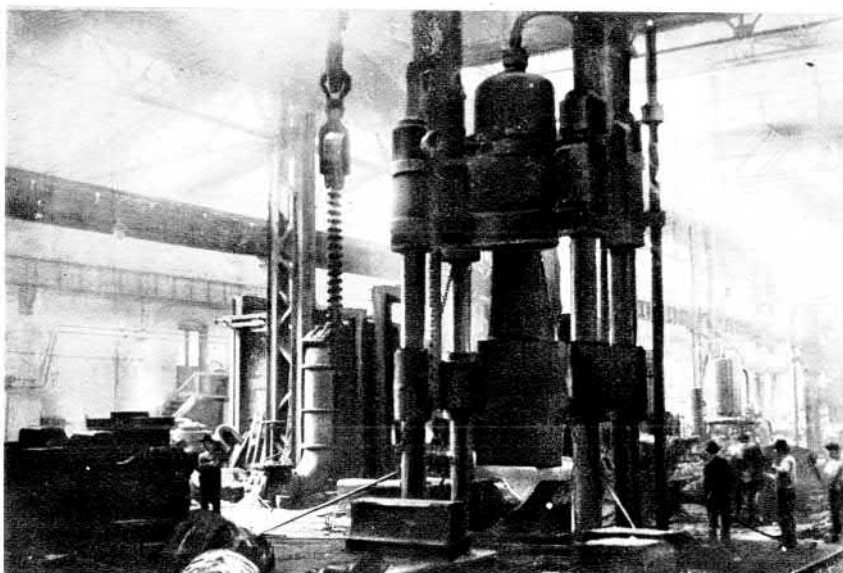
Telefónközpont a harctéren. A telefon és a dróttalan Telefonvezeték javítása táviró rendkívül fontos szerepet játszott a hadviselésben

Német földalatti telefonállomás. A figyelő ór a francia gránátok beütését telefonálja meg ütegeinek

Óriási méretű, hatalmas üzemű gyártelepeken folyt a különféle hadiszerek, ágyúk, fegyverek és lőszer gyártása. Minden technikai fejlődés a hadviselés érdekeit szolgálta

Ahol a monarchia ágyúi készültek: a pilseni Skoda-művek egyik üzemi terme. Az előtérben a 2500 tonnás ágyúprés látható

*Brătianu Ioan román
miniszterelnök*

Mária román királyné

Ferdinánd román király

*A román kormány 1916 augusztus 27-én hadat üzent a monarchiának és seregei még
aznap betörték Erdélybe. Képünk: a románok által az Olt völgyében fölrobbantott
vasúti híd*

A monarchia Vöröskönyve, amely ismertette a román háború kitörésének közvetlen előzményeit a román koronatanács ülésének napjáról a következőket örökítette meg:

Augusztus 26-án Czernin Ottokár gróf bukaresti követ kapott utasításai értelmében kihallgatáson jelent meg Ferdinánd román királynál és közölte vele, hogy a monarchia barátságos viszonyt óhajt ugyan Romániával, de a román részről tapasztalható, háborús készülődések határozott állásfoglalást követelnek. A király hivatkozott Oroszország állásfoglalására és annak a véleményének adott kifejezést, hogy a román hadsereg nem tudná feltartóztatni az oroszok átvonulását. Végül kijelentette Ferdinánd király, hogy minden a koronatanács határozatától függ. Ha a koronatanács a semlegesség mellett dönt, Románia leszerelésére kei ül a sor;

A nap folyamán Czernin gróf hosszabb beszélgetést folytatott Bratianuval is, aki szintén arra hivatkozott, hogy nem rajta, hanem a koronatanács döntésén múlik a helyzet kialakulása.

Másnap, augusztus 27-én este háromnegyed kilenc órakor Mavrocordato bécsi román követ megjelent a bécsi külügyminisztériumban és átadta a jegyzéket, amely közölte, hogy Románia augusztus 27-én este kilenc órától kezdve Ausztria és Magyarországgal hadiállapotban lévőnek tekinti magát. A hadüzenetet Porumbaru román külügyminiszter írta alá. Megokolása így szólt:

Románia kényszerítve érzi magát, hogy azoknak oldalára lépjen, akik nemzeti egységének megvalósítását lehetővé teszik.

Ugyanezen a napon reggel kilenc órakor a berlini olasz nagykövet átadta a Németországnak szóló olasz hadüzenetei.

Így tehát szoros összefüggés volt a két hadüzenet között. Az ántánt mindkét országtól augusztus 28-ára követelte a hadüzenetek elküldését.

Berlinben a monarchiának küldött román hadüzenet hírére nyomban összeült a szövetségtanács és alig félórái tanácskozás után kimondta, hogy Németország szövetségéhez híven tovább is kitart Ausztria és Magyarország mellett, tehát megüzeni a háborút Romániának. A bukaresti német követ távirati utasítást kapott, hogy kérje ki útleveléit és jelentse ki a román kormánynak, hogy Németország most már szintén hadiállapotban levőnek tekinti magát Romániával.

A román hadüzenetei nyomon követte a román támadás.

Már a hadüzenet estéjén megtörténtek az első csatározások Magyarországnak délkeleti és keleti határbátságán.

A határörsök golyókat váltottak egymással.

Pár perccel a hadüzenet életbelépése után már meg is kezdődött az ellenségeskedés.

A román hadvezetőség meglepő támadással akart betörni Erdélybe. És célját el is érte.

A védtelen erdélyi határ

Már a hadüzenet éjszakáján a román csapatok több ponton átlépték a magyar határt és megkezdték az'előnyomulást Erdély földjén...

Vészteljes, komor felhőket sodort a háború orkánja a magyar égboltozatra.

Az erdélyi határ jóformán védtelen Volt!

A román hadsereg előnyomulása minden nagyobb ellenállás nélkül megkezdődhetett.

Már az első percben fennforgott a nagy veszély, hogy az Erdélybe benyomuló román hadsereg a hátába kerül a monarchia kárpáti hadseregeinek és a központi hatalmak egész keleti frontját tarthatatlanná teszi.

Nemcsak Erdély határvidékéről volt már szó, hanem a központi hatalmak egész keleti hadszínteréről.

Sürgősen intézkedni kellett.

A vészharangok kongtak!

Erdély, a magyar föld és a központi hatalmak egész keleti frontja forgott kockán.

A válság olyan súlyossá lett, hogy rendkívüli intézkedésekre volt szükség.

A németek intézkedtek.

Hindenburgot ebben a kritikus időpontban, a román hadüzenetet követő napon nevezte ki Vilmos császár Falkenhayn tábornok helyére a nagy vezérkar főnökévé, az összes hadműveletek legfőbb irányítójává. A legendás híró vezérre várt a nehéz feladat, hogy a válságos helyzetből kiszabadítsa a központi hatalmakat.

Ludendorff tábornok lett Hindenburg mellett a nagyvezérkar első főszállásmestere.

Falkenhayn tábornok pedig arra kapott megbízást, hogy egy újon-

nan szervezendő német hadsereggel induljon Erdély védelmére és felszabadítására, a Románia elleni hadműveletek intézésére.

Leírhatatlanul izgalmas napjai voltak ezek a végső háborús feszültségnek.

Augusztus 30-án a törökök, szeptember 1-én a bolgárok üzenték meg a hadat a románoknak.

A háború mérete megint megnövekedőd.

Újból egy háromnegyed milliós hadsereg lépett a harci porondra.

Újból besodródott egy ország a háború fürgetegébe.

Ki tudhatta, mi lesz a sorsa a gyors győzelemre számító országnak, amely hosszas fontolgtatás és mérlegelés után lépett be a hadviselő államok közé?

Ki tudhatta, milyen meglepetéseket és szenvedéseket rejtegetett a Sors kifürkészhetetlen fátylai mögött? ...

A román hadsereg

Románia a havasalföldi és a moldvai fejedelemség egyesüléséből alakult és már a világháború előtti történelem folyamán is sokszor bejátszott Magyarország és különösen Erdély történetébe. Románia volta-képpen alapja Havasalföld volt, amely a XIV. században lépett fel mint vajdaság.

A havasalföldi vajdák adófizetői voltak az Árpádházi magyar királyoknak és ez a magyar főhatóság a nikápolyi csatáig, 1396-ig tartott, amikor is a törökök legyőzték az egyesült keresztény hadakat és Havasalföld a szultán adófizetője lett.

Az erdélyi fejedelmek sokszor keveredtek háborúba a havasalföldi vajdákkal.

Az 1821. évi görög szabadságharc a románokat is fölkelésre buzdította és az ország csakhamar orosz védőség alá jutott. 1859-ben Cuza Sándor herceg lett a fejedelem, aki egyúttal Moldva fejedelme is volt. Havasalföld és Moldva között perszonális unió jött létre és csakhamar Románia néven egy állammá egyesült a szultán fennhatósága alatt. Cuza Bukarestbe tette-át székhelyét, mint az egyesült fejedelemségek új fő- és székvárosába.

Románia ettől az időtől fogva kezdett modern állammá átalakulni és ettől fogva kereste az összeköttetést más államokkal.

Cuza Sándor fejedelem 1866-ban belpolitikai okok miatt lemondott és ekkor új fejedelmet kellett választani. Mivel az újonnan alakult ország nemzeti fejedelmek alatt nem számíthatott a hatalmak támogatására, elhatározták, hogy egy nyugati uralkodócsalád tagját hívják meg a fejedelmi székbe. Bratianu János, a háborús miniszterelnök édesatyja és Golescu fordultak Hohenzollern Károly porosz herceghez és ők ajánlották fel neki a román fejedelemséget.

A továbbiak már ismertett események. A fiatal Károly herceg elfogadja a fejedelemséget. Románia csakhamar kivívta teljes függetlenségét és királysággá alakult át.

Károly király nagy súlyt vetett a román hadsereg megszervezésére és kiképzésére. Törvénybe iktatta az általános hadkötelezettséget, amely huszonöt évre terjedt ki és a 21-ik évtől a 48-ikig tartóit. A haderő létszámát nyolcvanezer emberben állapította meg.

Hadrakelt serege eredetileg 220 zászlóalj gyalogságból, 14 határőrszázadból, 124 táborigádéból, 19 vartüzérszázadból és 30 század műszaki csapatból állott. A hadállomány összesen 250.000 lövőfegyver, 18.000 lovas, 1000 ágyú és 400 gépfegyver.

Ez a szám azonban a tartalékokkal annyira növelhető volt, hogy a hadrakelt sereg létszáma pontosan a lakosság tíz százalékára, vagyis 750.000 katonára emelkedett.

Ebből hatszázezer volt a frontkatonák száma.

A román hadvezetőség haditerve az volt, hogy hadserege tömegeivel elárassza Erdélyt, amelyet zsákmányul biztosít. Azután serege többi részével, orosz és szerb seregrészekkel együttműködve benyomul Bulgáriába.

Ezzel kapcsolatosan az oroszok haditerve az volt, hogy román földön keresztül megkezdik az előnyomulást egyik legfőbb háborús céljuk: Konstantinápoly felé.

Az ántánt haditerv szerint ezzel egyidejűleg a szaloniki Sarrail-hadseregnek az lett volna a feladata, hogy Szófia ellen törjön és így az összeműködő francia-angol-román-szerb-orosz hadsereg a Balkánon vigye dűlőre a világháború sorsát.

Nagyszabású tervek voltak ezek, amelyek rendkívül komoly veszedelmet jelentettek a központi hatalmak számára.

És minden valószínűsége megvolt annak, hogy a tervek meg is valósulnak.

Az ántánt-seregek most már biztos győzelemre számítottak.

Annál nagyobb lelt csalódásuk.

A ragyogó tervekből egyetlen egyet sem tudtak megvalósítani a háború befejezése, a központi hatalmak végső összeomlása előtt.

A veszély nagy volt, de még nagyobb volt a központi hatalmak dacos ellenállása, elszánt kitartása és lendületes akaratereje.

Nagy meglepetések jöttek.

A várt ántánt-diadalok helyett megint csak keserű kudarckok következtek.

A román hadsereg betör Erdélybe

A román felvonulás

A német vezérkari főnök, Falkenhayn tábornok, aki végzetesen tévedett, amikor Verdun ostromát kiláíásos vállalkozásnak tartotta, hasonlóképpen tévedett, amikor a román készülődésekről érkező hírekre azzal válaszolt:

— Nem hiszek a román mozgósítás komolyságában. És ha rhégis elkövetkezik Románia támadása, arra nem kerülhet sor szeptember vége, vagy október eleje előtt. A román hadsereg még nem készült fel a támadásra. Nyugodtan várhatunk. Nyugodtan összepontosíthatjuk minden erőnket nyugaton, a Somme-nál és keleten, az orosz fronton. Túlzottak a jelentések, túlzottak az aggodalmak.

A német vezérkari főnök nagyot tévedett és talán nem minden malicia nélkül intézkedett úgy Vilmos császár, hogy éppen Falkenhayn-nak kellett tévedése súlyos következményeit jóvátenni.

Ugyanis a román hadüzenet és a román támadás bekövetkezése után Vilmos császár azonnal lemondatta Falkenhaynt a vezérkari főnökségről és neki adott megbízást, hogy egy újonnan szervezeti hadsereggel a románok ellen vonuljon — Erdély fölszabadítására.

A német vezérkari főnök nem kapott pontos és megbízható híreket a román hadseregek fölvonulásáról, ami pedig a hadüzenet bekövetkezése előtt tervszerűen megtörtént.

A román haderő öt terepre vonult föl.

A Culcer tábornok vezetése alatt álló sereg a déli Kárpátokban, a szebeni hegység vidékére vonult föl és azt a föladatot kapta, hogy Nagyszeben és Déva felé törjön előre, a sereg balszárnya egy megerősített hadosztály pedig Orsován keresztül a Bánátba nyomuljon be.

A második román hadseregnek, amelynek parancsnoka Graini-

ceanu tábornok volt, a fogarasi havasokból Segesvár felé kellett előretörnnie.

A Presan tábornok által vezényelt északi hadsereg főadata az volt, hogy a gyergyói havasokon áttörve a beszterce—marosvásárhelyi vonalat foglalja el.

A negyedik román sereg a Dobrudzsában Dobrics körül helyezkedett el, hogy a bolgár határon vegyen föl védelmi állást, később pedig az orosz segítség megérkezése után — bolgár földön Várna és Sumia felé törjön előre.

A bolgár határ többi részét, vagyis a Duna vonalát főként a román dunai flotta védelmezte.

Az ötödik, tartalék hadsereget Bukarest környékén helyezte el a román hadvezetőség, hogy szükség esetén akár Erdélyben, akár a Dobrudzsában harcba vihesse.

Augusztus 27-én este történt meg a román hadüzenet átadása. Estei kilenc órakor állott be a hadiállapot és kilenc óra után néhány perccel a már teljesen fölvonult román seregek megkezdték a támadást Erdély ellen.

És ez a támadás készületlenül érte a monarchiát.

Háromszoros román túlerő

A román hadüzenet és támadás teljesen készületlenül érte a központi hatalmak szövetséges hadvezetőségeit. Nem meglepetésszerűen, hanem készületlenül.

Mi sem bizonyítja ezt jobban, minthogy az erdélyi határ, az új, ötszáz kilométeres frontvonal védelmét egészen gyöngye haderőre bízta a hadvezetőség.

Bátran el lehet mondani, hogy az erdélyi határ védtelenül állott.

Mert nevezhető-e védelemnek az a maroknyi védősereg, amely mindössze három gyöngye hadosztályból és három népfölkelő gyalogos dandárból alig nyolcvanezer emberből állott, szemben a románok tizenhárom gyalogos hadosztályával, nyolc lovas dandárával, összesen kétszázötvenezer fegyveres katonájával?

Nyolcvanezer, kétszázötvenezerrel szemben!

A monarchia 68 zászlóalja 220 román zászlóaljjal szemben!

Több mint háromszoros túlerő volt ez.

A határvonal megvédésére gondolni sem lehetett. Le kellett mondanítani a gondolatról, hogy az erdélyi határt megvédjék a központi hatalmak a román megrohanás ellen.

Erdély és egész Magyarország a rémület, a pánik hangulatába esett.

Megindult a földönfutás, a menekülés.

Észak és északkelet menekültjei helyett most dél és délkelet menekültjei árasztották el az országot, főként pedig Budapestet, ahol az izgalom a tetőfokára hágott a román betörés hírére.

Az erdélyi határon szétosztott, gyöngé magyar-osztrák hadseregnek Arz gyalogsági tábornok volt a parancsnoka. Ez volt az 1-es számú sereg, amely a hadvezetőségtől azt a parancsot kapta, hogy folytonos védekezés és harc közben vonuljon vissza, de legfőljebb a Maros vonaláig és minden erejével igyekezzék föltartóztatni az előretörő románokat, amíg a segítség megérkezik és az ellentámadás kezdetét veheti.

Ez is végtelenül nehéz föladat volí a diadalmas előretörésben lévő román seregek hatalmas túlerejével szemben.

Arz tábornok, aki maga is erdélyi születésű ember volt, augusztus közepén kapta a megbízatást a tescheni főhadiszálláson, hogy a rendelkezésre álló csekély erőkkel szervezze meg Erdély védelmét. Arz vállalta a megbízatást és Teschenből elindult Kolozsvár felé. Útja Budapesten kérésziül vezetett és a pályaudvaron a tábornokot Tisza István miniszterelnök várta, aki a következőket mondotta:

— Nem kétséges, hogy Románia ellenséges szándékkal van eltelve, őszintén szólva, a magam részéről egyáltalán nem bízom a békés megoldás lehetőségében. Arra kérem tábornok urat, tegyen meg mindent Erdély megvédésére, az erdélyi határ biztosítására és hasson minden befolyásával oda, hogy a hadvezetőség kellő számú sereget küldjön határaink védelmére. Ha Erdélyben katasztrófa történik, az végzetes hatást gyakorolhat a magyar nemzet hangulatára ...

Arz tábornok határozott és megnyugtató kijelentéseket tett. Kifejtette, hogy a román támadást ő is kétségtelennek tartja, de reméli, hogy lesz még annyi idő, hogy a védelemre fölkészülhessen. Végül megkérdezte a miniszterelnöktől:

— Nem volna helyénvaló, hogy a magyar lakosságot a bizonytalan helyzetre való tekintettel otthonaik elhagyására szólítsák föl.

— Ezt a leghatározottabban ellenzem — válaszolt Tisza István gróf. — Nem szabad idő előtt pánikot teremteni. Az ellenségeskedések

— megkezdésének időpontja teljesen bizonytalan. Meglepetés is történhetik. Talán még minden jóra fordul valami váratlan esemény révén. Nem szabad a lakosságot megrémíteni és izgalmát növelni.

A miniszterelnök és az Erdély védelmére rendelt tábornok elbúcsúztak egymástól.

Pár perc múlva indult a kolozsvári gyors. Vitte magával Erdély védőjét...

Arz tábornok naplója

Arz tábornok augusztus 14-én érkezett meg Kolozsvárra és átvette a parancsnokságát az 1. hadseregnek, amely Károly trónörökös hadseregcsoportjába tartozott.

Mingyárt-megállapította, hogy a hadsereg módfelett gyöngé, csapatai teljesen kimerültek már a folytonos harcoktól, amelyekben addig küzdöttek. Az újabb alakulatok, a népfölkelő csapatok harcra még egyáltalán nem voltak kiképezve és alig tudtak a fegyverrel bánni. Munió sem állott rendelkezésre elegendő mennyiségben.

A helyzet egyenesen lesújtó volt.

Növelte a veszedelmet az is, hogy a határmenti erdős hegységekben számos jól járható kisebb út és ösvény húzódott, amelyek mind elősegíthették a román benyomulást.

A tábornok végigjárta vezérkari főnökével, Huber ezredessel az összes hegyszorosokat és meggyőződött róla, hogy a határon túl fölkészült ellenséges hadak minden nagyobb nehézség nélkül tudnak betörni az országba.

Arz tábornokot mély aggodalom és fájdalmas balsejtelem fogta el.

Augusztus második felében megkezdődött az értékesebb állami értékek elszállítása, ami a végsőkig fokozta az erdélyi magyar és német lakosság izgalmát. A magyarok és németek tömegesen hagyták el lakóhelyeiket, csak a román lakosság nem mozdult.

A román intelligencia nagyobb része már régebben eltávozott Erdélyből. Az utolsó napokban a határmenti falvakból ezrével hajtották a nyájukat és csordákat a völgyekbe ...

A határmenti községek elnéptelenedtek ...

És elkövetkezett a döntő nap, augusztus 27-ike, amelyről Arz tábornok így számol be naplójában:

„Augusztus 27-én éppen a jelentést olvastam, amely arról szólt, hogy Olaszország hadat üzent Németországnak, amikor híre érkezett, hogy Brassóban leírhatatlan izgalom támadt. A román mozgósítás megtörtént, megszűnt a vasúti összeköttetés és a határról sok ezernyi menekülő özönlik Brassó felé.

Már a nap folyamán el voltam készülve az ellenségeskedés megkezdésére, de támadásról még nem érkezett hír.

Este kilenc óra után néhány perccel az összes erdélyi hegyszorosokból szinte egyszerre jött a hír: a román sereg átlépte a határt!

Az éjszaka folyamán erős román csapatok nyomultak előre és mindenütt visszavetették túlerejükkel gyöngye előőrseinket, amelyek vitézül védekeztek és csak lépésről-lépésre vonultak vissza, miután a hidakat fölrobbantották és az utakat a lehetőség szerint megrongálták, vagy elpusztították ...

Az erdélyi hadjárat első fázisának sorsa teljesen előrelátható volt. A túlerőben lévő ellenség nyomásának mindenütt engedni kellett. De el kellett kerülni, hogy bárhol is vereséget szenvedjünk, mert az ellentámadásra kellett minden erőnket tartogatnunk.

A hadüzenetet követő reggelen határvédő csapataink egyenlőtlen küzdelemben állottak a román csapatokkal Orsovánál, a Vöröstorony-szorosban és a Brassó előtt lévő összes hegyszorosokban és hágókban.

És ekkor már teljes erővel megindult a tömeges menekülés, amilyenre a két év óta tartó háborúban még nem volt példa. Felejthetetlen és borzalmas kép volt ez! Minden országutat és utacskát előzöltek a menekülők végtelen karavánjai. Férfiak, asszonyok, aggok, gyermekek, bénák és nyomorékok haladtak siralmas sorokban, magasra rakott szekerekkel, vagy vonszolták magukat gyalogszerrel tovább. Egész községek haladtak a hontalanság felé.

Még szerencse, hogy ragyogó nyári napok voltak. Viszont a természet napsugaras ragyogása csak rikitóbbá tette az eleven és kínzó nyomorúságot, amely Erdély országútján végigvonszolta magát.

A határszélen verekedő csapataink lassan tértek ki a túlerőben lévő ellenség elől. Mintegy hátvédei voltak a riadtan menekülő polgári lakosságnak...“

Az ország szívében retentő visszhangja támadt az erdélyi eseményeknek. Valóságos elemi erejű fölzúdulás követelte a történetek, a mulasztások magyarázatát.

Tisza István miniszterelnök szolgált magyarázattal:

„Midőn Románia katonai készülődéseit észrevettük, minden lehető megtettünk Erdély védelmére és biztonsága érdekében. A hevesen tomboló orosz támadások miatt nem lehetett annyi haderőt Erdélyben összevonni, amennyivel a román támadást meg lehetett volna hiúsítani. Mialatt csapatainkra az a föladat várt, hogy az orosz támadást föltartóztassák, erről a frontról nem lehetett jelentékenyebb haderőket elvonni.

Nem volt mód arra, hogy megfelelő számú csapatot vihessünk Erdélybe.

Csak annyi csapattal rendelkezünk, hogy a román hadsereg előnyomulását sikerült meglassítanunk.

A legnagyobb elismeréssel kell megemlékeznem a hősiességről, amelyet csapataink e küzdelmekben kifejtettek. Ennek köszönhető, hogy a románok a határon túl aránylag nem nagyon messzire nyomulhattak előre. Bizonyosra vehető azonban, hogy a helyzet meg fog változni, mihelyt teljes súlyukkal érvényesülnek a megtörtént ellenintézkedések.“

A miniszterelnök megnyugtató kijelentései nem oszlatták el a fájdalmat és gyászt, ami a magyar nemzetet érte az erdélyi események kapcsán.

Az egész ország reszkető aggodalommal figyelte, mikor érvényesülnek az ellenintézkedések? ...

Nem kellett soká várni.

Brassó, Nagyszeben, Székely udvar hely...

„Magyarország délkeleti és keleti határbástyáin új ellenségünk, Románia, a támadást megkezdve, tegnap este határ őrséinkkel, az első lövéseket váltotta. A vöröstoronyi szorosnál és a Brassótól délnyugatra és délre lévő szorosokban ma reggel mindkét részről harcba keveredtek az előcsapatok és katonáink beszállították az első román hadifoglyokat.“

Így hangzott vezérkarunk beszámolója a román támadás megindulásáról. Erdély nehéz és válságos napjainak a kezdetéről.

De ekkor már izgatottan értesült róla a magyar közvélemény, hogy a románok hatalmas túlerejükkel megkezdték az előnyomulást a tömösi, törcsvári és vöröstoronyi szorosokon keresztül. Különösen az Olt-

völgyében és a Nagyszebenje vivő vöröstoronyi szorosnál indult meg teljes erőfeszítéssel a román előretörés, úgyhogy a gyöngye létszámú magyar-osztrák sereg kénytelen volt folytonos harc közben megkezdeni a visszavonulást.

Ezt a visszavonulást, a határszél föladását már a második Höfer-jelentés kénytelen volt beismerni. Ez a jelentés így, hangzott:

„Határbiztosító csapataink az 500 kilométer kiterjedésű magyar-román határhegység valamennyi átjárójánál harcba bocsátkoztak. Az ellenséget mindenütt, ahol zászlóaljainkra akadt, véres fejjel vertük vissza, különösen Orsovától északkeletre, Petrozsénynél, a vöröstoronyi szoros vidékén, a Brassótól délre lévő magaslatokon, ahol a bátor 82. számú székely gyalogezred honi földjét védelmezte és a gyergyói hegységben. Előretolt osztagainkat csak erős román megkerülő hadoszlopok nagy kerülővel végrehajtott előnyomulása indíthatta arra, hogy hátrább előkészíteti, számukra kijelölt állásokba tervszerűen visszavonuljanak.“

Ez a jelentés, mely részben megerősítette az erdélyi frontról érkező riasztó híreket, azt jelentette, hogy a kárpáti szorosok védelmét föladta a hadvezetőség, mert az a nagy túlerővel szemben kilátástalannak látszott.

Azután egymásután érkeztek a lesújtó, újabb jelentések.

Augusztus 29-én a monarchia csapatai kiűritették Petrozsényt, Brassót, Kézdivásárhelyt.

Másnap Csíkszereda, Nagyszeben, Sepsiszentgyörgy került a románok kezére.

Áttört a román túlerő áradata a Hargita hegységen is, elfoglalta Székelyudvarhelyt és eljutott Koroudig és Parajdig.

Még északabbra a gyergyói hegységen is áttört a román hedsereg és Maroshévízig jutott előre. Itt is az átkarolás veszedelme fenyegette a védő csapatokat, úgy hogy ennek megelőzése céljából a helységtől nyugatra lévő magaslatokra kellett visszavonulnunk.

Közben a legszilárdabban ellenálló orsovai fronton is eredményeket értek el a heves román támadások: a monarchia csapatai kénytelenek voltak a Cserna folyó jobb partjára átvonulni. Néhány nap múlva Orsová is román megszállás alá került.

A vész hírek nyilvánvalóvá tették a nagyközönség előtt is, hogy a magyar határ a román támadás pillanatában védtelenül állt.

Valóságos fölzúdulás tört ki a lelkekből.

Erdélyi menekültek ezer és ezer számra érkeztek Budapestre és az ország más városaiba.

A szerencsétlen sorsú, földönfutóvá vált embereket csak részben lehetett szállásokon elhelyezni. Sokan azokban a vasúti kocsikban maradtak, amelyeken szomorú útjukat megtették a magyar fővárosig. Belőlük lettek a „vagónlakók“, akik a pályaudvarok közelében álló teherkocsikat rendezték be kényelmetlen, egészségtelen, szomorú lakásukká.

A hontalanná lett emberek ezreinek segítésére országos mozgalom indult, az állam is segélyekben és mindenféle más támogatásban részesítette őket. Mindhiába ...

Minden egyes menekült, minden egyes „vagónlakó“ eleven szemrehányás volt azért a gondatlanságért, amely védtelenül hagyta a magyar határt a román támadással szemben.

Elképzelhetetlenül szomorú napok voltak ezek.

Megújultak a kárpáti orosz betörés izgalmai, gondjai és kétségbeesései.

1 Akkor mindenki észak és északkelet felé figyelt mélységes aggodalommal, most délre és délkeletre irányult a magyar nemzet idegesen vibráló figyelme.

Meddig jut el Erdély földjén a román hadsereg?

Meg lehet-e védeni Kolozsvárt, Gyulafehérvárt?

Hány magyar család válik még hontalanná?

A román sereggel egyesült orosz hadsereg újra áttör a Kárpátokon?

Elérkezett a háború tragikus fordulata?

Szívemarkoló, komor kérdések voltak ezek, amelyek minden magyar ember agyát, szívét kínzóan gyötörték.

Magyar hon ege vésteljesen beborult.

Fölragyog-e még a remény napja? Jön-e gyors segítség?

A kétségbeesés kezdett úrrá válni a lelkeken. Igen sötét színben kezdett kibontakozni a jövő.

Pedig a segítség már útban volt...

Erdély fölszabadítása

A központi hatalmak haditerve

A központi hatalmak szövetséges hadvezetőségeit nehéz földadat elé állította Románia fegyveres beavatkozása.

Nehéz harcok folytak minden fronton.

Javában tombolt az orosz offenzíva, a nyugati Somme-csata, az olaszok támadása, amikor a közel háromnegyed milliós, friss román hadsereg támadásba kezdett.

Valóban kritikus volt a helyzet.

Ám a központi hatalmak hadvezetőségei nem rettentek meg, nem vésztették el a fejüket, sőt elhatározták, hogy a Románia elleni hadjáratot támadóan fogják vezetni.

Hindenburg, az új német vezérkari főnök és Hötzendorfi Coniád egybehangzóan arra az álláspontra helyezkedtek, hogy Romániát le kell — hengerelni. Stratégiai szempontból nem látszott ez túl nehéz földadatnak. A román hadsereget a Duna folyása két részre választotta, ami lényegesen megkönnyítette a terv végrehajtását. Külön-külön lehetett felgöngyölni a két román frontot.

Politikai szempontból pedig rendkívüli jelentőségűnek ígérték a támadás sikere, Románia megszállása. Úgy külpolitikai, mint belpolitikai szempontból kívánatos volt a haditerv végrehajtása, azonkívül az is csábította a központi hatalmakat, hogy Romániában jelentékeny gabona-, állat-, olaj- és érckészletekhez lehetett jutni, amelyekre az egyre jobban érezhető gazdasági nehézségek közepette égető szükségük volt a központi hatalmaknak.

A támadást északról és délről akarták megindítani, hogy Románia két tűz közé szoruljon.

Az északi, vagyis Erdély felőli támadás vezetésére Falkenhayn német tábornok, a volt vezérkari főnök kapott megbízást.

A déli, vagyis Bulgária felőli támadás irányítása pedig Mackensen tábornagra várt.

Az Erdélyben előretörő román seregek még a győzelem reményében verekedtek előre magukat, amikor Falkenhayn hadserege, a 9. hadsereg Nagyszeben környékén már megalakulóban volt. Ez a hadsereg az úgynevezett német Alpenkorps-ból, két német gyalogos hadosztályból, az 51-ik magyar honvéd gyalogos hadosztályból és négy lovas hadosztályból állott.

Falkenhayn hadseregének volt a főadata, hogy a végső erőfeszítésével harcoló Arz-hadseregnek a segítségére siessen, Erdélyt fölszabadítsa és a kárpáti szorosokon áttörve, benyomuljon Havas-alföldre.

A déli fronton a Mackensen-hadseregcsoportha várt a főadat, hogy a Duna vonalán áttörjön Bukarest felé, keleten pedig bolgár-román határon kérésziül benyomuljon a Dobrudzsába.

A központi hatalmak haditerve az volt, hogy a Mackensen-hadseregcsoporth gyors támadásba kezd és ezzel halomra dönti a román-orsz haditerveket.

A gyors intézkedések csakhamar nagy eredményekre vezettek és meglepeieésszerű fordulatot adtak a román hadjáratnak.

Mackensen hadseregcsoporthja, amely német, boigár, török csapatokból állott és amelynek hadműveleteit a magyar-osztrák dunai flottilla is elősegítette, már szeptember első napjaiban hozzáfogott a nagy tervek végrehajtásához.

Megindult a nagy dobrudzsai támadás.

És ez volt az első segítség a szorongatott Erdélynek. A román hadvezetőségnek csapatokat kellett elvonni az erdélyi frontról. A magyar földön való előnyomulás tempója egyszerre lassúbbá vált. .

És csakhamar fölvonult a Falkenhayn serege is. Az erdélyi fronton is megkezdődött a támadás.

A segítség megérkezett.

A reménység napja újból fölragyogott a magyar égboltozatra.

Mackensen dobrudzsai előretérése

Mackensen hadseregcsoporthja már a román hadüzenetet követő napon, augusztus 28-án megkezdte a támadást a dobrudzsai román határról?.

Tosev bolgár tábornok serege a bolgár-román hadüzenet megtörténte után Dobrics felé tört előre nagy lendülettel és szeptember 4-én a bolgárok már elfoglalták Dobrics városát. Ezekben a harcokban nagy

szerepük volt a bolgár lovascsapatoknak, amelyek gyors előnyomulással nagy meglepetést keltettek a román védelemben.

Ugyancsak ezekben a napokban erőteljes támadást irányított Mackensen a híres tutrakáni román hídfő és vár ellen, amely a Dunánál voltaképpen Bukarestet, a román fővárost védte.

Már szeptember 5-én este bekerítették és körülzárták Mackensen hadai Tutrakáni hídfőjének erődcsoportját. Német és bolgár csapatok rohammal foglalták el a hídfő megerősített előállításait.

A következő napon, szeptember 6-án pedig elesett Tutrakán vára.

A hétszeresen védett erősséget, az első dunai román hídfőt német és bolgár csapatok foglalták el lendületes rohammal.

Mackensen ágyúai borzalmas erővel készítették elő a rohamot, amely gyors diadallal járt. A bolgárok nagy zsákmányra tettek szert. Nekik jutott az egész vartüzérség, sok muníció, puska, géppuska és nagymennyiségű hadiszert.

Az elfoglalt várban foglyul esett 400 román tiszt, köztük három dandárparancsnok, több mint húszezer katona. A zsákmányban volt több mint száz modern ágyú.

Olyan megindítása volt ez a Románia elleni hadjáratnak, amelynél fényesebb és gyorsabb eredményt elképzelni sem lehet.

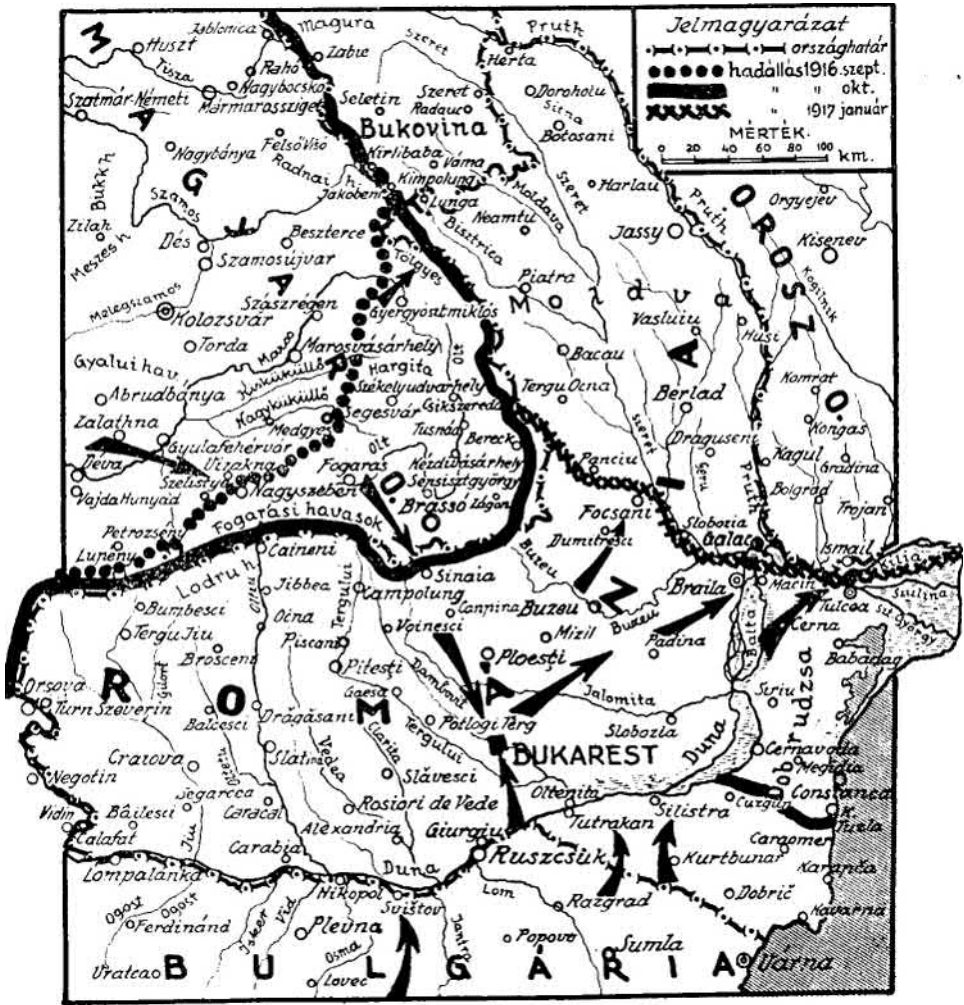
Az első román vár gyors eleste nagy riadalmat keltett az ántáut; rezerei között. Érezni lehetett, hogy a háborúba szinte belekényszerített Romániára még igen nagy megpróbáltatások várnak.

A bolgár-német-török csapatok közben a dobricsi fronton is győzelmesen nyomultak előre és szeptember 7-én már elfoglalták Dobrics, Balcsik, Kavarna és Kaliakra városokat. Ekkor azonban a román haderő orosz és szerb erősítéseket kapott, amelyekkel át akarták törni Mackensen dobruzsai frontját.

Erre a helyzetre való tekintettel a német hadvezér elhatározta, hogy dobrudzsai frontja balszárnyát Szilisztriáig meghosszabbítja és bekeríti a dobricsi ellenséges haderőt.

Szeptember 9-én már jelenthette a német vezérkar, hogy Szilisztriát a Mackensen hadseregcsoport elfoglalta. Ezzel a német-bolgár hadak kezére jutóit a második román dunai átjáró is, amelyet délre előretolt erődművek védtek. A román hadsereg a szilisztriai hídfőt kiürítette és a bolgár csapatok harc nélkül foglalták el a várost, amelyben nagyobb mennyiségű hadiszert zsákmányoltak.

Most már Mackensen bekerítő hadmozdulataira került volna sor. Ezt azonban a román-orosz hadsereg elkerülte az által, hogy a Dobrics

A romániai hadjárat térképe

A pontozott vonal jelzi, hogy a támadásra induló, román hadsereg meddig nyomult előre Erdély területén. A vastag vonal Erdély felszabadítását és a dobrudzsai előnyomulást, a xxx-es vonal pedig a Románia Kétharmadának megszállása után kialakult hadállást tünteti föl. A nyilak a központi hatalmak támadásának legfontosabb irányait jelzik.

mögötti védelmi vonalat föladvá, szeptember 18-áig fokozatosan visszavonult a Traján-völgyétől délre előkészített, jól kiépített védelmi állásokba, amelyek a Rasova—Cobadinu—Tuzla vonalon húzódtak végig. A bolgárok most már megszállták Mangalia tengerparti várost is,

amely Konstanza előtt a legjelentékenyebb városa a dobrudzsai fekete-tengerparti vidéknek.

A román-orosz haderő visszavonulása Konstanza védelmi vonalára nagy áldozatokkal járt, mert a visszavonuló sereg a rendkívül heves harcokban jelentős veszteségeket szenvedett.

Mackensen gyors sikere, amely igen rövid idő alatt a román Dobrudzsa felényi területének a meghódítására vezetett, érthető ijedelmet kellett ántánt körökben, de főként Romániában, ahol ideges aggodalom támadt Konstanza sorsa miatt.

A román hadvezetőség erélyes intézkedéseket tett a végtelenül fontos Konstanza—Csernavoda vasúti vonal megvédelmezésére. Jelen-tős csapattesteket vont el az erdélyi frontról és ezt mind a veszélyeztetett vonal védelmére vitte.

Erdélyben ekkor már megenyhült a nyomás. Falkenhayn új serege is fölkészült a támadásra, megindult a fölszabadító hadjárat, amelynek gyors sikere épp úgy volt köszönhető a Falkenhayn-sereg beavatkozásának, mint Mackensen diadalmas dobrudzsai előretörésének.

A gorlicei győző már Konstanza előtt állott.

Falkenhayn megkezdte a diadalmas ellentámadást.

A központi hatalmak Románia ellen kidolgozott hadíerve kezdett a megvalósulás felé haladni.

Falkenhayn fölkészül

Az Erdélybe benyomuló román hadsereg szeptember 18-áig eljutott Nagyszeben — Fogaras — Székelykeresztúr — Parajd — Libánfalva—Mesterháza vonalára. Ez a vonal a Görgény-hegységtől a Kisküküllőn és a Nagyküküllőn keresztül húzódott Nagyszeben és Segesvár vidékéig.

A hadtörténelem megállapítása szerint az előnyomulás nem történt azzal a gyorsasággal, amelyet a nagy túlerőben lévő román hadsereg kifejtett volna, aminek részben a hátsó összeköttetések nehézsége volt az oka, részben pedig az a körülmény, hogy az elfoglalt erdélyi városokba román hatóságokat helyezett be az előnyomuló sereg, ami sok időbe került.

A magyar-osztrák 1. számú Arz-hadsereg mögött, amely gyöngelése miatt kénytelen volt visszavonulni, szeptember havában gyü-

lekezni kezdtek a német és magyar-osztrák csapatok, amelyekből Falkenhayn vezérezredesnek kellett megalkotnia a 9. számú hadsereget. A nagy távolságok és az elégtelen vasúti összeköttetések miatt meglehetősen lassan történt meg a fölvonulás és az ellentámadás megkezdése, amelyet olyan türelmetlenül várt Magyarország közvéleménye.

Szeptember közepére járt már az idő, amikor a körülbelül hatvan-ezer főnyi sereg megalakult és fölvonult a következőképpen:

Krafft von Dellmensingen német tábornok alpesi hadteste Déva és Nagyszében között, Staab tábornok csoportja Szászsebes környékén, Schmettow tábornok serege Nagyszében és Medgyes közt.

A jobbszárnyon, Orsovánál, illetve Mehádiánál a Szivó-vezette magyar-osztrák csoport, északon pedig az Arz-hadsereg csatlakozott a fölvonuló 9. hadsereghoz. Az Arz-hadsereg jobb szárnyát, amely a Falkenhayn-sereggel a kapcsolatot iöntartotta, a német Morgen tábornok csoportja alkotta.

A közösen megállapított haditerv szerint a Falkenhayn-hadseregnek Nagyszében és Brassó irányában, az Arz-hadseregnek Segesváron keresztül keleti irányban kellett előtörnie.

Szeptember 19-én a Staab-csoport már jelentős sikert ért el. A Hátszeg irányában előnyomuló román csapatokat Merisorból Petrozsényba vetette vissza s mielőtt a románok erősítéseket kaptak volna, leszorították őket a peirozsényi magaslatokról is, mire a szövetséges-csapatok bevonultak a kőszene és aranybányái révén, fontos, magyar határvárosba. Sőt még tovább is üldözték a visszavonuló ellenséget a Sztrigy- és Zsil vízvásztóján át és hatalmukba kerítették az 513 méter magas Szurduk-hágó lejtőjét és a meredek hegysziklák közé ékeli hágó-idat.

A híres petrozsényi bányákat visszafoglalták a szövetséges csapatok, amelyek mingyári továbbfolytatták előtörésüket Petrozsénytől délre, a Zsil völgyében és szeptember 20-án elfoglalták a Vulkán-szoros két oldalán emelkedő magaslatokat.

Pár nap múlva azonban nagy román erőknél nagyarányú bkeerítő támadása miatt úgy a Vulkán-, mint a Szurduk-szorosokat újból ki kellett üríteni.

Ugyanazon a napon, szeptember 26-án történt ez, amikor a tulajdonképpeni Falkenhayn-offenzíva megindult, amikor megkezdődött a nagyszébeni csata, amely beharangozója volt az erdélyi hadjáratban beálló nagy fordulatnak.

A nagyszebeni csata

Szeptember 26-án csak annyit közölt a hivatalos jelentés, hogy Nagyszebennél új harc fejlődött, amelyben a német, magyar és osztrák csapatok támadtak. Másnap már úgy szólt a jelentés, hogy a nagyszebeni harc a szövetségesekre nézve kedvezően folyik.

Végül szeptember 28-én diadal hírt adott a vezérkar közleménye:

„Nagyszebennél győzelmet arattunk. A várostól délre és délkeletre lévő magaslatok heves küzdelem után a szövetséges csapatok birtokába jutottak. A román erőket a hegység irányában visszavonulásra kényszerítettük.“

Így történt meg a nagyszebeni csata beharangozása, amely az erdélyi Falkenhayn-offenzíva első sikere volt.

Nagyszeben környékén Culcer román tábornok, hadserege nyomult előre, amely a 13. és 23. számú hadosztályokból és egy lovas dandárból állott.

Nagyszeben a két rajvonal között feküdt. A románok frontja 2—3: kilométernyire húzódott a város északi, illetve déli határán, félkör alakban. A szövetséges csapatok 4—5 kilométernyire állottak a várostól és frontja Kiscsűr és Nagycsűr községekre támaszkodott, míg a román főhaderő Sellenberk, a nagyszebeni Jungerwald és annak folytatása, a poplákai erdő tájékán helyezkedett el megerősített állásokban.

A román hadsereg megszállva tartotta a Cibin-folyó keleti partján lévő, 598 méter magas Gregori-hegyet is, amely a Nagyszebennel majdnem összenőtt Szent Erzsébet fölött emelkedik. A román tüzérség innen tűz alatt tudta tartani a szövetségesek hadvonalát.

Nagyszeben harmincezer főnyi lakosságából alig nyolcezren maradtak otthonukban. Jobbára a román anyanyelvű lakosok. De helyen maradtak Dörr polgármester és a tanács tagjai is, hogy a románok bevonulása esetén a város kímélésére kérjék fel a parancsnokságot.

Szeptember 26-ára tervezte a nagyszebeni román parancsnokság a város megszállását, de erre már nem került a sor, mert megdördültek a szövetségesek ágyúi, megkezdődött a nagyszebeni csata, amely a támadó csapatok teljes győzelmét hozta meg.

Huszonhatodikán hajnalban Nagyszeben alatt nehéz ágyúk dübörgése reszkettette meg a levegőt. Nemsokára lángokban állott már két kis falu a szebeni hegyek aljában, Guraro és Poplara, amelyet a román sereg tartott megszállva. A Keresztény-sziget alatt elterülő Dreispitz-

wald s alább a Szebentől nyugatra húzódó Jungerwald, valamint a poplákai erdő fölött a gránátok és srappellek füstfelhői gomolyogtak kelet felé. A Bongárd és Hermány körüli hegyek és dombok is állandóan tűz alatt állottak.

Még a délelőtt folyamán megkezdődött a gyalogsági támadás. A szövetséges csapatok behatoltak a Dreispitzwaldba, benyomultak a poplákai nagy erdő szegélyébe és előre haladt a támadás kelet felé is. Délután a román csapatok ellentámadásba kezdtek a szebeni erdő felől, de vállalkozásuk nem vezetett eredményre és vissza kellett vonulniuk az erdő mélyére, ahol erősen kiépített állásaik voltak. A támadó honvédcsoportok az éjszakát az erdőszegélyen töltötték.

A nyugati szárnyon Szelistye és Orlát felől német csapatok törtek előre, a Keresztény-szigetről felhatoltak a Resinár fölött emelkedő hegység gerincére és csúcsaira és nyugat felől körülzárták a román sereget.

Ezek a hadmozdulatok azonban csak előkészítői voltak a nagyszabású terv végrehajtásának, amelyet Falkenhayn dolgozott ki. A német hadvezérnek ugyanis az volt a terve, hogy a Nagyszeben környékére behatolt román csapatokat, a két hadosztálynál nagyobb hadseregcsoporthoz bekeríti és megsemmisíti.

Nagyszabású haditerv volt ez!

A magyar-osztrák csapatokkal megerősített német alpesi hadtestre várt a feladat végrehajtásának legnehezebb és legfontosabb része. Úttalan hegyeken, meredek hegyi ösvényeken keresztül nyomultak előre a szövetséges csapatok a Vöröstorony-szoroshoz. Sikerüli is birtokukba venni a támadóknak ezt a rendkívül fontos hágót, ami azt jelentette, hogy a szövetségeseknek sikerült a nagyszebeni román sereg hátába kerülni és elzárni előle a Vöröstorony-szoroson át vezető visszavonulási utat.

A nagy küzdelem lefolyásáról a következőképpen számolt be a magyar-osztrák vezérkar:

„Bajor csapatokból alakult átkaroló oszlop nagy kerülővel az ellenség hátában elzárta a Vöröstorony-szoroson átvivő utat. Az ellenség minden arra irányuló törekvése, hogy az utat újra megnyissa, hiábavaló maradt. Egyidejűen nyugatról, északról, keletről magyar, osztrák és német oszlopok előnyomultak a Nagyszebeni déli harcoló hadosztályok ellen. Az ellenség kétségbeesetten védekezett. A küzdelem rendkívül véres volt.

A román csapatkötelékek roncsai minden járóművel használható úttól elvágyva, a fogarasi hegységbe vonultak vissza. A foglyok száma

óráról-órára nő. A zsákmány igen nagy, mivel az ellenség minden járóművét, amennyiben meg nem semmisítheti, kénytelen otthagyni.“

A nagyszebeni román sereg valóban katasztrofális veszteséget szenvedett. A visszavonuló román csapatok a Vöröstorony-szoros mindkét oldalán elterülő úttalan hegyeken próbáltak kitérni. Itt azonban a szorost megszállva tartó bajor csapatok pusztító tüzelése fogadta őket. Így tehát a román sereg kénytelen volt délkeleti irányban, a fogarasi havasok zordon világában keresni a visszavonulás útját.

Culcer román tábornok elvesztette a nagyszebeni csatát.

A második számú román hadsereg Erdély keleti részében tehermentesítő támadásba kezdett, hogy könnyítsen a bajba jutott nagyszebeni román sereg helyzetén. De ez a támadás elkészt, a nagyszebeni csata sorsán már nem változtathatott.

Szeptember 29-én véget ért a nagy küzdelem.

A központi hatalmak népeire felvillanyozóan hatott a katonai és erkölcsi szempontból egyaránt nagyjelentőségű győzelem.

A hivatalos megállapítás szerint a győztesek több mint 3000 foglyot, 13 ágyút, két repülőgépet, 10 lokomotívot, 300 lövészerrel megrakott vasúti kocsit, 70 automobilt és tömérdek egyéb hadiszert zsákmányoltak.

És már szeptember 29-én a Vöröstorony-szoroson keresztül román területre hatoltak .be.

Nagyszeben vidéke fölszabadult.

A brassói csata

A nagyszebeni balsiker után a románok úgy a Vulkán- és a Szurduk-szorosoknál, mint Fogarasnál, az Olt mindkét oldalán erélyes ellentámadásba kezdtek, azonkívül pedig lankadatlanul támadták Arz gyalogsági tábornok 1-es számú, alaposan legyöngült hadseregét, amely a gyergyói és hargitai fronton végső elszántsággal küzdött a román túlerővel szemben.

Az erdélyi front a központi hatalmak szempontjából még mindig nagyon kritikus volt.

Ebben az időben Falkenhayn sem tudott új erősítéseket kapni, mert az egész orosz fronton nehéz küzdelmek folytak, a nyugati fronton javában tombolt a Som'me-menti csata, az olaszok a nyolcadik isonzói csatájukat vívták és ebben az időben zajlóit le a nagy monasztiri csata is.

Ezt az általános helyzetet akarták kihasználni a románok, amikor teljes erejükkel arra törekedtek október első felében, hogy keletről göngyölítsék fel az Arz-hadsereget és a Falkenhayn-hadseregesoportot.

A rendkívül nehéz helyzetben Falkenhayn megtalálta a helyes megoldást. Elhatározta, hogy az erdélyi román frontot újból áttöri.

A kritikus helyzeten csak támadással lehetett javítani. A helyi harc, a megállás csak az erők csökkenésére, felmorzsolódására vezetett volna.

A Falkenhayn-sereg nyugati, jobbszárnya a Vulkán-, Szurduk- és Vöröstorony-szorosokat védelmezte, amelyeket már sikerült visszafoglalni. A 9. hadsereg derékhada pedig most azi az utasítást kapta Falkenhayn tói, hogy a 2. román hadsereget Fogaras és Kőhalom között törje át.

Ennek a támadásnak kettős célja volt. Először Brassó és a Predeál-szoros visszafoglalása. Másodszer a rendkívül heves támadások központjában álló Arz-sereg tehermentesítése.

A német hadvezér számítása az volt, hogy a Predeál-szoros meglepeíésszerű, gyors elfoglalásával elvágja az Erdélyben álló, összes román csapatoknak a visszavonulási útját.

Meg is történtek gyors tempóban a vállalkozás végrehajtásához szükséges átcsoportosítások és október 2-án már meg is indult Falkenhayn offenzívája.

Meglehet, hogy a támadás meglepő nagy lendülete és a nagyszabedeni csata deprimáló hangulata hatóit annyira a még teljesen veretlen 2-es számú román hadseregre, hogy a Brassó visszavételére irányuló támadás aránylag igen rövid idő alatt teljes sikert hozott Falkenhaynnak.

Október 5-én a persányi ütközetben a szövetséges csapatok előretörték és Kőhalomnál átvették az ellenséget a Nagyhomoródon, az elkövetkező napokban pedig az Oltón is.

Október 7-én és 8-án zajlott le a rendkívül heves brassói csata, amely szintén a szövetségeseeknek hozott győzelmet. Nyolcadikán délután Falkenhayn serege bevonult a visszahódított Brassó városába, amelyet a románok kénytelenek voltak kiüríteni.

A győzelmes brassói csata folytatásaként, október 10-én már megszállották a szövetségeseek a töröcsvári, predeáli, bodzái szorosokat, ami Erdély déli vonalának és délkeleti sarkának a felszabadulását jelentette.

A 2. számú sereg most már román területen, Campulungra, Si-

natára és Búza ura támaszkodva, indított ellentámadásokat a szorosok visszafoglalására, de ezek a kísérletek sorra meghiúsultak.

A Déli Kárpátok összes szorosait most már erélyesen védelmezték a szövetséges seregek, amelyek lassan-lassan román területen is megkezdték előretörésüket.

Erre azonban meg nem érett még a helyzet.

Az erdélyi keleti fronton, Székelyudvarhely és a gyergyói hegy-ség között, ahol Arz gyalogsági tábornok jobbára magyar csapatokból álló hadserege harcolt, még rendkívül kritikus volt a helyzet.

Az a veszedelem fenyegetett, hogy a román hadseregnek — orosz erősítésekkel — sikerül áttörni ezen a frontrészen és ezáltal veszélybe sodorni Falkenhayn egész erdélyi hadseregcsoportját.

Erre azonban nem került sor.

A monarchia 1. számú hadserege az elképzelhető legnehezebb viszonyok között kitűnően megállotta a helyét és Erdély keleti frontján kivívta a diadalt, amely a határvidék felszabadítására vezetett.

De ezek még rendkívül nehéz harcok voltak.

„Előre Arz!

1915 nyarán és őszén, a szövetségesek diadalmas oroszországi előnyomulása idején született meg a szójáték, hogy: „Előre Arz!“ Akkor volt ez, amikor báró Arz Arthur gyalogsági tábornok sok-sok győzelem után elfoglalta Breszditovszk várát.

„Előre Arz!“

Nemcsak szójáték volt ez, hanem az 1. számú hadsereg büszke jelszava is.

Most azonban, 1916 nyarán és őszén nagyon • kritikus helyzetben volt a folytonos harcokban megfogyatkozott hadsereg. Arz tábornok, akit a román háború kitörésekor egész Erdély védelmére küldött le a hadvezetőség, olyan kicsiny fegyveres erővel rendelkezett a román túlerővel szemben, hogy az erdélyi keleti front megvédelmezése is túlságosan nehéz feladattá vált a kimerült és a legnagyobb erőfeszítéssel küzdő hadsereg számára.

Pedig a helyzet ettől a gyöngé és kimerült hadseregtől minden eddiginél nagyobb erőfeszítést követelt meg.

Az Arz-sereg a brassói csata idején azt a parancsot kapta, Fogy Székelyudvarhely és a görgényi hegyek között, valamint ettől északra szorítsa vissza az egyre nagyobb erővel támadó román seregeket a

Maros keleti partjára, onnan pedig a gyergyói havasokon keresztül a Békás- és Tölgyes-szorosok felé.

Védekezni is nehéz volt a román túlerővel szemben. Hát még ellene támadni!

De hát: „Előre Arz!”

Meg kellett próbálni a lehetetlent is.

És a fáradt sereg végső erőfeszítései meg is hozták az eredményt.

Mialatt Falkenhayn serege győzelmesen tört Brassó és a Predeál-szoros felé, az Arz-sereg is megkezdte az elszánt támadást, áttört a Székelyudvarhely—Paradj—Libánfalva vonalon, elfoglalta a Hargita- és a Görgény-hegyek átjáróit, majd elérte a felső Olt és a felső Maros völgyeit, ami arra készítette a román sereget, hogy Erdély keleti részeit is kiűritse.

A Gyimes-, Békás-, Tölgyes-szorosokon vonultak ki a román seregek Erdély területéről és nagyrészt a román Moldva területén foglaltak el új hadállásokat.

Kétségbeejtően nehéz harcok árán, de sikerült — egészen kis területrészekről eltekintve — Erdély keleti és délkeleti részeit is felszabadítani az ellenséges megszállás alól.

Ezekben a felszabadító harcokban a legnehezebb feladat a magyarosztrák hadsereg XXI. számú hadtestére várt, amelynek báró Lütgendorff Kázmér altábornagy volt a parancsnoka és amelynek zömét magyar csapatok alkották.

Ez a vitéz hadtest, amelynek nem egészen 7000 fegyveres katonája volt, azt a parancsot kapta, hogy a gyergyói, békási és tölgyesi szakaszokon, valamint a Belboron keresztül vesse vissza és üldözze a Persan román tábornok parancsnoksága alatt álló északi román hadsereg derékhadát.

A hadtest a 72. gyaloghadosztályból, a 37. honvéd hadosztály feléből és a Pogány ezredes parancsnoksága alatt álló 74. brigádból állott. Ezek a csapattestek adták együtvéve a 7000 katonát, akikkel báró Lütgendorffnak nehéz feladatait végre kellett hajtania.

Szinte lehetetlennek látszó feladat volt ez!

De a hadtestparancsnok bízott a sikerben.

Ismerte a magyar katona erényeit a galíciai meg a kárpáti harcokból.

És hétezer katonája közül ötezer magyar volt!

Lütgendorff báró erre alapozta terveit.

A gyergyói és tölgyesi csata

Hiteles följegyzések alapján közöljük a Lütgendorff-hadtest gyergyói és tölgyesi harcainak történetét.

Valóságos hőskötemény ez, mely ragyogó bizonyítéka a magyar nemzet katonai erényeinek, de Lütgendorff altábornagy hadvezéri képességeinek is.

Mert íme, így zajlottak le az események az erdélyi front legkritikusabb pontjain:

Az erőteljes támadások következtében a XXI. hadtestnek október 13-ára sikerült elérnie a Békás—Putna—Holló—Belbor vonalat.

Ekkor azonban egybehangzó jelentések érkeztek a hadtestparancsnokhoz, hogy a román seregnek igen jelentékeny orosz gyalogos tömegek érkeztek a segítségére és ezért Persan román tábornok, az északi román hadsereg parancsnoka elhatározta, hogy az orosz erők felhasználásával megállítja a monarchia csapatainak további előnyomulását.

A következő napok folytonos harcok közben múltak el, amelyek során a gyöngye létszámú XXI. hadtest egyre inkább a védelem szerepére volt kénytelen szorítkozni.

Báró Arz tábornok, aki arra számított, hogy a frontja előtt elhelyezkedő oroszok erőteljes támadásba kezdenek, a védelemre akart berendezkedni. A huszonegyedik hadtestnek hetvennégy kilométerre kiterjedő frontja volt, amelyet most már csak 6500 fegyveres katona védett. Károly trónörökös, a hadseregcsoport főparancsnoka azonban arra az álláspontra helyezkedett, hogy az offenzívái folytatni kell Moldva felé, tekintettel Falkenhayn folyamatban lévő hadműveleteire.

Arz tábornok az offenzíva folytatását attól tette függővé, hogy a gyöngye XXI. hadtest kap-e erősítéseket, vagy nem. Mivel azonban az Erdély délkeleti részében folyó offenzíva szépen haladt előre, a hadseregcsoport parancsnoksága minden másra való tekintet nélkül elrendelte, hogy a XXI. hadtest nyomuljon előre Moldva felé.

Báró Lütgendorff altábornagy el is rendelte a támadás megindítását, főként a hadtest déli szárnyán. Az északi szárny, amelyet a legyöngült 74-ik honvédbrigád alkotott, örülhetett, hogy meg tudja tartani hollói és belbori hadállásait.

Amikor a déli szárnyon a 72-ik gyalogos hadosztály megkezdte az offenzívát, Bandian altábornagy hadosztályparancsnok támadást ren-

delt el a Csapkészes hegységen lévő román állások ellen. Ez a támadás azonban meghiúsult, mire a románok mentek át támadásba, anélkül azonban, hogy lényeges eredményt értek volna el.

Október 22-én a 36. orosz hadtestet kilenc frissen megszervezett orosz gyalogos ezred váltotta fel a XXI. hadtest előtt. Így tehát új orosz támadást lehetett várni. Úgy látszott, mintha a VI. hadtest előtt, amely a XXI. hadtesttől délre állott, szintén támadásra készülne a román északi hadsereg. Erre való tekintettel az 1. hadsereg erős tartalékait, vezényelték erősítésül a Csikbe. A román támadás azonban nem következett be a hatodik hadtest előtt.

Ezzel szemben az oroszok hatalmas tüzérségi előkészítés után november 3-án rohamra mentek a huszonegyedik hadtest hadállásai ellen. November negyedikétől hetedikéig rendkívül nehéz napjai voltak ennek a seregrésznek. Mindössze hatezer főnyi katonája volt már csak a hadtestnek. De ezek nagyrészt pompás magyar csapatok voltak, amelyek bátran szálltak szembe a huszonötezer főnyi orosz támadó sereggel, amelyhez még román erők is csatlakoztak, úgyhogy 6000 katona állott szemben a 30—35.000 főnyi támadó oszloppal!

Belbornál, Hollónál, Putnánál és Békásnál, a Gyergyó-hegységben folyó nehéz védőharcban, egyes helyeken néhány kilométerrel hátrább kellett vonni a vonalakat. A helyzet a hadtest szempontjából rendkívül kritikus volt.

A hadseregcsoport parancsnoksága és az 1. számú Arz-sereg parancsnoksága idejekorán felismerve a hadtest veszélyes helyzetét, minden rendelkezésére álló tartalékát a Lütgendorff-hadtesthez vezényelte.

Ezek a tartalékok a következők voltak: a 3. számú lovassági divízió ezer fegyveres katonájával, a bajor tartalék divízió és a bajor 10. gyalogos divízió és a 8. gyalogos hadosztály. Ezeket a segédhadakat Lütgendorff altábornagy Gyergyóalfalu—Gyergyószentmiklós—Ditró vonalán helyezte el.

Arz gyalogsági tábornoknak, az 1. számú hadsereg parancsnokának, aki állandóan telefoninformációkat kapott Lütgendorff altábornagytól a front helyzetéről, az volt a szándéka, hogy a rendelkezésre bocsátott tartalékok segítségével először megerősíti a bizonytalan frontrészt, aztán pedig elrendeli a támadást. Erre vonatkozólag Arz hadseregpáncsnok és Lütgendorff hadtestparancsnok között meglehetősen éleshangú telefonbeszélgetés folyt le. A hadtestparancsnok a leghatározottabban vonakodott a hadsereg-, illetve hadseregcsoport-parancsnokság parancsát végrehajtani és a front megerősítésére küldött csapatokat a

frontra bedobni. A telefonbeszélgetés során kijelentette, hogy neki az a parancsa, hogy az ellenséget visszavesse, de hogy ezt miként hajtja végre, az az ő feladata. Az a szándéka, hogy harcban álló csapatait harc közben visszavonja és a visszavonulás látszatával megtévesztve az ellenséget, a kellő időben minden fegyveres erejét meglepetésszerűen veti harcba.

Lütendorff altábornagy telefonon tett kijelentéseire Arz hadseregparancsnok a következő szóbeli parancsot adta:

„Csináld úgy a támadást, ahogy legjobbnak látod!”

Most azután sor került Lütendorff haditervének végrehajtására. A támadás kezdetül november 8-át tüzték ki. Addig az ellenségnek nem volt szabad sejtene sem, hogy erősítések érkeztek.

A támadási terv áttörésen alapult, amelynek Tölgyes irányában kellett megindulnia. A tüzérség megfelelő módon elhelyezkedett és november 8-án reggel megkezdődött a pergőtűz, amely két óra hosszat tombolt. Ekkor a 8. bajor hadosztály végrehajtotta az áttörést Futna—Tölgyes irányában.

Az orosz vonalat sikerült is áttörni, sikerült a Belbort megtisztítani az ellenségtől, A következő napokon a bajorok a november eleje óta szüntelenül folyó harcban álló 74-es honvédbrigád magyar katonáival elfoglalták a Holló-hegy magaslatait és a vitéz honvédek egy oszlopa megrohmozta a várszerűen megerősített Arsulinor támaszpontot.

Az északi szárnyon november 12-én sikerült az ellenséget átvetni a Bistriciaora parti magaslatain, miközben az áttörést végző csapatok Tölgyesen túl folytatták az előnyomulást.

Műnícíóhiány, élelmezési nehézségek, elviselhetetlen hideg és erős hóesések kényszerítették a hadtestet megállásra, a védelmi állások berendezésére. De ezeket az állásokat az oroszok minden erőfeszítése ellenére sikerült megvédelmezni.

Az ötnapig tartó heves csata folyamán, november 11-én Károly trónörökös és Arz tábornok hadseregparancsnok fölkeresték Lütendorff altábornagyot és a Putna-hegység nyergéről figyelték a csapatok diadalmas előnyomulását Hágótólja felé.

Ezen a helyen később obeliszkszerű, nagy emlékoszlopot érheltek, annak megörökítésére, hogy Károly trónörökös szemtanúja volt a Tölgyesnél kivívott nagy győzelemnek.

Báró Lütendorff Kázmér altábornagy, a tölgyesi csata vezére a kardokkal ékesített elsőosztályú vaskoronarendet kapta kitüntetésül a nagy diadalért, majd nemsokára gyalogsági tábornokká léptették elő.

Ilyen küzdelmes, nehéz harcok árán sikerült Erdély földjét felszabadítani az ellenséges megszállás alól.

A nagyszebeni, brassói és tölgyesi csaták a legfényesebb fejezetei voltak ennek a felszabadító háborúnak.

Az Ojtozi-szorosban

Az Ojtozi-szoros bejárájánál emelkedik a Magyarostető. Jó, széles hegyhát, mely elzárja a kilátást, mintha csak attól félt volna a természet, hogy kívülről benéz valaki és elirigylí a medence'dúsan termő rónáit, a szép Székelyországot. Lenn a völgyben, Berecknél, ahol egykor Bem és Petőfi találkoztak, még nyár van. A nap melegen tűz és a földeken cséplőgépek nyelik a szalmát. De a hegyoldalra fenn, már ráült a hosszú erdélyi ősz. Aranyos sugarak pajkosan siklónak végig az ezer szint játszó lombkoronákon. Sárga meg vörös palástot öltöttek az erdők és párás földszagot lehet a levegő. Nagy színfoltok ... csendes, hangtalan szomorúság ... Ősz van Magyarostetőn.

Nehéz harcoknak fájó emlékét gyászolta a természet. A tetőre kényelmes szerpentin út vezet, de katonálfrik nem eztúí az úton mentek "fel. Az ő útjuk a meredek volt, ahol tövis tépte, ág szúrta a ruhájukat, vagy ellenség golyója leselkedett rájuk. Órákig tartott a kézitusa a hegyoldalon, az erdőben, a bokrok között és a föltűrt föld sokáig viselte sajtó sebeit a borzalmas viaskodásnak. Itt egy eldobott lándzsa, ott egy marék hervadt virág — talán kínos vergődésében valamelyik szerencsétlen haldokló tépte ki.

A Magyarostetőn esett el Carp Péter rosiori-kapitány is, az öreg Carp Péter fia.

A véres küzdelem a szerpentin út mellett, egy kis hegyi tisztáson folyt. Ott tették fonyadi levelekből az utolsó párnát a rosiori-kapitány feje alá és a délutáni nap a magyarostetői honvédemlék hosszú árnyékát vetette rája ...

Túl a tetőn, a szorosba fut fel a szerpentin. Két oldalán az útnak magas, járhatatlan hegyek emelkednek, rengeteg erdőekkel, amiket soha emberláb nem taposott. Hideg szél sajtat el a fák között, s nyomban halk zörgéssel hullanak le a száraz levelek. Az Ojtozi-szorosban kegyetlen és zúzmárás az ősz, méla mosolya innen maradt a Magyaroson. A csapatok, a katonák, akik ott éltek, képzelhetetlen harcot vívtak a megélhetésért. Élelmet, vizet, töltenyt, mindent külön kellett felszállítani. Naponként minden zászlóaljnak huszonöt őszvér húsz óráig vitte az

ellátáshoz szükséges holmit. A rengeteg szűz földön állásokat kellett építeni, utakat vágni, megélhetési föltételeket is kellett teremteni. Kettős harc volt ez: ember és természet ellen, s nehéz volna hamarjában megmondani, hogy melyik volt a nehezebb ...

De a véres küzdelmek és a zord idő nem tudták kiölni az emberek lelkéből a melegséget, öreg katonák, marcona külsejű tüzérek kicsiny gyermekeket találtak az úton. Csenevész, éhező, pusztulásra ítélt kisdedek, szülőik: eltűntek, ők maguk a borzalmak elől menekülő szerencsétlenek. Mint kóbor kutyák, úgy bújkáltak az üres falvakban, árok partján, átmentén — s itt szedték őket össze a tüzérek, öt-tízéves gyerekek, apró kis emberkék, mit csináljanak ezekkel a rideg harcosok?

Az ember szíve nem kérdez, ha jót akar tenni... a tüzérek magukkal vitték a magyar gyerekeket. Minden ütegnél volt egy pár; a fiúk ágyúcsövön lovagoltak, az egész kicsinyeket pedig csontos öklü legények babusgatták ölükben. Valami csodálatos melegség fejlődött ki az ütegállásoknál, egy-két kilométerrel a front mögött. A gyerekek ott játszottak a tűzokádó ágyúk körül, vagy édesen aludtak a dühödt bömbölés mellett. Senki sem kérdezte: mi lesz velük? Senki sem gondolt a jövőre, csak éltek együtt igaz barátságban: kicsiny székely csemeték és meleg szívű magyar tüzérek.

Hanem az ősz, a hideg, az első fagyok az Ojtozi-szorosból is kiölték az idilt. Ahogy javultak a viszonyok, s a front mögött lassn-lassan visszatért az élet — egy jótékony egyesület hátrább, biztosabb helyre vitte az üteg gyermekeit. S aztán a tüzérek a hosszú sötét éjszakákon fel-felriadtak álmukból, kezük a kis ágyat kereste... Vájjon nem csúszott-e le a pokróc? Azután bosszúsán fordullak vissza és sokáig nem tudlak elaludni, hiszen úgy hiányzott a gyereksírás. És megint csak az ágyúk bömböltek az Ojtozi-szorosban...

*

A központi hatalmak erdélyi sikerei azt a véleményt keltették a román hadvezetőségben, hogy a Falkenhayn-hadsereg a legrövidebb úton, a Predeál-szoroson keresztül szándékozik áttörni Bukarest felé.

Ezért azután olyan nagy erőket vonultattak fel a Töröcsvári-szoros, Bodza-hegy és Tölgyesi-szoros vonalára, hogy sem a német, sem a magyar-osztrák sereg nem folytathatta előretörését.

A hegyek zordon világában lassan-lassan beállott a komor téli idő.

Ekkorára kifáradtak, kiadták minden erejüket Falkenhayn és Arz báró katonái, akik végső erőfeszítésükkel szabadították fel Erdélyt.

Nagy felfrissítésre, sok új erőre volt szükség az új támadáshoz...

Brusszilov újabb offenzívái

Itt kell beszámolnunk az orosz front helyzetéről is.

Az első Brusszilov-offenzíva után, amely tudvalévőén a lucki áttörésre és Bukovina megszállására vezetett, ismét ellankadt az orosz támadások lendülete.

Az új harcok csak augusztus végén lángoltak föl, amikor a románok hadbaszálltak és a Keleti Kárpátokon keresztül betörték Erdélybe.

Az orosz hadvezetőség ki akarta használni a helyzetet és arra törekedett, hogy a román jobbszárnyal kapcsolatot teremtve, a kárpáti gerinceken keresztül ő is bevonuljon Magyarország földjére.

Brusszilov új offenzívája a román támadáshoz akart csatlakozni. Azon a hegyvonalon, amely az Erdélyt védő hegyekhez kapcsolódik, az orosz fővezér legnagyobb erőit vetette tűzbe, azzal a célzattal, hogy kettéválassza a központi hatalmak erőit és elszakítsa a keleti fronttól a délkeletit.

Ezért Lesiczky orosz tábornokra várt a feladat, hogy a Kárpátokban, Moldvától nyugatra rohamra küldje seregeit.

Így azután rendkívül heves és véres harcok fejlődtek ki újra. Az oroszok nagy emberáldozatai azonban nem vezettek eredményre. Az orosz betörési kísérletek teljesen meghiúsultak. A szövetséges seregek az egész vonalon megtartották a kárpáti állásokat, sőt lassanként teret is hódítottak a havasok északi lejtőin. Az álló harcok vonala, amelyet Brusszilov újabb offenzívája sem tudott áttörni, a közel 1500 méteres Ludova-hegyen, Kirlibabán és Dorna-Vatrán húzódott keresztül.

De nehéz harcokat vívták északabbra Bothmer, Böhm-Ennolli és Linsingen hadseregcsoportjai is, amelyek sorra visszaverték az elkéseredett orosz támadásokat. Különösen heves harcok dúltak a 4-ik magyar-osztrák hadsereg frontján, amelynek parancsnokságát időközben Terstyánszky vezérezredes vette át.

Terstyánszky a lucki áttörés miatt leváltott József Ferdinánd főherceg helyére került. Egy másik hadseregparancsnok is nyugalomba vonult ebben az időben: Pflanzler-Baltin Károly báró vezérezredes, a bukovinai hadsereg főparancsnoka, akit 1916 szeptemberében „betegsége miatt“ mentettek fel állásától. A tényleges ok azonban Bukovina elvesztése volt, noha a vezérezredes a rendelkezésére álló gyöngye erőikkel nem szállhatott eredményesen szembe Brusszilov hatalmas fegyveráradatával. Erősítéseket pedig nem kapott Pflanzler-Baltin hiába küldözgetett sürgető táviratokat a főhadiszállásra ...

Az oroszok újabb áttörési kísérletei sorra meghiúsultak. Lucknál Terstyánszky csapatai verték vissza őket. A hármasszoros országhatáron, a dornavatrai szakaszon magyar népfőlkelők hártották el a leghevesebb támadásokat. Bukovinában, Kirlibaba közelében a budapesti honvédek arattak nagy dicsőséget, akik gyors egymásutánban hét orosz tömeg-támadást hiúsítottak meg. A Jakobeni-hágón Papp magyar népfőlkelőezredes zászlóaljai tüntették ki magukat, amelyek a leghevesebb orosz rohamok ellenére is megtartották állásaikat.

Mindezek a támadások az oroszok újabb rettentő veszteségei mellett omlottak össze.

És most már az sem szolgálhatott vigasztalásul, hogy a vérpazarlás valamelyes területi hódításhoz vezetett.

A második és harmadik Brusszilov-offenzíva minden számbavehető, komoly eredmény nélkül omlott össze.

A földrengés és moraja...

Októberben már nyugalom állott be az orosz fronton. És ez a nyugalom, amely kétségtelen jele volt az orosz sereg kimerülésének, egész éven át tartott.

Az orosz lendület véget ért.

Brusszilov offenzívája minden döntő eredmény nélkül megállót. Az orosz hadvezetőség egyetlen célját sem tudta elérni. Sőt még a katasztrófája előtt álló Romániának sem bírt jelentős segítséget nyújtani.

Most már teljesen elsötétült az égbolt Oroszország fölött.

A Brusszilov-offenzíva milliányi halottjának és sebesültjének ijesztő árnyéka vetődött az égre?

Vagy a csüggedés, a fáradtság szürkesége homályosította el az eget?

Ijesztő előjelek mindenütt.

Októberben Szentpétervár minden gyára napokig sztrájkol. Valami titkos bizottság utasítására. Tüntető munkáscsoportok kiáltozzák az uccán:

„Le a franciákkal! Elég volt a háborúból!”

Közápor és revolverlövés.

A rendőrség tehetetlen. Két gyalogezredet vezényelnek ki. A katonák a rendőrségre lőnek. Négy kozákezred teremt azután valahogy rendet... Százötven katonát néhány nap múlva főbelőnek büntetésből.

A „Vörös Torony“ a vöröstoronyi szoros bejáratánál, ahol heves harcok zajlottak le

Erdély felszabadítása után a német alpesi hadtest emléktáblát állított a vöröstoronyi szorosban

Brassó látképe. A nagyszebeni csata után a győzelmes brassói csata következett, amely Brassó fölszabadítására vezetett

báró Littyendorff Kázmér
altábornagy, a tölgyesi
győző

Erdély leltzabadítói
Falkenhayn német tábor-
nok, erdélyi főparansnok

báró Arz Artúr tábornok,
Erdély védője

A diadalmas tölgyesi csata színhelyén. Károly trónörökös a földön ül. Arz hadsereg parancsnok Lüttgendorff hadtestparancsnokkal megbeszéli a esala lefolyását.

Mackensen tábornagy, a Románia ellen intézett támadás legfőbb irányítója Bukarest alatt, a romániai síkságon figyeli csapatai előnyomulását bolgár és német vezérkari tisztek társaságában

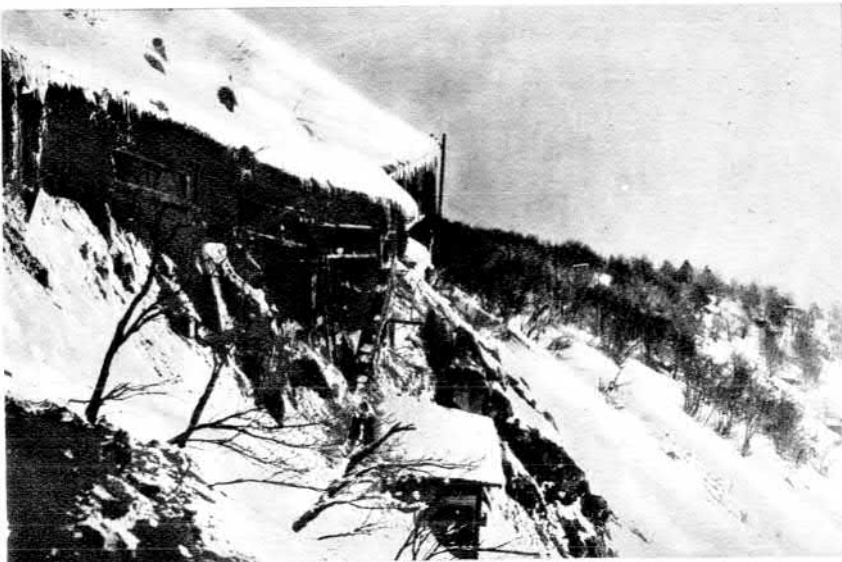
Magyar honvédek bevonulása a román megszállás alól felszabadított Brassó városába

Konstanza elfoglalása. A híres konstanzai kaszinó lépcsőháza egy bombatalálat után

Repülőfelvétel a körülzárt Bukarestről. A bekarikázott helyek a bombarobbanásokat jelzik

Erdély keleti részének a fölszabadítása után beállott a szigorú, kárpáti tél, mely hófagyba borította a hadállásokat...

A kivégzések hírére újabb mimkásszírájuk.

... Rettenően megnövekszik az öngyilkossági esetek száma.

... Stürmer miniszterelnököt, akire az a gyanú háramlik, hogy különbéke árán is hajlandó volna véget vetni a háborúnak, a cár elbocsátja. Utóda Trepov lesz, aki gyűlöli Németországot.

...A cár és külügyminisztere elutasítják a békeajánlatot: ..A békekötés órája még nem érkezt el. Rendületlenül bízunk a végső győzelemben..

... Raszputint meggyilkolják a Juszupov herceg palotájában rendezett vacsorán.

... A nép forrong... A munkásság lázong... A hadsereg halálosan ünnepli a háborút... A cár még mindig ki akarja csikarni a végső diadalt \.

Rettenő káosz ez. A földrengés moraja. A mindent elsöprő ciklon előszele.

És a cár nem hall semmit. Néha szomorú, néha töprengő. Gyakran belenéz a levegőbe, a semmibe és mikor államügyekben kérdést intéz-nék hozzá, nem is válaszol. Csak néz a levegőbe, a semmibe.

Talán víziói vannak?

Kísérteteket, árnyakat lát, vagy megint csak a diadalmi zászlók lobogását?

A cár magába roskadva, tehetetlenül várta a végzet beteljesedését.

Románia megszállása

Zepelin-támadások Bukarest ellen

A román hadüzenet megtörténte után hamarosan veszedelmes légi támadások érték a román fővárosi. Bukarest fölött elég gyakori időközben Zepelinek jelentek meg és a lakosság nagy riadalmára bombákat vetettek a katonai épületekre.

A monarchia követségének egyik személyzetét internálták a bukaresti követségi palotába, ahová még a magyar-osztrák kolónia százötven tagját is bezsúfolták. Itt élték át a monarchia alattvalói azokat az izgalmakat, amelyeket a Zepelinek látogatása okozott a román fővárosban.

Gróf Czérnin Ottokár, a bukaresti magyar-osztrák követ, a későbbi külügyminiszter naplójában így számolt be egy ilyen Zepelin-látogaf-tásról:

„Az éjszaka megint jött a Zepelin. Hajnali három óra felé járt az idő, amikor a rendőrörszemek éles sípjelei riasztották föl az egész várost csendes szendergéséből. Ez az alarmirozás azt jelentette, hogy a Zepelin átrepült a Duna vize fölött. Bukarest valamennyi templomharangja megkondult, az egész város sötétségbe borult. Rémuлт óriásként húzta össze magát a város, némán és komoran és várta az ellenséges légi mon-strum támadását.

A ragyogó, csillagos égbolt alatt egy fénysugár nem villant, egy hang nem rezgeti.

Elmúlt vagy húsz izgalmas perc. Semmi. Végre hirtelen valahonnét lövés dörrent el.

Erre a jelre egyszerre minden irányból dörögni kezdenek az ágyúk és kattogni a gépfegyverek. A rendőrörszemek is a levegőbe sűtik puskáikat.

Nem látni semmit.

A fényszórók reszkető idegességgel kutatják át az eget. Keletről nyugatra. Északról délre. De a vakító fénysávok nem fedeznek fel semmit.

Már-már azt lehetne hinni, hogy nem is jött a Zeppelin, csak ideges képzelődés volt az egész.

De azután hirtelen motorberregést hallunk, mintha valami nagy hajó kerekei zúgnának fölöttünk. Egész közletről hangzik a zaj. Úgy érzi az ember, látni is kellene a Zeppelint. De csakhamar elvész a hang Cotroceni irányában. És most lezuhan az első bomba. Szélvész süvítéseként hasítja a levegőt, azután következik a robbanás. Az első detonációt követi a második, majd a harmadik.

Az elhárító ágyúk egyre hevesebben tüzelnek. A fényszóróív egyre lázasabban kutatnak a levegőben.

Végül az egyik fénysáv rávilágít a Zeppelinre. Különös látvány. Úgy tűnik föl az égen a hatalmas léghajó, mint valami aranyszínű szivar. Tisztán lehet látni a két gondoláját is.

A fényszóró most már nem engedi ki világító sávjából. Sőt egy másik fényszóró is rászögezi fényét. Egész ágyúpark dörög már, de a srappellek messzire explodálnak. A Zeppelin egyre kisebbé válik, mind magasabba emelkedik és hirtelen eltűnik az égen.

Nyomasztó csönd támad. Elröpült a Zeppelin? Vége a támadásnak? Gyötrelmes percek múlnak. Egyszerre váratlanul megint éles hang süvít le a magasból és utána rögtön robban a bomba. De most már a külső erődítmények tájáról hangzik a detonáció. A fényszórók hasztalan kutatják az eget, nem találják a Zeppelint. Közben újabb és újabb bomba hull. Az ágyúk dörögnek, közvetlenül a követség épülete fölött srappell pattan szét, a kertben golyók fűtyülnek.

Pontosan a palota fölött halljuk a Zeppelin berregését, azután hirtelen megint teljes csend következik. Távol keleten világosodni kezd az ég alja. A csillagok elhalványodnak, messziről gyermeksírás haitik, mintha a meggyötört város sírna föl a vékony gyermekhangban ...“

A Zeppelin-dámadások még többször megisméltődtek és a monarchia repülői is többször megjelentek a román főváros fölött, főként, mikor Bukarest lett a központi hatalmak támadásainak a célja.

A magyar-osztrák követség és kolónia tagjai csak napok múltán távozhattak Bukarestből. Az erdélyi határon folyó harcok miatt Oroszországon keresztül kellett hazautazniuk. Három hétig tartott az út Kieven, Svédországon és Németországon keresztül.

Amikor Czernin gróf végre valahára visszaérkezett Bécsbe, Ferenc József kihallgatáson fogadta.

— Tapasztalta-e, követ úr — kérdezte a király, — hogy Oroszországban a forradalom jelei mutatkoznak?

— Felség, az utazás folyamán nem volt alkalmam semmiféle nyomt látni az orosz forradalmi készülődésnek.

Ezért mondta később Ferenc József egyik bizalmasának:

— Romániából helytálló jelentéseket küldött Czernin, de úgy látzik egész oroszországi útját átaludta ...

Mackensen újabb áttörése

Szeptember közepén a román hadsereg már kiürítette a fél Dobrudzsát és a Konstanza—Csernavoda vonalon helyezkedett védelmi állásba, hogy megvédelmezze Dobrudzsának ezt a legfontosabb vasúti összeköttetését és azzal egyént az országrész másik felét.

Nyilvánvaló volt, hogy Mackensen nem áll meg félúton és ki akarja aknázni gyors sikereit. Ezt akarta meggátolni a román hadvezetőség, amikor Rahovo mellett, Tutrakan és Ruszcsuk között október másodikán egy megerősített-hadosztályt hajózott át a Dunán, hogy ezek az erős csapatok háthatamadják Mackensen dobрудzsai seregét.

A vállalkozás azonban rosszul sikerült, mert Mackensen idejekorán észrevette, tartalékcsapataival bekerítette a partra szállt román hadosztályt. A körülvárt román hadosztály egy darabig elszántan védekezett, de az elszenvedett nagy veszteségek után kénytelen volt megadni magát sorsának, mert a magyar-osztrák dunai flotilla elzárta a visszavonulási útját.

A román hadvezetőség merész mentési kísérlete így megghiúsult.

Közben megkezdődött Erdély fölszabadítása és a román hadvezetőség erős csapattesteket összpontosított a hágók és szorosok vidékén, hogy a központi hatalmaknak Romániába való előnyomulását megakadályozza.

Az északi román frontról nem lehetett tehát megfelelő számú segítő sereget küldeni Konstanza és Csernavoda védelmére.

Pedig Mackensen haderejének megfelelő átcsoportosítása után csakhamar hozzákezdett a Traján völgyét védő Tuzla—Topraisar—Cobadinu—Rasova vonal áttöréséhez. Ezt a rendkívül erősen kiépített védelmi vonalat négy román, három orosz és egy szerb hadosztály védelmezte.

Mackensen a főtámadást az ellenség keleti szárnyán lévő Topraisar várszerűen kiépített hadállásai ellen intézte. Október 19-én kezdődött meg a pergőtüzes támadás és két nap múlva, október 21-én már a támadók kezén volt Topraisar is, Cobadinu is.

Az áttörés megint sikerült Mackensennek.

A román-orosz-szerb védősereg megkezdte a visszavonulást, amelyet Konstanza és Tuzla között hét orosz hadihajó fedezett.

Az áttörés azonban olyan heves volt, hogy a visszavonuló sereg Konstanzánál sem tudta megvetni a lábát és mivel a román hadvezetőség amúgy sem akarta pusztulásnak kitenni a virágzó kikötővárost, megtörtént Konstanza kiürítése.

Bolgár és német csapatok vonultak be a Fekete-tenger nevezetes kikötővárosába. Ugyanaznap este a jobbszárny elérte az Izlam Tepe—Alacap vonalat.

A heves támadásban résztvett egy német csatarepülőgép is, amely bombákat vetett Konstanzára, valamint az onnan kivonuló hadoszlopokra, úgyszintén a csernavodai pályaudvarra és hídra, ahol több ízben megzavarták a forgalmat.

Konstanza megszállása, ami október 23-án történt, rendkívül érzékenyen érintette a román és orosz hadvezetőséget, mert a kikötőváros elvesztése megfosztotta a románokat és oroszokat legalkalmasabb és legfontosabb tengeri összeköttetésüktől.

Csernavoda és Medzsidie városok október 24-én kerültek a támacjok kezére. A visszavonuló sereg fölrobbanította a csernavodai nagy vasúti hidat, hogy Mackensen hadai ne használhassák föl a vasúti összeköttetést.

Most azután nagy lendülettel folyt tovább az üldözés. A Mackensen hadseregcsoport éjjel-nappal menetelt előre a nehéz terepen, nyomon követve a visszavonuló román-orosz sereget, amely végül is Babadag—Oszírov vonalán megállott, sőt ellentámadásokba kezdett.

Ezt a vonalat azonban, amely már meglehetősen közel volt a Duna torkolati vidékéhez és amely az eddigi dobrudzsai vonalnál jóval rövidebb volt, szilárdan tartotta Nerezoff bolgár tábornok hadserege, úgyhogy Mackensen most már serege jelentős részét kivonhatta Észak-Dobrudzsából.

Ezekből a fölszabaduló seregrészekből alakult meg rövidesen Mackensen dunai hadserege, amelynek az volt a föladata, hogy a bolgár Duna-pártról nyomuljon át a román partra és kezdje meg a döntő támadást — Bukarest ellen.

Bukarest felé

Hindenburg tábornagy, a német nagyvezérkar új főnöke dolgozta ki a haditerveket Románia megszállására, a központi hatalmak ellen támadó, új ellenség gyors leverésére.

A haditervek — mint azt az ántánt katonai szakértői is elismerték — ragyogónk voltak.

Meg is hozták a gyors és teljes sikert.

A Hindenburg-terv szerint a központi hatalmaknak a román hadjáratban résztvevő seregeire a következő föladatok vártak.

Mackensen dunai hadseregének Szisztovónál kellett átkelni a Duna északi parijára és meglepetésszerűen előretörni Bukarest felé.

Kühne német tábornok hadseregcsoportjának, amely újonnan érkezett négy német gyalogos hadosztályból és a Schmettov lovas hadosztályból állott, az volt a rendeltetése, hogy a Vulkán- és Szurdok-szorosokból törjön előre a kis Havasalföldre, Targu Jiu felé, azután román földön hirtelen forduljon keletre és a Dunán áttörő Mackensen-sereggel kapcsolatot teremtvé, ő is törjön — Bukarest felé!

De részt kellett vennie a Bukarest ellen való előtörésben a 9. német hadseregnek is, amelyre az a föladat várt, hogy a Kühne-csoport balszárnyához csatlakozva, az erdélyi szorosokon keresztül nyomuljon be Románia földjére. A Krafft von Dellmensingen tábornok vezetése alatt álló alpesi hadtestre és a magyar-osztrák hegyi brigádokra egyelőre az a hivatás várt, hogy a Vöröstorony-szoros vidékén és az Olt mindkét oldalán visszaverjék a román hadsereg rendkívül heves ellentámadásait. De ezeknek az alpesi csapatoknak is az volt a parancsuk, hogy mihelyt a helyzet megengedi, kezdjenek offenzívába és ők is csatlakozzanak a Bukarest ellen meginduló általános offenzívához.

A Hindenburg-terv Bukarest és a román haderő teljes átkarolását tűzte ki céljául. Nagyszabású haditerv volt ez, amely rávallott a tannenburgi győzőre.

Hindenburg, a bekerítés művésze most együtt dolgozott Mackensen, az áttörés nagy művészeivel.

A hadműveletek csakhamar teljes erővel meg is indultak. November folyamán megkezdődött minden irányból a nagy előtörés Bukarest felé!

A Hindenburg tervei alapján meginduló nagy küzdelemnek

Mackensen lett a fő irányítója, aki most már nemcsak a Bulgária felől támadó, úgynevezett dunai hadseregcsoporthoz, hanem az Erdélyből támadó szövetséges erőknek is a főparancsnoka lett.

A haduerv sikere első sorban attól függött, hogy a szövetséges seregek át tudnak-e törni az erdélyi szorosokon és el tudják-e érni a román mélyföldet?

November 11-én indultak meg a hadműveletek, amelyek hivatottak voltak választ adni erre a fontos kérdésre.

A Kühne hadseregcsoporthoz kezdte meg északról a támadást és Petrosény felől, a Szurduk-szoros mindkét oldalán, a rendkívüli nehézségeket okozó, hegyi terepen kezdték meg az előtörést Targu Jiu felé.

Rendkívül nehéz harcok voltak ezek.

A románok ellenálltak a támadásoknak, amíg csak lehetett és folytonos harcok közepette kezdték meg a visszavonulást, hogy most már román földön helyezkedjenek védelmi állásba.

A szövetséges támadó haderő azonban lankadatlanul folytatta az offenzívát. A Kühne hadseregcsoporthoz a Gilort- és Jiu-folyók vonalán körülbelül húsz kilométernyi részen áttörte a román frontot és Targu Jiu-nál kikényszerítette a döntést.

A 'szövetségesek november 17-én bevonultak Targu Jiu városába és? a román csapatok kénytelenek voltak visszavonulni a kis Havasalföld síkságai felé.

Ez a győzelmes előtörés a Vulkán- és Szurduk-szorosok felől történt.

De a Vöröstorony-szorosnál kifejlődő harcok is a szövetségeseknek hoztak győzelmet. A Krafft von Dellmensingen alpesi hadtest átverekedte magát a Vöröstorony-szoros vidékének hatalmas hegységein, áttört román területre és november 25-ére már elfoglalta mélyen benn a román földön Rimnik Valcea—Curtea de Arges vonalát, ezeket a városokat, valamint a Rimniktől nyugatra fekvő hegyes vidéket.

A kettős győzelem megnyitotta az utat a román mélyföld felé.

Az erdélyi csapatok elvégezték nehéz feladatukat és leküzdve minden nehézséget, betörték román földre.

Most már sor kerülhetett Hindenburg bekerítő tervének végrehajtására,

A döntő csapás előtt

A Vulkán- és Szurduk-szorosokból Targu Jiuba nyomuló Kühne hadseregcsoport ellenállhatatlan erővel folytatta előretörését déli irányban, Craiova felé, amelyet már november 21-én el is foglaltak a szövetséges csapatok.

Most a haditerv szerint meglepő fordulat következett: a Kühne-csoport hirtelen frontot változtatott: dél helyett keleti irányban foglalt arcvonalat és megindult az Olt folyó felé. Ez a változott irány a Bukarest ellen való támadást jelentette.

A hadseregcsoporthoz tartozó Schmettow lovas hadtest századai száguldva rontottak előre keleti irányban és portyázó előretöréseikkel biztosították az Olt-folyó átjáróit a mögöttük haladó derékhadak számára.

És folyt szünet nélkül az előretörés, most már nyílegyenesen Bukarest felé.

Ugyanekkor a Vöröstorony-szoros irányából megindult előretörés is hatalmas lépésekkel haladt előre. Krafft von Dellmensingen serege a Rimnik Valcea—Curtea de Arges vonatról Pitesti irányában folytatta előrenyomulását és a megerősített város elfoglalása után délkeleti irányban Titu felé tört előre, ami színién a Bukarest ellen való támadást jelentette.

A predeáli szoroson Morgen német tábornok csoportja tört át és Campolung, Sinaia és Campina vidékét foglalta el.

Orsovánál pedig, a Falkenhayn-hadseieg legszélsőbb jobbszárnyán, a Szívó ezredes által vezetett, megerősített brigád készítette visszavonulásra a Cserna-folyó vonalán vele szembenálló román erőket. Ezen a frontrészen a román sereget sikerült teljesen elválni a főhaderőtől, úgyhogy Bukarest bevétele után már lehetetlenné vált a körülbelül tízezer főnyi sereg védekezése és további ellenállása. A román sereg a teljes bekerítés után kénytelen volt a dunameuti Kalafat városánál lerakni a fegyvert.

Közben nagy lendülettel folyt tovább a szövetségesek támadása Bukarest ellen.

Schmettow tábornok előreszárguló lovasai elfoglalták és biztonságba helyezték az Olt-folyó átjáróit Karakal, Szlatina és Dragasani városok között, sőt a lovas előrsosztagok egy része átkelt a Vede-folyón is és felvette a kapcsolatot Mackensen dunai hadseregének lovaságával, amely Szisztovónál november 24-én éjjel kelt át a Dunán.

Észak és Dél találkozása volt ez.

Az Erdély és Bulgária földjéről koncentrikusan támadó seregek találkozása volt ez, a két tűz közé szorított Románia földjén és most már nem volt kétséges, hogy az a hatalmas félkör, melyet a Bukarest ellen törő szövetséges csapatok frontja alkotott a román főváros körül, egyre jobban szűkülni fog és végeredményben Bukarest elesét fogja okozni.

A harc nagy erőfeszítéssel folyt mindkét részről.

A több mint két évi harcban megedzett szövetségesek a hadjáratot csak most kezdő hadsereggel állottak szemben, melynek vezetősége még nem rendelkezett elegendő háborús tapasztalattal.

Ezt a helyzetet akarták kihasználni a szövetséges hadvezetőségek és a Bukarest körül vont félkörrel akarták a döntő csapást mérni Romániára és a román hadseregre.

Mackensen átkel a Dunán

, Amikor már az erdélyi határvonalon megtörtént a román hegyi-frönt felgöngyölése és a szövetséges északi seregek lezúdultak Románia sikkáigai felé, Mackensen elérkezettnek látta az időt a délről irányuló támadás megkezdésére.

— A haditerv szerint a Bulgária felől támadó seregrészeknek a legnagyobb titokban folytatott előkészületek után, teljesen váratlanul kellett átkelniük a Dunán és azután ellenállhatatlan erővel megkezdeni a rohamozást Bukarest felé.

A Koscli német tábornok parancsnoksága alatt német, bolgár és török csapatokból álló Dunahadseregek kellett a bolgár Duna-partról átkelni a román partra.

Ez a hadsereg a német 217-ik, a bolgár 1. és 12-ik és a török 26-ik hadosztályokból állott. A gyalogos csapatok támogatására még egy lovas hadosztálya is volt a Dunahadseregek.

A biztos siker érdekében végsőkig menő óvatossággal, a legkisebb mozdulatok leplezésével folyt a Duna-hadsereg felvonulása a dunai átkelés és áttörés színhelyéül kiválasztott Szisztovo városa körül. Szisztovo dunai bolgár kikötőváros Nikápoly és Ruszcsuk között, amellyel szemben a román parton Simnizza parti község van.

A felvonulást úgy kellett végrehajtani, hogy a román parti csapatok és parancsnokságok ne is sejtsek, hogy Mackensen serege dunai áttörésre készül és két tűz közé akarja szorítani a Bukarest védelmére készülő román seregeket.

Német és magyar-osztrák repülők cirkáltak állandóan a Duna fölött, hogy a földerítésre kiküldött román és orosz repülőgépeket visszartartsák. Ezek a repülők időnként ellátogattak Bukarest fölé és bombavetésekkel nagy riadalmat keltek a román fővárosban.

A dunai fronton közben a legnagyobb nyugalom uralkodott, ami meglepetést keltett a román hadvezetőséget. Ki gondolt volna arra a merész vállalkozásra, hogy a Dobrudza északi részében erősen lekötött Mackensen-hadsereg valamelyik része megkísérli a Dunán való átkelést és a bukaresti front délről való megtámadását?

A vakmerő támadás így azután teljesen meglepetésszerűleg és készületlenül érte a román hadvezetőséget.

Mackensen november 23-ára tűzte ki az áttörés időpontját.

Ekkorra megtörtént minden előkészület, befejeződött a fölvonulás. Huszonkettedikén éjszaka megérkezett Szisztovo alá a monarchia dunai flotillája, a bolgár parton készenlétbe helyezkedtek az utászcsapatok és hajnali hat órakor egy ugyanazon percben elindultak a pontonrajok a bolgár partról a román part felé.

Az átkelés megindulásának pillanatában megszólaltak Mackensen ágyúütegei, melyek nehéz tűz alá fogták Simnizza egész partvidékét. És ezt az ágyútűzet erősen támogatták a magyar-osztrák moniorok is, amelyek igen jelentékeny szerepet játszottak a siker kivívásában.

Az erős ágyúzás, mely zárótűzként zárta el a Duna partvidékét a román védősereg beavatkozásától, lehetővé tette a szövetséges csapatok partraszállását. A pontonrajok szüntelenül jártak ide-oda a két part között és ontották a román partra a csapatokat, amelyek egyre erősebben veteiték meg a lábukat a partvidéken.

A román Védősereg, amelyet teljesen váratlanul ért a hajnali támadás, nagy elszántsággal látott hozzá a védekezéshez, de Mackensen ágyúi lehetetlenné tették az eredményes ellenállást. A szövetséges csapatok egyre nagyobb tömege éri át a román partra, ahol azonnal megkezdtek az előrenyomulást.

A védősereg a jelentékeny túlerővel szemben kénytelen volt visszavonulni és a simnitzai Duna-vonalat kiüríteni.

A dunai áttörés sikerült.

Már az átkelés napján Mackensen dunai serege megkezdte az előnyomulást a román főváros felé.

A dunai hadsereg lovas őrzőjára másnap már Alexandria körül összetalálkozott a nyugat felől előnyomuló Scimmettow német lovashad-

test előőrseivel... a déli és nyugati hadseregek találkoztak Bukarest alatt.

A sikert még teljesebbé tette az a rendkívül fontos körülmény, hogy ezzel egyidejűleg a ruszcsuki, bolgár csapatok is átkeltek a Dunán és a román parton Giurgiunál (Gyurgyevónál) szintén megkezdték a támadást észak felé, egyenesen Bukarest irányában.

A román főváros köré vont szuronygyűrű egyre szűkebbre szorult.

Most már kibontakozott teljes nagyságában Hindenburg haditerve, amelyet Mackensen rendkívüli ügyességgel hajtott végre.

Bukarest sorsa egyik napról a másikra kritikussá vált.

A román főváros kiürítése megkezdődött.

Küzdelem Bukarestért

Északról, nyugatról, délről folyt a szakadatlan rohamozás a román főváros felé.

A román hadvezetőség a román kormánnyal egyetértésben elhatározta, hogy Bukarestet nem veti oda a háborús pusztulás zsákmányául, jttmem végső szükség esetén kiüríti.

Előbb azonban még fölveszi a harcot Bukarest előtt és megpróbálja megfordítani a hadiszerecsét.

Ekkor már nyilvánvaló volt, hogy a „német-bolgár harapófogó bezárul Bukarest körül.“ A román kormány már elhatározta, hogy Jassyba teszi át székhelyét. És lázas tempóban kezdődött meg a szorongatott főváros kiürítése.

Komor hangulat ülte meg Bukarest városát, amelynek egére vészteljes felhők tornyosultak.

A lakosság ezrei hagyták el otthonukat és kerestek menedéket az ország északi részeiben.

A Bukarest elleni koncentrikus támadás olyan hirtelen következett be és olyan gyors eredményeket ért el, hogy jóformán alig maradt idő a főváros kiürítésére.

Éppen erre való tekintettel határozta el a román hadvezetőség, hogy még Bukarest előtt harcba száll a támadó seregekkel és legalább addig védelmezi vonalait, amíg Bukarest kiürítése befejeződik.

A román haditerv az volt, hogy északon Ploesti, Targovistea városok és az Argesul-folyó vonalain csak gyöngébb csapatokkal védekezik, ellenben a déli szárnyon lép föl teljes erejével, áttör Bukarest

felől az Argesul alsó folyásán és Mackensen Duna-hadseregét bekeríti, vagy visszaveti.

Ennek a támadásnak a főcélja a körülkaroltatás veszélyének leliáritása volt.

A román ellentámadás rendkívül nagy eréllyel indult meg.

December elsején a Mackensen-féle Duna-hadsereg balszárnya, a 217-ik német hadosztály fölötté aggasztó helyzetbe került az erős román támadás következtében, amely minden kapcsolatától elvágta a hadosztályt.

Rendkívül nehéz volt a helyzet.

A román csapatok szünetlenül támadtak. Még pedig egyre fokozódó erővel.

A német hadosztály azonban igen jelentős veszteségei ellenére is kitartott, mert nyilvánvaló volt, hogy a visszavonulás, a már elfoglalt terep föladása az egész romániai hadjárat sikerét veszélyeztetné.

Mackensen a végső kitartásra adott parancsot. Ugyanakkor intézkedett gyors segítség küldéséről.

Hat napig folyt szünetlenül az elkeseredett küzdelem az Argesul déli szakaszán.

A szorongatott helyzetben lévő német hadosztály segítségére szinte a végső pillanatban érkezett a 26-ik török hadosztály támadása a jobb-szárnyon és a Falkenhayn-hadsereg rohama a balszárnyon.

A 217-ik hadosztály fölszabadult a hatalmas román nyomás alól, jobbra-balra megteremtette kapcsolatait és a nagy és veszedelmes argesuli csata, amely voltaképpen eldöntötte Bukarest sorsát, azzal végződött, hogy a nagy lendülettel megindított román-orosz ellentámadás meghiúsult.

Most már az egész déli fronton megindult a szövetségesek támadása a román főváros ellen.

Az argesuli csata december 5-én ért véget és utána már gyorsan peregték le a további események.

Az Argesul északi szakaszán a Krafft von Dellmensingen hadsereg tört előre Bukarest felé feltartóztatlanul. Egészen északon Morgen német tábornok megszállta Ploestit és most már egyenesen Bukarest felé nyomult. A Staab-csoport a Predeál-szoroson és az ettől keletre fekvő kárpáti átjárókon zúdult előre.

A helyzet tarthatatlanná vált a román hadsereg számára. Bukarest várszerűen megerősített város volt, de nem lehetett áldozatul dobni az ágyúk tüzeinek. Amellett a román haderő megmentése is rendkívül

fontos föladata volt a hadvezetőségnek. Nem volt más hátra a rendkívül kritikus helyzetben, mint Bukarestet föladni és a román hadsereget a kötelékében harcoló orosz csapatokkal együtt keleti és északkeleti irányban visszavonni.

A döntés pillanatok alatt történt meg.

December 5-én, az argesuli csata befejezésének napján, a román főváros kiürítése végéhez közeledett, megkezdődött az általános román visszavonulás Bukarest védelmi vonalairól és már a következő napon, december 6-átj Mackensen parlamentért küldött a román fővárosba, hogy Bukarest katonai parancsnoka huszonnégyszer órá leforgása alatt adja át a fővárost a szövetségesek győztes hadseregeinek.

Bukarest sorsa eldőlt...

Bukarest megszállása

Fehér zászlós automobil vitte Mackensen tábornagy parlamentér tisztjét Bukarest városába.

A román fővárosban parancsnokló tiszt fogadta a győztes sereg képviselőjét.

— Mackensen tábornagy — mondotta a német parlamentér — ezénnel fölszólítja Bukarest parancsnokát, hogy huszonnégyszer órá leforgása alatt adja át a várost. Ellenkező esetben megkezdődik a bukaresti védőművek lövetése.

A román tiszt a következő kijelentéseket tette:

— Bukarestnek már nincs katonai parancsnoka. A város nem tekinthető várnak és így lövetése a hadijogba ütköznék.

A német parlamentér ezzel az üzenettel tért vissza Mackensen főhadiszállására.

A német tábornagy most haladéktalanul kiadta a parancsot a Bukarestbe való bevonulásra.

Már csak a visszahúzódó román hadsereg hátvédeinek ellenállását kellett legyőzni, ami nem jelentett komolyabb nehézségeket. Maga a román hadvezetőség adta ki a parancsot, hogy harc nélkül kell kiüríteni a fővárost, mert pillanatig sem volt kétsége, hogy ellenállás esetén Mackensen ágyúai a legkíméletlenebb pusztítást viszik végbe Bukarest épületeiben.

December 6-án Mackensen seregei bevonultak a román fővárosba.

A román polgári hatóságok adták át a várost a győztes sereg vezérének.

Még aznap Mackensen is megtartotta bevonulását. Az időközben már kiszabadított magyar, osztrák és német internáltak rendeztek tünnető ünneplést a diadalmas hadvezér tiszteletére.

Bukarest népe néma hallgatásával és visszavonulásával fejezte ki a mélységes fájdalmat és lesújtottságot, amit az ország fővárosának elvesztése, az idegen megszállás okozott szívükben. Ez a hallgatás a legmélységesebb gyász volt...

Mackensen tábornagy a bukaresti királyi palotában szállt meg, ott rendezte be főhadiszállását és onnan adta a parancsokat a hadműveletek további irányítására.

Bukarest elfoglalásával még korántsem ért véget a romániai hadjárat. A román-orosz hadsereg csak súlyos veszteséget szenvedett, de nem érte megsemmisítő vereség. A keleti és északkeleti irányban visszavonuló derékhadat, amely kimenekült a német-bolgár „harapófogódból”, tovább kellett üldözni és újabb alkalmat kellett keresni a végső leszámolásra.

Az üldözés haladéktalanul meg is indult.

Egyre több és több csapat vonult át Bukaresten és mind zúdult előre a visszavonuló román-orosz sereg nyomában.

Közben a megszálló csapatok megszüntették Bukarest várjellegét. Az erődöket lerombolták, az ágyúkat leszerelték, a hadiszereket zsákmányei ejtették.

A román főváros gyors eleste óriási feltűnést keltett az egész világon. Az ántánt országaiban rémületet keltett, a központi hatalmak országaiban pedig friss reményeket ébresztett a nagy esemény híre.

Úgy látszott, hogy a központi hatalmak ereje — minden józan számítás ellenére — kifogyhatatlan, kimeríthetetlen. A különböző frontokon kifejtett, szinte emberfölötti erőfeszítések ellenére még maradt annyi erőfölöslege Németországnak és szövetségeseinek, hogy Romániára, a frissen támadt ellenségre döntő csapásokat mérjenek.

Az egész világot bámolatba ejtette ez a nagy szívósság és ez a törhetetlen akaraterő.

Mackensen neve köré pedig az újabb nagy diadalok ragyogása font fénykoszorút.

Kelet Párizsa

Brüsszel, Belgrád, Cetinje után megint egy ellenséges ország fővárosa került a központi hatalmak kezére: Bukarestet, kelet Párizsát, a Balkán-félszigetnek Konstantinápoly után legnépesebb és legnagyobb városát megszállották Mackensen győzelmes hadai.

Bukarest városa, amelyet a monda szerint egy Bucur nevű pásztor alapítóit, a Dimbovica folyó mindkét partján fekszik, 280 kilométernyire a Fekete-tengertől. A síkságon fekvő városnak igen festői képe van, sok kertje, parkja, házait csillogó bádogtetők fedik s templomainak kupolás tornyai keleties külsőt kölcsönöznek neki.

Külvárosi részei, az ősi Bukarest maradványai szűk uccákból állanak, de a Dimbovica szabályozása után kiépült új városrészek megfelelnek a modern város követelményeinek. A Dimbovica mente teljesen rendezés és világvárosias.

Legszebb uccája a Boulevard, mely keletről nyugatnak szeli át a várost, a Calea Victoriei, továbbá a Carol és a Lipscani uccák, amelyek az ipar, kereskedelem és a forgalom központjai.

A háború idején kerek számban háromszázezer lakosa volt a román fővárosnak, amelynek szépítésére a román nemzet nagy áldozatokat hozott. Igen híres a bukaresti Cotroceni-park, melyhez a fűvészkert is csatlakozik és amelyben a trónörökös palotája van.

Bukarestnek körülbelül 130 kisebb-nagyobb temploma van, amelyek közül különösen nevezetes a közel háromévszázados Metropolita-templom és a Szent Spiridion-templom. Középületei közt első helyen áll a királyi palota, amely nagyarányú, kényelmes épület, az egyetem, a különböző minisztériumok, a katonai iskola és az arzenál, a nemzeti színház, a nemzeti bank stb. Nagyon szépek az európai nagyhatalmaknak követségeinek palotái is.

A román főváros régesrégii idő óta fontos találkozó pontja a levantei kereskedelemnek.

Bukarest jelentősége már Cuza fejedelem idejében nagy volt, de tulajdonképpen virágzását és fontosságát 1866-ban, Károly király trónralépésével érte el, aki rendkívül sokat tett Bukarestnek nagyvárossá való fejlesztéséért.

A híres Calea Victoriei a legszebb üzletek, a legrágább szállók, a legelölkelőbb sétáló és vásárló közönség uccája, amelynek legnagyobb nevezetessége a háromszögben épült, emeletes királyi palota, amelynek

külső egyszerűsége alig árulja el a gyönyörű lépcsőháznak, a káprázatos fényű trónteremnek, a király és királyné művészi berendezésű dolgozószobáinak szépségeit.

A királyi palota mögött csinos park háttérben emelkedik az Athenaeum kupolás épülete, a művészetek hajléka, ahol rendszerint hangversenyeket szoktak tartani, míg szembe vele, a Strada Vanienin a magyar-osztrák követség ízléses palotája állott abban az időben.

Gyors léptekkel fejlődő, szép város, igazi kelet Párizsa volt Buka- # rest, amikor a háború orkánja betört falai közé.

Mosi furcsa világ zajlott a városban. Mintha csak itt adtak volna találkozót egymásnak a szövetséges központi hatalmak: a németek, magyarok, osztrákok, bolgárok és törökök. Mind az öt fajta katonából akadt bőven a román főváros falai között...

Egy napon, délben, kissé hús, nedves és ködös időben volt. A Boulevard Elisabeth sűrű forgalmába egyszerre trombitaszó harsogott bele. Azután vágató lovasok jöttek: Mackensen és törzskara; Elöl hófehér paripán a tábornagy, utána kivont karddal a fényes kíséret: magyar-osztrák vezérkari tisztek, prémkalpagos német huszárok, apró mokány lovakon bolgár katonák és tropikus sisakú törökök. A trombita pedig egyre harsogott, a generálmarsot fújta ...

A Teatrul Nationale előtti téren állott föl a törzskar. A fővezér legelői. Kezében marsallbot, mellén a főiadsegédi aranypaszomány. Bizony Gorlice óta megöregedett. A szeme körül finom apró ráncok, a szemében valami csendes szomorúság, de különben ugyanaz a szép, jóságos arc, ugyanaz a nyugalmas, büszke tekintet... Néhány perc alatt ezer ember csoportosult s a vasláncos német csendőrök alig tudták az útvonalat szabadon tartani. Azután magyar huszárok jöttek, öreg magyar legények, akik már végigverekedtek három harcteret is, de azért keményen ülték meg a lovat s a paripák szőre csillogott, mintha parádéra mentek volna. A huszárok keményen tisztelgtek a tábornagnak. Mackensen szalutált, a lópaták pedig egyhangú kopogással verték a kövezetét.

Mint a végtelen sor kígyózott a huszárság a Calca Victoriein el, ki a városból. Azután lecsöndesedett az ucca. A szemle véget ért. Mackensen hazalovagolt — s ott kinn a harcterén valahol új csata kezdődött.

A román hadjárat vége

Bukarest eleste után

Bukarest elesett.

A német-bolgár „harapófogó“-ból gyors elhatározással kimene-
külő román-orosz hadsereg kelet és északkelet felé vonult vissza foly-
tonos nehéz harcok közepette. Mert a Bukarestnél diadalmaskodó szö-
vetséges seregek megállás nélkül folytatták a harcot, az üldözést.

Mackensen nem akart időt adni az ellenségnek, hogy összeszedje
magát, hogy Bukarest kiürítése után a román sereg csakhamar meg-
áldjon és megszilárdított vonalon szálljon szembe a szövetségesek táma-
dási lendületével. A német tábornagy, aki minden nagy hadműveletében
a mozgó, előretörő hadviselés hívének mutatkozott, nem akarta, hogy
ádlóharcok fejlődjenek ki, amelyek az oifenzíva további sikereinek a
végét jelentették volna.

Mackensen Bukarest elfoglalása után egész Romániát meg akarta
szállni és az egész román hadsereget meg akarta semmisíteni az orosz
segédhadakkal együtt. A német vezér döntő és megsemmisítő csapást
akart mérni a központi hatalmak új ellenségére, végleg le akart szá-
molni a romániai fronttal.

Töretlen lendülettel folyt tovább a visszavonuló sereg üldözése.
A Bukarestbe elsőnek bevonuló német és bolgár csapatok jóformán meg
sem pihentek a városban, hanem már zúdultak előre ugyanazon az úton,
amelyen nem sokkal előbb még a román-orosz csapatok vonultak vissza.
Az üldöző sereg élén Schmetiow és Goltz német tábornokok lovas osz-
tagai haladtak, amelyek állandóan zaklatták és nyugtalanították a román
és orosz hávédeket.

Mögöttük pedig hatalmas falanxokban nyomult előre Mackensen
gyalogsága és tüzérsége, fölkészülve az újabb megütközésekre.

A román hadsereg a Szeret-folyó felé nyomult vissza, útközben
többször megkísérelve az ellenállást.

Megállásról azonban egyelőre szó sem lehetett.

szempontból volt nagyjelentőségű, de a hadviselés szempontjából sem volt jelentéktelen körülmény, hogy a román hadsereg vesztesége december tizedikéig csak foglyokban több mint hatvanezerre rúgott. A foglyokon kívül közel száz ágyú, nagymennyiségű hadiszer és igen értékes vasúti felszerelés jutott a győztes seregek kezére, nem is beszélve a hatalmas területi hódításokról, melyeknek mértéke napról-mipra növekedett.

Mindezen felül az önbizalom szempontjából rendkívüli jelentősége volt a diadalmas hadjáratnak. A szövetséges központi hatalmak népeit valósággal fölviányozta az oroszok által erősen támogatott román hadseregnek a legyőzése. És különösképpen lelkesítően hatott a közvéleményre, hogy ez a nagy győzelem rohanásszerű, mozgó háborúban következett be, ugyanakkor, amikor úgy látszott, hogy az ántántseregek minden erejét lekötik a német hadseregnek a nagy nyugati offenzívában.

A pesszimizmust megint optimizmus váltotta föl.

A központi hatalmak népei újból hinni kezdtek a végső győzelemben és a gyors békekötés lehetőségében.

Milyen csalódásokon kellett átesniük a szomorú sorsra ítélt nemzeteknek! ...

Tovább folyik az üldözés

Egyelőre azonban nem volt ok aggodalomra.

Bukarest eleste után a központi hatalmak seregei nagy lendülettel folytatták a román-orosz hadsereg üldözését. Mackensen nem akart időt adni az ellenségnek, hogy összeszedje erejét és átcsoportosíthassa csapatait. Lankadatlan erővel nyomult előre a győzedelmes sereg.

Pedig ez az üldözés korántsem volt könnyű feladat. Sőt időnként és helyenként a legnagyobb nehézségekkel járt.

A visszavonuló román-orosz sereg mindent elkövetett, hogy Mackensen előnyomulását meglassítsa. Fölrobbantották a hidakat, meg rongálták az utakat. A mesterségesen támasztott akadályokon kívül a természetokozta nehézségek is igen jelentékenyek voltak. Szinte szünet nélkül szakadt az eső, a sík vidékeken teljesen fölázott a talaj, az ágyúkat alig lehetett kihúzni a marasztaló sárból. A hegyes vidékeken pedig megereedt a havazás, beállott a korai tél.

Ezer nehézséggel kellett megküzdenie Mackensen seregének.

És ha mindezen felül azi sem hagyjuk figyelmen kívül, hogy a visszavonuló seregek nehéz hátvédharcokkal is igyekeztek Mackensen

további előretörésének útját állani, akkor csak a legnagyobb elismeréssel állapíthatjuk meg a tényt, hogy az egymásra tornyosodó nehézségek ellenére alig egy hónap leforgása alatt mintegy harmadfélszáz kilométeres utat tetik meg az előrenyomuló seregek.

A hadtörténelem úgy az erélyes és céltudatos vezetésnek, mint a folytonos harcokban megviselt katonák teljesítőképességének a legnagyobb elismeréssel adózik.

Falkenhayn hadserege, az Erdélyből előretörő 9. hadsereg Ploesti irányából Buzeu irányában haladt előre, hogy azután Rimnik és Focsani irányában folytassa az előnyomulást.

A dunai hadsereg viszont keleti irányban, Braila és a Szeret-vonal felé tört előre, hogy a keleti Havasalföldről az északi Moldvába tegye át a harcok színhelyét.

Havasalföld keleti részében három védelmi álláson kellett áttörni Mackensennek. Három egymásután következő folyó partja kínálkozott a román hadseregnek védelmi állásul. Mind a három folyónál erős ellenállást is fejtettek ki a román-orosz csapatok.

Az első védelmi vonal a Jalomita-folyó partvidéke volt. Itt erős hadállásokat építettek ki a románok és elszántan láttak hozzá e vonalnak a megvédéséhez, Mackensen előnyomulásának a megakadályozásához. Derekasán szembe is szálltak a Duna-hadsereg támadásával, de sokáig nem tarthatták magukat, meri nyugati irányból a Buzeu felé előretörő Falkenhayn-sereg átkarolással fenyegette már őket. Azonfelül a bolgárok Dobrudzsából több fontos ponton átkeltek a Dunán, így Szilisztriánál, Csernavodánál és Hirsovánál, úgyhogy most már keleti irányból is a bekerítés közvetlen veszedelme fenyegette a román-orosz sereget.

A helyzet tarthatatlanná vált. A román hadvezetőség kénytelen volt elrendelni a Jalomita-szakasz kiürítését.

Az újabb visszavonulás újabb áldozatokkal járt, de a román hadvezetőségnek így kellett döntenie, mert hiszen a román haderő megmenetéséről volt szó.

A román-orosz hadsereg most a másik két folyó: a Calmatuil és a Buzeu védelmi vonalára vonult vissza. Itt próbált megállni és szembeállni Mackensen hadainak rendületlen, lankadatlan előtörésével.

Nehéz harcok következtek.

Braila eleste

Az orosz hadvezetőség, amelyet valósággal alarmírozott és kétségbeejtett Románia helyzete, kétféleképpen igyekezett segíteni bajba jutott szövetségesén. Közvetve és közvetlenül.

A román front tehermentesítése céljából erélyes támadásba kezdett a bukovinai és galíciai fronton, másrészt újabb erős segédcsapatokat küldött a román hadsereg segítségére. A galíciai és bukovinai támadás, a harmadik Brusszilov-offenzíva, amely októben 29-től december 7-éig tombolt, nem vezetett semmiféle lényeges eredményre, csak növelte az orosz hadsereg rettentő veszteségeit a Jablonica-szoros, Dorna Vatra, a Zlota Lipa, a Karajovka és Volhíniában Luck és a Stochod szakaszain.

De nem vezetett eredményre a közvetlen segítség sem. A román hadseregnek küldött orosz erősítések sem tudták megállítani Mackensen hadait.

Mindazonáltal az újabb orosz segítség következtében az eddiginél aránytalanul nagyobb ellenállást kellett legyőzniük a szövetséges seregeknek a Calmatuul és a Buzeu szakaszain. Itt már a leghevesebb ellenállást fejtették ki a román-orosz seregek, amelyek a Vizirul—Filipesii—Buzeu vonalon vették föl a harcot.

Az első támadások visszapattantak az erős védelmi állásokról. Mackensen a beérkezett jelentésekből látta, hogy a legerősebb föllépésre van szükség, ha az offenzívát tovább akarja folytatni. Elhatározta, hogy ismét szabályszerűen áttöri az ellenség vonalát.

Az áttörés hamarosan meg is történt.

Mackensen a Filipesii előtti szakaszon összpontosította nehéz tüzérségét és az ágyúk tömege december 23-án árasztotta el pergőtűzzel a román-orosz állásokat. Az órákig tomboló, rettentő pergőtűz szétrombolta az ellenség védelmi állásait és a rohamra menő gyalogság a szétlőtt drótkadályokon és lövészárkokon keresztül megkezdte az újabb előnyomulást.

A filipesti-i áttörés következtében a román hadvezetőség kénytelen volt sürgősen kiüríteni Buzeu városát, hogy ottani seregét megmentse a bekerítéstől.

Most újból megindult a mozgó háború. Az előnyomulás megkezdődött az egész vonalon és a Duna-hadsereg gyors előtöréssel december 31-én már Braila előtt állott.

Újév napján már teljes erővel kezdődött meg a nagy küzdelem a rendkívül fontos dunai kikötőváros birtokáért.

Bráila az ugyanilyen nevű román kerület székhelye. A Duna balpartján fekszik, fontos vasúti állomással és rendkívül jelentős kikötővel, amely kiinduló pontja Konstantinápoly felé a gőzhajóknak. Románia gabonakivitelének főpiaca. Hatalmas dokkjai állandóan valóságos tárházai az élelemnek. Egyébként is csinos város, melynek sok iskolája van, mintegy százezer lakója. Főterét Trajánusz császárnak óriási mellszobra díszíti.

A brailai védelmi vonalat négy napi, szünet nélküli harc után elfoglalták Mackensen csapatai. Közreműködtek a brailai harcokban Nerezoff bolgár tábornok 3-as számú hadseregének csapatkötelékei is, amelyek a Duna torkolati vidékéig nyomultak előre és a Duna keleti, jobbpartjáról támogatták hatásos tűzzel a balparton harcoló szövetségeseket.

1917 január ötödikén a győzelmes Mackensen-sereg bevonult a románok által kiürített Brailába.

A romániai hadjáratnak egyik legfontosabb eredménye volt ez a hódítás, amely tarthatatlanná tette az egész román-orosz vonalat, úgyhogy most már az egész román haderő kénytelen volt visszavonulni a Szeret-íolyó mögé.

Mackensen megáll...

Ekkor már Dobrudzsa teljes egészében a központi hatalmak kezére került.

A bolgár Nerezoff-hadsereg, melynek kötelékében német és török csapattestek is harcoltak, eljutott Dobrudzsa legészakibb részébe, a Duna vonalára, igen heves harcok közepette átvette a románokat és oroszokat Tulcseánál, Macáinál és Isacceánál a Duna hídfőin, úgyhogy a Szaharov orosz tábornok parancsnoksága alatt küzdő orosz-román-szerb dobрудzsái haderő december 24-ére a Duna északi parijára kelt át, az orosz Besszarábia földjére.

így tehát az újesztendő meghozta Dobrudzsa teljes meghódítását.

Közben Mackensen seregei nehéz harcokat vívtak a Szeret-szakaszon. A román-orosz haderő újév első napjaiban erélyes ellentámadásba kezdett Fundeninél, ahol sikerült is előretörniük jó darabon. Mackensen azonban még idejekorán tartaléksereget vetett a veszélyes helyzetbe

került frontrészre és így nemcsak az előretörést megállítani, hanem még az ellenséget vissza vetni is sikerült a Szeret vonalán.

E harcokkal egyidejűleg Kühne német tábornok serege offenzívát kezdett Focsani irányában. A jelentős várost, amely a romániai Puina területnek huszonötezer lakosú székvárosa és amely a termékeny vidék fő gabonakereskedő központja, január nyolcadikán foglalták el a szövetséges csapatok. A Morgen-csoport pedig Focsanitól nyolc kilométernyire nyugati irányban elfoglalta a hegyes vidéken uralkodó odobestii magaslatokat.

Ezzel Mackensen előretörése meg is állott. Romániának a Szeret-folyó vonaláig való megszállása befejeződött.

Beállottak a dermesztő hidegek. Hőföregteteg és farkasordító hideg akadályozta meg a további hadműveleteket.

Ebben az időben még heves harcok zajlottak le Bukovinában, Dorna Vatra és a kárpáti szorosok vidékén. A monarchia itteni seregének a parancsnokságát ekkor már József főherceg vette át Károly trónörökös helyett, aki Ferenc József király időközben bekövetkezett halála után átvette az uralmat és a kritikus fronton utódjául a népszerű főherceget nevezte ki.

József főherceg kárpáti arcvonala ellen intéztek erélyes támadást az oroszok, akik kíméletlen rohamokra mentek a Kőrösmezei- és Ojtoziszorosok között, a Putna, Uz, Tatros és Bisztrica folyók völgyeiben, de tömegtámadásaikkal csak rettentő véráldozataikat gyarapították. A magyar katonák hősiiesen megvédték a magyar határt...

Az orosz román sereg itt is kénytelen volt visszavonulni védelmi vonalaira és megelégedni azzal, hogy megakadályozza a monarchia seregének áttörését a moldvai síkságra vezető, kárpáti átjárókon.

Ezen a fronton elkeseredett, szívós állóharcok fejlődtek ki, amelyek az egész tél folyamán lankadatlan hévvel folytak, de amelyek nem hozták meg a döntést és egyáltalán nem befolyásolták a romániai helyzetet.

A tél beállta nyugvópontra juttatta a romániai hadjáratot, Mackensen megállott.

Megállott Besszarábia határán és a Szeret vonalán, biztosítva Dobrudza, a Havasalföld, Románia erős kétharmad részének a birtokát.

Az izgalmas gyorsasággal és meglepő lendülettel végrehajtott offenzíva véget ért.

Mackensen dicsősége eljutott a zenit pontjára ...

A végső eredmény

1917 januárjában sikerült a román-orosz haderőnek kiegyensúlyoznia a központi hatalmak hadseregeinek erőteljes nyomását. A romániai mozgó hadjárat befejeződött. „Hindenburg stratégiája, Mackensen vezetése remekelt.“

Az eredmény ha nem is volt teljes, mindenesetre olyan volt, amely fölülmúlta a várakozásokat.

A központi hatalmak kezére került az egész Havasalföld, az egész Dobrudzsa, ami Romániának több mint a kétharmad részét jelentette. Ezzel együtt szabaddá vált a dunai vízi út egészen Brailáig. Mindezen felül rendkívüli nagy jelentősége volt a központi hatalmak szempontjából a megszállt gazdag, romániai termőföldeknek, valamint a zsákrányúl ejtett, hatalmas gabonakészleteknek.

A központi hatalmak országaiban, de különösképpen Németországban egyre súlyosabb gondokat okozott az élelmezés kérdése, éppen ezért nagy súllyal esett a latba a Romániában ejtett nagy gabonaszákmány is az a remény, hogy az ország termékeny földjei a háború további folyamán a szövetségeseknek termik a gabonát.

Katonai és hadviselési szempontból az volt a helyzet, hogy a központi hatalmak legyőzték az új ellenséget, de megsemmisíteni nem tudták. A teljes bekerítési tervek nem sikerültek. A román hadseregnek a harcok lezajlása után még megmaradt több mint a fele része, egy közel félmillió hadsereg, amely orosz és szerb erők támogatásával a Szeretfolyó vonalán és Moldva hegyi hadállásaiban erőteljes védelemre rendezkedett be.

Ezt az új védelmi vonalat már nem vehette ostrom alá Mackensen a győzelem reményében részben a beálló zord tél és a csapatok kimerültsége miatt, részben pedig azért, mert a harcieszközökben való hiány egyre nagyobb arányokat öltött.

A nagy lendület véget ért. Mackensennek le kellett mondani — legalább egyelőre — a további előnyomulásról.

A meghódított területek megszállására és védelmére jelentős erőket kellett a Havasalföldön és Dobrudzsában hagyni, ami erősen érezte a hatását a többi frontrészekben.

Akárcsak Szerbia és Montenegró megszállása, valamint az albániai előnyomulás, úgy Románia megszállása is az erők újabb szétforgácsolására vezetett. Holott a központi hatalmaknak minden erejüket az ellenséges főhaderők legyőzésére kellett volna összpontosítaniuk.

Az elkövetkező események kétségtelenül beigazolták az erőszétforgácsolás veszedelmes voltát.

Ludendorff tábornok, aki Hiudenburg oldalán természetesen szintén részt vett a román hadjárat haditerveinek a kidolgozásában, erre céloz hadi naplójában, mikor azt írja:

„A román hadsereg fölött aratott győzelmünk, ellenére az általános hadvezetés szempontjából gyengébbek lettünk.“

A főhadszíntereken ekkor már egyre erősebben mutatkozott az az erőhiány, amit a mellékhadszíntereken beálló helyzet okozott.

A Balkánon operáló hadseregek minden katonájára a nyugati harc-téren lett volna szükség ...

Az orosz vezérkar védekezik

November vége felé Alexejev tábornok, az orosz seregek főparancsnokságának vezérkari főnöke lemondott állásáról, az orosz hadműveletek legfőbb irányításáról. Voltaképpen ő volt a hadsereg főparancsnok, mert hiszen köztudomású dolog volt, hogy a cár édes-keveset értett a hadvezetés magasabb tudományához.

Alexejev tábornok utóda Gurko tábornok leit, aki december végéért, amikor a romániai hadjárat legnagyobb része már lezajlott, a következő magyarázkodó jegyzéket intézte Joffre tábornokhoz:

„Románia hadbaszállása nem olyan feltételek mellett indult meg, amilyeneket mi a közös haditerv szempontjából a legmegfelelőbbnek találtunk. A román hadvezetőség elutasította a legcélszerűbb megoldásokat és az erők megosztását idézte elő, ránk kényszerítve a maga hadműveleti tervét, miközben minden figyelmét arra a vidékre fordította, amely legfőbb célja volt a román területi követeléseknek. Ez idézte elő a csapatok hibás elosztását és a bekövetkező eseményeket.

Rövid néhány hét leforgása alatt be kellett látnunk, hogy új szövetségünk katonai ereje nem tudja beváltani a hozzáfűzött reményeket. A román hadsereg elégtelen ereje keresztülhúzta számításainkat. Mihelyt tisztába jöttünk ezzel a körülménnyel, jelentős haderőt küldtünk Románia megsegítésére. A segítségül küldött haderő létszáma bizonyítja, hogy igen fontosnak tartottuk az ügyet: Románia megsegítését.

Csapatszállításainkat azonban nagyon meglassította a vasúti hálózat hiányossága, amit még súlyosbított az orosz és román vasútak nyomtávanak a különbözősége.

Mikor a romániai helyzet fenyegetővé vált, november 27-én azt

javasoltuk a román vezérkarnak, hogy küldje Bukarest védelmére azoknak az erőknek egy részét, amiket mi egy tervezett támadás céljaira összpontosítottunk.

A román vezérkar azonban a csapatszállítási nehézségekre való hivatkozással elhárította javaslatunkat és azzal a kéréssel állt elő, hogy ennek a seregnek adjunk parancsot a Kárpátokon át, Csíkszereda felé való támadásra.

Az ellenség gyorsan átkelt a Dunán és a román hadsereg ellenállása hirtelen összeomlott. Az orosz segítő csapatok nem tudták meggátolni a visszavonulást és a mi erőinknek is kénytelen-kelletlen ki kellett üríteniük a területeket.

A visszavonulás csak akkor ért véget, mikor az újabb orosz segédc csapatok megérkeztek és megeremtették a kapcsolatot a visszavonuló román sereggel.

Felelősségem teljes tudatában kijelennem, hogy mindent megteszünk egy nagyszabású hadművelet megindítására és a romániai helyzet megmentésére.“

Gurko tábornoknak azonban a legjobb szándéka ellenére sem sikerült Bukarestet és a romániai helyzetet megmenteni, sőt nem várt rövid idő alatt Oroszország helyzetében is olyan vészteljes fordulat állott be, amelyen már nem lehetett segíteni...

A Brüsszilov-offenzívák kifulladására, a romániai kudarc, amely első sorban Oroszország kudarcra volt, Konstantinápoly elérésének teljes reménytelensége, a milliós emberáldozatok hiábavalósága, a további háború teljes céltalansága mérföldes léptekkel sietette az orosz forradalom kitörését, a szomorít vég tragikus kezdetét...

A katasztrófa felhői már ott tornyosultak a cári birodalom egén.

Jóformán néhány hét érlelő erejére volt már csak szükség, hogy ezekből a komor és fekete felhőkből előtörjön a villám, a mennydörgés, a borzalmas fõrgeteg ...

A macedóniai front

Az ántánt általános nagy offenzívája során — a' chantillyi haditanács tervezete értelmében — nagy szerep jutott a szaloniki orientális hadseregnek, Sarrail francia tábornok egyre gyarapodó balkáni haderejének.

A nyugati ántánt offenzívát, az orosz Brüsszilov-támadásokat, az olaszok előretörését és Románia hadbaszállását ki kellett egészítenie a

„keleti hadsereg“ offenzívájának, hogy a döntőnek tervezett támadás minden irányból meginduljon és lehetőleg egyszerre hozza meg a várva várt diadalt, az áhiított győzelmet.

Láttuk már, hogyan zajlott le a nagy nyugati Somme-csata, milyen eredményt hozott a Brusszilov-offenzíva. Láttuk, hogy a heves olasz előretörés Görz és a doberdói fensík elfoglalásával megakadt. Láttuk, hogy a román hadjárat a központi hatalmaknak hozta meg a sikert.

Láttuk, hogy mindenütt megghiúsult az ántánt áttörő, felhengerelő és megsemmisítő terve.

Nézzük most meg, mi történt a balkáni fronton. Hogyan végezte el Sarrail tábornok és orientális hadserege a rábízott föladatokat?

Mint emlékezetes, 1915 decemberében a bolgár hadsereg átvette a görög határon a francia és angol csapatokból álló Sarrail hadsereget. Akkoriban nyugalom állott be a macedóniai harctéren és ezt a nyugalmat nagyobb arányú hadi vállalkozások nem zavarták meg.

A bolgárok és németek nem akarták Görögország semlegességét megsérteni és nem támadták meg görög földön a visszavonuló Sarrail-hadsereget, ami stratégiai szempontból végzetes hiba volt. Viszont Németország nem akarta a semleges országok közvéleményét maga ellen hangolni. Hiszen a semleges országok népei még nem felejtették el és nem bocsátották meg Belgium semlegességének a megsértését sem. Igaz, hogy az ániánt nem respektálta a görög semlegességet és nemcsak Görögország szigetein rendezett be flottabázisokat magának, hanem magának az országnak a területét is hadművelete céljaira használta föl.

Az ántánt a semlegességére gondosan vigyázó Görögországgal szemben egy régi megegyezésre hivatkozott, amely még 1832-ből, a görög királyság megteremtésének idejéből származott és amelynek alapján most jogot formáltak a nyugati hatalmak arra, hogy görög földön berendezkedjenek.

Görögország és a központi hatalmakkal rokonszenvező Konstantin görög király kénytelenek voltak a fenyegetően fellépő ántánt követeléseit teljesíteni.

Időközben azután a Sarrail-hadsereg egyre jobban megerősödött.

1916 tavaszán már közel háromszázezer főnyire emelkedett a keleti sereg, amelynek kétharmada franciákból, egyharmada pedig angolokból állott. Legnagyobb részt gyarmati színes csapatok alkották mindkét seregrészt.

Sarrail azonban ezt a haderőt is kevésnek találta és tovább folytatta a seregszervezést. Az ő hadseregéhez került a szerb hadsereg mint-

egy hetvenezer főnyi töredéke, azonkívül olasz csapatokkal, görög önkéntesekkel is gyarapodott a sereg létszáma, sőt még orosz ezredek is érkeztek az orientális hadsereg lobogói alá. Ezek az orosz ezredek voltak azok, amelyeket Verdiin ostroma idején francia földön láttunk. Később az ántánt hadvezetősége úgy döntött, hogy ezeket az orosz csapatokat a Sarrail-hadsereghez küldi. Amikor azonban be akarták őket hajózni Marseilleben, az orosz csapatok megtagadták az engedelmességet, föllázadtak és a francia helyőrség csak nehéz küzdelem árán tudta engedelmességre szorítani őket. Természetesen súlyos megtorló intézkedések történtek ... Most ezek a lázongásra hajló orosz csapatok is megérkeztek Sarrail táborába.

Nyár végére félmilliónyi hadserege volt már Sarrail tábornoknak. Ötszázezer harcos még a mérhetetlen arányú világháborúban is igen tekintélyes sereget alkotott, úgyhogy az ántánt hadvezetősége 1916 őszén már igen komoly eredményeket várt az orientális hadseregtől.

Az ántánt haditerve szerint Sarrail támadásának Románia hadbaszállásának időpontjában kellett megindulnia.

A bolgárok megelőzik Samuit

Sarrail hadseregére az a föladat várt, hogy foglalja vissza Szerbiát és egyesülve a román-orosz haderővel, délről indítsa meg a döntő támadást a központi hatalmak frontja ellen.

Nagy koncepciójú haditerv volt ez.' De nehezen végrehajtható. Mindamellet a franciák semmi költséget és áldozatot nem sokallottak e terv megvalósításáért és az események, ha nem is mingyárt, de végső eredményükben őket igazolták.

A háború végső stádiumában a szaloniki frontról indult meg a központi hatalmak letörése.

A franciák nem csalatkoztak számításaikban.

Egyelőre azonban még nagyon messze volt a végső döntés.

Igaz, hogy a macedóniai front már ekkor is érzékeny és kényes pontja volt a központi hatalmak hadszíntereinek. A bolgárok erejükön felül vették ki részüket a harcokból, amelyekben minden energiájukat kiadták és egyre jobban rászorultak a németek támogatására. Így azután megint csak a főhadiszínterek rovására jelentős német erőket kellett Macedóniába is vinni a front biztosítására.

A német erő még jobban szétforgácsolódott.

Közben az ántánt mindent elkövetett, hogy Görögországot meg-

nyerje céljainak. Ígéret, fenyegetés, blokádnak, a diplomácia minden eszköze szerepei játszott a Görögország elleni fellépésben. Mikor aztán az ántánt látta, hogy Konstantin király szilárdan kitart a semlegesség mellett, a francia-angol diplomácia odaállt nyíltan a köztársaságpárti Venizelosz mellé, azzal a szándékkal, hogy az állam politikai kettészakadását idézi föl és polgárháborút támaszt, ha kell, az ántánt érdekében.

Konstantin király szilárd magatartásán azonban mindezek a kísérletek hajótörést szenvedtek: Görögország veszedelmes helyzete ellenére továbbra is kitartott a semlegesség mellett.

Május végén a központi hatalmak a Görögországgal kötött meg egyezés alapján megszállották a Struma-szorosnál_ Rupel görög város erődítéseit, hogy biztosítsák a maguk számára ezeket a fontos stratégiai pontokat.

Augusztus végén, amikor a románok megkezdtek a támadást a monarchia ellen, nyilvánvaló volt a központi hatalmak hadvezetősége előtt, hogy a Sarrail-hadsereg Románia tehermentesítése céljából szintén támadásba akar kezdeni.

A készülő támadásnak már az előjelei is mutatkoztak.

Erié való tekintettel a központi hatalmak hadvezetősége elhatározta, hogy a macedóniai fronton sürgős támadásba kezd, hogy megelőzze Sarrail offenzíváját és ő ragadja magához a kezdeményezést.

A bolgár támadás rövidesen meg is indult.

Sikerült Sarrail akcióját megelőzni...

A monasztiri csata

Szeptember elején a szövetséges bolgár-német csapatok átkeltek a Mesta folyón és minden ellenállás nélkül megszállották a Mesia és a Struma folyók között elterülő vidéket. Ez alkalommal egy görög hadtest, amely hazájától elvágtatolt, német oltalom alá helyezkedett. A németek lefegyverezték a görög csapatokat és a leszerelt katonákat Németországba vitték, hogy olt élvezzék a vendégjogot, amíg hazájuk föl nem szabadul az ántánt elnyomása alól.

Nem sokkal ezután megkezdődött a bolgárok előretörése Monasztir felől. Ennek az offenzívának elsősorban a megelőzés volt a célja.

A Monasztirból kiinduló csapatok támadási iránya és célja a görög Florina határváros volt.

E támadással egyidőben az egész macedóniai fronton megindultak a leghevesebb harcok.

A bolgároknak meglepő támadásukkal sikerült hatalmukba keríteniük Florina városát, de hódításukat nem sokáig tarthatták meg, mert októberben már erélyes ellentámadás indult meg, melynek folyamán a szerb csapatok visszafoglalták a határszéli várost.

Sarrail tábornok fontos föladatok elvégzésére legszívesebben a hadseregéhez tartozó szerb csapatokat használta föl, mert meggyőződött róla, hogy az elszánt és halálmegvető bátorsággal küzdő szerb csapatokkal sokkal több eredményt lehet elérni, mint akár tízszer annyi francia vagy angol gyarmati katonasággal... Ami érhető is volt... Hiszen a szerbek elvesztett hazájukat akarták mindenáron visszafoglalni...

Florinát hatalmas lendülettel támadták meg a szerb csapatok és hamarosan vissza is foglalták a bolgároktól. Azután pedig tovább folyt a támadás, melynek közvetlen célja Monasztir elfoglalása volt.

Ekkor már Sarrail egész hadserege támadásba ment át és a monasztiri fronton igen nagyarányú és rendkívül elkeseredett harcok fejlődtek. Dél-Macedónia fővárosának birtokáról volt szó, amelynek elfoglalása oly nagy dicsőségére szolgált annak idején a bolgár hadseregnek.

Sarrail serege döntő fölénybe jutott Monasztir alatt és a bolgár hadsereg a nagy túlerő ellenében november 18-án kénytelen volt a várost kiüríteni.

Morális szempontból valóságos csapást jelentett Monasztir eleste. A veretlen bolgár hadsereg első balsikere volt ez, amely nagyon érzékeny, sőt valósággal lesújtó hatást gyakorolt a harcban már félig-meddig amúgy is kimerült bolgár seregre, de az egész bolgár nemzetre is.

Sarrail hadserege most már ki akarta használni az elért sikert és a monasztiri síkságon be akarta keríteni a visszahúzódó bolgár csapatokat. Megindultak tehát az erőteljes támadások a síkságot körülvevő hegyi állások ellen.

A keleti hadsereg igazi áttörést akart végrehajtani, hogy azután a központi hatalmak macedóniai frontját felgöngyölíthesse.

Ezt a célt azonban nem sikerült elérnie Sarrailnak.

Ha Monasztirt ki is kellett üríteni a két oldalról jövő erős támadásokkal szemben, az uralkodó magaslatokat sikerült a bolgár-német seregnek megoltalmaznia és az ántánt áttörést megakadályoznia.

Végeredményben tehát Sarrail nem érte el egyik célját sem. Sőt még Monasztir elfoglalását sem tudta az erélyes ellenállás miatt taktikailag kihasználni.

A Monasztir mögötti fronton a bolgár és német csapatokon kívül magyar, osztrák és török csapatok is résztvettek a nagy küzdelemben

és valamennyiüknek közös érdeme volt, hogy az ántánt támadásokat meghiúsították.

E rendkívül nehéz harcokban a központi hatalmak seregének a főparancsnoka Bellovv Ottó német tábornok volt, aki céltudatos és erélyes vezetéssel tudta elérni, hogy Sarraill jelentős túlerejével nem aknázhatta ki sikereit.

Monasztir mögött minden további támadást visszavertek már a szövetséges csapatok, úgyhogy Sarraill offenzívája, melynek egyetlen eredménye Monasztir elfoglalása lett, csakhamar nyugvópontra jutott.

Ha az ántánt keleti hadserege nem is érte el kimondott célját, annyi bizonyos, hogy Monasztir eleste lényegesen megrendítette a bolgár hadsereg önbizalmát és győzelmi reményeit.

Monasztir elestével kezdődött meg a bolgár hadsereg végső kimerülése, ami a szövetségeseket arra kényszerítette, hogy az eddiginél is nagyobb erősítéseket küldjenek a macedóniai frontra, ahol a helyzet egyre aggályosabbá vált.

Egyelőre sikerült Sarraill messzemenő terveit fölborítani. Sikerült a balkáni front áttörését megakadályozni.

A keleti hadsereg megerősödése azonban fölötte aggasztó jelenség volt, amelyet már nem tudtak kiküszöbölni a központi hatalmak.

Sarraill hadserege komoly, fenyegető tényezővé vált, amellyel állandóan számolni kellett.

Egyike lett a komor fellegeknek, amelyek a központi hatalmak győzelmekben tündöklő égét kezdték elhomályosítani...

Következő, kilencedik kötetünk beszámol Ferenc József haláláról, IV. -Károly trónralépéséről, az orosz forradalom kitöréséről, a szovjet megalakulásáról, II. Miklós cár tragédiájáról, az amerikai hadüzenetről, a szövetségesek olaszországi előretöréséről és a nyugati hártér minden eddiginél retentőbb ütközeteiről.

TARTALOM

	Oldal		Oldal
Montenegró megszállása :		A lucki áttörés :	
A második háborús újév	3	Az ántánt nagy haditanácsa	95
A montenegrói hadjárat	4	Megindul Brusszlov offenzívája ..	97
A Lovcsen bevétele	6	A monarchia keleti frontja válsá-	
Cetinje elesik	8	gos helyzetbe kerül	99
Montenegró leteszi a fegyvert	10	A lucki áttörés	102
Montenegró királya menekül	11	A hadinapló	104
Előnyomulás Albániában	13		
Az újévi orosz esata :		Bukovinát újra megszállja az orosz :	
„Isten óvjon benneteket !...” ..	15	A német ellentámadás	115
A háromhetes újévi esata	17	Bukovina újra az oroszé	118
		A harcok középpontjában	120
Verdun ostroma :		Hindenburg és Károly trónörökös :	
A nyugati front helyzete 1916 ele-		A keleti front főparancsnokai	123
jén	21	A román hadüzenet előtt	121
Felvezetés és megelégedés	22	A hadinapló folytatása és vége ..	127
Verdun	25	Balázs főhadnagy esete	131
Aki százezrek sorát tartotta ke-		A „rókalyuk”	134
zében	27	Az orosz nemzeti hős	139
Megindul az ostrom	29		
Elesik az első páncélerőd	31	A sorsdöntő nyár :	
Bepülőgépen Verdun fölött	38	A végző feszültség	146
		A somme-menti nagy csata	148
A verduni vérzivatar :		Áttörés helyett „frontkoptatás” ..	150
Franciaország létkérdése	41	Amikor a halottak föltámadtak ..	151
További német sikerek	43		
A „Halott Ember”	44	Bréül a komoly krízis :	
Az utolsó diadalok	46	Peronne és Combles	150
A visszavonulás	49	Egy és negyed millió embervesz-	
		teség	158
Új orosz támadás :		Vilmos császár és a „béke verő-	
Erőre kap a cár serege	53	fénye”	160
Csata a Naroc-tó mellékén	55		
„Srap Nelli és Gran Áti”	58	Görzöt elfoglalják az olaszok :	
Arany vilézségi érem	61	A hatodik isonzói csata	162
Madarász István álmot lát	68	Görz elesik	163
		Görz tragédiája	165
A monarchia támadása Olaszország ellen :		Az olaszok a Dolerón	166
Az ötödik isonzói esata	77	Itália hadat üzen Németországnak	168
Hötzenborfi Conrád terve	80		
Megindul az offenzíva	81	London és Párizs bombázása :	
A déltiroli áttörés	83	A tengeri és légiharc	170
Páncélerődök ostroma	86	Boeleke és Immelman	172
Frigyes főherceg hadiparancsa ..	88	A londoni City bombázása	173
Arsiero és Asiago esete	89	A monarchia repülői	175
Az olasz ellentámadás	91	Banfield hőstettei	176
Salandra bukása	93		

	Oldal		Oldal
A tengeri hadjárat :		A román hadsereg belőr Erdélybe :	
A „Möwe” hőstettei	182	A román felvonulás	258
Hajósüllyesztés	183	Háromszoros román túlerő	259
Tirpitz főadmirális lemond	186	Arz tábornok naplója	261
Amerika háborúval fonyogot	188	Brassó, Nagyszében, Székelyudvarhely	263
Amerika megfélemlíti Németországot	189		
A világtörténelem legnagyobb tengeri csatája :		Erdély felszabadítása :	
A skagerraki ütközet	192	A központi hatalmak haditerve ..	260
A cirkálók családja	194	Mackensen dobrudzsai előretörése ..	267
Két dreadnought katasztrófája ..	197	Falkenhayn főlkészül	270
Boavalkozik a német derékhad ...	198	A nagyszébeni csata	272
„Bökeríteni és megsemmisíteni!...”	200	A brüsseli csata	274
Elűllyed a német vezérhajó	201	„Eldőro Arz I”	279
Az angol flotta eltűnik	202	A gyergyói és tölgyesi csata	278
A jelentések	204	Az Ojtuzi-szeroshan	281
A hitteles veszteséglista	206	Brusszlov újabb offenzívái	283
Másfél millárd a tenger fonékán ..	207	A földrengés moraja	284
Kilchener lord katasztrófája	208		
A kereskedelmi hávárhajó	211	Románia megszállása :	
A „Bromen” útja	217	Zepplin-támadások Bukarest ellen ..	290
		Mackensen újabb áttörése	292
A technika háborús esodái :		Bukarest felé	294
A gépmadár	220	A döntő csapás előtt	299
A légi párbaj	221	Mackensen átkel a Dunán	297
Hadihajók repülőgépei	223	Közdelem Bukarestért	299
A dróttalan a háborúban	225	Bukarest megszállása	301
A háborús autómobil	228	Kelet Párlzsa	303
Hogy készült az ágyú ?	229		
Az ágyúcső kifúrása	231	A román hadjárat vége :	
A gázháború	234	Bukarest eleste után	305
A gázangriff	236	Tovább folyik az üldözés	306
		Halla eleste	308
Románia hadat üzen :		Mackensen megáll	309
Kétévi várakozás után	241	A végső eredmény	311
Az izgulmas tárgyalások	243	Az orosz vezérkar védekezik	312
Vilmos császár és Tisza István ...	244	A macedóniai front	313
A kellő pillanút	246	A bolgárok megelezzik Sarraitt ..	315
A román hadüzenet	248	A monasztiri csata	316
A védtelen erdélyi határ	254		
A román hadsereg	255		